Günter Ogger

A Fuggerek

Günter Ogger

A Fuggerek

Császári és királyi bankárok

A kiadás alapja
Günter Ogger: *Die Fugger. Bankiers für kaiser und könige.*
Droemersche Verlagsanstalt Th. Knaur Nachf. München/Zürich 1978

Fordította
TIHANYI FÖLDEÁK VERA

Kiadványmenedzser
KELLY KATA

Borító
PICASSO STÚDIÓ

ISBN 978-963-9943-32-2

Kiadja a Kelly Kft.
Tel.: 06-30-948-1080
Felelős kiadó: Kelly Juli

Nyomtatta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. – 291197
Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató

www.kellykiado.hu

I. KÖNYV

A GAZDAGSÁG DISZKRÉT BÁJA

1. FEJEZET

Kísérteties hasonlóság

Oly korban, mint a miénk, amikor a kancellár „gazdasági" kancellár, és a politika gazdaságpolitikává satnyul, a Fuggerek története megdöbbentően időszerűnek hat.

Korábban sohasem, de később is csak ritkán fordul elő, hogy a gazdaság oly egyértelmű meghatározója lett volna a világpolitikának, mint „Gazdag" Jakob Fugger idejében: államférfi helyett egy magánvállalkozó kormányozta a világot. Az augsburgi pénzember döntött háború és béke dolgában. Tőle függött, hogy egy Habsburgot vagy egy Valois-t válasszanak-e német-római császárnak. A Fuggerek végül a hit dolgába is beavatkoztak: kétes búcsúügyleteik indították el a reformációt, majd az ő pénzük akadályozta meg, hogy Európa protestáns hitre térjen.

Egyes ifjúszocialisták teóriái - melyek szerint a világ minden nyavalyája az állam és a monopolkapitalizmus összefonódásából ered - már négyszáz évvel ezelőtt megvalósultak a legtúlzóbb formában. A korai kapitalizmus első szakaszában ugyanis az állam már teljesen a magángazdaságtól függött, csakhogy az elkerülhetetlen káosz nem az államot tette tönkre, hanem éppen azokat a nagykereskedőket, akik oly kiválóan értettek az állam kiszipolyozásához.

Az európai történelemnek ama „nagy" - 1480 és 1560 közötti - korszaka híven tükrözi sok mai gondunkat-bajunkat. A harmadik világ kizsákmányolása, a nyersanyagok egyenlőtlen megoszlása, munkanélküliség és bérkonfliktusok, áruzsora és technológiai fejlődés - mindez nem újdonság, annak idején is létezett. A termékek és a termelési folyamatok változtak azóta, de nem úgy az emberek. Akkoriban is éppoly jó- és rosszindulatúak, szellemesek és ostobák, szilárd jelleműek és megvesztegethetők voltak, mint ma. A Fuggerek példátlan sikereinek és kudarcainak története legföljebb csak a dimenziók tekintetében különbözik a jelen nagy vállalkozói dinasztiáinak történetétől. Ami a Fuggereket mégis oly egyedülállóvá teszi, az a kor, amelyben éltek. Óriási előnyük volt, hogy egy fejlődési folyamat kezdetén álltak, mi - talán - még megéljük a végét.

Velük kezdődött az európai gazdaság diadalmenete. Az ő nevükhöz fűződik a világ első multinacionális konszernjének és vele olyan

szervezeti formáknak a létrehozása, amelyek máig sem avultak el. A modern vegyes konszern, például a Flick-csoport vagy az amerikai Litton-konglomerátum, bármely hagyományos egyedi vállalatnál jobban hasonlít az egykori Fugger-konszernhez. A „középkori menedzsment" ugyan még komputer és vállalati repülőgép nélkül, de meglepő gyorsasággal és pontossággal működött.

A Fuggerek kétségkívül hétpróbás üzletemberek voltak, igen fejlett érzékkel a technika fejlődéséből származó üzleti haszon és az emberi gyengék iránt. Hasznot húztak a fejedelmek bűnös szenvedélyeiből és a tengeri hajósok fölfedezéseiből, hidegvérrel használták ki a hívők félelmét a túlvilágtól és a tudósok e világi felismeréseit. Ugyanolyan kíméletlenséggel aknázták ki az Alpok természeti kincseit, mint évszázadokkal később az olajtársaságok az arab világ energiakészleteit, és legalább olyan eredményesen vesztegették meg koruk politikusait, mint napjainkban a Lockheed-konszern lobbistái. Csak valamivel még több hatalmuk volt, mint a jelenkor bármelyik óriáskonszernjének: amikor például Jakob Fugger már megkaparintotta Tirol valamennyi ércbányáját, rövid úton menesztette az alpesi tartomány fejedelmét, Zsigmond herceget.

Már ez a kora kapitalista iparmágnás is félelmetes következetességgel használta ki piaci hatalmát. Mindenkori célja a monopólium volt. Addig manipulálta kénye-kedve szerint az árakat, míg az utolsó konkurens is föl nem adta csüggedten a harcot, hogy aztán őmaga annál tartósabban szipolyozhassa saját vevőkörét. Amikor a német birodalmi rendek – a parlament egyfajta előfutára – véget akartak vetni a jövedelmező profitszerzési játéknak, a császár kénytelen volt személyesen gondoskodni legfontosabb tőkepénzesének védelméről.

Azzal a hihetetlen energiával, amivel a Fuggerek a világot behálózó konszernjüket felépítették, növelni lehetett volna az egész nemzet jólétét. A népvagyon jelentős részét azonban értelmetlenül elpazarolták a csatatereken. A németek és franciák, katolikusok és protestánsok, vagy a keresztények és muzulmának között szakadatlanul dúló háborúkra gondolni sem lehetett volna a termelőerők nagyméretű fejlődése nélkül. Épp ezért az európai gazdaság első virágkora nyílegyenesen vezetett a hanyatláshoz, és évszázadokig tartott, amíg ismét elérte a Fuggerek korának kereskedelmi, technológiai és szervezeti színvonalát.

A Fuggerek mind a mai napig mintaképei a német vállalkozóknak, de egyikük sem közelítette meg soha az ő teljhatalmukat és történelmi jelentőségüket. A nemzetség, amely egykor a világot uralta – befolyási övezete Dél-Amerika nyugati partjaitól az európai kontinensen

át a Molokai-fűszerszigetekig terjedt –, legföljebb két másik európai családhoz hasonlítható: a Medicikhez és a Rothschildokhoz. De ők sem tettek szert soha olyan gazdasági egyeduralomra, mint a Fuggerek a bányászatban, valamint a pénz- és áruforgalomban.

Habár a Fuggerek mint műgyűjtők, mecénások és építtetők távolról sem hasonlíthatók a Medicikhez, kulturális teljesítményeik messze túlszárnyalják korunk gazdasági hatalmasságainak ez irányú kísérleteit. Az úgynevezett Fuggerei* szociális létesítménye mellett, aminek a dinasztia a jó hírét köszönheti máig is, meglehetősen szerénynek hatnak a mai szövetségi német alapítványozók fáradozásai. A hajdani sváb nagykereskedőket persze nem a puszta emberszeretet vezérelte. A bérvitákat olykor ágyúval és bárddal intézték el, s kései utódaik ebben, szerencsére, mégiscsak jelentősen különböznek tőlük.

A jelenkor nagy családjai kétségtelenül gazdagabbak, mint a Fuggerek voltak fénykorukban. A Német Szövetségi Köztársaság két leghatalmasabb magántőkése, August von Finck müncheni bankár és Friedrich Karl Flick düsseldorfi konszernörökös egyenként négy-öt milliárd márka vagyonnal rendelkezik. Daniel L. Ludwignak, a leggazdagabb amerikainak állítólag még egy-két milliárddal többje van a dollárárfolyam ingadozása ellenére. És ezeket az ipari óriásokat is messze túlszárnyalják a közel-keleti olajmágnások, például Szalem al-Szabbah kuvaiti sejk, Khaled, Szaúd-Arábia királya vagy Reza Pahlavi, az iráni sah.

Anton Fugger mérlege 1550-ben nem milliárdokat, hanem „csak" hatmillió guldent mutatott.** Ennek ellenére napjaink szupergazdagjai sohasem érhetik el az újkor hajnalán élt svábföldi kereskedő hatalmát és történelmi jelentőségét.

MINDEN MAI KONSZERNNÉL HATALMASABB

Ha a Fugger kor kemény aranyguldenét egyszerűen csak átszámítjuk 1978 puha papírmárkájára, nyomban kiderül, mennyivel többet ért a Fugger-vagyon. Az egyetlen használható átszámítási kulcs az arany ára. Egy rajnai aranygulden annak idején 3,25 gramm tisztasúlyban

* Városrész Augsburgban. Ulrich, Georg és Jakob Fugger építtette a város szegényeinek.

** 100 rajnai gulden kb. 112 aranyguldennek vagy 117 egykorú magyar forintnak felelt meg; az érmék értékét mindig a nemesfémtartalom határozta meg.

tartalmazott aranyat. A mai árakat alapul véve, a rajnai forintnak csupán az aranyértéke kb. 30 márka volna. Ezen az alapon Anton Fugger legkevesebb 180 millió márkát „nyomott".

A valóságban azonban természetesen sokkal gazdagabb volt. Legjobb napjaiban ugyanis nemzetsége a Német-római Szent Birodalom teljes nemzeti vagyonának tíz százalékával rendelkezett. Aki manapság a Német Szövetségi Köztársaság nemzeti vagyonának tíz százalékát mondhatná a magáénak, legalább százszoros milliárdos volna.

Napjainkban egyszerűen elképzelhetetlen a Fuggerek túlsúlyával bíró konszern, mert az NSZK mintegy száz legnagyobb vállalatát kellene magában foglalnia – a VEBA-konszerntől a Volkswagenen, a Thyssenen, a Siemensen, a Daimler-Benzen át a Quelle katalógusáruházig –, rajtuk kívül pedig még a Nemzeti Bankot és a Szövetségi Hírszerző Hivatalt. A Fugger-cég egy időben ötvenszer nagyobb volt a második legerősebb német vállalatnál, az ugyancsak augsburgi illetőségű Welser-háznál. Ez az arány nagyjából a világot átfogó Thyssen-konszern és a 4711-est előállító parfümgyár közötti különbségnek felel meg.

A Fuggerek a kor gazdasági életének úgyszólván minden ágazatát uralták. A birodalom legnagyobb birtokosai közé tartoztak, a világ legjelentősebb bankárai, messze a legelső kereskedőház tulajdonosai voltak, a legtekintélyesebb bányavállalkozók, a kézműipar legjelentősebb munkáltatói, fegyvergyárosok és pénzverők – egyszóval elsőrendű fontosságú politikai nagyhatalom.

Egyetlen cégnek sem volt soha olyan befolyása Európa és a világ gazdasági életére, mint nekik azokban az években, amikor „Gazdag" Jakob tartotta kézben a hatalmat. V. Károly császár birodalmában, ahol a nap sohasem nyugodott le, nem volt nagyobb hatalmú férfiú az augsburgi kereskedőfejedelemnél – a császárt is beleértve. Fugger fedezte a császárválasztás költségeit, ő fizette a seregeit, és végső soron a császár politikájába is beleszólt. Ebben az európai világbirodalomban nem a levitézlett nemesség, hanem egy sváb üzletember uralkodott, aki mind a mai napig utolérhetetlen példaképe nagytőkéseknek, iparmágnásoknak és bankfejedelmeknek egyaránt.

2. FEJEZET

Látogatóban egy idős úrnál

A kastély hidegen és elutasítóan hat. Tornya húsz kilométeres körzetben uralja a vidéket. A magas, kopár falak mintha erődöt határolnának körül, árnyékában szinte félve húzódnak meg a falu házai.

Erőt kell venni magamon, hogy áthaladjak a nyitott kapun és belépjek a hatalmas kastélyudvarba. Közel s távol sehol egy lélek, őrszem, kertész vagy udvarmester. Élettelenül és komoran tornyosul előttem a kőtömeg.

Minden a múlté. Csupán egyszer egy évben, a nyári hónapokban költözik élet a kastélyba, amikor a herceg vendégeket hív Kirchheim híres cédrustermébe a hagyományos „zenei napok"-ra. Európa minden tájáról érkeznek ide ilyenkor a klasszikus muzsika rajongói, hogy áhítattal hallgassák az eredeti barokk hangszerek hangjait.

Amikor az imént egy hentesüzletben a kirchheimi kastély ura felől érdeklődtem, tisztelettel emlegették „őfenségét". - Jöjjön, kérem, őfensége már várja önt. - Öregedő, kontyos lány ül parányi szobában a kastély bejáratánál, ő jelentette be érkezésemet. Kis idő elteltével farmernadrágos fiú jelenik meg, kér, hogy kövessem. Végtelennek tetsző folyosókon vezetget. A fehérre meszelt falakon képek. A portrék ünnepélyes, gőgös arcokat ábrázolnak. Feltűnően hosszú az orruk.

Az idős úrnak is ilyen orra van. Ezüstszürke hajával, keret nélküli szemüvegével és enyhén hajlott testtartásával úgy fest, mint egy nyugalmazott németnyelv- és irodalomtanár. Őfensége Josef Ernst Fugger von Glött herceg nyolcvankét esztendős.

Kezdem jobban érezni magam. Az öregúr rokonszenves nekem. Miért érdekelnek az ősei? - tudakolja. Tényleg, miért is? Meséljem el neki, hogy évekkel ezelőtt egy brüsszeli antikváriumban százhuszonöt márkát adtam azért a megsárgult kis kötetért, amelyben egy bizonyos Ulrich von Hutten leszedi a keresztvizet a „Fukkerek"-ről? Vagy talán érdekelné, milyen megdöbbentő a párhuzam „Gazdag" Jakob vesztegetési praktikái és a nemrégiben kitört Lockheed-botrány között?

Nem hiszem, hogy ezt szeretné hallani. Ezért inkább azt mondom el neki, milyen nagyszerűnek tartom a Fuggerek teljesítményét. Jól tudom, hogy elődei a *public relation,* a reklám mesterei voltak, és azt is,

hogy neki mint a dinasztia legidősebb tagjának legfőbb feladata az ősök makulátlan hírnevének az ápolása.

– Nagyon sokat írtak már rólunk – szólal meg kis idő múltán. Lenyelem a megjegyzést, hogy a legátfogóbb Fugger-életrajzok íróinak a többsége a család szolgálatában állt. Egyetlen nemzetség sem szőtte oly makacsul a saját legendáját évszázadokon át, mint a Fuggerek.

Eszembe jut a Fuggerei, a bőkezűség emlékműve, amely a valóságban nem volt más, mint a zseniális Jakob Fugger ügyes propagandafogása. A beköszöntő újkor leggazdagabb férfiúja „fekete" pénzen építtette fel hajdanán, hogy kivédje a monopóliumellenes törvény* súlyos megsértése miatt fenyegető eljárást. Óriási ötlet volt: az iskolakönyvek mind a mai napig a jóságos Fuggerekről regélnek.

Vendéglátóm megszeghetetlen parancsnak tekinti az egykori krőzus végrendeletét. Az alapítvány kezelői betű szerinti hűséggel tartják magukat a 457 évvel ezelőtti előírásokhoz. Mivel valamikor a múlt században egy rajnai forint értékét 1,72 aranymárkában állapították meg, a Fuggerei lakói ma is pontosan ennyit fizetnek egyévi bér fejében, noha az öreg Jakob által követelt forintösszeg mai pénzre átszámítva legkevesebb negyven márka lenne. És ahogy annak idején, a XVI. századi jámbor Augsburgban szólt a parancs, a világ legrégibb szociális lakótelepének kapuit ma is pontosan 22 órakor zárják be. A későbben érkezőnek az éjjeliőrtől kell elkérnie a kulcsot, ötven pfennig büntetés ellenében.

Manapság már nem is kis fáradságába kerül a hercegnek a felebaráti szeretet gyakorlása. Míg korábban a családok százai iratkoztak fel a várakozók listájára, a Fuggerei összesen száznegyvennyolc lakásából ma már tizenhárom üresen áll. – Honnan vegyük a szegényeket? – zsémbel őfensége.

Valóban nem egyszerű feladat. Az alapítólevél szerint a Fuggerei lakója csak az lehet, aki Augsburgban született, katolikus vallású és „szegény, de szorgalmas". Az ilyen ember pedig hiánycikk a rugalmas nyugdíjrendszer korában. Mi történjék hát a Fuggereijel? Bontsák le talán a hatvanhét sorházat, amelynek a napnyugat egykor leggazdagabb és leghatalmasabb vállalkozói dinasztiája a jó hírét köszönheti? Az efféle galád tettnek még a gondolata is elegendő ahhoz, hogy a szégyen pírját kergesse beszélgetőtársam arcába. A nagy múlt ellen a legparányibb tiszteletlenség is súlyos vétek.

* A monopóliumellenes törvényt 1512-ben fogadta el a trieri és a kölni birodalmi gyűlés.

A háziasszony maga készítette kávéját isszuk. A férjénél jóval fiatalabb hercegné élettel tölti meg a holt kastélyt. Kávé után korpakenyér, vaj, nyers füstölt sonka és saját termesztésű, ropogós hónapos retek kerül az asztalra.

Vajon mit csinálnak a Fuggerek ma? Nagy példaképeik és riválisaik, a firenzei Medicik már 1737-ben kihaltak, de a Rothschildok még aktív üzleti tevékenységet folytatnak.

A herceg széttárja karját: - Mi, kérem, nem vagyunk olyan jelentékeny egyéniségek, mint őseink voltak. - Nem tiltakozom. Elődeinek talán még a szolgái sem éltek olyan szerényen, mint ez az idős úr. A száznál is többszobás kastély három kis szobáját lakja - inas és szobalány nélkül. A hercegné maga hordja fel a pincéből a szenet, és az volt róla a benyomásom, hogy nem is esik nehezére. A háromszobás hercegi lakás falain kívül farkasordító hideg van a kastélyban. - Csak a fűtőolaj egy vagyonba kerülne - magyarázza őfensége.

KASTÉLYPATKÁNYOK RANDEVÚJA

Eszembe jut a kirchheimi kastély hajdani építője, bizonyos Johannes Fugger. Nem volt túlságosan jelentékeny kereskedő; egyszerűen csak pénze volt, mégpedig annyi, hogy második lakhelyként megengedhette magának ezt a pompás építményt. Övé volt a vidék, ameddig csak a szem ellát. Beleértve az ott élő embereket, jószágot, erdőt és mezőt.

Jakob Eschay és Wendel Dietrich augsburgi építőmestereknek hét esztendőre (1578-1585) volt szükségük a megbízás teljesítéséhez. Amikor elkészült a négyszögletes kastélyudvar köré épített négy szárny, az építmény meglepően hasonlított a Madrid melletti híres Escorialra, de ezt a kortársak közül senki sem találta vakmerőségnek. II. Fülöp, Spanyolország királya ugyanis jóval szegényebb volt ennél a Fugger nemzetségből származó, sváb „playboy"-nál. Pontosabban mondva, az Escorial építtetője takaros kis summával, hatmillió aranyforinttal tartozott a kirchheimi kastély építtetőjének, mai pénzre átszámítva 240 millió márkával. Szegény ördög!

A kastély ma az egyik legjelentősebb reneszánsz épületnek számít német földön. Dimenziói egy konszern központjához hasonlíthatók, de itt már csak a múltat igazgatják.

Miközben télikabátban rójuk a folyosókat, szinte szemet szúr, mily kispolgári módon élnek napjaink gazdagjai a hajdani „jelentéktelen"

reneszánsz Fuggernek az allűrjeihez képest. Óriási termek, ahol több száz személyre terítettek ünnepi étkezéshez, meghitt budoárok értékes csillárokkal és selyemtapétával, mennyezetes ágyak a kettesben töltött gyönyörűséges órákhoz. Ám ott, ahol valamikor a leghíresebb művészek találkoztak a vidék legszebb asszonyaival, manapság legföljebb néhány patkány vagy szú randevúzik.

A négyszáz négyzetméteres díszteremben a herceg fölfelé mutat: - Belémászott a szú. - Igencsak tiszteletlen állatkák lehetnek, hogy neki mertek esni Wendel Dietrich cédrusfa mennyezetének. A német reneszánsz legszebb - lentről alig kivehető - faragványa igen bonyolult szerkezetű. A mesternek több évre volt szüksége a sok ezer figura és díszítés elkészítéséhez. A dombormű kazetták mélysége majdnem két méter.

A Bajor Tartományi Műemlékvédelmi Hivatal szakértői hatvanezer márkára becsülték a javítás költségeit. A felét, közölték a ház urával, az állam vállalja. Csakhogy számításon kívül hagyták a kastély urának takarékosságát. A herceg télre halasztotta a javítást, ingyenállványzatot és olcsó restaurátorokat szerzett. A végén mindössze negyvenezer márkába került a munka. - Így csak tízezer márkát kellett a saját zsebemből kifizetni - emlékezik önelégült mosollyal őfensége.

CSEKÉLY 250 MILLIÓS MARADÉK

Úgy látszik, a takarékosság az egyetlen erény, amit e tizenhetedik generációs Fugger ősei üzleti érzékéből örökölt. A sok pénz keresésének a tehetsége egyébként már négyszáz évvel ezelőtt kihalt családjában, akkor, amikor Anton, az utolsó nagy Fugger 1560-ban mindörökre lehunyta szemét.

Szerencsére olyan gazdagon mérték az örökséget, hogy mind a mai napig egyetlen Fugger sem kényszerült rá, hogy maga keresse meg a létfenntartáshoz szükséges aprópénzt. A családhoz méltó életvitelhez mindenkor elegendő volt a vagyon, amely a sok háború, válság és csőd ellenére a következő nemzedékre maradt.

Akármilyen szerénynek látszik is, az én vendéglátóm sem szegény ember. Bár kopottas a kabátja, agyonhasznált, háború utáni évjáratú BMW-n jár, s leginkább csak az árpalevest, a sört és a forró virslit kedveli, kétségkívül a nemzet módos polgárai közé tartozik.

Tizenkét alkalmazottal - erdészek, mezőgazdák és kereskedelmi személyzet - igazgatja örökségét, mely a fölbecsülhetetlen értékű mű-

kincseken kívül ezerötszáz hektárnyi földbirtokból, számtalan bérházból, egy kisebb villamos erőműből, egy szerelvényüzletből, továbbá részvényekből és kölcsönkötvényekből áll, hozzávetőleg nyolcvanmillió márka értékben.

Amellett ő, a dinasztia rangidőse a „szegényebb" Fugger. Rokona, az Augsburg melletti Wellenburg-kastélyban lakó Friedrich Carl Fugger-Babenhausen herceg megközelítőleg kétszer ilyen gazdag. A család emez ágának a vagyona: ötezer hektár föld, még több bérház, a Fürst-Fugger Bank 200 millió márka mérlegvagyonnal, egy nagy sörgyár, haltenyészet és három kastély. Ezenkívül: az Augsburg központjában levő híres Fugger-házak és a különböző alapítványok vagyonának kezelése. Ezekhez tartozik többek között a Fuggerei, háromezer hektár erdő, számos bérház, még egy serfőzde és sok-sok ipari részesedés, összesen legkevesebb százmillió márka értékben.

A Fugger-vagyon valószínűleg összesen mintegy 250-300 millió márkára tehető. Ez ugyan valamivel kevesebb annál, amennyivel - mondjuk - a Sachs-örökösök rendelkeznek, de lényegesen nagyobb a legtöbb átlagmilliomos vagyonánál. Legalábbis a hagyatéki vagyon tekintetében a tradíciókban gazdag Fuggerek még mindig toronymagasan állnak napjaink újgazdagjai felett, hívják őket Absnak, Gerlingnek vagy akár Neckermann-nak.

A nagy elődökhöz képest természetesen a mai Fugger hercegek szinte szűkölködőknek mondhatók. Vendéglátóm számításai szerint egyedül a Habsburgok hozzávetőleg kétszázötven-milliárd márkával tartoznak a családnak - a kamatokkal együtt. Ez nagyjából a másfélszerese a Német Szövetségi Köztársaság egyévi teljes költségvetésének.

EGY FUGGER, AKI A MÚLTNAK ÉL

Ha tehát az egykori pénzügyi nagyhatalom viszonylag szerény maradványai is bőségesen elegendők ahhoz, hogy gondtalan életet biztosítsanak minden mai és jövendő Fuggernek, mire véljük akkor őfensége már-már különcködő takarékosságát?

A herceg szerint erre több oka is van. A család már jó négyszáz éve csak a tőkéből él, fogyaszt és nem gyarapít. Az üzleti tevékenység újrakezdésének minden kísérlete kudarcot vallott. A Fuggerek csak az Isten és az öreg Jakob kegyelméből lettek gazdagok. Később, ha egyáltalán kereskedtek, mindig csak földesurak módjára tették.

A nagy Anton idejétől számított tizenkét nemzedéken át a családban mindig többségben voltak a magánzók, a hivatásos kastélytulajdonosok. Néha felbukkant közöttük egy tudós, egy püspök vagy - minő csoda - egy marsall is. Mindenesetre az eltett „dunsztos" nem gyarapodott, hanem fogyott.

Hogy a vagyon egyáltalán ilyen sokáig tart, és nem pocsékolódott el már régen, nem játszották vagy vesztették el, azt Antonnak köszönheti a család. A társasági tőke tekintélyes részét idejében válságbiztos földbirtokba fektette, és elrendelte, hogy abból semmit sem szabad eladni. Volt idő, amikor átmenetileg a Fuggereké volt a Svábföld fele, egy csinos darabka Bajorország, egy adag Svájc, Elzász nagyobb része, valamint némi apróság Tirolban, Magyarországon, Lengyelországban, Csehországban és Szászországban.

A birtokon ugyan pompásan lehetett élni bölcsőtől a koporsóig, de e jövedelmek az évszázadok folyamán állandóan csökkentek. A dinasztiának ma összesen tízezer hektárnyi földje van; a Fuggerek körülbelül a tizedik helyet foglalják el az NSZK nagybirtokosainak listáján, olyan rendbéli kollégák után, mint a Thurn und Taxis, Waldburg-Zeil, Fürstenberg, Hohenzollern és Hohenlohe hercegek.

Ellentétben sok kevésbé vagyonos, de a képes lapokban annál többet szereplő milliomossal, az augsburgi nagykereskedők ivadékai nem tudnak megélni az osztalékokból. Nekik „a mező- és erdőgazdaságból származó jövedelmekből" kell kastélyaikat karbantartani és a különböző alapítványokat finanszírozni. - Csak ezek az átkozott kastélyok ne volnának, egész rendesen lehetne boldogulni - zsémbel a herceg, miközben letekintünk az udvarra, ahol két hatalmas snaucer őrködik.

Már-már sajnálni kezdem az öregurat az ő fűtetlen kastélyában, amikor eszembe jut, hogy ha akarná, mégiscsak kényelmesen elélde-gélhetne a 80 milliójából. Miért nem akarja? Őfensége rám mered, mintha középkori kísértet volnék: - Amíg élek, mindent megteszek azért, hogy ezt itt - és körbemutat - jó állapotban megőrizzem.

Egy Fugger, aki a múltért él: a majdnem négyezer négyzetméternyi kastélytetőért, melyet időnként ki kell javíttatni, Wendel Dietrich cédrusfa mennyezetéért, a sok régi mesterért a falakon, a család nevének jó híréért. A herceg, ha rajta múlna, talán egész otthonosan érezné magát egy Neckermann-házban, de ez egyszerűen lehetetlen. Inkább maga kopogtatja le írógépén ügyetlen ujjakkal a leveleit, de az öröklött tájról, kastélyról nem mond le.

MÉLYREHATÓ ÉLMÉNY A MAGÁNZÁRKÁBAN

A család mindig nagy (kamat-) lábon élt, ám a szépséges hercegi cím majdnem vadonatúj. Noha „Gazdag" Jakobnak már Miksa császár grófi rangot adományozott, az öntudatos kereskedő egyszerűen csak „Fugger"-nak nevezte magát, szerinte ez elegendő volt. Grófok, hercegek és királyok mindig szép számmal akadtak, de Jakob Fuggerből csak egy volt. Az egész világot behálózó konszernje, politikai befolyása és óriási vagyona tudatában, kora minden kékvérű arisztokratájánál többre tartotta magát. Unokaöccse, Anton is így gondolkodott, s csak a későbbi nemzedékek próbálták címekkel pótolni a tetteket.

1803-at írtak, amikor az utolsó német-római császár, II. Ferenc egy bizonyos Anselm-Maria Fugger-Babenhausennek adományozta az örökölhető hűbéruralmat a tekintélyes Babenhausen, Boos és Kettershausen Birodalmi Hercegség fölött. A privát miniállam a szép Svábföldön tizenegyezer lakost számlált ötvenkét négyzetkilométeren. Ez a Fugger-sarj mindazonáltal csupán három évig volt szuverén fejedelem, azután a fiatal Bajor Királyság alattvalója lett. A cím mégis napjainkig ékesíti a dinasztia babenhauseni ágát.

Az én vendéglátóm címe még későbbi keltezésű. A kastély jelenlegi urának édesapját, Karl Ernst Fugger von Glött grófot III. Lajos bajor király egy évvel az első világháború kitörése előtt emelte hercegi rangra királyi ezredparancsnoki, koronaőr-parancsnoki és azon érdemeiért, melyeket sok éven át a birodalmi tanács tartományi képviselő-testületének elnöki tisztében szerzett.

Fia eleinte tudni sem akart a családi hagyományról. Az első világháború sok nyomorúsága után, amit a Fuggerek sértetlenül vészeltek át kastélyaikban, eltökélte, hogy szakít a múlttal. – Ki akartam vándorolni Amerikába – emlékszik vissza fájdalmasan, miközben visszatérünk a meleg szobába, hogy felhajtsunk egy pohárkával. Természetesen – maradt. Egy Fugger, amint éppen hot dogot fal a Broadwayn – ezt valóban különös elképzelni.

Őfenségének később jó oka volt rá, hogy megbánja tétovázását. Amikor Hitler hatalomra jutott, azok közé a nagyurak közé tartozott, akik egyszerűen őrültnek tartották a cseh őrvezetőt. Csakhogy ő, a rangjabéliek többségével ellentétben, nem átallotta ezt nyíltan ki is mondani. Néhány arisztokratához hasonlóan ő is a Wehrmachtban látta az egyetlen erőt, amely megbuktathatja a diktátort. Önként jelentkezett, de elutasították. Mert politikailag megbízhatatlannak számított. Az ok: – Egyszer kidobtam egy körzetvezetőt a házamból.

Megakadályoztatván a hadseregen belüli ellenállásban, a herceg csatlakozott a Kreisaui Körhöz, melyet barátja, Helmuth James von Moltke, a Hitler elleni keresztény ellenállás szervezője vezetett. Egy Fugger mint lázadó - ez már balul végződött egyszer: az 1848-as forradalomban kivégezték Theodor Fugger von Glött grófot. A nemesi származású forradalmárt bajor gyalogosok lőtték agyon a pfalzi Landau erődben.

Ezúttal is kudarc lett a vége. Stauffenberg merénylete után letartóztatták a Kreisaui Kör egyik összeesküvőjét, Alfred Delp pátert. A Gestapo kegyetlen kínzásától megtörten kicsúszott a száján a Fugger név. 1944. október 3-án a herceget is letartóztatták. Berlinbe vitték, ahol Roland Freisler elnökletével a bíróság életfogytiglani fegyházra ítélte. Kezén és lábán megbilincselve élte át magánzárkájában a Berlin elleni légitámadásokat. - Halálosan féltem - emlékszik vissza az idős úr. - Bármelyik pillanatban becsaphatott egy bomba. A börtön egy része már romokban hevert, a por kínná változtatta a lélegzést. Azt hittem, megfulladok.

Röviddel a háború befejezése előtt a foglyokat a lebombázott fővárosból a Bayreuth melletti Sankt Georgenbe vitték. A véletlen akaratából éppen egy indián, a győztes amerikai hadsereg őrnagya hozta ki őt a börtönből. Négyszáz évvel korábban, amikor még fél Dél-Amerika a Fuggereké volt, a felszabadított ősei voltak a felszabadító őseinek az elnyomói.

Porrá és hamuvá lett a nagy múlt. A kastélyok ugyan túlélték a háborút, de az augsburgi Fugger-házak súlyos károkat szenvedtek, és a Fuggerei is egyetlen romhalmazzá lett. Úgy tetszett, végérvényesen elpusztult az öreg Jakob évszázadokon át féltve őrzött hagyatéka.

HELYTÁLLÁS A MÉLYPONTON

A mélyponton azonban „Gazdag" Jakob utódai meglepő erélyt mutattak. Fugger-Babenhausen herceg a városközpont, Fugger von Glött herceg pedig a Fuggerei korhű újjáépítéséről gondoskodott. A megszálló hatalom és a városi közigazgatás ellenállásával dacolva haladéktalanul hozzálátott a romok eltakarításához, munkabrigádok szervezéséhez - és a sokáig virágzó feketekereskedelem létrehozásához.

Az újjáépítés költségeinek fedezésére a Fuggerek kiirtatták erdőségeik jó részét, és a fát cementre, kőre és homokra cserélték. Amikor a város főépítésze akadékoskodott, mert szerinte fontosabb munkák is

akadnának holmi műemlékek restaurálásánál, a herceg hűvösen emlékeztette a hatóság képviselőjét barna múltjára, és azt javasolta, hogy: „Szükségtelen az építkezésen mászkálnia!"

Joseph Ernst herceg kizárólag az alapítványvagyonból, egyetlen fillér közpénz igénybevétele nélkül, az eredeti tervrajz alapján építtette fel az új Fuggereit, és hogy mégse legyen túlságosan drága, maga toborozta az építőmunkásokat. A Keresztény Szocialista Unió, a CSU augsburgi szervezete hálából képviselőnek jelölte az NSZK első parlamentjébe.

Vajon ő sem különbözött azoktól a javíthatatlan konzervatívoktól, akik kihasználták a kedvező pillanatot régi kiváltságaik visszaszerzésére? Őfensége szerint politikai befolyása szóra sem érdemes: „Nem volt elég időm Bonn számára." Négy év után visszaadta a mandátumát; a család előbbre való volt.

A szegények lakótelepe és a többi Fugger-alapítvány teljesen lekötötte a herceg munkaerejét. A leghíresebb közülük az Anton által 1548-ban alapított Himlősök Faháza, amely nem holmi deszkabódé, ahogy azt a neve sugallná, hanem nagyon is szilárd alapokon nyugvó klinika. Specialitása a középkor vége felé az úgynevezett fa-kúra volt. A pácienseknek egy förtelmes ízű, az amerikai guajakfából nyert kotyvalékot kellett meginniuk - behozatalán a Fuggerek töméntelen pénzt kerestek. A főzet egy pusztító betegségen volt hivatva segíteni, nevét, a „szifilisz"-t, akkor még nem ismerték.

Az egészséggel mindig is sokat törődő Anton gyógyászati alapítványai közé tartozik még a Schneidhaus*, Németország legrégibb sebészeti magánklinikája, valamint a waltenhauseni ispotály a krumbachi járásban. S ezek a nem minden hátsó gondolat nélkül alapított privát jótékonysági intézmények évszázadok óta működnek. Miként már szó volt róla, a család már akkor értett a reklámhoz, amikor ez a fogalom még ismeretlen volt.

A VILÁG ELSŐ ÚJSÁGAI

Hogy a Fuggerek gazdagabbak és hatalmasabbak lettek, mint más kereskedőcsaládok előttük és utánuk, azt kétségkívül jelentős részben ügyes információs politikájuknak köszönhették. „Gazdag" Jakob minden konkurensénél előbb ismerte fel az információ hasznát és jelen-

* Schneiden = vágni, metszeni.

tőségét. Ő volt az, aki a Thurn und Taxis családot megelőzve létrehozta a világ első magánhírszolgálatát, és minden elképzelhető módon kihasználta az ebből származó előnyöket.

Megbízható előrejelzések segítségével császárokat és királyokat nyert meg szövetségesül, miközben versenytársait félrevezető információkkal tette tönkre. A fuggeri kereskedőbirodalom minden részében fizetett ügynökök ezrei gyűjtötték folyamatosan a jelentős híreket. Írásbeli üzenetként, többnyire szállítmányokba rejtve jutottak el a legközelebbi *faktorián** át az augsburgi központba.

Mivel azonban olykor a lovas futárok is heteken át voltak úton, Jakob hamarosan azon töprengett, miként lehetne meggyorsítani az információk áramlását. A különösen fontos jelentéseket tükrök segítségével továbbították, ami természetesen csak napsütésben volt lehetséges. Állítólag ezen a módon mindössze két óra alatt hidalták át a dél-spanyolországi Fugger-higanybányák és az augsburgi központ közötti távolságot. A Fuggerek hírközlési szisztémája eleinte egyfajta titkosszolgálatként működött, de később úgyszólván nyilvánossá vált. A beérkező hírek tömegéből kiszűrték azokat, amelyek nem kifejezetten egyéni célokat szolgáltak, és az akkoriban feltalált könyvnyomtatás segítségével sokszorosították őket: így keletkeztek a világ első újságai.

Ingyen osztogatták őket kedvelt üzletbarátaiknak azzal a kis szépséghibával, hogy nem mindig a tiszta igazat tartalmazták. A Fuggerek mindenekelőtt hatalmi eszközt s nem annyira újabb bevételi forrást láttak bennük, habár olykor szenzációs híreket is kinyomtattak, például Stuart Mária lefejezéséről.

Sajnos a „Fugger-lapok" legtöbbje, akárcsak a kereskedelmi társaság felbecsülhetetlen értékű archívuma, elveszett. A nagy Anton egyik utóda, hitelezőitől szorongattatva, potom pénzért adta el a dokumentumokat a Habsburgoknak. Csakhogy a hajó, mely Bécsbe szállította volna a fóliánsokat, rakományával együtt a Duna habjaiba veszett.

„Szép erény a hallgatás" – hangzott a nagy Anton jelszava, ám ha a cég érdeke úgy kívánta, a beszédet sem vetették meg. Nem csoda, hogy az évszázadok folyamán annyi szép Fugger-legenda keletkezett, például V. Károly császár adósleveleinek elégetéséről. „Gazdag" Jakob állítólag egy napon minden fizetési kötelezettsége alól felmentette az uralkodót, s bizonyságul széttépte, és a kandallóba vetette váltóit. Festők örökítették meg a szívhez szóló jelenetet, de egy szó

* Külföldön létesített kereskedelmi telephely.

sem igaz belőle. Egy Fugger nem éget el adósleveleket! A legenda valószínűleg arra a levélre vezethető vissza, melyet a Fuggerek alkalmazottja, dr. Holtzapfel írt haza Spanyolországból 1647. október 2-án. Ebben az áll, hogy Anton (és nem Jakob) Fugger száz évvel azelőtt, 1546-ban a császárral folytatott súlyos pénzügyi tárgyalásai során kijelentette: „Németországban ez idő szerint csupán Őfelsége néhány váltójával rendelkezik, de azokat is széttépi vagy elégeti, csak hogy Őfelsége lássa, nincs hőbb óhaja, mint egész lényével őt szolgálni."

V. Károly ugyanis a schmalkaldeni háborúban* ekkor hódította meg Ingolstadtot, és sürgősen pénzre volt szüksége, hogy kifizethesse csapatait. Anton Fugger azonban V. Károly protestáns ellenfeleivel sem akart ujjat húzni, s ezért azt állította, hogy pillanatnyilag nincs folyósítható pénze. De nehogy a császár gyanút fogjon, elmondta a mesét az elégetett váltókról. A legendabeli nagyvonalú gesztus csupán teátrális trükk volt.

- Főleg a Habsburgok kerültek nekünk nagyon sokba - mosolyog a herceg, miközben átmegyünk a szalonba, ahol néhány egészen különleges ritkaságot akar megmutatni. Mivel egyetlen Fugger sem égette el vagy tépte szét az uralkodóház adósleveleit, a kétszázötvenmilliárd márkás követelés ma is jogos lenne, ha a törvény nem ismerné az elévülés fogalmát.

A Fuggerek már évszázadokkal ezelőtt belenyugodtak abba, hogy Európa valamikor leghatalmasabb uralkodóházánál nincs mit keresniük. - Ottó - meséli őfensége nem minden káröröm nélkül - előadásokból kénytelen ma eltartani a családját. - A fenséges úr természetesen arról sem feledkezik meg, hogy a következő mondatban kifejezze az utolsó Habsburg iránti barátságát.

KÉT KANDELÁBER ELZÁSZÉRT

Itt a pillanat, én is megtekinthetem a ritkaságokat, amelyekről a herceg az imént szólt. Két igénytelen rézkandeláber. - Ezek ellenében vette el tőlünk XIV. Lajos Elzászt - veti oda az öregúr mellékesen. Mielőtt a Napkirály kisajátította, a Fuggerek tizennégy kiterjedt birtokkal rendelkeztek Elzász-Lotaringiában. Jóindulata jeléül őfelsége e két kandelábert küldte Augsburgba, miközben a sváb család milliós tulaj-

* 1546-1547. A császárnak és a szövetségeseinek a schmalkaldeni szövetségben tömörülő protestáns fejedelmek fölött aratott győzelmével végződött.

donát felosztotta érdemes tábornokai között. Hát igen, a Fuggereket nem akármilyen személyes kapcsolatok fűzik a történelemhez.

És a jövőhöz? A herceg elgondolkodik. Házassága – mint „Gazdag" Jakobé is – gyermektelen maradt. Hogy a dinasztia neve fennmaradjon, örököst kellett adoptálnia. Ő sem akármilyen szülőktől származik: született Graf von und zu Arco-Zinneberg. Vendéglátóm sem hiszi azonban, hogy az örökös képes lesz eleget tenni a dinasztia sok évszázados óhajának, és visszatér a nagy üzletek világába. Nyilván az ifjú grófnak és leendő hercegnek sem marad más hátra, mint hogy gondozza, és mai állapotában megőrizze az örökséget.

De hogy az se legyen egészen egyszerű, arról gondoskodik a kincstár. Hogy előteremtsék a majdan esedékes örökösödési adóhoz szükséges pénzösszeget, az öregúr máris feláldozta birtokának jelentős részét. 1976-ban ezer hektár erdőt adott el a Donauwörth melletti Obeerndorf község területén, ahol a schmalkaldeni háború óta a Fuggerek az urak. A herceg elég józanul gondolkodik ahhoz, hogy belássa azt is: családja csak akkor lesz képes a költséges kastélyok fenntartására, ha az állam adókedvezményekkel segíti.

„NINCS TÖBB MONDANIVALÓNK EGYMÁSNAK"

A Babenhausen-ág kétségtelenül jobban áll örökös dolgában, Friedrich Carl Georg Mariának, a Fugger-Babenhausen család hetedik hercegének, teljes címén Boos, Heimertingen, Wald, Wellenburg, Burgwalden és Markt urának, Kirchberg és Weissenhorn grófjának négy fia és egy lánya van. A ma élő Fuggerek közül ő számít üzletileg a legügyesebbnek, habár neki is voltak kudarcai.

1973-ban például el kellett adnia a wellenburgi nagy fűrészüzemet, a hozzá tartozó irodabútorgyárral együtt, az augsburgi Hermann Melcernek, miután a száz főt foglalkoztató üzem forgalma ötmillió márkára esett vissza. A herceg más vállalkozásai ellenben igen jól mennek. Egyedül a Fürst-Fugger Bank 232 millió márkára növelte forgalmát 1976-ban. A céget nem családtagok, hanem alkalmazott igazgatók vezetik.

A herceg – pontosan háromszáz esztendei szünet után – csak az ötvenes évek közepén kezdett bankügyletekkel foglalkozni. Míg a Fugger-bank egykor az egész európai pénzvilágot uralta, ma, a szerény kezdetek után, regionális pénzintézetté fejlődött, hét fiókkal a bajor-

országi Svábföldön. A tőke hatvan százaléka a család kezében van, a többi a betéti társaság három kültagja között oszlik meg: a legnagyobb részesedés, huszonöt százalék, a düsseldorfi Ipari Hitelbank Részvénytársaságé. - Családunk jó hangzású neve nélkül bizonyára nem fejlődött volna olyan zavartalanul a cég - állapítja meg öntudatosan a bankár.

A bankügyletek azonban csak mellékesen érdeklik az egy méter kilencven centi magas vidéki nemesurat a Wellenburgi kastélyban. A Potsdamban született és szigorú porosz tiszti hagyományokon nevelkedett Fugger-ivadéknak ugyanis a haltenyésztés a hobbija. - Több mint hatvanhektárnyi vízfelülettel a miénk a legnagyobb tógazdaság Svábföldön - adja tudtomra büszkén az egykori páncélos-vadásztiszt. Pontyai és pisztrángjai többször nyertek első díjat mezőgazdasági kiállításokon.

Szívesen kocsikázik kiterjedt erdőségeiben, viszonya a négyszáz éves családi birtokhoz mégis mentes a szentimentalizmustól. Mivel a szarvasmarha-tenyésztés nem jövedelmezett, habozás nélkül beszüntette, és helyette tyúkfarmot létesített. A szenvedélyes vadásznak azonban, a bank mellett, a sörgyártás a legfontosabb jövedelemforrása. A múlt évben százezer hektolitert adtak el a hatféle Fugger-sörből, s a már 1505-ben alapított serfőzde vezetését a konkurencia is tökéletesen szakszerűnek tekinti.

Ez a Fugger, aki a svéd Gunilla Rielke grófnővel lépett házasságra, éppenséggel nem szenved önbizalomhiányban, amióta - édesapja, Georg 1935-ben bekövetkezett halálával - nemzetségének feje lett. Mercedeséről például levétette és a három Fugger-liliomot ábrázoló címerrel helyettesítette a jól ismert csillagot. - Képzelheti, hogy mérgelődnek ezen Mercedesék - kommentálja elégedetten tréfáját.

Ám ennek a rusztikus, őskonzervatív vidéki hercegnek is gondjai vannak az utánpótlással. Nem tartja elég „stramm"-nak a fiait, noha másodszülött fia, Hubertus úgy fest, mint egy tartalékos tiszt. A jó külsejű Fugger-sarj, miután egy ideig Christina Onassisszal flörtölt, 1977 októberében feleségül vette gyerekkori pajtását, Alexandra zu Oettingen Spielberg hercegkisasszonyt; egyszer nyilván Hubertus lesz a Babenhausen-ház feje. Bátyja, Karl Anton Maria Fugger gróf a család fekete báránya, mert hagyta, hogy néhány közönséges kis szélhámos átejtse.

A hercegfiú, aki elég korán kivonta magát az atyai felügyelet alól, és unottan abbahagyta banktanulmányait, 1974-ben pénzzavarba került. Miután édesapjától már semmit sem remélhetett, eszébe jutottak te-

hetséges ősei, és elhatározta, hogy ő is beszáll nagystílűen az üzleti életbe.

Újsághirdetés útján „fizetőképes bankárokat" keresett egy építkezéshez. Jelentkezett is egy állítólagos Velva gróf, aki két társával együtt ajánlkozott, hogy kihúzza a csávából az ifjú Fuggert. Mindazonáltal közölték vele üzlettársai, köteleznie kell magát, hogy jó csengésű nevével kezeskedik az összegért.

Az efféle csekélység nem téríthette el nagyszabású terveitől a volt bankgyakornokot, habozás nélkül aláírt huszonhét darab váltót, öszszesen 2,36 millió márkáról. A pénzt természetesen haladéktalanul átutalják a számlájára, biztosította őt a trió.

A milliók azonban csak nem érkeztek meg, és Velva gróf címe ugyanolyan hamisnak bizonyult, mint hitelígérete. A Fugger fiú csupán a szerencsés véletlennek köszönhette, hogy megúszta nagyobb veszteség nélkül. A hitelhiénák ugyanis egy ingatlanügynöknek ajánlották fel a váltókat, aki azonnal gyanút fogott, és először a grófot, majd az államügyészt riasztotta. A szélhámos trió bíróság elé került, amely csalásért, orgazdaságért és okirat-hamisításért ítélte el a három jómadarat. A herceget a gazdasági bűncselekmény okozta közfeltűnésnél is jobban bőszítette az a tény, hogy fiát ilyen könnyen át lehetett verni. Egy Fugger mint dörzsölt csirkefogó áldozata - micsoda blamázs! Hát van igazság a földön? A család évszázadokon át egész Európát oktatta, hogyan is kell üzletet csinálni, majd sváb agyafúrtsággal felépítette a napnyugat legnagyobb gazdasági birodalmát - és most tessék. Őfensége Fugger-Babenhausen herceg őszintén fel volt háborodva. Apa és fiú külön utakon járnak.

Karl Anton előre kifizettette magának örökségét, ám készpénz helyett megkapta a Meitingen melletti hatszáz holdas markti birtokot az augsburgi járásban. A biztonság kedvéért a herceg elővásárlási jogot jegyeztetett be a birtokra. „Nincs több mondanivalónk egymásnak" - döntött az idősebb herceg.

Így azután csak a lapokból tudta meg, hogy engedetlen fia mégsem olyan tehetségtelen, mint amilyennek eddig mutatkozott. A fiatal gróf Párizsban eljegyezte magát a gazdag francia Hélène de Polignac hercegnővel - a Pommery pezsgőpincészet tulajdonosának lányával. Jóllehet olyan hírek kaptak szárnyra, hogy a zsémbes herceg állítólag lebeszélte jövendő menyének édesapját az esküvőről, a jegyespár 1975 júliusában nagy pompával kelt egybe a párizsi St. Eustache-templomban. Fugger herceg természetesen távol maradt az esküvőről, és csak

otthon adta ki mérgét: „Ha a fiam megnősül, az az ő dolga. De eszébe ne jusson anyagi problémákkal zaklatni a családot."

Josef Ernst Fugger von Glött herceg, a kirchheimi kastély lakója sem becsüli sokra az olyan családtagokat, akiket könnyű rászedni, habár Augsburg városa éppen az egyetlen csődbe jutott Fuggernek emelt szobrot. Őfensége szárazon jegyezte meg, miközben a kastélyudvaron elbúcsúzott tőlem: - Aki nem ért hozzá, jobb, ha meg sem próbál kereskedni.

Hajdanában, ötszáz évvel ezelőtt, kissé másképp gondolkodtak a Fuggerek...

II. KÖNYV

HANS ÉS FIAI

3. FEJEZET

A városi levegő szabaddá tesz

A XX. század nagystílű vállalkozóinak jelentős előnyük van a Fuggerekkel szemben: többen közülük egyetlen emberöltő alatt építették fel gazdasági birodalmukat. A középkorban és az újkor kezdetén ugyanis nemzedékekre volt szükség, hogy annyi pénzt halmozzanak fel, amennyivel a nagyvállalkozók élvonalába emelkedhetnek. Így történt ez a firenzei Medicik – talán az egyetlen, a Fuggerekhez hasonlítható európai család –, majd később a frankfurti Rothschildok esetében is. Mivel akkoriban a mainál sokkal kevesebb pénz volt a földön, lényegesen hosszabb időre is volt szükség nagyobb összegek egyetlen kézben való felhalmozódásához. Éppen ezért a társadalmi felemelkedés legfontosabb előfeltétele volt, hogy a nagy családoknak mindig sok utódjuk legyen. Kitűnő üzleti érzéke ellenére Jakob Fugger sem ért volna el sohasem olyan hatalmat és gazdagságot, ha elődei nem teremtik meg a szükséges előfeltételeket.

Ha egészen alacsonyról, paraszti vagy egyszerű kézművesi sorból indul, legföljebb vászonkereskedő lehetett volna belőle, de nagybankár és bányatulajdonos semmiképpen sem. A két zseniális Fugger, „Gazdag" Jakob és unokaöccse, Anton sohasem ülhetett volna a kereskedőkirályok trónjára ősei fáradságos, szívós és konok munkája nélkül. És a kedvező körülmények kegye is segítségükre volt. A Római Birodalom bukása óta nem zajlott le olyan gyökeres változás Európa történetében, mint a Fuggerek fölemelkedésének éveiben. Az emberek lassan már ébredeztek a középkor nyomasztó vallásosságából, és hozzákezdtek az e világi élet meghódításához: a fölfedezések és találmányok, a mélyreható társadalmi változások, a művészet megújhodásának és a reformációnak a kora ez.

E gazdasági fejlődés csakis olyan korszakban volt lehetséges, amely minden újra roppant fogékony volt. Néhány sokoldalú művész, közöttük Leonardo da Vinci találmányai, az újfajta emelők és egyéb gépek nélkül elképzelhetetlen lett volna például a bányászat rohamos fejlődése a Fuggerek alatt. És a római katolikus egyház erkölcsi hanyatlása nélkül a Fugger család feje sohasem szervezhette volna meg a búcsú- és ereklyekereskedelmet. És ha a Fuggerek idején nem bo-

csátják áruba a hitet, valószínűleg Luther Mártonból sem lett volna reformátor.

Három generációra volt szükségük a Fuggereknek ahhoz, hogy a napnyugati gazdasági élet vezetői legyenek. „Gazdag" Jakob elődei nem voltak vállalkozói zsenik, de valamennyien hihetetlenül szívósak. A kényeskedésnek amúgy sem igen volt helye abban a korban, amikor a néhány évenként visszatérő pestisjárvány egész országrészeket néptelenített el, a gazdaságilag életképtelenek elpusztultak, és a társadalom minden rétegében elkeseredett harc folyt az életben maradásért.

A korai Fuggerek közül a legjelentősebb kétségkívül a nemzetség ősatyja, I. Hans volt. A Lech-parti aprócska Graben faluban élt, Augsburgtól délre, a várostól harminc kilométerre. Édesapja, akit ugyancsak Hansnak hívtak, takács volt. Feleségével, a szomszédos Kirchheim faluból származó Maria Messnerrel, kis házat és némi szántóföldet szerzett. Hogy Hans ősei honnan jöttek, az már nem állapítható meg. Feltehető azonban, hogy a Fugger név a latin *fucare:* festeni szóból származik.

A legidősebb fiú, I. Hans 1367-ben elhagyta a szülői házat, hogy Augsburg szabad birodalmi városban keresse boldogulását. Tíz évvel később öccse, Ulin (Ulrich) is követte.

Hans Fugger bizonyára rájött, hogy mint takács nem sokat remélhet a jövőtől falun. A falusi takácsok teljes mértékben a városi kereskedőktől függtek, tőlük kapták a nyersanyagot, ők vitték el a készárut. A falusi takácsokat rosszul fizették, naponta mintegy tíz krajcárt kerestek. Ez, ha folyamatosan volt munkájuk, nagyjából heti egy, illetve évi ötven forintot jelentett. A városi takácsoknak többet kellett fizetni, és ezért az augsburgi közvetítő urak, ahogy akkoriban a kereskedőket nevezték, inkább a szerényebb falusiakat foglalkoztatták. Egyszerű szövőszéken szőttek, főként barhentet, tartós, egyik oldalán bolyhozott kelmét pamutból és lenből. A parasztok és a polgárok durva ruházatához készült, míg a tehetős kereskedők és a nemesség inkább a selymet és a damasztot kedvelte.

Néhány város, például Ulm és Augsburg a barhentszövésnek köszönhette gyors fölemelkedését. Az Augustus római császár által alapított település a Lech és a Wertach összefolyásánál Augusta Vindelicorum néven nyert városjogot, és a középkorban Európa egyik legjelentősebb gazdasági centrumává fejlődött. Amikor München még legföljebb provinciális jelentőséggel bírt, a szomszédos Augsburg a délnémet kereskedelem központja volt. A szorgos sváb metro-

polis mégis csak ama iparoslegény utódainak köszönhette igazi jelentőségét, aki délről érkezvén kopogtatott kapuin.

A faluról való első nagyobb elvándorlás kora volt ez. Parasztok és szolgák, kézművesek és kereskedők hagyták el a falvakat, hogy a városokban próbáljanak szerencsét. „A városi levegő szabaddá tesz" - ez volt a jelszó, mely ösztönözte őket.

Városlakóként nem kellett robotmunkát teljesíteni, városlakóként sikerült megszabadulni a hűbérúr egyeduralmától és önkényétől. A városi polgár szabad ember volt.

A síkvidékről annyian áramlottak a városokba, hogy falaik hamarosan szűknek bizonyultak. Amit ott találtak, természetesen csak ritkán felelt meg a jövevények várakozásának. Szabadságban és jólétben folytatott kényelmes élet helyett a már korábban megtelepedett városiak legföljebb napszámos munkát kínáltak nekik. Vagy egyáltalán be sem engedték őket.

A TAKÁCSOK FELKELÉSE

Hans Fugger idejében gondoskodott boldogulásáról. Már megérkezésének évében letelepedhetett Augsburgban mint önálló takács. Feltehetően még az édesapja teremtett kapcsolatot augsburgi takácsokkal, akik megszerezték a fiúnak a tartózkodási engedélyt. Hogy I. Hans nem holmi nincstelenként érkezett, azt a városi adókönyvek 1367. évi bejegyzése bizonyítja. Ebből arra lehet következtetni, hogy vagyonnal nem rendelkezett. Nem tudjuk, mennyije lehetett. Első adóbefizetése negyvennégy pfenniget említ.

Amikor Hans Fugger Augsburgban felállította a szövőszékeit, a városban már puskaporos volt a levegő. A céhek felkelésekkel próbálkoztak a patríciusok szilárd uralma ellen. Mint a birodalom minden városában, Augsburgban is vékony vezető réteg uralta a politikai és a gazdasági életet. A nagy kereskedelmi társaságok és nemzetközi jövedelmi forrásaik a jómódú polgári arisztokrácia tulajdonában voltak.

Míg a patríciusok óriási összegeket kerestek a fűszerrel, kelmével és nemesfémmel folytatott távolsági kereskedelmen, a kevésbé tehetős polgárok szinte sohasem jutottak a város falain túlra, és ez nyereségüknek is határt szabott. A városi tanácsban csak az őslakos családok tagjai ültek, következésképpen adótörvényeik is antiszociálisak vol-

tak. A kézművesektől magas illetéket követeltek, míg saját vállalataik gyakorlatilag adómentesek maradtak.

Akkoriban, amikor a kézművesség még távolról sem volt aranybánya, a városi mesterek szervezkedni kezdtek. Céhekbe tömörültek, hogy jobban védekezhessenek a kereskedők és a patríciusok ellen. A céhek sok mindent szabályoztak: az áruk minőségét és árát, az inasképzést és a segédek bérét.

Minél öntudatosabbá tette a „szakszervezet" a kézműveseket, annál elkerülhetetlenebbé vált az összeütközés az uralkodó réteggel. Augsburgban Fugger megérkezése után egy esztendővel tört ki a német föld első kézműveslázadása.

A céhek, mindenekelőtt a jól szervezett takácsok, magasabb haszonrést, igazságosabb adórendszert követeltek és beleszólási jogot a városi tanács munkájába. A takácsmesterek több száz fős csapattal vonultak a városháza elé, s mindaddig ostromzár alatt tartották az összegyűlt tanácsurakat, míg ki nem adták nekik a város főkönyvét, a városjog elnyeréséről szóló okmányokat, a pecsétet, a kulcsokat és a tanácsülések viharcsengőjét, a polgári uralom gyakorlásának jelképeit. A patríciusok - elég bölcsen - nem engedték, hogy az ügy fegyveres összecsapássá fajuljon, mert tartottak tőle, hogy a rövidebbet húznák. Egyezséget kötöttek abban a reményben, hogy valamikor majd újra átvehetik a hatalmat.

Hans Fugger távol tartotta magát a céhperpatvaroktól. Nem akart harcolni a kézművesek ügyéért, egyedül óhajtott boldogulni. Így azután illedelmesen lerótta adóját a városházának, és a céhbeli kollégákkal is jó kapcsolatot tartott fenn. Mondjuk meg kereken: opportunista volt.

A céhmestereknek azzal magyarázta visszahúzódását, hogy még nem szabad polgára Augsburgnak, ezért a polgárháborúban sem vehet részt. Erre nehéz lett volna ellenérvet találni. A faluról érkezettek csak akkor lehettek városi polgárok, ha valaki kezeskedett értük, vagy ha vagyonnal rendelkeztek, és így meg tudták vásárolni maguknak a polgárjogot. A takarékos falusi takács bizonyára megengedhetetlen pazarlásnak tekintette az efféle kiadást, ezért azon igyekezett, hogy olcsóbban érje el a célját.

KARRIER EGY „VÉNLÁNY" SEGÍTSÉGÉVEL

Mintegy három év múlva, 1370 körül, sikerült is neki, amit akart. Hans Fugger feleségül vette Oswald Widolf takács-céhmester lányát,

Klarát. Az igencsak szerény külső adottságokkal felruházott hölgy fényes partinak bizonyult. Hans az esküvő napján Augsburg polgára, a takácscéh tagja és tekintélyes hozomány tulajdonosa lett. Az ifjú pár beköltözött a lány szüleinek a Szent Kereszt Alapítvány mögötti házába.

Az, hogy az első Fugger párválasztását nem csak gyengéd érzelmek vezérelték, félreérthetetlenül kiderült tizenkét év múlva. Hans Fugger másodszor is megnősült, és ismét csak egy céhmester leányát vette feleségül, akinek segítségével tovább gyarapította vagyonát. A legalább olyan okos, mint erélyes asszonnyal, Elisabeth Gfattermann-nal kötött házassága révén sikerült bejutnia a takácsok „tizenkettes tanács"-ába. Hans Fugger a vezető céhmesterek egyike lett. Első felesége halálának körülményeiről semmit sem tudunk. Valószínűleg jóval idősebb volt a férjénél, már a házasságkötés időpontjában is „vénlánynak" számított; a szülők bizonyára örültek, hogy végre bekötötték a fejét. Miközben Hans Fugger, az érzelmekkel nem sokat törődve, karriert csinált, öccse, Ulin is megérkezett Augsburgba. Mivel nem nagyon reménykedhetett bátyja támogatásában, rosszul fizetett céhlegényként kellett munkába állnia egy takácsnál. Csak 1382-től szerepel az adókönyvekben mint „vagyonos". Bizonyos jólétet ez a Fugger is elért: feleségül vette Radigunde Mundsam polgárlányt, és szövödét nyitott. Olykor több adót is fizetett, mint a bátyja, ez azonban inkább a becsületessége, mint ügyessége mellett szól. Amikor apjuk, az idősebb Hans, Grabenben meghalt, édesanyjuk is Augsburgba költözött. Ám – és ez jellemző – nem elsőszülöttjéhez, hanem Ulinhoz, a Benjáminhoz. Hansot túl hidegnek és önzőnek találta.

Ulin Fuggertől távol álltak az akkori üzleti életben dívó nyers szokások. Rosszul is végezte: amikor be akarta hajtani rajta a pénzét, adósa, egy fehérítő agyonütötte. Röviddel utána, 1402-ben három háza leégett; valószínűleg gyújtogatás történt. Ulin fiait is üldözte a balszerencse. Hans kereskedő akart lenni, de lefülelték Salzburg mellett, a határon, vámcsalásért, és börtönbe került. Öccse, Konrad takács maradt, de elszegényedett, és neve hamarosan eltűnt a város adókönyveiből. A Fugger nemzetség eme ágából csupán két csodaszép, régi kelme maradt az utókorra, Konrad Fugger munkái. Jelenleg a Fugger-Babenhausen hercegi család, illetve a Bajor Tartományi Múzeum tulajdonában vannak.

Hans nagybácsi nyilván nem nagyon igyekezett öccse családjának segítségére sietni. Minden erejével azon volt, hogy a takácsműhely mellett textilkereskedelemmel is foglalkozzék. Nagyon érthette a dol-

gát, mert vagyona, melynek igazi nagyságáról egyedül ő tudott, adóbevallásai szerint is évről évre nőtt. Augsburgban kitűnően megfigyelhette, hogyan kell kereskedni, miben áll a kereskedők üzleti tevékenysége, akik Velencében megvásárolják a távoli Egyiptom gyapotját, áthozzák az Alpokon, és lennel keverve kelmévé szövetik a takácsokkal. Miért ne keresne ő is a nyersáru és a végtermék közötti hatalmas árkülönbségen?

Miután sikereinek gyorsan híre járt Grabenben és a környező falvakban, hamarosan néhány paraszt és falusi takács kisebb összegeket bízott rá abban a reményben, hogy Hans Fugger ott, a városban, ért a pénz gyarapításához. Ritkán kellett csalódniuk, 1385-ben már 1500 gulden vagyon után adózott: jómódú, sikeres kereskedő lett. Hol volt már az a szegény, ágrólszakadt takácslegény Grabenből, aki elindult, hogy szerencsét próbáljon a városban?!

Elérkezettnek látta az időt, hadd tudják meg polgártársai is, mire vitte. Így történt, hogy 1397-ben Heinrich Grau kötélverőtől 500 guldenért megvette a tekintélyes Haus am Rohrt. Fugger új lakhelye a város üzleti negyedének közepén volt, a takácscéh székházának közelében. Azért adták viszonylag olcsón, mert az úgynevezett Judenberggel volt határos. Ebben a negyedben laktak a tehetős, mégis megvetett zsidó pénzkereskedők, akiket – mint már annyiszor – ez idő tájt ismét kiűztek a városból. Ettől aztán egy csapásra hatalmasat nőtt az új Fugger-ház értéke.

A KAMATTILALOM FÉKEZI A GAZDASÁGOT

Hithű keresztténynek – és akkoriban annak tekintette magát mindenki, aki adott valamit magára – nem illett váltóüzleteket kötni. Büntetés terhe mellett tilos volt a hitelek után kamatot felszámítani. Az egyházjogi tilalom éveken át fékezhette az európai gazdasági élet fejlődését, nem úgy a hívők nyereségvágyát.

A kamattilalom miatt csak a zsidók kereskedhettek pénzzel. Mivel azonban a „piszkos anyagiakra" mégiscsak szükség volt a gazdasági élet működéséhez, a tilalmat, legalábbis a latin országokban, nem vették nagyon szigorúan. Csupán a németek – akiknek már akkor megvolt az a szép vonásuk, hogy a törvény előírásait komolyan vegyék – féltek az ördöggel való paktálástól.

Gyakorlat hiányában nem értettek hozzá, hogyan kell bánni a tőkével. Míg Olaszországban néhány bankár, a firenzei Bardi, Frescobaldi,

Peruzzi és mindenekelőtt a Medici család a pénzügyi műveletek művészetének magasiskoláját hozta létre, a kor teuton üzletemberei csupán kontárok voltak. Nem ismerték sem a csekket, sem a váltót, és csak akkor kezdtek beruházni, ha már elég pénz gyűlt össze a harisnyaszárban.

A zsidók idejében felismerték a keresztény napnyugat gazdasági rendszerében tátongó űrt. Jólétet teremtettek maguknak, ám ez egy szemernyivel sem tette őket rokonszenvesebbé a derék keresztények szemében. A mindig újra és újra fellángoló pogromokban a németek erőszakkal szerezték vissza maguknak azt, amit a Rothschildok ősei fortéllyal és fejlettebb pénzügyi érzékkel legomboltak róluk.

Ma már nem állapítható meg pontosan, hogy Hans Fugger is profitált volna a zsidók elűzéséből. Bizonyos azonban, hogy vagyona jelentősen gyarapodott abban az időben. Augsburg városának tizenötezer lakosa volt, s 2930 adóköteles polgárának a listáján ő a negyvenegyedik helyen szerepelt adóköteles vagyonával. 1409-ben bekövetkezett haláláig számos tiszteletbeli hivatalt - közöttük nem utolsósorban a vesztfáliai vésztörvényszék egyik bírói tisztét - és háromezer guldent sikerült összegyűjtenie.

Csupán az anyagiakat tekintve Hans Fugger teljesítménye kezdetnek nem is volt rossz. Ahhoz természetesen távolról sem volt elegendő, hogy említésre méltó rangot biztosítson neki választott hazája gazdaságtörténetében. Augsburg leggazdagabb polgárának tizenhatszor annyija volt, és a kor kiemelkedő családjaitól, mondjuk a Mediciktől, óriási távolság választotta el. Augsburg határain kívül a Fugger név még nem volt fogalom. De ez sem váratott magára sokáig.

Hans Fugger halálakor két fia, Andreas és Jakob még nem volt nagykorú, ezért édesanyjuk vette át a cég vezetését. Elisabeth Fugger-Gfattermann határozott, kemény sváb asszonyság volt, akinek családi érzületét csak üzleti érzéke szárnyalta túl. A dinasztia későbbi hatalmának megalapozásában majdnem ugyanolyan szerepet játszott, mint az ősapa.

A veszteségek kockázatának csökkentésére a tőke egy részét kezdetben ingatlanokba fektette. Burtenbach, Scheppach (Günzburg mellett) és Hiltenfingen (Schwabmünchen mellett) községekben meglehetősen tekintélyes birtokokat vásárolt. 1417-ben már nagyobb vagyon után adózott, mint a tekintélyes Welser, akinek családja a következő évszázadban a Fuggerek után a legfontosabb szerepet fogja játszani a délnémet gazdasági életben.

Fiai foglalkozásának megválasztásával végképp bebizonyította okosságát a Fugger nemzetség nagyasszonya. Kézenfekvő lett volna, hogy valamelyik takácshoz küldje őket inasnak, de Andreasnak és Jakobnak az aranyművességet kellett kitanulnia. A takácsmesterséggel és a textilkereskedelemmel maga is megismertethette őket. Ha azonban mindezeken kívül a nemesfémekhez is konyítanak valamicskét, az csak hasznos lehet. Habár bizonyára nem is sejtette, hogy egyszer majd a bányászat és az érckereskedelem lesz családja igazi gazdagságának a forrása, döntése mégis jelentős üzleti érzékről árulkodik.

4. FEJEZET

Kezdetben vala a csőd

Amikor az édesanya 1436-ban meghalt, a fiúk jól menő, középszintű kereskedőcéggel, több házzal, földbirtokkal és akkora készpénzvagyonnal rendelkeztek, hogy függetlennek érezhették magukat. De még semmiben sem különböztek más, jólétre és tekintélyre törekvő, becsvágyó családoktól. Kitűntek azonban rendkívül fejlett valóságérzetükkel, magukkal és másokkal szemben tanúsított keménységükkel, amely minden akadály legyőzésében segítette őket.

A kor kedvezett azoknak az üzletembereknek, akik mertek kockáztatni is. Új idők szele fújt, de még senki sem tudta, hová sodorja a világot. Az egyház mindjobban belebonyolódott belső hatalmi harcaiba, és sokat veszített erkölcsi tekintélyéből. 1378-ban bekövetkezett az egyház kettészakadása. Avignonban VII. Kelemen néven ellenpápát választottak. 1415-ben Konstanzban máglyára vetették az eretnek Husz Jánost. Angliában, Franciaországban és Németországban megkezdődött a boszorkányperek kora. Európában mindenütt ott leselkedtek az invizíció emberei. 1431-ben Rouenban máglyán fejezte be életét Jeanne d'Arc, az orléans-i szűz.

Az emberek láthatólag csillapíthatatlan tudásszomjából pattant ki minden, ami új. Nem elégedtek meg már azzal, hogy a világot a siralom völgyének tekintsék, hanem kutatni kezdték titkait. Portugál hajósok 1427-ben felfedezték az Azori-szigeteket, és a nyugat-afrikai partok mentén továbbhajóztak Guineáig. S alig néhány év elteltével Firenzében már működött is az első rabszolgapiac. A kalandorok éppoly jellemző figurái voltak a kornak, mint a kereskedők, művészek, kutatók és feltalálók.

Itáliában Piero della Francesca lélegzetelállító szépségű freskókat festett. Firenzében Cosimo, az öreg Medici, megalapította az első európai nagybankot. Franciaországban Jacques Coeur pénzelte VII. Károly királyt, s közben őmaga tönkrement. Mainzban egy bizonyos Johannes Gensfleisch, alias Gutenberg, betűöntéssel próbálkozott. 1455-ben kinyomtatta az úgynevezett 42 soros* Gutenberg-bibliát,

* Minden hasábja 42 sort tartalmaz.

s ezzel forradalmi útjára indította a kézzel írt könyvek helyébe lépő nyomtatott könyvet.

Európában ekkor a Habsburg-házé volt a legfőbb politikai hatalom. III. Frigyes trónra lépésével, 1452 óta, a német-római császárt is a Habsburg-család adja.

Az augsburgi polgárok elsősorban az adók emelkedésén észlelték, hogy visszavonhatatlanul új korszak kezdődött. A Fuggerek is kénytelenek voltak tehetségük szerint hozzájárulni az „eretnek" husziták elleni harchoz. Kelletlenül tették. Püspökük, Anselm von Nonningen szemében már régen szálka volt az augsburgiak szorgossága és vagyonszerzési ösztöne. Mivel véleménye szerint a kereskedelemmel és kézművességgel foglalkozó város lakóiból hiányzott az őszinte vallásos hit, a szigorú egyházfő hosszas viták után elérte Rómában az engedetlen svábok kiközösítését. Alig csitult el az emiatti izgalom a városban, híre terjedt Agnes Bernauer tragédiájának. Egy augsburgi mesterember csinos leánya olyan nagyon megtetszett Albrecht bajor hercegnek, hogy egybekeltek. Természetesen titokban, mert annak idején elképzelhetetlen lett volna hivatalos házasság egy herceg és egy polgárlány között. Amikor kapcsolatuk kitudódott, a herceg édesapja gyors megoldást talált: Straubing mellett a Dunába fojtatta a Bernauer lányt. Évszázadokkal később ez a tragédia ihlette meg Friedrich Hebbelt, a drámaírót, Carl Orff német zeneszerzőt és másokat.

A két Fugger fiú valószínűleg merő fényűzésnek tartotta az efféle ügyeket: mint polgárok és üzletemberek nem engedhettek meg maguknak szerelmi konfliktusokat. Összeütközéseik egészen más természetűek voltak.

CIVAKODÁS A FIVÉREK KÖZÖTT

Eleinte az 1406-ban született Andreas látszott ügyesebbnek. Magától értetődött, hogy édesanyjuk halála után harmincévesen ő vette át a cég vezetését. A takácsműhellyel nem voltak további tervei, kizárólag kereskedni akart. Sokszor utazott Innsbruckba, Salzburgba, Velencébe és Frankfurtba, hogy olcsón vásároljon és drágán adjon el kelméket. Az adásvétel jól jövedelmezett, ezért úgy vélte, nem árt, ha gazdagságát mások is látják. Andreas mindig pompás ruhákat viselt, és több díszes hintót tartott. Barbara Stammler polgárlánnyal kötött házassá-

ga után tágas házba költözött, amely nagyjából a mai Maximilianstrasse 64. számú épület helyén állt, Augsburgban.

Az Andreasnál néhány évvel fiatalabb Jakobról, képmásáról ítélve, senki sem gondolná, hogy királyi kalmár volt. Egy korabeli rézkarc széles parasztarcot mutat feltűnően nagy orral, keskeny, ferde szájjal és barázdált homlokkal. Az aranyművesség kitanulása után főként a takácsműhellyel törődött, természetesen őmaga nem állt a szövőszékhez. Túlnyomórészt falusi takácsokat foglalkoztatott - hajdan édesapja is az volt -, és tovább bővítette a barhenttel való kereskedést.

Jakob mindig az ügyesebbnek látszó testvér árnyékában állt, noha hamarosan többel járult hozzá a közös kasszához, mint Andreas. Emiatt érzett dühe gyakran robbant ki heves szócsatákban. Az idősebbel szembeni kisebbrendűségi érzése ellensúlyozására Jakob hagyta, hogy elhalmozzák tiszteletbeli hivatalokkal. Kereskedelmi bíró, vászonvizsgáló, adóbeszedő és a nagy tanács tagja lett. Higgadt, méltóságteljes viselkedése és állandó jelenléte Augsburgban hivatottá tette arra, hogy részt vegyen a városi és a rendi politika alakításában. Andreas túlszárnyalásához azonban hivataloknál és méltóságnál többre volt szüksége. 1441. április 13-án feleségül vette Barbara Bäsingert, a város egyik leggazdagabb polgárának a lányát.

Feleségének édesapja augsburgi pénzverőmester volt, és „nagyban űzte az ipart és üzletelést mindenféle kereskedőnépséggel". Ám alig három esztendővel az esküvő után kiderült, hogy az após és az anyós fényes anyagi helyzete körül valami nincs egészen rendjén. Franz Bäsingert pénzhamisítással és csalással vádolták, nagy összegek visszafizetésére kötelezték, úgyhogy végül huszonnégyezer guldennel terhelten, csődöt kellett kérnie maga ellen. Az adósok tornyába zárták, majd megszégyenülten, gyalázatban hagyta el családjával Augsburgot. A nemesfémek avatott szakértője a tiroli Schwazban teremtett magának új életet; később Hallban ismét pénzverőmester lett.

Jakob nem törte magát, hogy apósát kisegítse a bajból. Boldoguljon mindenki maga, ahogy tud. És gondjai a Fugger-cégnek is voltak. Az állandó viták ellenére a fivérek eleinte közösen vezették tovább a vállalatot. A cég jövője minden személyes ügynél előbbre való volt. Részben fiaik sürgetésére, csak nem sokkal az idősebb testvér halála előtt határozták el a viszálykodó családok a cég szétválasztását. 1454-et írtak. Mindenki kivette az üzletből a járandóságát, és ettől kezdve saját számlára gazdálkodtak.

Egy 1462-ben készült leltárból kiderül, hogy Jakob volt a gazdagabb Fugger. Vagyonával a tizenkettedik helyen állt az augsburgi pol-

gárok között, Andreas özvegye ezzel szemben csupán a huszonharmadikon. A két családnak együttesen már 10 390 guldene lehetett volna, és ezzel a negyedik legnagyobb vagyont mondhatták volna magukénak Augsburgban. A Fuggereket három őshonos patríciuscsalád, a Meutting, a Hämmerlin és az Öhem nemzetség előzte meg. Cosimo, az öreg Medici ugyanabban az időben már 270 000 gulden után adózott Firenzében. A Német Birodalomban is voltak a Fugger nemzetségnél jóval tehetősebbek: először is a Hanza-városi kereskedőfejedelmek, aztán annak a ravensburgi kereskedelmi társaságnak a résztulajdonosai, amely a XV. század vége felé a legjelentősebb vállalat volt német földön, valamint a nürnbergi vállalkozódinasztiák. A két Fugger testvér fiai igen becsvágyóak voltak. Valamennyien képesnek tartották magukat arra, hogy atyáiknál eredményesebben gazdálkodjanak. A cég kettéválása serkentőleg hatott versengésükre. Elsőnek Andreas utódai bizonyíthattak, a négy fiú és egy lány: Jakob (1430), Lukas (1439), Matthäus (1443), Hans (1443) és Anna. A kereskedelemben sikeres polgárcsaládok leányainak csupán két választásuk lehetett akkoriban. Vagy férjhez mentek társadalmi rangjukhoz illőn, azaz egy hasonlóan gazdag család fiához, vagy kolostorba küldték őket. Anna apáca lett.

LUKAS FUGGER SZUPERSZTÁR

Andreas Fugger négy fia közül a másodszülött Lukas volt a legtehetségesebb menedzser. Benne nyilatkozott meg először – jóllehet, még korántsem kiérlelt formájában – a Fuggerekkel született kiemelkedő kereskedelmi talentum. Jámbor elődeivel ellentétben Lukas nem szűk helyi kategóriákban, hanem világméretű dimenziókban gondolkodott. Amint az a Fuggerek Emlékkönyvében olvasható, rövid időn belül „nagyszabású kereskedést űzött vala... Velencétől Leipczigen (Lipcse) és See-steten (Seestädte) át Németalföldig fűszerszámokkal, selyemmel és gyapjú kelmékkel."

Az augsburgi Winmarkton emelkedő pompás épületből irányították az európai kereskedelmi központokban működő közvetítők seregét. Vele szemközt ma is állnak a Fugger-házak. Lukas Fugger felismerte, hogy a távolsági kereskedelmet csupán Augsburgból nem irányíthatja. Faktoriákat, telephelyeket létesített Velencében, Bozenban, Milánóban, Nürnbergben, Frankfurtban, Bruges-ben és Antwerpenben. Ezek tágas kereskedelmi udvarok voltak raktárakkal, irodákkal és üz-

lethelyiségekkel. A faktoriát a nyereségből részesedő faktor vezette, a munkatársak száma helyenként a húszat is elérte.

Egyedül a faktoriaszisztéma tette lehetővé a XV. század nagy kereskedő impériumainak a kiépítését. Bizonyára nem a Fuggerek találták ki, de ők hasznosították a legjövedelmezőbben. A faktoriák az áruház, a bankfiók, a lovasfutár-állomás, istálló, raktár, postahivatal és diplomáciai képviselet sajátos keverékei voltak. Mivel olykor hetekig, sőt hónapokig tarthatott, míg a lovas futárok megérkeztek az augsburgi központból a távoli telephelyekre, a folyamatban lévő üzletek dolgában a helyi képviselőknek (a faktoroknak) kellett dönteniük. Tehetségük és a céghez való hűségük döntően befolyásolta a nagy kereskedőházak fölemelkedését vagy hanyatlását.

Lukas szüntelenül úton volt, hogy új üzleteket hajtson fel. Cége jóformán mindennel kereskedett, ami vevőre talált. Ám szinte már beteges terjeszkedési vágya a fiatal augsburgi kereskedőt olyan üzletekbe is belevitte, amelyek keveset vagy semmit sem hoztak: fő, hogy „a kémény füstöljön".

Dinamikus sikerembernek akart látszani, és a többi kereskedő valóban elképesztően sokoldalú és villámgyors versenytársnak tartotta. Bárhol jártak, bármihez nyúltak, Lukas, mint a sündisznó az ismert mesében, mindenütt ott volt.

Fivérei teljes bizalommal engedték át neki a cég teljhatalmú irányítását, hisz a Fugger nemzetség minden tagja úgy vélte, megtakarított garasaik jobb helyen nem is lehetnének, mint Lukasnál. Mámoros sikervágyában a fiatal Fugger mindent akart: hivatalt, megbecsülést és pénzt. Beválasztották a városi nagy tanácsba, kinevezték adófelügyelőnek, barhentszakértőnek, kereskedelmi döntőbírónak, és noha bizonyára sohasem állt szövőszék mögé, a takácsok céhmesterének, végezetül még katonai megfigyelőnek is.

Ennyi feladatot, bármilyen ügyes volt is, nem láthatott el tökéletesen. És valóban, sok üzlet látta kárát annak, hogy akárcsak faktorai, menedzserei és könyvelői, ő sem volt elég kitartó és következetes. S jóllehet Augsburgban senkinek sem voltak olyan kiterjedt kapcsolatai, mint Lukas Fuggernek, sem a Canal Grande, sem a Schelde partján, de még Augsburgban sem Lukas Fugger volt a „nagyágyú".

Mivel gátlástalanul pazarolta önmaga és cége erejét, sokszor kaparintottak meg előtte üzleteket nála kevésbé ravasz, de megfontolt és állhatatos versenytársak. Az effajta vereségektől szinte megbokrosodott a zseniális, de forrófejű Fugger. Egyetlen augsburgi cég sem pe-

reskedett annyit azokban az években, gyakran semmiségekért, mint a Lukas Fuggeré.

A konszern rendkívül elfoglalt, állandó időzavarral küzdő fejéről többször bebizonyosodott, hogy képtelen összefogni az ügyeit. Üzleti körökben hamarosan nyersnek és hozzáférhetetlennek számított. Ő azonban fáradhatatlanul hajszolta az újabb és újabb ötleteket. Túl egyszerűnek találta már a kelmével és fűszerrel folytatott kereskedést. Nyereséges volt ugyan, de mindent egybevetve, csak kisebb összegek folytak be. A konok augsburgi azonban többet akart: égett a vágytól, hogy végre ő is kapcsolatba kerüljön a királyi házzal, mint Meutting és Rehm, a két patrícius. Igazán nagy üzletet kötni abban a korban az arisztokratákkal, kiváltképpen az uralkodó fejedelmekkel lehetett.

TÉKOZLÓ FEJEDELMEK

A beköszöntő újkor nemessége még a középkori pompa fényében sütkérezett: felcicomázva, súlyos fegyverzetben vívott az elegáns lovagi tornákon, és buzgón gyakorolta az udvarlás művészetét. Az előkelő lovagok közül csak kevesen vették észre, miként csúsznak ki kezükből a költekező életmódhoz szükséges anyagiak.

Volt idő, amikor a nemesség örökös dínomdánom közepette élhetett a falusi lakosság rovására. De a városok gyors fejlődésével és a falvak elnéptelenedésével alaposan megcsappant a hűbérurak jövedelme, holott mind több tőkére volt szükségük. A még bizonytalanul körvonalazódó újkor költséges hadi- és termelési technikát, egyre bonyolultabb gazdasági folyamatokat hozott magával.

Az egyszerű falusiak nemigen tudtak mit kezdeni a sok „újmódi" kacattal. Fel sem fogták a kézműipar forradalmát, Berthold Schwarz, Johannes Gutenberg, Peter Henlein vagy, mondjuk, Leonardo da Vinci találmányairól nem is beszélve. Azok a lovagok, akik csupán az alattvalóiktól beszolgáltatott tizedből éltek, néhány év leforgása alatt koldusszegények lettek. Nem maradt más választásuk: beállnak rablólovagnak és a kereskedők szállítmányait fosztogatják, vagy hűbérurak szolgálatába szegődve gazdag zsákmányt ejtenek hadjárataikon. Lényegesen jobb helyzetben voltak a jómódú városokkal is rendelkező, uralkodó fejedelmek. Alattvalóikból magas adót préselhettek ki, de az sem bizonyult mindig elegendőnek a költséges udvartartás növekvő kiadásainak fedezésére. Elsősorban a lőpor feltalálása óta kifejlesztett új fegyverek nyeltek el óriási összegeket. És amit nem mozsárágyúkra

és zsoldoshadseregekre költöttek, az ráment a művelt főnemesek kastélyaira, parkjaira és képgyűjteményeire. A földesurak többsége állandó pénzszűkében szenvedett, mert a nélkülözhetetlen ismeretek, tehetség és akaraterő híján nem értett a technikai újdonságok gazdasági hasznosításához. A fejedelmek, kevés kivétellel, beérték azzal, hogy két kézzel szórják a néptől behajtott pénzt. Az agyafúrt polgároknak annál jövedelmezőbb üzleteket kínált a fejedelmek telhetetlen pénzéhsége. De ha szűkös volt is a tartományurak kasszája, valójában nem voltak szegények.

Egyszerűen csak nem értettek hozzá, hogyan kell csengő fémpénzzé változtatni kincseiket. Az uralkodó fejedelmek legértékesebb vagyona a területükön található természeti kincsek bányászati joga volt. A természeti kincsek akkoriban nem olajat vagy uránt, hanem aranyat, ezüstöt, rezet jelentettek.

Különösen gazdag nemesfémkészletekkel rendelkezett Zsigmond tiroli fejedelem, aki ezért a „sokpénzű" melléknevet kapta, valamint III. Frigyes, Róma királya és annak fia, a Habsburg-házból való Miksa főherceg. A három délnémet uralkodó, aki az üzlethez édeskeveset, ám az udvari pompához annál többet értett, igencsak kedvelt üzletfele volt az augsburgi és nümbergi kereskedőknek.

Pénzt kölcsönöztek nekik, fölszerelték hadseregeiket, ékszerrel, kelmékkel és élelmiszerekkel látták el az udvart. A fejedelmek többnyire nem készpénzzel, hanem adóslevelekkel fizettek. Az előlegezett összegek zálogaként az üzletemberek bányaművelési vagy pénzverési jogot kértek. A fejedelmek a polgári hitelezőknek szívesen adományozták az „udvari szállító" címet is.

Adósságaikat persze csak ritkán fizették vissza. Törlesztés fejében a kereskedők megkapták a fejedelmi ércbányák kiaknázásának jogát. Némi ügyeskedéssel csinos kis nyereséget tudtak zsebre vágni. Elegendő volt csupán kissé több ezüstöt kiásatni, mint amennyit a szerződés előírt; természetesen ehhez az kellett, hogy a kirendelt udvari tisztviselő szemet hunyjon. No persze ez a kis szemhunyás is kóstált valamit.

A kecsegtető kilátások ellenére a fejedelmekkel folytatott kereskedésnek is megvolt a hátulütője. A fizetésképtelen, ám magas rangú és nagy hatalmú adós ugyanis egyetlen intésével börtönbe zárathatta a terhére vált „udvari szállító"-t. És ki óhajtotta volna bíróság elé citálni a legkeresztényibb uralkodót?!

Ha a fejedelemnek vagy a királynak nem volt kedve kiegyenlíteni az esedékessé vált adósságot, vagy megfelelő biztosítékot adni

hitelezőjének, a kereskedő legföljebb óva inthette társait a további hitelüzletektől. Ezzel azonban, hitelképességét csorbítva, elismerte volna, hogy ő is pórul járt egy nagyobb összeggel. Inkább hallgatott hát, ha az udvar rászedte.

KÉK ALAPON ARANY ŐZ

A becsvágyó Lukas Fugger mindenáron kereste az uralkodóházak közelségét. Jacques Coeur, a fejedelmekkel kapcsolatban álló ravasz francia bankár kellemetlen tapasztalatai sem riasztották vissza ettől. Ma már nem állapítható meg pontosan, hogy Lukas Fugger mikor lépett először üzleti kapcsolatba az 1452-ben német császárrá koronázott III. Frigyessel. A Habsburg uralkodó gyakran utazott át Augsburg birodalmi városon, valószínű, hogy a Fuggerek egy ilyen alkalommal környékezték meg ajándékaikkal.

Nem volt szokatlan lépés; sok kereskedő remélte, hogy ezáltal legalább parányi szikrához juthat az uralkodót övező fényből. Lukas, az augsburgi üzleti világ sztárja, mindenesetre nem akárhogyan fejezhette ki császára iránt érzett háláját, mert III. Frigyes 1462-ben ünnepélyes keretek között címert adományozott neki. A címerállat szökellő arany őz volt kék alapon. A kitüntetéssel nem jártak ugyan különösebb kiváltságok, de ahhoz mégis elegendő volt, hogy Lukas és nemzetsége „Fugger von Reh"* néven vonuljon be a gazdaságtörténetbe.

A kellő időben és helyen fitogtatott császári kegy a fejedelem innsbrucki udvarában is jól jött az augsburgi kereskedőnek. „Sokpénzű" Zsigmond többrendbeli hitelt vett fel Lukas Fuggertől, és zálogul nemesfémet adott neki látszólag kimeríthetetlen schwazi és rattenbergi bányáiból. Mindazonáltal a Fugger név csupán a „futottak még" címszó alatt szerepelt a fejedelem hitelezőinek hosszú listáján. A kufsteini Hans Baumgartnernek és más augsburgi kereskedőknek sokkal többel tartozott az életvidám fejedelem.

Eszményi adósnak bizonyult azonban a császár fia, Miksa főherceg, akiről édesapja előre megjósolta: „Feneketlen zsák lesz belőle." Az ifjú, jóvágású lovag nagystílű álmodozó volt, és amint később kiderült, a Fuggerek legerősebb támasza a világhatalom felé vezető úton. Miksa nagyszabású terveket kovácsolt, s közben kedves hátaslovait sem tudta kifizetni. Lukas 1489-től állt vele üzleti kapcsolatban.

* Reh = őz.

Ilyen nagystílű férfiúval szemben nem mutatkozhatott szűkkeblűnek. Mintha egymásnak teremtették volna őket: Lukas Fugger világméretű pénzbirodalomról ábrándozott, Miksa pedig egy dúsgazdag világbirodalom kiválasztott uralkodójának hitte magát. A kereskedőnek imponált a Habsburg fejedelmi magatartása, az pedig a kereskedő merészségét csodálta, és az egeket ostromló tervek mellett könynyen eltörpültek a holmi tízezer guldenes kölcsönök. Ennyit csalt ki ugyanis Miksa az augsburgitól, akinek teljes üzleti tőkéje sem lehetett sokkal több akkoriban.

Biztosítékként Leuvent, a gazdag belga várost ajánlotta fel. És Lukas Fugger, a gondolattól megmámorosodva, hogy a főherceg mindjárt egy egész város tulajdonjogát adja neki, észre sem vette, hogy a zálog alapjában véve fabatkát sem ér. A büszke brabanti város ugyanis nem sok kedvet mutatott a távoli Habsburg adósságainak átvállalásához.

Lukasban egy világ omlott össze, magas rangú adósa azonban rá sem hederített. Fugger lehetőleg tartózkodják attól, hogy efféle apróságokkal terhelje, szíveskedjék a jótállókhoz fordulni - tudatta a kereskedő megbízottaival. Lukas mindig habozás nélkül beperelte a kisebb adósokat, most azonban nem fűlt hozzá a foga, hogy idegenben bizonytalan kilátású, hosszadalmas perbe kezdjen.

Leuven egyszerűen válasz nélkül hagyta a legfelsőbb németalföldi bíróságtól kapott fizetési meghagyásokat is, noha tudta, hogy legfőbb büntetésként kitaszíthatják a várost a birodalmi jogközösségből. A brabantiakat azonban ez a fenyegetés sem rendítette meg, mert beváltása tulajdonképpen csak annyit jelentett, hogy ellenséges támadás esetén a császár megvonja védelmét a várostól. Mivel azonban ama bizonyos dél-németországi kereskedőn kívül egy szál ellenség sem mutatkozott a láthatáron, a leuveni polgárok akkor sem izgatták magukat különösebben, amikor - Fugger sürgetésére - a császár 1499-ben végül valóban elrendelte a kiközösítést.

Ettől eltekintve Miksa a kisujját sem mozdította rászedett hitelezőjéért. Különben is, ki akarta volna egy sváb kedvéért magára vonni a gazdag németalföldiek haragját, akikről köztudott, hogy ilyen esetekben szorosan összetartanak. Burgundia visszahódításával Miksa pénzügyi helyzete sokat javult, s így nyugodt lélekkel nézte végig a sváb kereskedő bukását. Csődbe ment a Fugger? Annál jobb, megszűnt az adósság.

Az „utolsó lovag"-ot - ahogyan a történészek nevezik - apja halála után, 1493-ban kikiáltották császárnak. Mit számított neki egy kis szatócs sorsa! A kereskedők meggazdagodtak a fejedelmek pénzínsé-

gén, a fejedelmek zilált pénzügyei pedig némileg rendeződtek a kereskedők csődje révén.

A kor hívő keresztényeinek szemében a pénzszűke volt a legnagyobb szégyen. Ezért minden kereskedő és lovag igyekezett legalább kifelé megőrizni a jólét látszatát. Csakhogy Lukas Fugger brabanti fiaskója súlyosabb volt annál, semhogy titokban maradhatott volna.

MÉG KÉST IS FOGTAK RÁ

Amikor a hír eljutott Augsburgba, szerencsétlenségek sorozata zúdult lavinaként az őzcímeres Fuggerekre. Aki korábban az „Augsburgi Midasz"-ra bízta megtakarított guldenjeit, mert miként mondabeli elődjének, minden arannyá változott kezében, most sürgősen visszakövetelte pénzét. Hasonlóképpen jártak el a közeli rokonok is, közöttük veje, Andreas Grander, 1484 óta Lukas általános meghatalmazottja.

Mind az első, mind a második házasságából származó fiai erélyesen követelték örökségük azonnali kifizetését, azon az áron is, ha a cég tönkremegy. A Fugger vom Reh nemzetség trónörököse, II. Lukas nem átallott késsel rontani atyjára, komoly sebet ejtve rajta. A városban gyorsan híre terjedt a családi viszálynak, és semmi sem tartóztathatta fel többé a vállalat összeomlását.

Lukas Fugger második felesége is menteni próbálta hozományát, és azt követelte hatvanöt éves férjétől, hogy a még meglévő vagyontárgyakat mielőbb tegyék pénzzé. Hitelezőitől üldözve, a csalódott idős ember 1504-ben a Fuggerek szülőfalujába, a Lech-parti Grabenbe menekült. Ott még maradt egy szerény kis vidéki hajléka, tizennégy hold legelővel és szántóval.

Ennek a kis birtoknak sem örvendhetett azonban sokáig. Sürgető hitelezőinek kielégítésére végül 1512-ben maradék vagyonát is fel kellett áldoznia. A földet egyik agyafúrt unokaöccse vásárolta meg, aki élénk figyelemmel kísérte a Fugger vom Reh család emelkedését és bukását. Ez a rokon már akkor sokkal gazdagabb és hatalmasabb volt, mint Lukas Fugger fénykorában. A neve Jakob Fugger volt.

Négy ezüstkehely és négy „rozsdás kanál" volt a megalázott aggastyán minden vagyona, amikor visszatért Augsburgba, hogy egyik veje, Hans Raiser házában, az Afragässleinen várja a halált. I. Lukas halálának pontos dátuma ismeretlen. A Fugger-archívumokban egyébként is alig található okmány arról az ágról, mely oly kevéssel járult hozzá a

család dicsőségét sugárzó imázsának kialakításához. A Fugger név viselői ma is bosszankodva emlékeznek vissza arra az ősre, aki volt olyan arcátlan, hogy csődbe jutott.

Lukas Fugger üstökösszerű felemelkedésének és bukásának mégis volt némi haszna a dinasztia számára. Megtanította a családtagokat arra, mily gazdag és hatalmas lehet egy kereskedő, ha ügyesen lát munkához, valamint kíméletlen nyíltsággal fedte fel előttük a fejedelmekkel folytatott ígéretes kereskedés kockázatait.

Nagy árat fizettek a tanulságért, mert Lukasszal végérvényesen tönkrement az egész Fugger vom Reh nemzetség. Lukas gyermekeinek csakúgy, mint fivéreinek s azok fiainak még szerény jólétre sem futotta. Legtöbbjük elhagyta Augsburgot, és áttelepült Nürnbergbe, Regensburgba, sőt a távoli Lengyelországba is.

Rosszul fizetett írnokként dolgoztak más kereskedők irodáiban, vagy mint szűcsök, aranyművesek, címfestők és kürtösök próbáltak szerencsét. A legjobban azok jártak, akik később sikeres rokonaik sokoldalú vállalkozásaiban tehették hasznossá magukat. A rövid ideig dúsgazdagnak számító Fugger vom Reh nevet csupán a varsói Fukier borozó cégtáblája hirdeti.

5. FEJEZET

Az augsburgi maffia

Mialtt Andreas Fugger fiai szégyenletesen eltékozolták örökségüket, idősebb Jakob családjának története eleinte csendesen folydogált. A nemzetség nagyasszonya, Barbara Fugger, született Bäsinger, irigykedve figyelte - férjének 1469-ben bekövetkezett halála után - Lukas sógor szédületes karrierjét. Az augsburgi Rindermarkton lévő Haus am Rohrban élt gyermekeivel együtt, és legalább olyan eréllyel igazgatta az immár tekintélyes Jakob Fugger és Fiai céget, mint a családot. Hét fiúról és három lányról kellett gondoskodnia, a legfiatalabb gyermek, Ursula, röviddel a születése után meghalt.

Férje halála után házába fogadta Georg Pechert, a puskaművest, hogy segítőtársa legyen a nevelés gondjaiban, no meg azért is, mert korántsem akart örökké gyászoló özvegy maradni. Ennek ellenére is nehéz ma már elképzelni, miként sikerülhetett Barbara Fuggernek a kiterjedt céget és családot mindaddig összetartania, amíg fiai elég nagyok lettek ahhoz, hogy önmagukról gondoskodjanak. Őrá hárult a vászon- és fűszerüzlet mellett fiai képzésének, leányai férjhez adásának minden gondja.

Legidősebb lánya, az 1444-ben született Anna, tizenhat éves korában férjhez ment Hieronymus Meuttinghoz, az egyik leggazdagabb augsburgi család fiához. Az egy esztendővel fiatalabb Barbara az ifjú Konrad Meuttingot kapta férjül anno 1467-ben, végül Walpurga a legalább olyan tehetős Wilhelm Rehmet.

Jakob hét fia közül ötnek: Ulrichnak, a legidősebbnek és négy öccsének, Andreasnak, Hannsnak, Peternek és Georgnak kereskedői pályára kellett lépnie. Az 1448-ban született Markus és öccse, Jakob, a benjámin, az egyház szolgálatára rendeltetett.

Az öt „menedzser”-nek a korban lehetséges legkitűnőbb képzésben kellett részesülnie. Valószínűleg idősebb Jakob rendelkezését követve, Fugger asszony idegenbe küldte a fiait, mert világot láthatnak, és jobban megismerhetik a kereskedés fortélyait, mint Augsburgban. Tapasztalatokra, az üzleti élet új, gyakorlati fogásainak ismeretére van szükségük. E tekintetben sehol sem lehetett többet tanulni, mint az Alpoktól délre, Velence és Róma között.

De nem minden Fugger fiú tért vissza egészségben külföldi utazásairól. Hanns, alig tizenhat évesen, magas lázban halt meg Velencében. Két évvel idősebb bátyját, Andreast, nyolc évvel később hasonló sors érte utol a lagúnák városában.

KÉT SVÁB VELENCÉBEN...

Fugger asszony nem véletlenül küldte éppen a Rialtóhoz két fiát. A mesésen gazdag Velencei Köztársaság a világkereskedelem forgószínpada és a nagytőke központja volt. Európa legjelentősebb útjai Velence kikötőjébe vezettek. Hanza-városi koggék, arab sajkák és spanyol galleonák, vitorlás gályák találkoztak itt egymással. A hajók selymet, gyapotot, fűszereket és nemesfémeket hoztak, a Brenneren leereszkedő kereskedőkaravánok pedig szőrmét, bőrt, szarut, rezet és lenvásznat.

A svábok és az itáliaiak már Barbarossa Frigyes császár idejében fölfedezték és hasznosították a kölcsönös árucsere előnyeit. Pietro Ziani dózse már a XIII. században megépítette a „Német Házat" az északi kereskedők számára. Az volt az előírás, hogy a németek itt, a Rialtohídhoz közeli, az 1318-as tűzvész után újjáépített Fondaco dei Tedeschiben, velencei hivatalnokok felügyelete alatt bonyolítsák le üzleteiket. A gondolások szigorú utasítást kaptak a dózsétól, hogy minden érkező német kereskedővel azonnal a Fondacóhoz evezzenek. Itt lajstromozták és raktározták minden árujukat. Az eladásokból származó készpénzt a németek nem vihették ki; ott helyben, a Fondacóban kellett érte velencei árut vásárolniuk.

Ma a velencei főposta működik abban az épületben, ahol hajdan a kereskedőudvar ötvenhat raktárában nyüzsgött az élet, akárcsak egy méhkasban. A szolgák, málhahordók és kocsisok gyakran éjszakáztak a folyosókon, mert minden ágy foglalt volt. Amikor Andreas és Hanns Fugger megérkezett az Adria menti, lármás kereskedővárosba, a Fondaco már a köztársaság egyik legjelentősebb gazdasági tényezője volt. Az 1472-ben elhunyt humanista tudós, Gregor von Himburg beszámolói szerint a német kereskedők hozzávetőleg évi egymillió dukát forgalmat bonyolítottak le.

A Fugger név a velenceieknek ugyanolyan ismerősen csengett, mint a Fondacóban megforduló németek körében; közöttük a nürnbergi, regensburgi, ravensburgi és augsburgi kereskedők voltak a hangadók. Eleinte a híres Lukas Fugger fiainak hitték azt a két ifjú svá-

bot, aki éppen arról tárgyalt Gian Galeazzo Sforza herceggel, hogy Milánóban is létesítsenek egy Német Házat, amely a Fondaco versenytársa lehet.

A sváb tájakról érkezett két ifjú vállalkozó bámulattal figyelte, milyen szédületes tempóban cserélnek itt gazdát hatalmas összegek. Megilletődve csodálták a lagúnaváros templomainak és palotáinak pompáját. Saját szemükkel láthatták Jacopo de Barbari fametszeteit és rézkarcait, Piero della Francesca freskóit, és annak a Giovanni Bellininek a mesterműveit, aki néhány évvel később megfestette Georg bátyjuk portréját.

De a „Serenissima"* minden pompájánál is jobban imponált nekik, hogy az itáliaiak milyen ügyesen bánnak a pénzzel és áruval. Bátyja korai halála után Andreas egyedül látott neki a fáradságos munkának, hogy becsületet szerezzen a Rialtónál a Jakob Fugger-háznak. Amikor őt is elragadta a halál, már olyan jelentős volt a kereskedelmük Velencében, hogy Ulrich, a cég feje, kénytelen volt sürgősen utánpótlásról gondoskodni.

Először Georgot küldte délre, aki addig az augsburgi központban dolgozott. Georgnak Clemens Sender, korabeli augsburgi krónikás szerint „szinte tökéletesen szép orcája és termete volt". A szép sváb ifjú bizonyára jobban illett a fényűző városba, mint darabosabb fivérei. Kegyének jeleként a dózse hamarosan külön raktárat adott neki a Fondacóban, és ettől kezdve a Fuggereknek nem kellett többé árujukat a „rakodón", a szabad ég alatt tárolniuk.

Hogy meggyőzzék a velenceieket cégük gazdagságáról, pompásan berendeztették a helyiséget, amelyet azelőtt Judenburg városa birtokolt. A köztársaság uraira ez olyan mély benyomást tett, hogy VIII. Ince pápa közbenjárására örökre átengedték nekik a raktárat.

...ÉS EGY SZEMFÜLES RÓMÁBAN

Mindazonáltal nem a Fondaco volt a fivérek egyetlen bástyája az Alpokon túl. Néhány száz kilométerrel délre, a legerősebb világhatalom központjában, ott ült Markus Fugger kanonok, Augsburgból. Sohasem derült ki, hogy az előrelátó édesanya stratégiai meggondolásokból küldte-e őt Rómába, avagy a szabad tudományok tanulékony

* A középkori Velencei Köztársaságot nevezték így, a latin őfensége szóból eredően.

diákja önszántából vette útját délnek. Csupán annyi bizonyos, hogy a Szentszéknél elfoglalt helye a család későbbi üzleteinek is helyet biztosított a nap alatt.

Markus 1462-ben iratkozott be a Lipcsei Egyetemre, és ott szerezte a „Baccalaureatus Magister"* címet, mielőtt a freisingi Szent János Alapítvány és a regensburgi ó-kápolna prépostja lett volna. „Marco Fukiereo" neve 1471-ben szerepel először a Vatikán aktáiban.

Az északról jött, művelt hittestvér, aki az üzleti ügyekben feltűnően ügyesnek bizonyult, hamar elnyerte a magas rangú szentszéki tisztviselők bizalmát. Titkár lett a kérvényeket intéző pápai hivatalban (Scriptor in Registro Scuolicationum), s alig három év múlva az augsburgi dóm kanonoki stallumát kapta a pápától.

Hihetetlen karrier volt ez egy polgári kereskedőcsalád ivadéka számára, mert kanonokok csak a nemesség soraiból kerülhettek ki. Markus Fugger valószínűleg egyetlenegyszer sem foglalt helyet augsburgi szentélyszékében, mert a székesegyház könyveiben sehol sem szerepel a neve.

A pápai előléptetés azonban félreérthetetlen jele volt annak, hogy a fiatal Fugger nagy tekintélynek örvendett Rómában. Ő közvetítette a német egyháztartományból Rómába küldött bizalmas üzenetek többségét, és szavának súlya volt, ha német papok jövedelmeinek emeléséről döntöttek. A Fuggerek életrajzírója, Götz von Pölnitz báró szerint Markus római tevékenysége hasonló lehetett egy virágzó „vezérképviselethez, amely német egyházi javadalmak ügyeit intézte".

Ezek szerint Markus Fugger a Szentszék bonyolult pénzügyeinek kulcsfigurájává lépett elő, mert a német hívők minden más egyháztartománynál többel járultak hozzá a Vatikán költségvetéséhez. És amennyiben közvetve az ő hatáskörébe tartozott a német papok javadalmainak engedélyezése, úgy valóban rendkívüli hatalommal járó pozíciót töltött be.

Miután annak idején nem az állam hajtotta be az egyházi adót, a papoknak maguknak kellett bevételükről gondoskodni, s ebben az egyházi méltóságok igencsak ötletesnek bizonyultak. Minden lehetséges - és lehetetlen - alkalommal pénzt szedtek a hívőktől, de bevételeikből természetesen a római központnak is le kellett adni a sápot. A püspökök és apátok például kinevezésükkor „servitiát" fizettek a Szentszéknek várható jövedelmük arányában.

* A legalsó tudományos fokozat.

A javadalmakból származó pénz előírt részének a befizetését árnyaltan és jól szervezték meg: minden lelkipásztor gátlástalanul kihasználhatta saját híveit, de nyereségének egy részét le kellett adnia Rómának. A javadalmak utáni hányadok, palliumok és annáta-pénzek folyama bőven áradt Rómába a keresztény világ minden részéből, és hamarosan új, gazdag források egészítették ki a régieket.

Markus Fugger személyes jövedelmeit a Freising melletti Szent János Alapítványtól és a regensburgi ó-kápolnától húzta. Bízvást feltételezhetjük, hogy a kitűnő üzleti érzékkel megáldott kereskedőivadék alaposan kihasználta a befolyásos pozíció kínálta lehetőségeket.

A keleti baksiselv ugyanis már a keresztény Nyugaton is közismert volt. A különösen zsíros javadalmakra szemet vető papok között bevett szokás lett, hogy gavallérosan meghálálják befolyásos pártfogóik kegyét. Mivel egyetlen német sem állt olyan közel a Szentszékhez, mint az ifjú Fugger, szinte magától adódott, hogy a Rómába zarándoklók nála kössenek ki, és gazdagon elhalmozzák ajándékokkal.

Ki tudja, milyen sokra vihette volna még a zsíros javadalmak ügyes közvetítője, ha 1478. április 19-én, alig harmincévesen, utol nem éri a halál. Markus Fuggert, aki a hajdanában gyakran dúló járványok áldozata lett, a németek templomában, a Santa Maria dell'Animában temették el.

BELESZÓLÁSI JOG KIZÁRVA

Markus halálával súlyos veszteség érte az augsburgi fivéreket. De nemcsak a fontos római poszt elárvulása jelentett gondot; a többi, mindjobban fejlődő üzletág is a legfelső vezetés megerősítését sürgette. Ulrich azonnal Rómába utazott, hogy megrendezze öccse temetését, átvegye Markus esedékes járandóságait, és körülnézzen, ki lehetne az elhunyt utóda. De az augsburgi üzletközpontban folyó lázas munka miatt nem maradhatott sokáig távol.

Idősebb Jakob halála után a cég rohamosan fejlődött tovább. Az őzcímeres Fuggerek sikerén felbuzdulva Ulrich és fivérei kezdték szétfeszíteni az édesapjuk által megszabott üzleti kereteket. Markus az egyházzal építette ki a kapcsolatot, Ulrich pedig a természeti kincsekben gazdag Tirol és a nagy felvevőpiacot jelentő Velence között mind fontosabbá váló fémkereskedelemmel foglalkozott.

Georg és Peter dolga a keleti kereskedelem bővítése volt. Fiókot hoztak létre Nürnbergben, hogy üzleti kapcsolatokat építsenek ki a balti-tengeri kikötőkkel. Ulrich – Lukas Fuggerrel ellentétben – vállal-

kozói alapelvnek tekintette, hogy aki nem családtag, az ne tekinthessen be kiterjedt üzleteikbe. A „jól szituált" sógorokkal: Hieronymus és Konrad Meuttinggal, Anna második férjével, Hektor Muelichhel, valamint Wilhelm Rehmmel is udvariasan, de határozottan közölték, hogy eltekintenek a közreműködésüktől.

Ulrich tűzzel-vassal védelmezte azt az elvet, hogy a családi tőke oszthatatlan legyen. A nemzetség minden tagjának külön számlája volt, de a közös tőke befektetéséről mindig az örökösödés alapján soros cégfőnök döntött.

Ez a maga korában meglepően előrelátó döntés tette lehetővé első ízben, hogy a Fuggerek belépjenek az igazán nagy üzletkötések világába. Ha idősebb Jakob halála után a fiúk és a lányok kifizettetik maguknak örökrészüket, évtizedekre visszavethették volna a cég fejlődését. Valószínűleg az édesanya, a mindenki által tisztelt és legfőbb tekintélynek elismert Barbara asszony vasakaratának volt köszönhető, hogy a szerteágazó családból senki sem vált ki, és valamennyien feltétel nélkül tudomásul vették Ulrich döntéseit.

A cégfőnök fáradhatatlan és körültekintő kereskedő volt, de vállalkozóként nem emelkedett ki az átlagból. Nem volt fantáziája, és hiányzott belőle az az acélos erejű bús vágy is, ami később oly híressé tette a Fuggereket. Ulrich elégedett volt, ha a cég fejlődése elérte az évi tíz százalékot, ha minden családtag megtalálta a számítását, és a belső viszályok nem lépték túl az elviselhetőség határait. Az volt a célja, hogy bekerüljön az augsburgi kereskedőcsaládok felső rétegébe – amit Veronika Leuginger patríciuslánnyal kötött házasságával el is ért –, de nagy formátumú üzletember sohasem lett belőle.

CÍMERT A FELTÖREKVŐNEK

Azért Ulrich Fuggernek is volt érzéke a társadalmi és politikai változásokhoz. Ilyen fordulat jelei mutatkoztak 1473-ban, amikor III. Frigyes császár és fia, Miksa, kíséretével betért Augsburgba. A Habsburg uralkodó úton volt Trier felé, ahol Merész Károly burgundiai herceggel akart találkozni.

Nemzetségének későbbi jelmondatához híven: „Tu, felix Austria, nube!" – Te, boldog Ausztria, házasodj! – ő is házassági szerződéssel akarta elérni azt, amit kard sohasem harcolhat ki számára. Úgy számított, hogy fiának, Miksának a házassága Károly lányával, Máriával, megnyitja előtte az utat a merész fejedelem legendás kincseihez.

Károly Burgundiája sem földrajzilag, sem politikailag nem csupán az azonos nevű, mai francia területet foglalta magában. Az Autuni Richárd alapította hercegség Merész Károly idejében már rég európai nagyhatalomnak számított. Burgundiához tartozott Hollandia, Belgium, Luxemburg nagy része, a mai szövetségi német tartományok, Észak-Rajna-Vesztfália és Rajna-Pfalz néhány vidéke, gyakorlatilag az egész felső-rajnai síkság, Lotaringia, Elzász és Svájcból is egy jókora terület.

A Máriával kötendő házasság kétségkívül döntő előnyhöz juttathatta volna III. Frigyest a régi ellenféllel, Franciaországgal szemben, és az uralkodóház zilált anyagi helyzetén is segített volna. Ahhoz azonban, hogy a gazdag burgund színe elé kerülhessen, Frigyesnek fényes kíséretet kellett volna kiállítania, csakhogy az állampénztár üres volt. Jó oka volt tehát arra, hogy éppen Augsburgban szálljon meg, ahol köztudomásúan a legtehetősebb német kereskedők éltek.

Hans Rebweinnek, a császár kancellárjának jutott az a csöppet sem hálás feladat, hogy az udvaroncok által megvetően „kufárok"-nak titulált üzletembereket az uralkodó megajándékozására ösztökélje. A tősgyökeres, régi kereskedőket nem lelkesítette túlságosan a kilátásba helyezett császári kegy. Amit ugyanis a császár adhatott – valamilyen titulus, esetleg egy címer –, már a birtokukban volt. Amit pedig hőn óhajtottak volna, nevezetesen: régóta esedékes számláik kiegyenlítését, azt ettől a látogatástól sem igen remélhették. A svábok úgy megmakacsolták magukat, hogy nem engedték továbbutazni a császárt, mert 1750 guldennel maradt adósa pékeknek, henteseknek és kézműveseknek. Hans Asch patkolókovács megragadta a császári paripák gyeplőjét, és addig el nem engedte, amíg az uralkodónak nem sikerült kikunyerálnia 1500 guldent a városi tanácstól. Zálogként Augsburgban kellett hagynia hadisarcból származó értékes arany- és ezüstkészletének egy részét.

A ravasz kancellár így hát a feltörekvők között nézett széjjel, jól tudván, hogy köztük biztosan akad néhány, aki egy mutatós címerért hajlandó értékes árut adni. Ulrich Fugger „derék és szolgálatkész férfiúnak találtatott, kiben megvolt a hajlandóság, hogy jóféle selyem- és vászonneművel lássa el Őfelségét", olvashatjuk a Fugger-krónikában.

A cégfőnök természetesen tisztában volt vele, hogy ezt a tételt veszteségként könyvelheti el, ám az uralkodóházzal kötendő jövedelmező üzletek kilátása megérte az effajta kezdeti beruházást. És elérkezett a nap: 1473. június 9-én, pünkösd utáni szerdán, szolgálataiért őfelsége

„címerrel, drágasággal ajándékozá és tisztelé meg, melyekért fizetség nem járt vala".

A 9,4×6,9 centiméteres címer két bivalyszarvval és egy liliommal ékesített sisakot ábrázolt; a kék-arany alapon még két liliom pompázott. Megkülönböztetésül az őzcímert viselő Fuggerektől, Jakob utódai ettől kezdve „liliomos" Fuggereknek (Fugger von der Lilie) nevezték magukat, és eltökélték, hogy a háromágú szigonyt ábrázoló Fugger-védjegy és a liliomos címer a gazdasági hatalom jelképe lesz.

Jóllehet kezdetben ráfizetett, Ulrich mégis sokkal jobb üzletet csinált, mint a császár. A Burgund Hercegséggel létrejött kötelék ugyanis távolról sem volt olyan eredményes a Habsburg-ház számára, mint ahogyan azt III. Frigyes remélte. Az erős svájci kantonok szövetsége* ugyanis 1476-ban Grandsonnál megverte Merész Károlyt, és így váratlanul a mesés burgundi kincstár birtokába jutott. Egy év múlva a herceg elesett Nancy ostrománál. Ausztriai Miksa ennek ellenére még ugyanabban az esztendőben feleségül vette Burgundi Mária trónörökösnőt, kinek kezéért IV. Edward angol király is versengett. Mária fiút szült Miksának, a későbbi Szép Fülöp herceget, majd alig öt évvel esküvője után, vadászszerencsétlenség áldozata lett. Miksa, kit a történetírók az „utolsó lovag"-ként dicsőítenek, az első lett Európa fejedelmei között. És a Fuggerek értettek hozzá, hogy ebből is hasznot húzzanak.

A NAGY HATÁSÚ KANONOK

Egyelőre azonban a sors még további csapásokat mért a cégre. Alig zajlott le Augsburgban az ünnepélyes címeradományozás, amikor egy lóhalálában érkező futár azt a hírt hozta Nürnbergből, hogy a huszonhárom éves Peter halálán van. Fivérei, Andreas, Hanns és Markus halála után Jakobnak ez a fia is valószínűleg járvány áldozata lett. A nürnbergi Sebaldus-templom északi oldalán ma is áll a híres augsburgi família sarjára emlékeztető sírkő. Ulrichnak egy időre félre kellett tennie Szilézia, Lengyelország és a Balti-tenger felé terjeszkedő nagyszabású terveit. Sürgős erősítésre volt szüksége, ezért futárt menesztett Frankföldre, ahol Ansbach mellett, a herriedeni Szent Vitus-káptalan kanonokai közt a Fugger család benjáminja – meglehetősen kelletlenül – mélyedt el a katolikus hit- és erkölcstan misztériumaiban.

* Franciaország Svájccal szövetkezett Merész Károly ellen.

Aligha szabad akaratából, sokkal inkább édesanyja utasítására választotta Jakob a papi hivatást. A Hans am Rohrban 1459. március 6-án született legfiatalabb fiúnak nem sok reménye lehetett rá, hogy fontos szerephez jusson a cégnél, következésképpen úgy érezte, hogy háttérbe szorították, száműzték, félreállították. Valószínűleg itt, ebben az isten háta mögötti közép-frankföldi faluban támadt benne az az olthatatlan vágy, hogy egyszer majd bizonyíthasson mindazoknak, akik többre tartották magukat nála.

Amikor azután négy bátyjának halálával elérkezett a nagy pillanat, az ifjú kanonok nem sokat töprengett azon, vajon az alsóbb rendek fölvétele, melyeknek szentségében csak nemrégiben részesült, megengedi-e, hogy belépjen az üzleti világba. 1478. szeptember 19-én habozás nélkül elutazott, először a nürnbergi telephelyre, majd onnan haza, Augsburgba.

Jakob tizenkilenc éves volt, meglehetősen átlagos képzésben részesült, és halvány fogalma sem volt az üzletről. Bizonyára tudatában is volt eme hiányosságának, mert eszébe sem jutott, hogy idősebb testvéreivel egyenrangúnak tekintse magát. Persze ahhoz sem volt sok kedve, hogy a kisinas szerepét játssza Augsburgban. Tanulni fog, természetesen ezt megígérheti, de nem szülővárosában.

Semmiképpen sem sajátíthatja el a Fuggerek irodáiban azt, amit tudnia kellett ahhoz, hogy testvérei és más augsburgi kereskedők fölébe kerekedjék. Alig néhány nap elteltével fel is kerekedett, és délnek vette útját: csak Velencében tanulhatott újat. Fiatalkori itáliai tanulmányútja mindössze egy bő esztendeig tartott, de Jakob Fugger - a majdani nagy hírű német - ezekben a hónapokban mégis többet tanult, mint amennyi későbbi versenytársainak ínyére lehetett.

III. KÖNYV

JAKOB ÉS TESTVÉREI

6. FEJEZET

Tirol kifosztása

Négylovas hintón utazott Jakob Tirolon és Brenneren át Velencébe, hogy rövid pihenő után továbbutazzon Rómába. A Rione di Ponte üzleti és banknegyedben lévő faktorián sem időzött sokáig. Sajnos nem tudjuk, hogy milyen elintéznivalója akadt a Vatikánban, csupán annyi bizonyos, hogy néhány hét múlva ismét a Rialtónál volt, Velencében.

A higgadt sváb fiú éber figyelemmel kísérte az olaszok ezernyi nagyszabású és apró-cseprő üzletét: látta és átlátta „a XV. század Wall Streetjén" folyó csereműveleteket, intrikákat és manipulációkat. Egy csapásra megértette az üzletemberek apró bűvészmutatványait, melyeknek végcélja mindig a partner rászedése volt. Némi fogalmat alkothatott a sikeres kereskedéssel megszerezhető hihetetlen hatalomról és gazdagságról is.

Velence ekkor már hétszázötven éve a gazdaságból és a gazdaságnak élt. A Rialtónál minden az üzlet körül forgott – a politikai hatalom is. A távoli Cipruson élt például Andrea Cornaro velencei kereskedő, kiterjedt cukornádültetvények tulajdonosa, aki szépséges unokahúgát és gyámlányát, Catrinát, a földközi-tengeri sziget utolsó királyához adta feleségül. Ügyes fondorlattal a cselszövő kalmár úgy kergette az adriai köztársaság karjaiba a ciprusi királyságot, hogy Velence tekintélyes flottával sietett Cornaro unokahúga, a királyné „védelmére". Nem csoda, ha sokan Velence titkos urát látták az üzletemberben, aki a történtek után nem engedett más választást Giovanni Mocenigo velencei dózsénak, mint hogy teljesítse minden követelését. Vajon nem lehetne-e az Alpokon túl is eljátszani a „szürke eminenciás" szerepét? – tette fel magának a kérdést az északról jött ifjú kereskedő.

Meglehetősen robbanékony keverék származik abból, ha a velencei mesterdiplomáciává nemesített itáliai szemfülesség német következetességgel és sváb szorgalommal párosul. Hogy a rövid itáliai tartózkodás milyen mély nyomokat hagyott ifjabb Jakob Fuggerben, az abból is kitűnik, hogy leveleit még évtizedek múlva is nevének olasz változatával, „Jacopó"-val írta alá.

Amikor 1479-ben visszatért Augsburgba, éppen jókor érkezett, hogy jellemző példán tanulmányozhassa a Velence és Augsburg közti

különbségeket, de a közös vonásokat is. Míg a Rialtónál óvatosan szőtt intrikákkal, olykor persze csipetnyi gyorsan ölő méreg vagy egy-egy megvillanó penge segítségével vívták a hatalmi harcokat, otthon, szülővárosában, a harcmodor nem volt olyan kifinomult, de legalább olyan hatékony.

Már a harmadik törvényhozási periódusban ült ott például az augsburgi városházán az az Ulrich Schwarz nevezetű polgármester, aki a kisemberek érdekében merészelt politizálni. Az 1370-es kézműves-lázadás tanulságai alapján keményen meg akarta adóztatni a nagy kereskedelmi társaságokat. Az volt a szándéka, hogy megtöri ár- és értékesítési politikájukat a kis céhmesterek javára. Ennek természetesen nem lehetett jó vége a fölfelé törekvő, nagyjából az 1960 és 1975 közötti Frankfurthoz hasonlítható metropolisban.

A Fuggerek először békés úton próbáltak megszabadulni a gyűlölt polgármestertől. Mivel Ulrich Schwarz szívesen szerepelt a nyilvánosság előtt mint alapítványozó és mecénás, hajlandók voltak áldozni valamicskét a Sankt Ulrich-székesegyház megépítésére. De hogy a polgármester úr ne feledkezzék meg róla, kinek köszönheti az adományt, Ulrich a dóm egyik szentélyszékébe vésette liliomos címerét, és az ulmi Michael Erhart mesterrel külön Fugger-oltárt állíttatott.

KÍNZÁS ÉS AKASZTÁS

A város vezetőjének törvényes leváltására gondolni sem lehetett, mert Schwarz maga mögött tudhatta a lakosok többségét. A kereskedő urak ezért titokban küldöttséget menesztettek Bécsbe, hogy rávegyék III. Frigyes császárt az augsburgi polgármester leváltására. Ulrich Schwarz értesült a dologról, de a legcsekélyebb tiszteletet sem tanúsította a Habsburg uralkodó hatalma iránt. Amikor a patríciusok küldöttei visszaérkeztek Augsburg birodalmi városba, letartóztatták, halálra ítélték, és nyilvánosan lefejezték őket. Ezzel betelt a pohár a Fuggerek és a többi nagykereskedő számára. Ha a császár eltűri az ilyesmit, ám legyen, az ő dolga. Ők mindenesetre nem hajlandók lenyelni az efféle inzultust. Természetesen nem léphettek nyíltan színre, nehogy a népharag cégeik ellen forduljon. Segítőtársban persze nem volt hiány, csak a kellő alkalmat kellett kivárni. Amikor elérkezettnek látszott az idő, a tartományi helytartó váratlanul megjelent Augsburgban, és a javában folyó tanácsülésen letartóztatta a polgármestert. Mielőtt még a céhek megegyezhettek volna a közös fellépésben,

Ulrich Schwarzot kínvallatásnak vetették alá, majd „vallomása" alapján felakasztották.

Attól kezdve a patríciusoké volt a városháza: Veronika Laugingerrel kötött házassága óta Ulrich Fugger is közéjük tartozónak számította magát. Ulrich volt és maradt a cégfőnök. Személyes vagyona a többszöröse volt az ifjabb Jakobénak, kinek neve 1479-ben bukkant föl először Augsburg adókönyveiben: hatvan egész gulden bevallott vagyonnal.

Első két üzleti évét Jakob főleg utazással töltötte. Lovon járta be a cég valamennyi külföldi telephelyét, az északnyugati Antwerpentől a délkeleti Ofenig, a mai Budapestig. Csillapíthatatlan tudásvággyal faggatta az üzletkötés minden apró részletéről a faktorokat, írnokokat és fuvarosokat. A cég különösen tekintélyes külföldi képviselőit mindig megkérte, mutassák be őt a meglátogatott fővárosok polgármesterének, patríciusainak és nemesurainak. Nem egy Fugger-képviselő már valóságos diplomatafeladatokat látott el, és úgy képviselte a céget, mintha baráti országok követe lett volna fejedelmi udvarokban.

Hazatérve az ifjú üzlettárs mindenekelőtt az ügyvitel korszerűsítését ajánlotta fivérei figyelmébe. Velencében látta, hogy az itáliai kereskedők milyen magas színvonalon vezetik könyveiket. Egy Fugger-féle szerteágazó vállalat is csak így szerezhet kellő áttekintést a folyó ügyekről. Ajánlata a következő volt: minden egyes üzleti mozzanatot azonnal regisztráljanak, majd kettősen vezessék a könyvekben, mint árukiadást és mint pénzbevételt, vagy megfordítva. A hármas könyvelés rendszerét - amelyet a német kereskedők a XV. század utolsó évtizedeiben még nem alkalmaztak - Jakob tovább tökéletesítette az évek folyamán.

Miután pontosan áttekintette a család valamennyi üzleti ügyét, csalhatatlan ösztönnel döntött a vállalat legígéretesebb üzletága, az érckereskedelem és a vele összefüggő bányászat mellett. A cég ugyan mindig jelen volt ebben a szektorban, de vezető pozíciót sohasem ért el. Jakob Fugger vállalkozói képességeit egyértelműen bizonyította az a mód, ahogyan hozzáfogott, hogy megvesse lábát a sokak által keményen ostromolt üzletágban. Borotvaéles eszével azonnal felismerte az alpesi fémkereskedelem bonyolult rendszerének leggyengébb láncszemét. Figyelme azok felé az önálló, de tőkeszegény bányavállalkozók felé fordult, akik a Salzburgi-Alpokban kitermelt aranyat és ezüstöt Velencében értékesítették.

Franz Bäsinger nagypapa tanácsára és édesanyja anyagi támogatásával, Jakob pénzzel kezdte támogatni a kisebb bányarészvényeseket.

A hitelezett összegek fejében nem adóslevelet, hanem kuxákat, bányarészjegyeket kért. Ulrich, a barátságos természetű, lassan korosodó rangidős főnök eltűrte legfiatalabb öccsének üzleteit, mert nem tartotta őket kockázatosnak. Az Ulrich Fugger cég nevében Jakob idővel mind nagyobb részesedéshez jutott gasteini, raurisi, schladmingi és rottenmanni ezüstbányákból.

Amikor azután szinte észrevétlenül a salzburgi ércüzlet fontos gazdasági tényezője lett, azzal a követeléssel állt elő, hogy a bányatulajdonosok kizárólag neki engedjék át az üzemükben kitermelt ércet, hogy Velencébe már ő szállíthassa, és ott ő értékesíthesse. Ezen az üzleten addig a stájerországi Judenburg kis- és közepes kereskedői osztoztak, akiknek nem véletlenül kellett a dózse utasítására éppen a Fuggereknek átadniuk a velencei Fondacóban bérelt raktárukat.

AZ ARANYGÚNÁR

A tehetséges Jakobnak persze csupán könnyű „inasmunkát" jelentett a beszállás a salzburgi ezüstüzletbe. A segédi remek Tirolban készült, ahol abban a korszakban Európa leggazdagabb érclelőhelyei voltak. Csakhogy a nagy és dús hozamú tiroli ezüstbányák tulajdonosai általában igen vagyonosak voltak, és nem tartottak igényt a Fugger fiú pénzére. Jakobnak ezúttal más stratégiát kellett alkalmaznia.

Nem a bányarészvényesekkel, hanem a fejedelemmel kereste a kapcsolatot. „Sokpénzű" Zsigmond herceg ugyan Európa legértékesebb természeti kincseivel rendelkezett, csak igazi hasznosításukhoz nem volt tehetsége. Az élvhajhász és mindig nagy lábon élő fejedelem ugyanis hamar rájött, hogy az ezüstbányák jövedelmének elzálogosításáért innsbrucki, kufsteini, augsburgi vagy nürnbergi kereskedők mindig bőségesen ellátják pénzzel.

Zsigmond akkor volt a legelégedettebb, ha újabb és újabb kastélyokat építtethetett, és nem kellett korlátoznia pazar udvartartásának költségeit. A szükséges pénz előteremtését nagylelkűen átengedte hivatalnokainak vagy bizalmasainak, például Anton vom Ross főudvarnagynak. A fejedelem pénzügyi rendszere roppant egyszerű volt: a bányaregále egyedüli birtokosaként, magánvállalkozóknak – bányarészvényeseknek – adta át a tartomány ércbányáinak művelési jogát. Ellenszolgáltatásképpen a bányabérlők kötelesek voltak jövedelmük egy részét beszolgáltatni az innsbrucki udvarnak.

A schwazi ezüstérc nagy részét Innsbruckban olvasztották be, majd Hallban vertek belőle pénzt. Csinos kis nyereségre lehetett szert tenni, ha nem tiszta ezüstből verték az érméket, hanem jóval olcsóbb fémeket, például rezet kevertek hozzá. Az érme minőségének rontása – ami a késői középkor óta az európai fejedelmek egyik legkedveltebb pénzszerzési módja volt – természetesen felbőszítette a lakosságot, ezért e műveletnek lehetőleg titokban kellett maradnia. Mivel azonban Franz Bäsinger nagypapa maga is pénzverőmester volt Hallban, Augsburgban természetesen mindent tudtak a tiroli „szokások"-ról.

Noha Zsigmondnak, az „aranygúnár"-nak, 1478-ban már 80 ezer forintot jövedelmezett a bányaregále, a tékozló innsbrucki udvar állandóan újabb kölcsönök felvételére kényszerült, hogy kiadásait fedezze.

Zsigmond hitelezőinek listáján, különös módon, éppen Anton vom Ross neve szerepelt első helyen, akinek pedig Tirol pénzügyeit kellett volna rendben tartania. Abban az időben ez korántsem volt szokatlan. Mivel a fejedelmek hitelképessége általában nem volt egészen kifogástalan, gyakran legtehetősebb alattvalójukat bízták meg pénzügyeik kezelésével, s annak személyi hitele és vagyona biztosította a költségvetési kiadások fedezését.

Jakob Fugger egy „stróman", Hans Suiter – a korábbi innsbrucki polgármester, majd a Fugger cég faktora – útján adta az első hiteleket Innsbrucknak. Nyilván nem akarta, hogy konkurensei túl korán felfigyeljenek rá. A kereskedők alaposan kihasználták Zsigmond herceg állandó pénzzavarát. A kufsteini bajor Hans Baumgartner volt közülük a legrafináltabb, de a Fuggerek augsburgi versenytársának, Jossembrolnak is benne volt a keze az innsbrucki játszmában.

1484-ben a kereskedők végzetes lépésre vették rá az üzleti ügyekben járatlan herceget. Valószínűleg Jakob „strómanja" is azoknak a „lobbistáknak" a köréhez tartozott, akik sürgetve követelték Innsbruckban, hogy a herceg szabjon végre gátat a hatalomra éhes Velence terjeszkedésének, és foglalja le az értékes primierói ólombányákat.

Zsigmond jövedelmező üzletnek gondolta a rabló hadjáratot, és 1484-ben lecsapott. Velence azonnal magas kártérítést követelt, és kereskedelmi bojkottal fenyegetőzött. Zsigmond azonban nem ijedt meg, sőt parancsára még három évvel később is elkobozták a velencei kalmárok áruit a bolzanói vásáron. Válaszul a Velencei Köztársaság elindította csapatait Tirol felé.

A háború természetesen nem tetszett a kereskedőknek, akik Dél-Tirollal folytatott kereskedelmüket féltették, de a császár érdekeivel is

ellenkezett, mert nem óhajtotta volna itáliai kézben tudni az értékes tiroli ércet. Szorongatott helyzetében Zsigmond 1487-ben kénytelen volt békét kötni, és felajánlott százezer gulden kártérítést Velencének.

Jakob Fugger régóta várt erre a pillanatra. Az ifjú augsburgi folyamatosan tájékozódott mindkét hadviselő fél terveiről. Kitűnő kapcsolatai voltak mind a dózsepalotához, mind az innsbrucki kastélyhoz, és sietve felajánlotta cége szolgálatait. Anton vom Ross-szal már 1485. decembere 5. óta állt hivatalos összeköttetésben. 8000 guldent kölcsönzött neki 561 márka* tizenkét latos** ezüstért, és a rövid ideig tartó háború alatt még 10 ezer guldent adott. Csakhogy ennél jóval nagyobb tétért folyt a játék. Jakob Fugger mindenáron ki akarta ütni a nyeregből a kufsteini Baumgartnert, aki 38 ezer guldennel szerepelt a herceg hitelezőinek listáján. Ekkor pontosan 23 627 gulden hiányzott még abból az összegből, amelyet Tirolnak át kellett utalnia Velence számlájára. Jakob Fugger és Anton vom Ross sebtiben konzorciumot hozott létre, és az – mielőtt még Baumgartnernek ideje lett volna ilyen sok pénzt folyósítani – Innsbruckban letétbe helyezte az összeget. Egy esztendő sem telt bele, és Zsigmond már 15 ezer guldennel tartozott a Fuggereknek.

A FUGGEREK PÉNZE NÉLKÜL MOCCANNI SEM LEHET

Jakob azonban nem annyira hitelüzleteinek hallatlan mérvű kiterjesztésével, hanem inkább a pénzkölcsönzés módjával szerezte meg az uralmat a tiroli ezüst felett. A pénzt ugyanis nem bocsátotta a herceg szabad rendelkezésére, hanem maga kapcsolódott be Tirol pénzügyeinek intézésébe. Az udvari tisztviselőket, akik a háború kitörése óta hiába vártak pénzükre, ismét busásan megfizették. A kézművesek hozzájutottak régóta esedékes számláik ellenértékéhez, a zsoldosvezérek pedig megkapták régen ígért bérüket. Az augsburgi kereskedő kasszája kimeríthetetlennek látszott; közmondásossá vált pontossággal tett eleget fizetési ígéreteinek. Mivel Jakob fényes névre tett szert Innsbruckban, a konkurencia megfúrása szinte már gyerekjáték volt.

* Arany, ezüst mérésére használt súlyegység volt, megközelítőleg 250 grammal egyenlő.

** A márka maximális 16 latjából csupán 12 lat volt színezüst.

Tirol fővárosában egyszerre csak híre terjedt, hogy a gyermektelen fejedelem, Hans Baumgartner kereskedő közvetítésével, el akarja adni a tartományt „Gazdag" György hercegnek, Bajorország és Landshut urának. Burgau őrgrófságot Zsigmond már át is engedte a Wittelsbachnak.

Kit érdekelt már, hogy a hírt a Fuggerek röppentették-e fel, vagy csak a nemzeti érzületű tiroliak aggodalma szülte! Csupán az volt a fontos, hogy megakadályozzák a tartomány kiárusítását az utált bajor szomszédnak. Kínálhatott Hans Baumgartner Zsigmondnak annyi kölcsönt, amennyit csak akart, a bajorellenes hangulatot már nem változtathatta meg a „kollaboránsgyanús" kufsteini.

Ezalatt Jakob Fugger szívósan erősítgette innsbrucki bástyáját. Minden egyes kölcsönadott guldenért tiroli ezüstöt kért és kapott. A hitelek visszafizetéséért nemcsak a hercegnek és legfőbb hivatalnokainak kellett kezeskedniük: Jakob a leggazdagabb tiroli bányarészvényesek aláírását is szigorúan megkövetelte az adósleveleken. Ha tehát az államadósságokat nem fizetik vissza pontosan, a Fuggerek Tirol legértékesebb ezüstbányáinak birtokába jutnak. Arról pedig, hogy a részvényesek ne tudják törleszteni a fejedelem adósságait, Jakob idejében gondoskodott. Az innsbrucki udvar hamarosan moccanni sem tudott az augsburgi kereskedő pénze nélkül. Egyetlen hivatalnok, katona vagy udvaronc sem óhajtotta veszélyeztetni a hőn áhított és a Fugger-kasszából mindig a legnagyobb pontossággal kifizetett pénzeket. Az 1488-as esztendő végén Jakob Fugger már Tirol titkos ura volt.

Az alpesi tartomány valamennyi ezüstbányája a felügyelete alatt állt, és az aknákból felszínre hozott érc teljes mennyisége felett ő rendelkezett. Fugger öt guldent fizetett egy márka ezüstért a részvényeseknek, és nyolc guldenért adta tovább az ugyancsak a vezetése alatt álló halli állami pénzverdének.

Ahhoz, hogy az üzlet virágozzék, az kellett, hogy a bányatulajdonosok növeljék a kitermelést, a málhás lovak gyorsabban haladjanak, a halli pénzverők pedig serényebben dolgozzanak. A Fuggerek egyetlen év alatt a huszonötszörösére növelték az állami pénzérmék kibocsátását. A herceg, akinek valószínűleg fogalma sem volt róla, mi folyik a háta mögött, mindig lelkendezve örült, ha Ulrich vagy Jakob Fugger személyesen jelent meg színe előtt, hogy zsákszámra adja át neki a saját pénzverdéjében frissiben vert, szép új érméket.

ZSIGMONDOT KICSELEZIK

Jakob Fugger sokkal okosabb volt annál, semhogy ne értette volna meg: a tiroli ezüstkincset más eszközökkel is biztosítani kell a maga számára. Ha a fejedelmet egy alig harmincesztendős kereskedősarj is az orránál fogva vezetheti, akkor nyilván a kemény politikai ellenfelekkel szemben sem tud védekezni. Ráadásul Tirolban, a sváb pénzeső keltette első ámulat után, kritikus hangok is hallatszottak.

Hans Baumgartner és az üzletből kiszorított többi kereskedő buzgón tájékoztatta Fugger ellenfeleit, „15–40 százalékra" becsülve az augsburgi kereskedő nyereségét. Jóllehet ezt a valóságosnál inkább alacsonyabbra taksálták, ahhoz elegendő volt, hogy az innsbrucki kincstár előtt felvessék a kérdést: ki a hasznosabb a tartomány számára, Fugger vagy Baumgartner? Jakob hűvösen válaszolta: egyetlen százalék kamatot sem kér nagy összegű kölcsönei után. Ez megfelelt ugyan a valóságnak, de az igazi cél az ezüstüzletből származó nyereség diszkrét leplezése volt. Fugger rövid, de tömör válasza elegendő volt bírálóinak átmeneti elnémítására. A sváb kereskedő csak akkor került újra a kritika kereszttüzébe, amikor kiderült, hogy tonnaszámra viszi ki a tartományból az ezüstöt, és még állami kíséretet is kap a szállítmányokhoz.

Politikai hátfedezetre volt hát szüksége. És mivel a herceget gyengének találta, hathatósabb védelem után kellett néznie: például az ifjú Miksa főhercegnek, a császár fiának személyében, akivel már unokatestvére, Lukas Fugger is kapcsolatban állt. Noha a Fugger vom Reh ágnak már voltak rossz tapasztalatai a felséges adós fizetőképességéről, Jakob ahhoz is elég erősnek érezte magát, hogy a minimálisra csökkentse az üzlet kockázatait.

A Habsburg uralkodó már régóta pihentette sóvár tekintetét a gazdag tiroli hercegségen, amely addig is csak nehezen őrizte meg önállóságát a Velence, Bécs és Bajorország alkotta hatalmi háromszögben. A tiroliak felbőszültek, ha csak eszükbe jutottak a bajor Wittelsbachok, Velencével pedig éppen nemrégiben kényszerültek meglehetősen dicstelen békekötésre. Egyedül a Hasburg-ház jöhetett hát számításba mint partner.

Jakob Fugger nem habozott, hogy megtegye az üzlettől a hatalmi politikához vezető lépést. Eddig megelégedett azzal, hogy ügyes sakkhúzásokkal meggazdagodjék egy tartományi fejedelem tehetségtelenségén, most már azonban olyan politikai viszonyok kialakításában is részt akart venni, amelyek cégének üzleti hasznot jelentettek.

Jakob Fugger Miksában látta Európa legerősebb uralkodóját, mivel az ifjú főherceg Burgundiai Máriával kötött házassága és győzelmes csatái révén majdnem a kétszeresére növelte a Habsburgok uralta területeket.

1473 óta, amikor címert kaptak, a „liliomos" Fuggerek mindig ébren tartották kapcsolatukat a Habsburg-házzal. Néhány ezüstszállítmányt például Jakob azért küldött át a tiroli határon, hogy abból fedezzék a Habsburg-zsoldosok bérét Németország délnyugati részében és a Németalföldön. Ott Miksa elsőnek Amszterdamot foglalta el, majd Bruges-ért, az Északi-tenger legjelentősebb kereskedővárosáért harcolt. De a gazdag flandriai város hatalmas zsoldossereget toborzott, visszaszorította Miksa csapatait, és a főherceget is foglyul ejtette.

Tetemes váltságdíj fejében – amelyhez a Fuggerek 15 000 guldennel járultak hozzá – szabadon engedték Miksát. Valószínűleg 1489-ben, a frankfurti vásáron találkozott első ízben személyesen Jakob Fuggerrel. A higgadt svábföldi kereskedő olyan férfiúnak látta a lovagi uralkodót, aki – legalábbis világhódító terveit tekintve – megütötte azt a mércét, amelyet önmagának felállított.

Jakob Fugger hamarosan tárgyalhatott is tiroli terveiről az 1486-ban Róma királyává választott Habsburg főherceg megbízottaival: Hans Kellerer birodalmi fiskálissal, Johann Waldner kancellárral és doktor Stürtzllel. Zsigmond fejedelem gyanútlan volt. Megbízott fiatal, mindenütt jelen lévő üzleti partnerében, aki olykor még azt is nyíltan bevallotta neki, hogy milyen szép keresethez jutott őfelsége révén.

A leszámolás napja 1490. március 16-án érkezett el az innsbrucki fejedelmi rezidencián. Aligha véletlen, hogy Miksa király jelen volt, amikor Zsigmond a tartományi rendek, a legbefolyásosabb és legtekintélyesebb tiroliak elé lépett. Taps és hűségnyilatkozatok helyett gyűlölet és árulás volt a jutalma. Nemes urak, bányatulajdonosok és hivatalnokok vetették nyíltan a szemére, hogy gazdaságilag és politikailag tönkretette Tirolt. Zsigmondot készületlenül érte az államcsíny, és még aznap lemondott a trónról és a hatalomról. Miksa lett Tirol új ura: ettől kezdve az ércben gazdag alpesi vidék is a Habsburgok örökös tartománya lett, miután az új uralkodó írásban kötelezte magát, hogy az utolsó fillérig visszafizeti elődje adósságait.

A tiroli ezüstüzletben természetesen minden maradt a régiben, csupán új uralkodó felügyelete alá került. Miksa, akit Richard Ehrenberg gazdaságtörténész 1896-ban „minden Habsburgok legrosszabb sáfárának és esztelen pazarlónak" nevezett, azoktól a Fuggerektől remélte ebek harmincadjára jutott pénzügyeinek jelentős javulását, akik Tirol-

ban már bizonyságot adtak rendkívüli képességeikről. Jakob Fugger nem is kívánhatott volna magának jobb üzletfelet a nagy hatalmú, de alapjában koldusszegény „utolsó lovag"-nál.

Ha egy olyan tartományt, mint Tirol, ily könnyű volt kizsákmányolni a tehetségtelen Zsigmond idejében, miért ne lehetne Miksa segítségével egy kis privát kincseskamrát csinálni fél Európából? Lehet, hogy Jakob gondolatai megdöbbenést, csodálkozást vagy akár elutasítást váltottak ki a testvérekből, Ulrichból és Georgból, de a szédítő tiroli sikerek mégiscsak azt bizonyították, hogy Jakob merőben új üzleti stílusa mégsem légvárakra épül.

MIKSÁT SEM EJTETTÉK A FEJÉRE

Jakob Fugger mindazonáltal hamarosan tapasztalhatta, hogy új üzletfelét más fából faragták, mint a könnyelmű, de jóhiszemű Zsigmond herceget. Miksának ugyanis nem voltak gátlásai, attól sem riadt vissza, hogy akár Jakob Fuggert is két vállra fektesse. Habár eleinte kifogástalanul teljesítette szerződéseit, sőt elődjénél is kedvezőbb feltételeket kínált a Fuggereknek, habozás nélkül és hidegvérrel válaszolt, amikor 1492-ben Jakob első ízben utasított vissza hitelkérelmet.

Mindaddig Miksa és Jakob Fugger a korábbiaknál is gyorsabb ütemben aknázta ki Tirol ezüstkincsét. Csupán 1492-ben, abban az esztendőben, amikor Kolumbusz Kristóf, a genovai kapitány Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd spanyol uralkodók megbízásából felfedezte a Karib-tengeri Guanaja-szigetet, és ezzel döntő lépést tett az amerikai kontinens felé, Jakob Fugger félmillió gulden értékű ezüstöt termelt ki a tiroli bányákból. A rakomány háromnegyed részét állig felfegyverzett csapatok őrizete alatt, málhás szamarakon és lovas szekereken vitette át a határon. A többit az állami pénzverdének kellett visszavásárolnia magas áron, hogy pénzzel láthassa el a tartományt. A vert ezüst kivitele is bomba üzletnek bizonyult, s a következőképpen működött: a német érméknél magasabb ezüsttartalmú tiroli érmékből nagy mennyiséget átcsempésztek a határon, majd ott beolvasztották. Aztán nem volt már más teendő, mint olcsóbb fémekkel addig elegyíteni az ötvözetet, míg ezüsttartalma pontosan megfelelt a németének, és máris másfélszer annyi pénzt lehetett belőle verni. Ehhez persze vagy állami pénzverési engedélyre, vagy kellő bátorságra volt szükség, hogy a drákói szigorúságú büntetés kockázatát vállalják. A Jakob Fugger és az uralkodó közötti jó viszonyba termé-

szetesen ez a rizikó is belefért. A Tirol és a birodalom ezüstje közötti „árrés" örök bosszúság forrása volt, és néhány év múlva felkeléshez vezetett Tirolban a császár és a kereskedők ellen.

A tiroli ezüst nagy része, ha sokszor kerülő utakon is, de végül Miksát gazdagította. Az első nagyobb hitelt, 200 000 guldent, 1491-ben kérte a Fuggerektől. Időközben Miksa visszaszerezte a magyarok által elfoglalt Bécset, és a pozsonyi béke révén a magyar király címének viselője is lett. Ezek után az volt a legfőbb célja, hogy VII. Henrik angol királlyal és Ferdinánddal, Aragónia királyával szövetkezve, bekerítse VIII. Károly francia királyt, utolsó nagy ellenfelét az európai kontinensen. Ehhez azonban pénzre, sok pénzre volt szüksége.

A majdani állami bevételekre fölvett előlegei „akkora összeget tettek ki, hogy ahhoz képest Sokpénzű Zsigmond pazarlása semmiség volt", állapítja meg Götz von Pölnitz történész. Annál nagyobb lehetett a könnyelmű uralkodó megdöbbenése, amikor Fugger, aki mindig oly készségesen szolgálta, elzárkózott a további hitelkérések teljesítése elől.

Jakob semmitől sem rettegett annyira, mint hogy cége bizonytalan fizetőképességű adóstól függjön. Szüntelenül Lukas unokatestvérének dicstelen példája lebegett a szeme előtt. Miksát azonban nem olyan fából faragták, akinek egy polgár, egy kereskedő szabhatja meg a kiadásait. Noha nem is olyan régen még fejedelmi vendéglátásban részesítette Jakob Fuggert a martinswandi vadászkiránduláson, elhatározta, hogy móresre tanítja.

Jakob háta mögött, aki máris a Habsburg uralkodó házi bankárának hitte magát, Fugger versenytársaihoz, a memmingeni Vöhlinhez, az augsburgi Gossembrothoz, sőt a kufsteini Baumgartnerhez fordult újabb hitelekért. Ha azt hitte, hogy ezzel megfélemlíti az ifjú augsburgi kereskedőt, hamar be kellett látnia tévedését. Fugger ugyanis nyíltan azzal fenyegetőzött, hogy azonnal és végérvényesen kivonul Tirolból és a Habsburg-házzal folyamatban lévő valamennyi üzletből. Az innsbrucki kincstár adóhivatalnokai, akik természetesen véletlenül értesültek elsőként a fenyegetésről, jövedelmüket féltve megrohanták a királyt, hogy semmiképp ne járuljon hozzá Fugger távozásához. Miksa megdöbbenve jött rá, hogy legfontosabb személyi tanácsadóinak némelyike is már régóta a Fuggerek bérlistáján szerepel. Pénzt kapott Augsburgból például Hans Peter zu Moosach gróf, Andreas von Liechtenstein, Christoph Sigmund von Welsperg és Jörg von Eberstein.

Az uralkodó hirtelen rádöbbent, hogy birodalmi üzleteinek lebonyolításában rá van utalva a Fugger-pénzre. Jakob azzal erősítette meg ebben a feltevésében, hogy minden tekintetben a szolgálatára állt: 1492. március 1-jén 14 200 guldenért visszavásárolta a Habsburgoknak Burgaut, kifizette Miksa adósságait Raymund Peraudi római bíborosnak (négyezer guldent), a Sváb Szövetségnek* (háromezer guldent), valamint számos kisebb hitelezőjének. Miksa vérszemet kapott, ő sem akart lemaradni, és Fugger – látszólag kimeríthetetlen – kincsesládájából havi 10 000 gulden járadékot fizettetett magának.

Tirol új uralkodója a rendszeres jövedelemtől elbűvölten végül maga segített Jakobnak, hogy döntő csapást mérjen legádázabb ellenfelére, Hans Baumgartnerre. Miksa arra kényszerítette a bajor polgárt, hogy 24 000 mázsa* rezet szállítson a királyi udvar számára nevetséges áron: 142 500 guldenért. Az áru természetesen nem Bécsbe ment, hanem Fugger külföldi faktorainál kötött ki, majd Velencében adták el, összesen 156 800 guldenért. A király tetemes közvetítői nyereséget vághatott zsebre, és azonnal megkapta a pénzét, míg Hans Baumgartner, fizetségképpen, kénytelen volt megelégedni az évekig elhúzódó ezüstszállítmányokkal. A király és kereskedő szövetsége kiállta az első próbát, sőt még szorosabbá vált, miközben Miksa biztosra vette, hogy eljön az az idő, amikor megleckéztetheti a minden hájjal megkent augsburgit.

SZÖKIK A MENYASSZONY

1493 elején, amikor VII. Henrik angol király és Aragóniai Ferdinánd megvonták támogatásukat Miksától a francia királlyal kiéleződött viszályában, a Habsburg újabb kísérletet tett. Ismét hitelt kért Jakob Fuggertől, és biztosítékként az állítólag határozottan megígért angol segélyösszegeket ajánlotta fel. Csakhogy a Fuggerek hírszerző szolgálata már annak idején jobban működött, mint a legtöbb állam diplomáciai szolgálata. Az augsburgi főirodában már tudták, hogy egyetlen hajó sem fog átkelni pénzzel a Csatornán. Jakob mégsem adta a sértettet Miksa megtévesztési manővere miatt, hanem inkább jókedvre de-

* A Svábföld egyházi és világi fejedelmeinek, birtokosainak, nagyszámú birodalmi lovagjainak és huszonkét birodalmi városának politikai és hadi szervezete 1488 februárjában alakult meg, azzal a céllal, hogy gátat vessen a bajor Wittelsbach hercegek egyre fenyegetőbb terjeszkedésének.

** Egy bécsi mázsa = 56 kg, egy velencei mázsa = kb. 47 kg.

rült. Természetesen ő is régóta kettős játékot folytatott, és üzleti kapcsolatokat épített ki a Habsburgok ellenfeleivel, a franciákkal. Mivel pontos értesülése volt arról, hogy Miksa nem tudta kifizetni svájci zsoldosait, elküldte a király táborába Georg Fuggert, hogy megakadályozza az uralkodóház újabb, szégyenletes vereségét. A senlis-i béke is csupán azért jöhetett létre 1493 májusában, mert a kedélyek lecsillapításáról - mindkét oldalon - a Fuggerek pénze gondoskodott.

A Franciaország elleni háborút Miksa egyebek között azért robbantotta ki, mert úgy érezte, VIII. Károly francia király megsértette őt férfiúi becsületében. Hitvese, Mária halálos kimenetelű vadászszerencsétlensége után ugyanis a szép és gazdag Bretagne-i Annát óhajtotta volna nőül venni. Ám miközben Miksa háztűznézőbe készülődött, a menyasszony észrevétlenül eltűnt. Anna titokban a francia király karjaiba menekült, aki megostromolta országát, Miksa pedig gúny tárgya lett Európa fejedelmi udvaraiban. A lóvá tett lovag végül Bianca Maria Sforzával és a vele kapott 400 000 dukát hozománnyal vigasztalódott, amit a dúsgazdag milánói fejedelem unokahúga hozott magával a házasságba.

A sikertelen nyugati kaland után, anyagilag megerősödve, Miksa kelet felé fordult. Corvin (Hunyadi) Mátyás 1490-ben bekövetkezett halála után II. Ulászló király viselte István koronáját Magyarországon. A hódító magyarok megjelenése Bécsben olyan maradandó hatással volt Miksára, hogy tartós békére törekedett a keleti fronton. Sikerült is a magyar királyt olyan megállapodásra rábeszélnie, amely roppant súlyos következményekkel járt. Eszerint, a Jagelló-ház kihalása után, Szent István koronája harc nélkül a Habsburgokra száll, Miksa viszont kötelezi magát, hogy támogatja a magyarokat a mindjobban fenyegető törökök ellen.

7. FEJEZET

Előnyomulás Magyarország felé

De nem csak Miksa nyújtotta ki csápjait kelet felé. Mire aláírták a szerződést a Jagellókkal, Jakob Fugger már mindent elrendezett, hogy elsőnek és a legtöbbet ő nyerjen az új szövetségből.

Legfőbb célja a fémüzlet kiterjesztése volt. Noha a tiroli és a salzburgi ezüstből hatalmas nyereségeket zsebelt be – Max Jansen történész 400 000 guldenre becsülte a Fuggerek ezüstből eredő hasznát 1487 és 1494 között –, az augsburgi kereskedő még többet akart.

Kortársait messze megelőző éleslátással ismerte fel, milyen jelentős üzletággá fejlődhet a bányászat. Keletről, Velence közvetítésével, egyre pontosabb ismeretek jutottak el Európába azércnyerés, a csurgatás* és a fémötvözés technikájáról; a termelési ágazat pompás kilátásokkal kecsegtetett.

Szakértők becslése szerint 1450-ben az egész európai bányaipar valamivel több mint tízezer embert foglalkoztatott. Alig ötven évvel később azonban már harmincezren, és 1550 körül – a Fuggerek részvételének köszönhetően is – százezren voltak. A fémipar a kezdet kezdetétől fogva rendkívül tőkeigényes volt. Az aknák kimélyítéséhez és aládúcolásához, az érc fejtéséhez és elszállításához szükséges hatalmas összegeket a bányarészvényesek egyedül aligha tudták volna előteremteni. Az európai bányászat fejlődését csak a gazdag nemzetközi kereskedelmi társaságok megjelenése tette lehetővé.

Az ezüst után – a még értékesebb aranyból viszonylag kisebb mennyiségeket találtak – a réz volt a legkeresettebb fém. A tűzfegyverek feltalálása óta óriásira nőtt a kereslet, mert az ágyúk többségét rézből öntötték, és azok nem voltak nagyon hosszú életűek.

A legnagyobb ismert rézkészletek Tirolban voltak. Ezért Jakob Fugger mindent elkövetett annak érdekében, hogy Baumgartnert, Herwartot, Gossembrotot és a többi versenytársát kiszorítsa az alpesi rézlelőhelyekről. Minden annál több fáradságába került, minél nyilvánvalóbbá vált hatalma és gazdagsága.

* A fölösleges kőzetelemektől már megtisztított ezüsttartalmú nyersrézből ólom hozzáadásával „csurgatták" ki az ezüstöt.

Egyebek között éppen tiroli riválisainak heves ellenállása irányította Jakob figyelmét azokra a híresztelésekre és jelentésekre, amelyek szerint a Kárpátokban jelentős mennyiségű rezet találtak. Nem messze a Lengyel és a Magyar Királyság közötti határtól, az északi Krakkó, a nyugati Brünn és a déli Ofen, a mai Budapest alkotta háromszög középpontjában, helyi vállalatok megbízásából, német bányászok már régóta kutattak ércek után.

Egy idő óta azonban már nem érkeztek hírek arról, hogy nürnbergi és Hanza-városi cégek rezet szállítottak el arról a területről, mégpedig azért, mert a Kárpátok-beli bányák többsége állítólag víz alá került. A sváb kereskedő, akinek minden adottsága megvolt ahhoz, hogy az új korszellemnek megfelelő „iparmágnássá" váljék, a tőle megszokott céltudatossággal járt utána a dolognak. Végül is Kilian Auertől, boroszlói összekötőjétől kapott pontosabb felvilágosítást.

A Fuggerek kipróbált faktora hírt adott egy neves bányamérnökről, a magyar ércbányák kitűnő ismerőjéről. Ez a bizonyos Thurzó János rendkívüli figyelmet érdemelt. A szepességi Lőcséről származott, és évtizedek óta tudományos alapossággal foglalkozott a bányászattal. Amikor Georgius Agricola* német orvos és mineralógus *De re metallica* című híres művében módszeresen összefoglalta ismereteit a technika akkori állásáról, Thurzó János már régen tudott mindent, amit abban a korban ércekről, bányákról és fémkitermelésről tudni lehetett.

Kitűnően értett a csurgatás és a bányaépítés művészetéhez, de a legnagyobb megbecsülést a „vízkiemelés" terén nyújtott teljesítményeivel érdemelte ki. Így hívták annak idején a víz alá került bányák kiszárításának a technikáját. A középkori bányászat egyik legnagyobb réme a talajvízbetörés volt. Pusztító katasztrófákkal járt, ha vágathajtás közben, mit sem sejtve, vízérre bukkantak. Bányászok ezrei haltak meg a föld alatt, mert a bányamérnökök nem értettek a víz elvezetéséhez vagy kiszivattyúzásához.

Thurzó János szellemes vízkiemelő és csatornázási berendezéseket tervezett, hogy az elárasztott bányák újra járhatók legyenek. Neve a goslari bányában vált ismertté, amikor eljárást dolgozott ki arra, hogy a Rammelsberg bányáiban talált réztartalmú ólomércből hogyan válasszák ki a rezet; addig ugyanis egyszerűen beolvasztották az ólommal együtt. És az önálló mérnök már 1475-ben megbízást kapott hét Kárpátok-beli magyar várostól, szabadítaná meg bányáikat a víztől.

* Georg Bauer (1494–1555) írói neve. Fő műve az említett *De re metallica libri XII.*

Szívesen megragadta volna az alkalmat, hogy részesedjék a bányák hasznából, csakhogy az ötletekből soha ki nem fogyó feltalálónak hiányzott az ehhez szükséges tőkéje.

PARTNERVÁLASZTÁS - HÁTSÓ GONDOLATOKKAL

Ma már nem állapítható meg egész pontosan, mikor találkozott első ízben Jakob Fugger és Thurzó János. Valószínűleg a legnagyobb titokban történt, mert a Tirolban hevesen támadott kereskedőfejedelem mindig ügyelt rá, hogy tervei ne váljanak idő előtt ismertté. Magasra törő célja volt: ellenőrzése alá akarta vonni Európa összes jelentős rézkincsét. Tirolban már ő volt az úr e téren, s ha most sikerülne a magyar bányák felett is megszereznie az uralmat, senki sem vitathatná el tőle a réz monopóliumát.

Mert ez a kereskedő már az újkor hajnalán az abszolút monopóliumról álmodott. Jakob Fugger John D. Rockefellert, az amerikai olajkirályt évszázadokkal megelőzve ismerte fel a monopolhelyzet hallatlan lehetőségeit, és - amint még látni fogjuk - ezt céltudatosan ki is harcolta magának. Jakob módszerét akár tanítani is lehetne: szinte iskolapéldája a modern gazdasági kalózkodásnak. Kereskedői zsenialitását ékesen bizonyítja az a mód, ahogy betört a magyar bányászatba.

Egy hatalma tudatában lévő reneszánsz fejedelemtől mindenekelőtt azt várnánk, hogy látványosan fitogtassa erejét. Jakob Fugger azonban sokkal okosabb volt annál, semhogy fölfedje kártyáit. Hunyadi Mátyás Bécs ellen vezetett hadjárata előtt is jól tudta már, hogy a magyarok bárminek nevezhetők, csak németbarátnak nem. Hideg fejjel azt is számításba vette, milyen érzelmeket válthat ki fellépése Magyarországon annak ellenére, hogy a Habsburg uralkodó nemrégiben békét kötött a magyar trónon ülő Jagelló királlyal. Thurzó János lehetőségeit és képességeit is helyesen mérte fel, mert - az akkori fogalmak szerint szokatlanul - azonos részesedést ajánlott fel neki.

Thurzó János, a Fuggerek pénzén, észrevétlenül jutott résztulajdonhoz Magyarország valamennyi nagyobb rézbányájában, vagy hosszú lejáratú bérleti szerződéseket kötött a tulajdonosokkal. Jakob Fugger csak akkor fedte föl magát, amikor gyakorlatilag már az ő kezében volt a Kárpátok egész rézkészlete. A bányászat hatalmas kockázatai, a magyarországi labilis politikai viszonyok és az állandó török veszély miatt, a Fugger testvérek elkülönítették a törzscég ügyeitől a ke-

leti üzletet, és Thurzó Jánossal Közös Magyar Üzlet néven új társaságot alapítottak.

Noha a Fuggerek gyakorlatilag egyedül pénzelték a vállalkozást, Thurzó János ötven százalékkal részesedett, aminek fejében neki kellett vállalnia a cég teljes vezetését és kereskednie a mihamarabbi magas nyereségért. Hamarosan bebizonyosodott, hogy Jakob Fugger jó érzékkel választotta meg partnerét. A tapasztalt mérnök a lehető legrövidebb időn belül megkétszerezte, majd a háromszorosára növelte a bányák hozamát.

Hogy az ércből „portéka" legyen, Thurzó nagy kohókat és hámorokat létesített Besztercebányán és Hohenkirchenben; egy harmadikat pedig a karintiai Villach mellett. Két év múlva, 1495-ben Jakob ennek közelében építette fel a Fuggerek első kastélyát, Fuggeraut, ezt a csurgatókohókból, hámorokból, rézöntödéből, ágyúgyárból álló „kombinátot" és erődöt.

Jakob Fugger már 1490-től tárgyalt e stratégiailag kedvező fekvésű terület megvételéről a bambergi hercegérsekkel, akinek kiterjedt hűbérbirtokai voltak Karintiában. A későbbi Fuggerau területe a bencés kolostor apátjának egyházkerületéhez tartozott, ő pedig, mivel „véletlenül" a Fuggerek adósa volt, hamar beadta a derekát.

A 2166 méter magas Dobratsch lejtőin magasodó, nehézágyúkkal őrzött erődítés közelében szintén réz után kutattak. Paracelsus – eredeti nevén: Theophrastus Bombastus von Hoheim –, a híres orvos és természetfilozófus, azonnal engedélyt kapott a Fuggerektől, hogy alkimista kísérleteket folytasson a Fuggerauban. A tudós azonban arany helyett fölfedezte, hogyan hatnak a fémek az emberi szervezetre, és miként használhatók a gyógyászatban. Az új vállalkozás jelentőségét egyedül az a tény is mutatja, hogy a Fuggerau 1500-ig mintegy 50 000 mázsa rezet és 22 000 mázsa ezüstöt adott el összesen 160 000 dukátért a velencei fémtőzsdén. Ennél is nagyobb eredményeket kellett elérnie a hohenkircheni olvasztóműnek, amelyet a cég 1495-ben épített a Türingiai-erdő északi lejtőjén, egy cisztercita kolostor területén.

A kereskedelem, mindenekelőtt az érc- és fémkereskedelem legnagyobb gondja abban a korban a szállítás volt. A technikai nehézségektől eltekintve – hisz szállítóeszközökként csupán lovas szekerek, málhás szamarak és teherszállító dereglyék álltak rendelkezésre – a sok felségjog, országhatár és útjog is akadályozta a közlekedést. A felvevőpiacok zavartalan ellátása érdekében apátokkal, püspökökkel, gró-

fokkal, hercegekkel, és ha másként nem ment, császárokkal és királyokkal kellett hosszú lejáratú szerződéseket kötni.

Még így is gyakran megtámadták és kirabolták a szállítmányokat. Ez történt például az őzcímert viselő Lukas Fuggerrel is, amikor a Velencébe vezető úton több mint tízezer gulden értékű ezüstszállítmánya veszett oda. Akkoriban még ismeretlen volt a szállítmányok biztosítása. A Fugger testvérek értékes fémkonvojainak útvonalát ezért szinte stratégiai szempontok szerint tervezték meg, és jól felfegyverzett kísérettel őriztették.

A magyar réz nagy részét eleinte szekerek vitték Krakkóba, ott dereglyékre rakták, és a Visztulán lehajóztak vele Danzigba. Egy másik „réz-út" Oderburgon, Boroszlón és az Oderán át vitt Stettinbe. A balti-tengeri kikötőkből Hanza-városi vagy németalföldi hajókon jutott el a fém Hamburgba és Antwerpenbe. Az eladatlan áru francia, spanyol vagy portugál kikötőkbe vándorolt tovább, egyes maradék tételek Nápolyba és Rómába is eljutottak. Mivel a Karintiából érkező konvojoknak is Velence volt a végállomása, a Fugger-réz európai körforgása Itáliában fejeződött be. Max Jansen becslése szerint egyedül a Közös Magyar Üzlet összesen 1,5 millió gulden tiszta nyereséggel gazdagította a Fuggereket.

MATT A THURZÓKNAK

Minél jelentősebbé vált a Thurzó Jánossal kötött paktum, annál makacsabbul igyekezett Jakob Fugger megkaparintani a közös üzletet. Ő rendelkezett az ehhez szükséges kiterjedt értékesítési hálózattal, és csak neki volt elegendő pénze a mindjobban bővülő és egyre több pénzt fölemésztő olvasztóművek, csurgatókemencék és bányaüzemek fenntartásához. A társaság csupán a Fuggerauba 17 000 guldent ruházott be. Thurzó János és az örökébe lépő fiúk tevékenysége lassanként másból sem állt, mint az augsburgi kereskedő elképzeléseinek végrehajtásából, noha a külvilág továbbra is egyenrangú résztulajdonosoknak hitte őket.

Jakob Fugger a bizalmi embereit ültette a vállalat kulcspozícióiba. Menesztette Kilian Auer boroszlói faktort, miután az nem titkolta, hogy Thurzó Jánossal való barátsága legalább olyan fontos neki, mint üzleti kapcsolata a Fuggerekkel. Jakob Fuggernek természetesen eszébe sem jutott mindaddig megszabadulni hozzáértő üzlettársától, míg az hajlandó volt tudomásul venni, hogy az övé a döntő szó. Götz von Pölnitz báró, Jakob életrajzírója, így ír erről: „A Thurzókat kímélet-

lenül, jóllehet minden fölösleges keménység kerülésével, fokozatosan félreállították." A bányamérnök – feladatainak súlya alatt szemlátomást megroppanva – eltűrte, hogy az erősebb fél lépésről lépésre kiszorítsa a hatalomból. Thurzó jelentős kiváltságokat élvezett a magyar udvarnál, és ha akarja, talán ő szoríthatta volna ki a Fuggereket, mégis megelégedett a nyereség felével. Alapjában véve többet jelentett neki a bányatechnika állandó fejlesztése, mint a hatalom és a befolyás. Bezzeg a fiai jóval többször mutatkoztak bőséges lakomákon és a budai udvarban, mint a bányák homályos aknáiban.

Mivel Jakob nagyra értékelte üzlettársának tanácsait és szakértelmét, családi kapcsolatokkal igyekezett hosszú távra biztosítani az üzlettársi viszonyt. Ahogyan a Habsburg-ház okos házasodási politikával szilárdította meg hatalmát, a Fuggerek is házasságkötés útján akarták megpecsételni a magyar bányászat feletti uralmukat. Ezért adták férjhez Ulrich Fugger legidősebb lányát, Annát, Thurzó János fiához és üzlettársához, Györgyhöz. Az esküvőt nagy pompával ülték meg 1497-ben, Augsburgban. Tizenhat év múlva újabb rokoni kapocs jött létre, amikor Georg Fugger fia, Raymund oltárhoz vezette Thurzó Katalint. A családi krónika lebilincselő nyíltsággal számol be arról, hogy mindez „a Fugger üzleti ügyeinek előmozdítása érdekében" történt.

HARC AZ EGYENJOGÚSÁGÉRT

A fémüzlet néhány esztendő leforgása alatt gyökeresen megváltoztatta az egykor textilkereskedelmi társaság arculatát. Hálózata gyors ütemben bővült: időközben szinte valamennyi európai országban fiókot nyitott, és a cég gazdasági súlya is sokat növekedett. A Fuggerek ekkor már kétségtelenül a középkori üzleti világ „felső tíz"-éhez tartoztak.

Az augsburgi központ is sokat változott. A Judenberg negyed melletti, viszonylag kisméretű Hans am Rohr már nem felelt meg egy multinacionális vállalat igényeinek. Ulrich Fugger tehát 1488 áprilisában, 2032 forintért, tekintélyes házat vásárolt az augsburgi Rindermarkton. A több szárnyból álló, nagy épület négyszögletes belső udvart zárt körül. Alapos renoválás után ez a ház lett a Fuggerek gazdasági birodalmának új „vezérlőterme".

Az irodákban a pulpitusok előtt állva dolgozó munkatársak tucatjai koptatták fényesre többnyire fekete, durva szövésű kabátjuk könyökét. A művészi fafaragásokkal díszített iratszekrények a vállalat ezer-

nyi titkát őrizték. Hatalmas istállók, lovasfutár-szobák, konyhák, gyümölcstároló pincék, boltíves pincefolyosók, cselédszobák, mosókonyhák, hálókamrák, pompás fogadótermek, úriszobák, fürdőszobák és fegyvertárak tartoztak az épületegyütteshez. A kereskedőház szíve egy 7,3 méter hosszú és 6,6 méter széles helyiség volt az északi szárny első emeletén. Berendezése pompás volt, falainak nagy részét jávorfa burkolat borította. A falakat szegélyező aranyozott lécdíszítésről az „arany írószoba" nevet kapta, s a Fuggerek gazdagságának szimbóluma lett. A legnagyobb megtiszteltetésnek számított, ha valakit ebben a helyiségben fogadtak. Európa sok fejedelmi udvarában járt szájról szájra, hogy az arany írószobában valódi csodák történnek.

Ha késő este, alig valamivel nyolc óra előtt, eloltották a kanócot a faggyúlámpákban, a Fugger testvérek közül kettőnek csupán egy emelettel kellett feljebb hágnia. Ulrich és Georg a feleségével és összesen tizenöt gyermekével az irodahelyiségek fölött lakott, még mindig ők számítottak a cég egyedüli főnökeinek, legalábbis a külvilág szemében. A legfiatalabb üzlettárs, Jakob még nőtlen volt, neki nem volt joga ahhoz, hogy a központban lakjon. Gyalog kellett átmennie a tér túlsó oldalára, édesanyja házába.

Egy idő óta célszerűtlennek és igazságtalannak találta a cégen belüli viszonyokat. Minden fontos kérdésben valósággal harcolnia kellett a beleszólási jogért, jóllehet néhány év óta ő járult hozzá a legtöbbel a vagyon gyarapításához. Csakhogy Jakob Fugger nem az az ember volt, aki megelégszik ily mellékszereppel. Közömbös volt számára, ha a cég üzletfelei és versenytársai nem ismerték fel fontosságát, de a cégen belül világos helyzetet akart teremteni.

KÖNYÖRTELEN URALOMVÁGY

Jakob ragaszkodott hozzá, hogy szerkesszenek végre olyan társasági alapszabályt, amely egyenjogúságot biztosít neki. Amikor ennek is eljött a napja, és 1494. augusztus 18-án a három Fugger testvér viaszba nyomta a pecsétjét, Jakob elégedett lehetett. Keresztülvitte, amit akart, és nekilátott, hogy kidolgozza az új vállalati koncepciót.

Ez a német cégek körében példa nélkül való volt, legföljebb Itáliában ismertek hasonló konstrukciókat. Jakob legfőbb célja: a cég fennmaradásának és teljesítőképességének biztosítása, ha kell, a családtagok személyes érdekeinek rovására is. Miután még nőtlen és gyer-

mektelen volt, könnyebben mondhatta ki követelményként az utódok lemondását az örökösödés jogáról.

Nagy vonalakban így szólt a szerződés: egyedüli tulajdonos és döntésre jogosult személy a három fivér: Ulrich, Georg és Jakob Fugger. A családhoz nem tartozókat – bárkiről legyen is szó –, eltávolítják a vezetésből, és amennyiben részesedésük van, kifizetik őket. Közéjük tartozott néhány befolyásos faktor is, például a nürnbergi Hans Kramer, a boroszlói Johann Metzler és Otto Russwurm. A szerződés arra kötelezte a három fivért, hogy az „alaptőke és a nyereség" hat éven át a cégnél maradjon. A személyes szükségleteket szolgáló kivétek nem haladhatták meg a fejenkénti betét 25 százalékát. A három főnök egyike sem dönthetett egyedül, a másik kettő hozzájárulása nélkül. A három testvér közül az egyik, netán kettőnek a halála esetén, vagyonuknak a szerződés lejártáig a cégnél kell maradnia. Ez esetben csak az egyedüli vagy a két túlélő jogosult cselekvésre. Az örökösök kötelesek a hátrahagyott iratokat kiadni és tudomásul venni, hogy nincs beleszólásuk a cég ügyeibe. Meg kell elégedniük azzal, amit a főnökök részesedésként megítélnek nekik.

E megállapodások tehát nem sokban különböznek egyes mai konstrukcióktól, melyeknek az a céljuk, hogy megóvják a széthullástól az olyan családi részvénytársaságokat, mint például a Flick, a Grundig, az Oetker vagy a Reemtsma. Az 1494-ben kelt társasági alapszabály azonban, a dicséretes előrelátás ellenére is, kezdetben számos súlyos gondot okozott. A három fivér könyörtelen uralomvágya szükségszerűen együtt járt a tőkealap meggyengülésével.

A pénztárak ugyanis a fémüzletből származó nagy nyereségek ellenére sem voltak teli azokban az években, mert a magyarországi és karintiai beruházások csak hosszú idő múlva fizetődtek ki. Az uralkodóház mindig újabb és újabb kölcsönkérelmekkel állt elő, és a tőkerészes faktorok kifizetése is tetemes összegekbe került.

Nagyszabású terveinek megvalósításához Jakobnak sokkal nagyobb tőkére volt szüksége, mint amekkora abban az időben rendelkezésére állt. A gazdaság a korábbi évszázadok történetében példátlan konjunktúra elé nézett. Hihetetlenül megnőtt a kereslet mindennemű portéka, de kiváltképpen a hadiipari termékek iránt. Az új találmányok és fölfedezések óriási összegeket nyeltek el.

A délnémet nagykereskedők közül elsőként a Fuggerek vetélytársának, Ambrosius Höchstetternek támadt az az ötlete, hogy úgynevezett „kisemberekhez" forduljon idegen tőkéért. A gondolat – amely évszázadokkal később egy bizonyos Bernie Cornfeldet segít majd

gyors meggazdagodáshoz – már annak idején is nagy lelkesedést váltott ki. A ravasz Ambrosius időközben Antwerpenben, a gyorsan fejlődő kikötővárosban is fióktelepet létesített, és busás hasznot ígért Dél-Németországban a parasztoknak és kézműveseknek, ha őrá bízzák megtakarított pénzüket.

Ügyes megbízottait szétküldte a falvakba és a városokba, hogy mihamarabb gyűjtsék össze a beruházási tőkét. Korabeli krónikások szerint majdnem egymillió guldent szedett össze ily módon. Ha az összeg csak megközelítőleg felel is meg a valóságnak, a Fuggereknek náluk tőkeerősebb vetélytársa akadt. Csakhogy ők ekkor már arisztokratáknak tartották magukat a kereskedők között, és lelkük mélyéből irtóztak Höchstetter módszerétől. Mindenképpen előkelőbb, de legalább olyan bőven buzgó forrásokból kellett meríteniük.

A három fivér szavatolt – és adóköteles – társasági tőkéje összesen 54 385 guldent tett ki a szerződés megkötésekor, ami ugyan jelentős, ám Höchstetteréhez képest szerény tőke volt. Mindazonáltal azt is figyelembe kell venni, hogy a Fuggerek általában lefelé kerekítettek, és minden árutételt, épületet, szállítóeszközt vagy ércbányát a legalacsonyabb értéken tüntettek fel a mérlegben. Ezenkívül ekkor már kivált a cégből a Közös Magyar Üzlet, melybe jelentős összegeket invesztáltak.

A legnagyobb résztulajdonos továbbra is Ulrich volt 21 656 gulden szavatolt tőkével, utána Georg következett 17 177 guldennel. Jakob, aki tizenkilenc éves korában gyakorlatilag egy fillér nélkül lépett a cégbe, harmincöt éves korára 15 552 gulden társasági tőkével rendelkezett, amit kétségkívül nem ajándékba kapott.

Természeténél fogva neki nem is annyira a tulajdon volt a fontos, mint a tulajdonnal járó hatalom. Alaptőkeszámláját is minden bizonnyal azért növelte olyan magasra, hogy egyenrangú legyen testvéreivel. Habár abban az időben már kétségtelenül Jakob volt a hangadó, a szerződés értelmében a vállalatot továbbra is Ulrich Fugger és Testvérei néven jegyezték.

8. FEJEZET

A Borgiáknál is ravaszabb

A nemzetközi kereskedelmi társaságokon kívül a legnagyobb gazdagság évszázadok alatt egy minden vihart kiállt szervezet, az egyház kezében halmozódott fel. Német földön is voltak hercegérsekek, akiknek a vagyona messze túlszárnyalta a császárét és némely fejedelemét. A világi fejedelmekkel ellentétben a gazdag egyházi javadalmak birtokosainak nemigen állt érdekükben, hogy kérkedjenek a vagyonukkal. Inkább rejtegették a római egyházi vezetők mohó pillantásai elől. Csak a beavatottak ismerték az egyházfejedelmek tényleges vagyoni helyzetét.

Az egyik leggazdagabb, talán mind közt a legvagyonosabb, Melchior von Meckau, Brixen hercegérseke volt. Kiterjedt uradalmak és jelentős ércbányák tulajdonosaként vagyont érő kincseket halmozott fel drága ékszerek, arany evőeszközök, értékes drágakőgyűjtemények és hihetetlen mennyiségű készpénz formájában, amit különböző cégeknél és bankoknál helyezett letétbe. A hercegérseknek a nürnbergi Hirschvogel cég volt a házibankárja. A bank a saját nevén kölcsönözte ki az egyházi főméltóság pénzét, de a kamatot ügyfele javára írta, noha az egyházi kamattilalom még mindig érvényben volt.

Meckau pénzéből, a szokásos öt százalék kamatra, nem kisebb személyiség, mint Miksa király is kapott hitelt Hirschvogeltől. Amikor 1496 tavaszán megállapodásuk értelmében visszafizetett Hirschvogelnek 20 000 guldent, a tekintélyes summa nyomtalanul eltűnt a forgalomból, pedig Habsburg Miksa hosszabbításra számított. Csak sok évvel később bukkantak fel arra utaló nyomok, hogy a hercegérsek pénze a Fuggerek kasszájában kötött ki.

Melchior von Meckau sok Fugger-üzletet pénzelt titokban a cég csendestársaként. Betétje olykor a teljes társasági tőkét is meghaladta, de neve természetesen sohasem szerepelt a cég könyveiben. Mindkét fél jól járt: a hercegérsek azért, mert a Fuggerek kiterjedt üzletei lehetetlenné tették, hogy bárki is átlásson mesterkedésein, Jakob pedig azért, mert a hercegérseki pénz nagy kaliberű titkos fegyverhez juttatta. A Fuggerek ügyességének köszönhetően az idegen tőke is szép ka-

matot hozott, így az együttműködés megelégedéssel töltötte el mind a hercegérseket, mind a kereskedőcéget.

Mivel Melchior von Meckauval ily szépen virágzott az üzlet, Jakob hamarosan más egyházi méltóságoknak is felkínálta a tőkebefektetés lehetőségét, és sohasem felejtett el utalni cége különleges diszkréciójára.

Sajnálkozva állapította meg, hogy Markus fivére halála óta szinte teljesen elsorvadt a Szentszékkel folytatott, szép reményekkel kecsegtető üzlet. Miután a Fuggerek már 1476-ban sikeresen utaltak Rómába svéd búcsúpénzeket, miért engednék át most teljes egészében firenzei és genovai bankoknak a pápák kiterjedt pénzügyeinek lebonyolítását?

A Fuggerek utolsó jelentős tranzakciója Rómával 1488-ban történt, amikor Berthold von Henneberg grófot mainzi érsekké nevezték ki. Azóta itáliai pénzfejedelmek: a genovai Grimaldi, Lomellino, Gentili, illetve a firenzei Strozi, Rucellai és de la Cassa cégek sajátították ki maguknak a hittel folytatott üzletelést. A legzsírosabb falatokat azonban többnyire a firenzei Bindo Altoviti és Giovanni Gaddi kaparintotta meg, akik nyilvánvalóan szoros kapcsolatban álltak a camerlengóval, a római kúria bíborosi rangban lévő pénzügyi igazgatójával. A németországi üzletet, amelyben Jakob Fugger még igen sok lehetőséget látott, a toscanai Ricasoli grófok szerezték meg maguknak.

MINDENHATÓ „PLAYBOY"

A Fuggerek sváb szívóssággal követték a Jakob által kitűzött célt, hogy legalább a német egyházi pénzek Rómába utalásának kizárólagos jogát megszerezzék. Így a hagyományos árukereskedelmen és az ércüzleten kívül a jövőben a bankügyletek lebonyolítása legyen a vállalat harmadik oszlopa. Így akarta ezt az ifjú augsburgi. Az egyház szerteágazó pénzügyi műveletei, a Habsburg-házzal és más fejedelmi udvarokkal már folyamatban lévő pénzügyletek kitűnő előfeltételeket kínáltak tervei megvalósításához.

Markus Fugger egyházi ténykedésének napjai óta Augsburgban nagyon is jól ismerték a Szentszék bonyolult pénzgazdálkodását, és az „arany írószobá"-ba Itáliából befutó hírek csak serkentőleg hatottak a Fuggerek vállalkozó kedvére. VIII. Ince pápa halála után, 1492-ben a spanyol Rodrigo de Borga (olaszul: Borgia) bíboros fejére került a pápai tiara, aki már huszonnyolc éves korában Valencia püspö-

ke volt. VI. Sándor néven mindent megtett hogy a legelvetemültebb pápaként vonuljon be az egyház történetébe.

A legfőbb egyházfejedelem mindenható „playboynak" és gátlástalan politikusnak bizonyult: semmi érzéke sem volt az alázat és az aszkézis iránt. Számos szeretőjével számtalan utódot nemzett, közülük Cesare és Lucrezia tűnt ki különösképpen. Az 1475-ben született Cesare Borgia már tizenhét évesen Valencia hercegérseke volt, röviddel utána bíboros lett. Később francia hercegként* spanyol szolgálatban esett el. Gátlástalansága miatt – az árulástól és a méreggel vagy tőrrel elkövetett gyilkosságtól sem riadt vissza – Niccolò Machiavelli államfilozófus bálványa lett, aki a hatalom emberének prototípusát látta benne. Testvére, Lucrezia, Európa egyik legszebb asszonyának számított, három férje azonban csak rövid ideig élvezhette bájait, mivel a hölgy egyrészt szerette a változatosságot, másrészt – a róla elterjedt hírek szerint – mindenáron be akarta bizonyítani a gyakorlatban is, hogy konyít valamit a méregtanhoz.

A Borgiák következetesen bizonyosfajta családi vállalkozássá alakították át az egyházi államot. VI. Sándornak már számos elődje szentelt több időt a nagyon is földi hatalmi politikának, mint a jámbor lelkek gondozásának. Nem a véletlen műve, hogy a Vatikán a középkorban Itália legjelentősebb politikai tényezője és egyidejűleg vezető európai nagyhatalom volt.

Az „Egyház" nevezetű vállalkozást ősidők óta a hívők milliói tartják el az egész világon. A Rómának járó pénzek nagy része úgynevezett begyűjtendő járandóság volt, a Szentszéknek magának kellett összeszednie a pénzt az egyházközségektől, kolostoroktól vagy püspöki székhelyektől. Ezért célszerűségből a Vatikán hivatalnokai magánbankházakat bíztak meg a pénzek beszedésével. A várt összeget többnyire előre jóváíratták Róma javára, s a behajtás feladata a bankárokra hárult. Az ő nyereségük a Rómának kifizetett összegek és a különféle egyházi helyektől inkasszált summák közötti különbségből származott.

Mivel hónapokig is eltartott, amíg egy ezüstszállítmány északról Rómába érkezett – az útközben fenyegető veszélyekről nem is szólva –, a római hivatalnokok és a kereskedők már annak idején váltólevelekkel dolgoztak. A bank váltót állított ki az egyháznak, kötelezve magát, hogy a nevezett összeget meghatározott időpontban kifizeti.

* Egyházi pályafutása alatt mint Romagna hercege, a franciákkal szövetkezve meghódította Közép-Itália nagy részét.

Az ezüstöt azután gyakran nem is Rómába, hanem üzletileg kedvezőbb helyre szállították, ahol eladásából más adósságot egyenlítettek ki.

Kiterjedt kereskedelmi hálózatuk előnyös helyzetet biztosított a Fuggereknek itáliai vetélytársaikkal szemben. Míg a firenzei és genovai bankok hatásköre a mediterrán térségre korlátozódott, az augsburgi kereskedők egész Közép- és Észak-Európára kiterjedő faktoriahálózatot építettek ki. A hitelüzlettel vagy az ércbányászattal keresett guldeneket a három testvér szerteágazó kereskedelmi szervezetük bővítésére fordította. Csupán emiatt is alkalmasabbak voltak az északról származó javadalomadók és annátapénz behajtására, mint a pápa itáliai házi bankárai. Mindazonáltal Jakob Fugger tisztában volt azzal, hogy egyvalamiben feltétlenül hátrányosabb helyzetben van, mint az itáliaiak: nincs ütőképes „lobbija" a Vatikánban.

A Fuggerek, ahol csak befolyásra tettek szert, azonnal megkezdték a módszeres behatolást az egyházi üzletbe. Így például – ingyen vagy csekély haszon ellenében – elvállalták azoknak a javadalomadóknak az átutalását Rómába, amelyeket a javadalmak birtokosainak maguknak kellett volna Rómába küldeniük. Az olcsó pénzügyi szolgáltatás olyannyira megtetszett például az utrechti püspöknek, hogy hamarosan nagyobb összeg átutalásával bízta meg az augsburgiakat. Nem telt bele sok idő, és több német fejedelem és egyházi méltóság is igénybe vette a Fuggerek szolgálatait. Pénzt utaltak át Augsburgból, Strassburgból, Mainzból, Konstanzból, sőt a távoli Svédországból, számos francia egyháztartományból, valamint Svájcból, Brixenből és Padovából is: 1496-ban összesen hétezer guldent továbbított a Fugger cég Rómába.

A Borgia pápának tetszettek a precíz és korrekt északi kereskedők, akik a kellő időben és helyen mindig készségesen támogatták a szentszéki hivatalnokok buzgólkodását, és ha olykor ők maguk álltak elő egy-egy szerény kéréssel, például hogy segítse az egyház Olmütz megüresedett püspöki székébe jutni a köztiszteletben álló Thurzó Szaniszló prelátust, sohasem feledkeztek meg arról, hogy kérésüknek némi ajándékkal adjanak nyomatékot.

A sok gyermekkel megáldott Thurzó János fia 1497-ben valóban elnyerte a püspöki gyűrűt. A Fuggerek később Thurzó Szaniszló bátyjának, Zsigmondnak is megszerezték a püspöki méltóságot: Nyitra, majd Erdély, végül Nagyvárad püspöke lett. Thurzó János bányamérnöknek, a Fuggerek üzlettársának még egy fia részesült hasonló kegyben: ifjabb Thurzó Jánosnak sikerült felkapaszkodnia a gazdag boroszlói egyházi terület elnöki székébe, sőt később kinevezték a Len-

gyelországból és Magyarországból származó egyházi járadékok kollektorának.

JOHANNES ZINK, A LOBBIVEZÉR

Jakob Fugger a firenzei Jacobus de Doffis klerikust bízta meg a cég állandó római képviseletével. A Szentszékkel, a magyar királyi udvarral és a Velencei Köztársasággal meglévő kitűnő kapcsolataik révén a Fuggerek hozzájutottak az első nagy egyházi üzlethez. VI. Sándor pápa ugyanis szövetséget kötött II. Ulászló magyar királlyal és a dózséval a török szultán muzulmán lovas hadseregének távol tartására. A Borgia pápa részletben, összesen 40 ezer dukátot utaltatott át a Fuggerekkel hadi célokra, Magyarországnak és Velencének. A pápai flottát - bátyjával, Benedetto admirálissal - Pesaro püspöke vezette, aki Tiziano egyik jelentős korai művén látható.

Jakob Fugger azonban nemcsak efféle alkalmi, bár jól jövedelmező üzletet remélt római megbízottjától: az egyház legelőkelőbb bankára akart lenni. Csakhogy ehhez kellően meg kellett erősítenie a Tevere menti kirendeltséget. Olyan képviselőre volt szüksége Rómában, aki az egész Borgia rokonságnál rafináltabb; aki legalább olyan magas fokon űzi a diplomácia művészetét, mint az alantas cselszövését; jámborságot mímel, de közben az ördöggel is cimborál.

Jakob választása biztos érzékkel végül is Johannes Zinkre, Burkhart Zink augsburgi történetíró fiára esett, aki prokurátor volt a frauenschiemseei kolostor főnökasszonya mellett. Ez a vagyonkezelői tisztség egy válfaja volt. 1501-ben vette át a Rione di Ponte-i Fugger-faktoria vezetését, és maradéktalanul beváltotta az augsburgi kereskedő reményeit: Zink az egyháztörténet egyik legvisszataszítóbb figurája lett.

„Mivel nyilvánvalóan teljesen gátlástalan volt” (írja Pölnitz), az agyafúrt sváb semminemű cseltől és becstelenségtől nem riadt vissza, hogy a maga és ura vagyonát gyarapítsa. A bőven rendelkezésre álló Fugger-pénzből habozás nélkül vesztegetett meg mindenkit, aki előnyhöz juttathatta őt Rómában.

Senki sem volt nála gyorsabb és ravaszabb, ha új, jól jövedelmező javadalomhoz lehetett jutni. Nyolc év alatt nem kevesebb, mint hatvan zsíros javadalmat szerzett meg: Mainzból, Kölnből, Salzburgból, Augsburgból és sok más egyházterületből inkasszált pénzeket. Igazán nem lehetett ráfogni, hogy akár csak egyetlen guldent is tisztességes úton keresett volna meg.

Soha nem fordult meg egyetlen plébániáján sem. A lelkipásztorkodás joga az ő számára csupán kényelmes jövedelemforrást jelentett. A prédikálást vagy a gyóntatást és számos hivatalának minden egyéb kötelezettségét fiatalabb vagy szegényebb papokra hárította; a bevételek nagy részét a Fuggereknél vezetett Zink-számlára kellett átutalni. Egyedül szülővárosában hat helyről húzott javadalmat, úgyhogy Bernhard Adelmann augsburgi kanonok gyanakodva mondta: „Tartok tőle, hogy más úton, és nem az ajtón át jutott be az akolba, mert a szagukról megismerem azokat, akikkel Rómában üzletelt."

A Fugger-faktor előtt minden ajtó megnyílt Rómában, és minden lehetséges üzletet kiszimatolt. Gyorsan emelkedett a pápai írnok, pápai lovag, magiszter és palotagróf rangjára. Ulrich von Hutten német lovag így ír Zink működéséről: „Láttam az öreg Zinket nagy buzgón munkálkodni. A Fuggerek megérdemlik, hogy a kurtizánok fejedelmének nevezzék őket... Felállították piaci standjukat, és amit megvásárolnak a pápától, azt később jóval drágábban adják tovább; nemcsak egyházi javadalmakat, hanem tartós kegyeket is; bullákat árulnak, diszpenziumok mennek át bankjukon, és ha a Fuggerek a barátaid, mi sem könnyebb annál, mint hogy papi hivatalhoz juss... Egyedül őnáluk érhető el minden Rómában..."

„KEGYOSZTÁSI" MONOPÓLIUM

Akkor is bebizonyította, mi mindent tud elintézni Rómában a befolyásos faktor, amikor Georg Fugger egyházi szolgálatra szemelte ki fiát, (a fiatalabbik) Markust. Az 1488-ban született ifjú, Zinknek hála, már tizenhárom éves korában a speyeri székesegyház prépostja volt, miközben magasabb rangú, érdemes papok ennél sokkal szerényebb javadalmaknak is nagyon örültek volna. Az ifjú Fugger útja a sokak által áhított posztig egyet és mást elárul a javadalmakat hajhászó Zink munkamódszereiről. Az egész ügy azzal kezdődött, hogy befutott Augsburgba Eberhard von Neuenhausan kanonok megbízása, aki Ludwig speyeri püspök halála után a székesegyház kántori és préposti javadalmainak megszerzésére spekulált. A pap 48 guldent küldött „a futár bérére és egyéb költségekre". Szíveskedne a cég közreműködni, hogy „a római Szentszék nekem juttassa" nevezett javadalmakat – hangzott a kérés.

Habár az agyafúrt kanonok hite szerint a legbefolyásosabb lobbihoz fordult, kénytelen volt megelégedni egy távolról sem olyan jö-

vedelmező speyeri poszttal. Nagyot nézett, amikor az „ő" préposti kinevezése bizonyos Markus Fuggernek jutott, míg a kanonokság von Emmersofen báróra szállt, aki ugyancsak az augsburgi kereskedőház ügyfele volt.

Felháborodott tiltakozására a Fuggerek azt válaszolták, hogy 48 guldenért nem várhat többet, hiszen a három javadalom összesen 560 dukátba kerülne Rómában. Amikor a kanonok kijelentette, hogy hajlandó az összeg megfizetésére, Jakob Fuggernek nyilván kezdett elege lenni az ügyből. Zink útján elérte Rómában, hogy a pápa kétszer is maga elé idézze Neuenhausent, és megtagadja tőle az adománylevelet.

A rászedett kanonok ekkor a római királyhoz és az augsburgi tanácshoz fordult vélt jogának érvényesítéséért. Jakob Fuggert mindez hidegen hagyta, mert biztos volt a király és a tanács támogatásában. Nem Eberhard Neuenhausen volt az egyedüli, akit lóvá tettek.

1506. január 13-án például Albert bajor herceg fordult panasszal Miksához, mert a Fuggerek a regensburgi dóm kanonoki és préposti javadalmait is a tizennégy esztendős Markusnak kaparintották meg. Albert úgy vélekedett, hogy mivel a fiú polgári származású, és sem a doktori címet, sem pedig valamelyik teológiai fakultás licenciátusának címét nem szerezte meg, a javadalmak odaítélése akár a német konkordátum* megsértésének is tekinthető. Jakob azonban könyörtelenül ragaszkodott a Zink segítségével unokaöccse javára kieszközölt kegy érvényesítéséhez, aki ezzel olyan kiváltságok birtokába jutott, amelyek egyébként csak az arisztokrácia felső rétegének tagjait illették meg.

Az efféle üzleti módszerek révén a Fuggerek hamarosan a Vatikán legbefolyásosabb javadalomüzérei közé tartoztak. 1503 körül már valóságos „kegyosztási" monopóliummal rendelkeztek Németországban, Magyarországon, Lengyelországban és Skandináviában. Minden papnak, ha csak a legszerényebb plébániához akart is jutni, minden apátnak és kanonoknak az augsburgi kereskedőkhöz kellett fordulnia. Zink nélkül, szó szerint, semmit sem lehetett elérni Rómában.

A javadalmakkal való kufárkodás azonban csak egy volt a római Fugger-fiók kiterjedt üzletei közül. Az ötletdús faktor fáradhatatlanul kutatott újabb jövedelemforrások után, s közben olyan kifizetődő üzletágakra bukkant, mint például a búcsúhirdetés és az ereklyeüzlet. Jámbor keresztények a középkor óta mindig szívesen gyűjtögették – és drágán

* A pápaság és az állam közötti megállapodás.

megfizették - az ereklyéket: elhunyt szentek maradványait, beleértve ruházatuk, sőt megkínzatásuk eszközeinek darabjait is.

Bölcs Frigyes szász választófejedelem például a halála előtti években nem kevesebb mint 19 013 darab ereklyét vásárolt össze, túlnyomórészt csontokat, kelmefoszlányokat és faszilánkokat. Mivel az utánpótlás igen korlátozott és az azonosítás is nagyon nehéz volt, kézenfekvőnek látszott a folyamatos újratermelés ötlete. Ahogy ma meglepően jól utánzott, szúette és „patinás" régiségeket gyártanak, annak idején is virágzott a „valódi antik" ereklyék készítése. A Fuggerek szekerei kocsiszámra szállítottak „kultikus tárgyakat" Itáliából a Brenneren át Németországba, és busás haszonnal adták tovább kis tételekben a naiv hívőknek.

ELADÓ LELKEK

A búcsúüzlet is azért jöhetett létre, mert - a korra jellemzően - egyház és üzlet szorosan összefonódott. Az a nagy hasznot ígérő ötlet, hogy a túlvilági tisztítótűz kínjai pénzzel és vezekléssel megválthatók, nem a Fuggerektől származott ugyan, de kiaknázásához senki sem értett náluk jobban.

Franciaországban már a XI. században adtak ki búcsúcédulákat, s jövedelmezőségük oly mély benyomást tett a pápákra, hogy minden lehető és lehetetlen alkalmat megragadtak a hívők kizsebelésére. Eredetileg csak az új évszázad kezdetét jelentő szentévben adtak ki búcsúcédulákat. Mivel azonban a szentéveket túlságosan hosszú idő választotta el egymástól, hamarosan minden ötvenedik, később minden huszonötödik évet szentévnek nyilvánítottak.

Természetesen VI. Sándor pápa sem akart engedni ebből a szép szokásból, és 1500. október 5-én kiadta a „Domini et Salvatoris" kezdetű jubileumi bullát. A purgatóriumtól rettegő hívők félelméből hasznot húzó, hagyományokban gazdag üzlet a fejedelmek pénzügyi tisztviselőinek vérét is megbizsergette, Németországban egyidejűleg két állami intézmény is hasznot akart húzni a gyűjtésből: a császári udvar és a birodalmi kormányzat, azaz a rendi gyűlés.

A szentévi gyűjtés lebonyolítására a pápa minden ország részére kijelölt egy - többnyire püspöki vagy bíborosi rangban lévő - kollektort, azzal a feladattal, hogy az egyházkerületek pénztárába befolyó adományokat összegyűjtse és átutalja Rómának. Németország megbízottja - valószínűleg Zink közbenjárására - Raymund Peraudi francia

bíboros, Gurk (a későbbi Klagenfurt) püspökségének hercegérseke, a Fuggerek régi, jócskán eladósodott ügyfele lett. A pápai legátus fényes kísérettel érkezett Augsburgba, és az egybegyűlt tömeg előtt meghirdette a szentévi bűnbocsánatot. Mielőtt azonban az ügy üzleti részének lebonyolítása megkezdődhetett volna, fáradságos és időrabló tárgyalásokat kellett folytatnia a király és a birodalmi rendek megbízottaival. A búcsúpénzek felosztását szabályozó szerződés végül is csak 1501. szeptember 11-én jött létre.

A megállapodás értelmében Róma kénytelen volt megelégedni a bevételek egyharmadával. A fennmaradó részt a birodalmi kormányzat őrzi, és kizárólag a török elleni keresztes hadjáratra fordíthatja – állt a szerződésben. Ezenkívül Miksa még egy feltételhez kötötte a bűnbocsánat meghirdetésének engedélyezését: a végérvényes felosztásig a pénzt az augsburgi Fuggereknél és Welsereknél kell letétbe helyezni. Jakob nem ellenezte a konkurencia bevonását a szerződésbe. Jól tudta ugyanis, hogy az üzlet erkölcsileg kifogásolható, nem bánta tehát, ha megoszlik a felelősség. A gyűjtőládákra négy lakat került, hogy a csalás lehetőségét kizárják. Egy-egy kulcsot csak a pápai legátus, a birodalmi kormányzat képviselője, a legmagasabb rangú helyi papi személy és a község polgári vezetője kapott.

A biztonsági intézkedések ellenére a búcsú lebonyolítása Németországban, enyhén szólva, szokatlan fordulatot vett. Miután a hívők áhítatosan meghallgatták templomaikban a prédikációt, és emelkedett lélekkel hajigálták megtakarított guldenjeiket a vaspántos ládákba, a kulisszák mögött megindult a harc a pénzért.

1503 végén, Miksa parancsának engedelmeskedve, katonái lefoglalták és erőszakkal felnyitották a ládákat. A pénz később, némi kerülő út után, a Fuggereknél vezetett számlákon bukkant fel, és a három fivéren kívül valószínűleg senki sem tudta egész pontosan, mennyit is adtak össze a német katolikusok.

Miután a birodalmi gyűlés időközben feloszlott, csak a pápai legátus tiltakozhatott a rablás ellen. Az ő hatalma azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy a Habsburg uralkodót a pénz visszaadására kényszerítse. Peraudi csalódottan vonult vissza Strassburgba, majd Bázelbe, végül az Alpokon túlra. Jakob Fugger eközben csupán arra ügyelt, hogy egyik féllel se rontsa el a jó viszonyát, és ő keresse a legtöbbet az üzleten.

Miksát hálára kötelezte, mert úgyszólván tisztára mosta az igencsak mocskos búcsúpénzt, majd rendelkezésére bocsátotta kalandos háborús terveinek fedezeteként. Peraudi bíborostól nem kellett tarta-

nia, az ő magánadósságai ugyanis akkorák voltak, hogy örülhetett, ha a Fuggerek nem zálogosítják el utolsó javait is. Rómával Jakob ismét helyreállította a jó viszonyt azzal, hogy a következő években összesen 3600 guldent utalt át a búcsúpénzekből.

A Vatikánban sem feltételezték, hogy a meglehetősen szerény összeg valóban a teljes bevétel egyharmada lenne, de a szentszéki tisztviselők valószínűleg örültek, hogy egyáltalán kerestek valamit Peraudi küldetésén. A bíboros, rászedetten és keserűen, 1505. szeptember 5-én halt meg Vitorbóban, és a Fuggerek sietve lefoglalták vagyonának a roncsait is.

KI FIZETI A SVÁJCI GÁRDÁT?

A német búcsúadományok körüli zavaros játékot megkönnyítette, hogy VI. Sándor pápa már nem élvezhette a befolyt pénzt. 1503. augusztus 18-án, hetvenkét éves korában meghalt. A konklávé, a bíborosok pápaválasztó gyűlése a Johannes Zink által támogatott és németbarátnak ismert Francesco Tedeschini-Piccolomini bíborost választotta meg. III. Pius néven lépett a pápai trónra, ám két hónap múlva már ő sem volt az élők sorában.

Ismét pápát kellett választani. Október 31-én a bíborosok Giuliano della Rovere mellett döntöttek, aki II. Gyula néven vonult be az egyház történetébe. Piccolomini pápasága, majd a halála utáni konklávé között eltelt rövid idő alatt kiderült, hogy a Borgiák anyagilag teljesen tönkretették a Vatikánt. A meglévő készpénz ahhoz sem volt elegendő, hogy a hosszúra nyúlt pápaválasztás ideje alatt ellássák a bíborosi testületet. Itt volt hát az újabb kedvező alkalom a Fuggerek befolyásának növelésére.

Zink 4500 dukáttal támogatta Rovere megválasztását. II. Gyula megkoronázására a cég finom velencei abroszokat adományozott, és római fiókjának közvetlen közelében diadalívet építtetett. Amikor az új pápa elvonult alatta, tekintete önkéntelenül is az ünnepélyesen feldíszített Fugger-bankra esett, amely a következő esztendőben máris megduplázhatta, 14 ezer guldenre növelhette római kifizetéseit.

Hálából a Rovere pápa legmerészebb álmának megvalósításakor sem feledkezett meg a Fuggerekről: ők kaptak megbízást arra, hogy a világ minden táján gyűjtött Péter-filléreket átutalják Rómába. Az álom egy monumentális római székesegyház felépítése volt. Dédelgetett tervének kivitelezésére II. Gyula pápa Bramantét – eredeti nevén:

Donato d'Angelo Lazzarit – kérte fel. A Szent Péter-bazilika alapkövét 1506. április 18-án rakták le, és száznyolc évig tartott, amíg teljesen elkészült. A hatalmas művön a kor legismertebb művészei dolgoztak, közöttük az ifjú Raffaello Santi és Michelangelo Buonarroti: ő tervezte a székesegyház jellegzetes kupolaépítményét.

Jakob Fugger nem sokra tartotta a Rovere pápa költséges terveit. Habár olyan művészekkel készíttette el portréját, mint Thomas Burgkmair és Albrecht Dürer, és a híres augsburgi humanista, Konrad Peutinger is házának gyakori vendége volt, a művészethez és a kultúrához fűződő viszonyát mindenekelőtt azon egyszerű kérdés határozta meg, hogy „mit hoz a konyhára".

A reneszánsz kor vágyakozását a pompa, a szépség és az előkelőség után a józan sváb kóros kinövésnek tartotta, ami eltereli a figyelmet a lényegről: a hatalomról, a pénzről és a sikerről. Sokkal megértőbben fogadta hát a pápa egy másik tervét: II. Gyula a Borgiák által toborzott spanyolok helyett megbízható svájci zsoldosokat óhajtott testőreinek.

Az első, 150 tagú svájci gárda 1506. január 22-én vonult be Rómába Kaspar von Silenens parancsnoksága alatt. Csak a beavatottak tudták, hogy a zsoldosokat a Fuggerek pénzéből toborozták és fizették. Az augsburgi kereskedőcsalád hétezer dukátot költött a pápa védelmére.

9. FEJEZET

A szindikátus-trükk

Miközben a római üzletek fokozatosan fellendültek, az innsbrucki udvarnál a Fuggerek nem győztek védekezni a konkurencia állandó intrikái és a király alkalmankénti zsarolásai ellen. Apjának, III. Frigyesnek 1493. augusztus 19-én bekövetkezett halála után Miksa örökölte a Német-római Szent Birodalom trónját, de nem úgy a császári koronát. Azt csak a pápa adományozhatta neki.

A legmagasabb címre azonban VIII. Károly francia király is igényt tartott, amiért is Miksa ismét a „hadiösvényre lépett". 1495. március végén sietősen létrehozta a Szent Ligát, a Habsburg-ház, a Szentszék, a Spanyol Királyság, a Milánói Hercegség és a Velencei Köztársaság szövetségét, amely nem volt hosszú életű. Miksa így máris Európa vezetőjének képzelte magát. Itália azonban ezzel a sakkhúzással csupán a francia királyt akarta távol tartani, aki éppen akkor szállta meg a Nápolyi Királyságot, és egész Itália meghódítására készült.

Amikor Miksa egy esztendő múlva átkelt az Alpokon, hogy az itáliaiakat felszabadítsa a francia iga alól, meglepetésére nem fogadták tárt karokkal. Nekik ugyanis egyik megszálló hatalom sem volt kedvesebb a másiknál. A Velencei Köztársaság is visszavonta ígéretét, s a Habsburg megint csak hoppon maradt.

A pénzügyek már hosszú ideje sok gondot okoztak az uralkodónak. A kasszában sohasem volt elegendő pénz hirtelen támadt és csak ritkán átgondolt terveinek megvalósításához. A pénzgazdálkodás alapvető reformjára lett volna szükség, de attól a konzervatív udvari tisztviselők mindig visszariadtak, az uralkodó pedig szívesebben töltötte idejét sólyomvadászattal és íjászattal, mint költségvetési tervekkel. És mivel a Fuggerek valósággal elhalmozták gyöngyökkel, brokáttal és velencei ezüstneművel, nem látott rá okot, hogy holmi nyomorúságos pénzügyekkel bíbelődjék.

De adósságai mind nyomasztóbbakká váltak, és a pénzzavar is egyre kínosabb helyzeteket szült. Ezért a Szent Liga megalapításakor Miksa elhatározta, hogy egy csapásra elintéz minden anyagi problémát. Az 1495. évi wormsi birodalmi gyűlésen meghirdette az általános birodalmi adó, az úgynevezett „közös garas" bevezetését. A birodalmi

rendektől várt hozzájárulásnak összesen mintegy 15 ezer guldent kellett volna eredményeznie. Vélt sikerének fennkölt tudatában Miksa azonnal felmondta a tiroli fémszerződéseket, hogy megszabaduljon az augsburgi pénzügyi maffiától.

Jakob Fugger és az érintett üzletemberek higgadtan vették tudomásul a császár sértő lépését, habár az a legkiadósabb bevételi forrásaik elvesztését jelentette. Jól ismerték ugyanis az állami pénzgazdálkodás nehézkességét és a király alattvalóinak krónikus undorát attól, hogy pénztárcájukat megnyissák. Az „arany írószobában" azon a véleményen voltak, hogy a kényszerű önmegtartóztatás egyenesen hasznos a vállalat mostani kritikus helyzetében. Keleten ugyanis jelentős beruházásokra volt szükség a magyar üzlet fellendítéséhez: így például több közlekedőutat kellett törni a Tauernen át, és meg kellett építeni a Jablonkai-hágón átvezető utat is, hogy a besztercebányai réz a legrövidebb úton jusson el az Oderáig. Ezenkívül a fuggeraui (ma: Arnoldstein) ágyúgyár építéséhez is sok pénz kellett, amit így tekintve, hogy a király leállította a kölcsönüzletet, könnyebb lesz előteremteni.

MEGSÉRTIK A KIRÁLYT

De amint várható volt, nem telt bele sok idő, és Miksa újabb hitelt követelt. Már 1495 őszén kiderült, hogy a „közös garas"-ból sokkal kevesebb gyűlik össze, mint ahogy azt a király pénzügyeinek intézői első lelkesedésükben feltételezték. Ezúttal egyértelműen a király került hátrányos helyzetbe, és Jakob Fuggert nem olyan fából faragták, hogy előnyét kihasználatlanul hagyja. Hűvösen közölte Cyprian von Norheim királyi követtel, hogy az eddig adott kölcsönök az ő számára „mindig csak fáradsággal, munkával és kegyvesztettséggel" jártak.

Amikor a Német-római Szent Birodalom uralkodója válaszképpen bejelentette, hogy személyesen kíván megjelenni a frankfurti őszi vásáron, Jakob sürgősen elhagyta a várost, hogy kitérjen Miksa sürgető követelései elől. Ilyen egyértelműen ez ideig még egyetlen kereskedő sem mutatta meg a királyának, meddig terjed a hatalma. A fiatal, harminchat éves Fugger pályafutásának tizenöt esztendeje alatt oly alaposan kiismerte az uralkodó fejedelmek erejét és gyengéit, hogy úgy vélte, efféle sértést bármikor megkockáztathat. Cégének hatalmas fellendülése jócskán megnövelte az augsburgi Rindermarkt józan kalkulátorának önbizalmát. Főnöki tekintélye vitán felül állt. Igazságosnak, pontosnak és bizalomra méltónak ismerték. Jól megfizette em-

bereit, de a végsőkig kihasználta őket. A cég szokatlan üzleti stílusa, terjeszkedésének hihetetlen üteme és hallatlan befolyása Európa fejedelmi udvaraiban a kiválasztottak büszkeségével töltötte el alkalmazottait.

A Fuggerek munkatársának lenni legalább annyit jelentett a XVI. század elején, mint ha valaki napjainkban részt vesz az IBM legfelső vezetésében. A Fugger-faktorok kétszer-háromszor annyit kerestek, mint egy egyetemi tanár, de többet is kellett teljesíteniük más cégek alkalmazottainál. Soha és sehol sem érezhették magukat biztonságban azoktól a villámlátogatásoktól, melyekkel a legifjabb cégfőnök időről időre meglepte munkatársait a Fugger-birodalom tartományaiban. Jakob Fugger az agyát foglalkoztató ezernyi üzlet ellenére előszeretettel foglalkozott a részletkérdésekkel.

Amikor a hohenkircheni kohóműben tett látogatásakor megállapította, hogy a fiatal bányászok szemmel láthatóan rosszul tápláltak, Johannes Zink útján azonnal elérte VI. Sándor pápánál a szigorú böjti előírások enyhítését. És mivel a balesetet szenvedett bányászok gyógyulása a besztercebányai ispotályban túl sokáig tartott, haladéktalanul elrendelte az orvosi ellátás lényeges javítását. Túlzás lenne azt állítani, hogy a lelkiismerete vezérelte, inkább éleslátása: azonnal felismerte, milyen intézkedésekkel fokozhatja a vállalat hatékonyságát.

Jakob szűkmarkúsága szorongatott helyzetbe hozta Miksát. Miközben vetélytársa, VIII. Károly francia király óriási összegeket mozgósított, hogy még több svájci zsoldost toborozzon, a Habsburg uralkodónak arra sem volt elegendő pénze, hogy csapatait Genovából Pisába szállíttassa. Ismét egy Fugger-faktornak kellett őt kisegítenie a bajból. A ferde tornyú várost sikerült ugyan meghódítania, de Firenze szilárdan megerősített falai alatt ereje végérvényesen csődöt mondott.

A toscanai nagyvárosban éppen a Medicik elűzésére készültek: az aszketikus erkölcsprédikátor, Girolamo Savonarola ellenállásra tüzelte a népet, amiért VI. Sándor pápa később máglyára küldte az erkölcs e kellemetlen apostolát. A Habsburg uralkodó rosszul és pontatlanul fizetett zsoldosai Firenze alatt megismerkedhettek a legújabb hajítólövedékekkel – a Firenzében felnőtt Leonardo da Vinci találmányával, aki ebben az időben éppen híres *Utolsó vacsorá*-ját festette Milánóban.

Miksa kénytelen volt dolgavégezetlen hazatérni: soha ilyen égetően nem volt még szüksége pénzre, mint most. Lóhalálában futárt kül-

dött Augsburgba a következő üzenettel: „Tegyetek meg mindent, életről vagy halálról van szó!” De bármint igyekezett is a király küldötte, a kereskedők szíve nem lágyult meg. Innsbruckba visszatérve az uralkodó tombolt: majd ő térdre kényszeríti a nyakas pénzeszsákokat, számukra „elvész és zároltatik” a kereskedelem Németország déli részében. Azt is megparancsolta pénzügyi szakértőinek, hogy azonnal szüntessék be a kamatok fizetését a Fuggerektől kapott hitelek után.

Ez már azonban túl sok volt a fizetésükért aggódó udvari tisztviselőknek, és – bárhogy haragudott is a király – az innsbrucki kincstár gondoskodott róla, hogy a Fuggerek megkapják pénzüket. A hivatalnokok az uralkodónál jóval tisztábban látták, mennyire függ az udvar és vele együtt az egész ország a kereskedők pénzétől. Nem véletlenül rendezkedett be a kipróbált faktor, Hans Suiter, majd később a veje, Wendel Iphofer az innsbrucki Silborgassén.

Jakob, aki Suiter révén mindenről tudott, ami az udvarban történt, kis ideig még váratta a királyt. Amint az előre látható volt, Miksa a lindaui és a wormsi birodalmi gyűléseken sem tudott a rendektől nagyobb összegeket kicsalni. 1497 júniusában ezért a király Füssenbe rendelte a Fuggereket, Georg Herwartot, Franz és Hans Baumgartnert, valamint Georg és Siegmund Gossembrotot, hogy újabb kölcsönökről tárgyaljon velük.

Abban a reményben, hogy végre-valahára kiüthetik a nyeregből az udvarnál a Fuggereket, augsburgi vetélytársai sürgősen útra keltek, de Jakob távol maradt a találkozótól. A kereskedők között kivívott különleges helyzetének bizonyítékaként tíz napig váratta híradásával a királyt. Ekkor végre futár érkezett Augsburgból azzal az üzenettel, hogy az Ulrich Fugger és Testvérei cég jelenlegi helyzetében képtelen további hitelkéréseknek eleget tenni. Erre már Miksa tárgyalópartnereinek ereiben is meghűlt a vér, kiváltképpen a Gossembrot fivérekében, ők ugyanis 20 ezer guldenükért reszkethettek. Az uralkodó az előző hét évben nem kevesebb mint 625 ezer guldent vett föl a Fuggerektől, de csak most döbbent rá igazán, milyen mértékben függ a kereskedőktől.

HARC FUGGERAUÉRT

A konkurencia persze nyomban felismerte a helyzetből adódó előnyét, és a karintiai Fugger-művek azonnali bezáratását követelte Miksától. Éppen elég régen bosszankodtak már az olcsó magyarországi

és a karintiai érc miatt, amivel a Fuggerek tönkretették az ő ércüzletüket. Miksa eleinte habozott, azután zöld utat engedett a Fuggerau elleni hadjáratnak. A kereskedők ügyesen a háttérben maradtak, s maguk helyett az innsbrucki tanács tagjait szólaltatták meg, akik - legalábbis kifelé - Tirol érdekeit képviselték.

Jakob gyorsan Innsbruckban termett, hogy megállítsa ellenfelei veszélyes támadását. Miksa azonban nem felejtette el a füsseni megszégyenítést, hajthatatlan maradt, és elrendelte a Villach körüli üzemek bezárását. Jakob dühösen megfordult, és Bambergbe vágtatott, hogy védelmet kérjen a hercegérsektől, mert üzemei az ő felségterületén működtek. Hasonló kéréssel fordult Frigyes szász fejedelemhez is, azzal érvelve, hogy Miksa a szász földön lévő hochenkircheni üzemet is megtámadhatja. Miután az ifjú augsburgi mindkét nagyurat meggyőzte, azonnal futárt menesztettek az innsbrucki udvarba. A hamburgi hercegérsek azt is megüzente, hogy felségjogainak megsértését a freiburgi birodalmi gyűlés elé viszi.

A Fuggerau elleni támadás várható diplomáciai bonyodalmaitól megrettenve Miksa beadta a derekát. Amúgy sem akarta volna kenyértörésre vinni a dolgot a gazdag Fuggerekkel, akiknek pénzére oly nagy szüksége volt. A tekintélye megóvása érdekében elengedhetetlen figyelmeztetést már amúgy is megkapták.

Fiának, Szép Fülöpnek házassága Johanna kasztíliai királynővel drága mulatság volt Miksa számára. A renitens svájci kantonok ellen indítandó háborúhoz pedig nagyszámú zsoldosra volt szüksége, és azokat sem adták ingyen. Jakob Fugger sem feszíthette túl a húrt, különben elveszthette volna az üzleteihez szükséges politikai hátfedezetet.

A további terveket tehát minden oldalon a józan számítások vezérelték. A királynak sürgősen pénz kellett, de nem akart ismét függő viszonyba kerülni a Fuggerektől. Ők ismét meg akarták vetni lábukat a tiroli ércüzletben, miközben a három vetélytárs, Herwart, Gossembrot és Baumgartner célja az volt, hogy megtörje a Fuggerek egyeduralmát mind a fémpiacon, mind az innsbrucki udvarnál.

Szinte adott volt a patthelyzetet feloldó logikus kiút: az érintett cégek összefogtak, és 15 ezer gulden hitelt nyújtottak a királynak. Ellenszolgáltatásképpen kizárólagos jogot kaptak Tirol rézkészleteinek kiaknázására. Az 1498. március 12-én kelt szerződés figyelemre méltó eredményeként létrejött az első rézszindikátus a német gazdaság történetében.

PÁNIK AZ ÜZLETI „PARTNEREKNÉL"

A „Négyek Klubja" tehát a tiroli réznonopólium birtokába jutott, és tagjai közül minimum hárman azon voltak, hogy azt maximálisan ki is használják. Mint a fémüzlet elismert szakértője, üzletbarátai Jakob Fuggert bízták meg azzal, hogy a szindikátus rézvagyonát a lehető legdrágábban adja el a velencei fémtőzsdén. Amit tehát négyszáz évvel később bizonyos Marx Károly a legnagyobb baj okozójának és a kapitalista gazdasági rend végső állomásának tartott, az már a korai kapitalizmus kezdeti szakaszában tökéletesen kifejlődött.

Hogy milyen tökéletesen, azt Jakob Fugger világosan bebizonyította a következő hónapokban. Még az első szindikátus létrejötte előtt felismerte az új gazdasági szervezeti formában rejlő valamennyi lehetőséget, és egy percig sem habozott, hogy a fölfedezett esélyeket kíméletlenül kihasználja a maga javára. Mialatt ugyanis Augsburgban üzlettársaival megállapodott a követendő árpolitikában, és az első rézszállítmányokat Velencébe irányította, egyidejűleg elrendelte, hogy erőteljesen fokozzák a termelést karintiai és magyarországi bányáiban. Ezek ugyanis nem tartoztak a szindikátushoz. Valahányszor a tiroliak kirakatták árujukat, és már régen visszafelé tartottak, Villachból mindig új, hatalmas rézszállítmányok érkeztek Velencébe. Ugyanaz a Fugger-faktor, akit a szindikátus a tiroli áru eladásával bízott meg, vitte piacra a magyar rezet is. „Magyar" bal kezével mindig alákínálta a jobbjával a tiroli rézért követelt árat. Logikus, hogy a szindikátus raktárai hamarosan zsúfolásig megteltek, míg a szindikátuson kívüli színesfém figyelemre méltó gyorsasággal kelt el.

Jakob üzlettársai későn fedezték fel a trükköt ahhoz, hogy gyorsan egy másik értékesítőt küldjenek Velencébe. A hatalmas mennyiségben felhalmozódott és nyilvánvalóan eladhatatlan réz biztos anyagi csődddel fenyegette őket. Amikor végre teljes súlyában felfogták a történtek horderejét, Baumgartner, Gossembrot és Herwart irodáiban pánik tört ki. Mindegyik a lehető leggyorsabban akart kikerülni az elmerüléssel fenyegető, halálos velencei örvényből. Jakob Fugger számára ekkor már szinte gyerekjáték volt a korábban oly nagy hatalmú szindikátus robbantása.

Az a látszólag képtelen ötlet, hogy a magyar rézzel alákínálja önmagát, és így magas veszteségek kockázatát is vállalja, óriási nyereséghez juttatta Jakob Fuggert a világ legfontosabb fémpiacáért folyó játszmában. A kalandos vállalkozás 55 ezer guldenébe került ugyan, de a következő években ennek a tízszeresét is megkereste vele.

Kereskedői agyafúrtsága azonban csak akkor mutatkozott meg igazán, amikor elhatározta, hogy a szindikátusi veszteség őt terhelő hányadának nagy részét a magyarországi üzletben részes Thurzókra hárítja. Így érvelt: a tiroli szindikátus szétzúzásából a közös magyar üzlet, és vele a Thurzó család is jelentős hasznot húzott, ezért helyes és méltányos, ha a Thurzók átvállalják veszteségei egy részét, hiszen ők az egész tranzakcióval semmit sem kockáztattak. A bányamérnök és fiai kénytelenek voltak meghajolni Jakob kényszerítő erejű logikája előtt.

A kartellcsata idejére politikai hátfedezetről is gondoskodott a cég: váratlanul ismét nagyvonalúnak mutatkozott a királlyal. Miksa megbízottait ritkán fogadták oly barátságosan, mint ezekben a napokban. S amikor már biztosnak látszott a Fuggerek győzelme, maga a király is tetszését nyilvánította: az ő ízlése szerinti manőver volt ez, jóllehet saját hadjáratai többnyire nem végződtek ilyen programszerűen.

A Fuggerek karintiai kohóműveinek bezárása helyett az „utolsó lovag" közvetítők útján megkérdezte, nem juthatna-e ő is részesedéshez az eredményes cégben. Jakob nyíltan válaszolta, hogy ez aligha lenne előnyös a Habsburg számára, mert részestársként Miksa nemigen vállalhatná a hitelezés felelősségét olyan megbízhatatlan adóssal szemben, mint az innsbrucki udvar. 1499 márciusára Jakob Fugger már el is érte Tirolban, amit akart. Miksa jóváhagyásával, cége számlájára új rézszerződést kötött a legjelentősebb schwazi bányarészvényesekkel. Ezzel gyakorlatilag lehetetlenné tette a szindikátust, és Jakob Fugger másodszor is korlátlan ura lett a tiroli színesfémnek. A király 70 ezer gulden előleget kapott az új szerződés terhére, így semmi oka sem lehetett elégedetlenkedésre.

A tiroli tartományurak, a kincstár és a király pénzügyi tanácsadói azonban, érthető okokból, más véleményen voltak. Jakob innsbrucki fő ellenlábasa továbbra is Georg Gossembrot maradt, aki újra és újra figyelmeztette a királyt arra, milyen végzetes következményei lesznek az országra nézve a Fuggerek monopolhelyzetének. Nem csoda, mert bátyja, Siegmund révén őt is érzékenyen érintette a rézszindikátus szétzúzása, s ráadásul mint őshonos augsburgi, esküdt ellensége volt az újgazdag Fuggereknek. Egy ideig azonban semmi sem zavarhatta meg a király és a kereskedő közötti egyetértést.

10. FEJEZET

Sybille megkapja a burgundi kincset

A Fuggerek már a leggazdagabb családnak számítottak ugyan szülővárosukban, de még távol voltak attól, hogy a legtekintélyesebbek is legyenek. Az ősi patríciusnemzetségek makacsul tartották a távolságot a gyanús gyorsasággal felkapaszkodott újgazdagokkal. 1495-ben a leghatározottabban megtagadták Jakob felvételét a „patríciuskör"-be, a város tényleges hatalmi centrumába, ahol minden nagy családnak ott volt a címere és az állandó ülőhelye. Jaj lett volna a betolakodónak, ha bitorolni merészeli e megszentelt székek egyikét!

A Fuggereknek súlyos tekintélyveszteséget jelentett felvételi kérelmük elutasítása. Jakob bosszúsan törte a fejét, hogy társadalmilag ismét tért hódítson. Ellenfeleit a szindikátusi csata kellős közepén lepte meg a hír: a város legkapósabb legényembere eldöntötte, kit választ.

Jakob választottja nemcsak rendkívül csinos, művelt és öntudatos leányzó volt, hanem ami még fontosabb, a város egyik nevesebb családjából származott. Sybille Artzt egy hajdani augsburgi polgármester, a Sváb Szövetség kapitányának unokahúga volt. Édesapja, Wilhelm Artzt, és édesanyja, született Sybille Sulzer, jelentős vagyonuk mellett több augsburgi polgárház tulajdonosai voltak, de gazdagságukat természetesen még csak hasonlítani sem lehetett a Fuggerekéhez.

Valószínűleg a menyasszony édesanyja mesterkedett a kapcsolat létrehozásán, mert Jakob aligha találhatott időt magának a hosszas udvarlásra. Az egykori kanonok és későbbi kereskedő szerelmi életéről mind a mai napig nem tudunk semmit. A szép Sybillével való viszonya is megindító gyámoltalanságról tanúskodik. Mindenesetre a művelt polgárlány, aki szívesen kereste művészek és tudósok társaságát, aligha ajándékozta szívét önszántából a józan, mindig csak számokkal bíbelődő Jakob Fuggernek.

Az 1498. január 9-én nagy pompával megült menyegző célja túlságosan nyilvánvaló volt ahhoz, hogy a két család tagjai illúziókban ringathatták volna magukat. Mindenekelőtt Jakob unokaöccsei, Georg és Ulrich bátyjának a fiai fanyalogtak az új rokonságtól. A Thomas Burgkmair festette esküvői kép kissé suta vőlegényt és fölényesen

merész tekintetű menyasszonyt mutat, mindkettőt pompás öltözékben és ékszerekkel gazdagon feldíszítve. A kép hosszú időn át von Schroeder báró londoni bankár birtokában volt, ma pedig egy amerikai milliomos képtárát ékesíti. Keretén ez áll: „1498 januárjának 9. napján, amikor egybekeltünk, valóban így festettünk."

„SZÉP TISZTELETTEL ÉS SZERETETTEL BÁNT VELE"

Jakob – bár ennek a tudománynak valóban nem volt mestere – tisztelettel, szinte hódolattal bánt ifjú hitvesével, mindennel elhalmozva kényeztette, ahogy csak tőle telt, de az ajándék bizony leginkább csak arany és drágakő lehetett. Clemens Sender korabeli krónikás csak ámuldozott: „Olyan kincsei valának aranyból és drágakőből, hogy egy hercegnő is megirigyelhette volna." Jakob „szép tisztelettel és szeretettel bánt" feleségével – tudósít Sender. Hogy mindez nem elégít ki egy temperamentumos fiatalasszonyt, azt – fájdalom – Jakobnak bőven volt alkalma tapasztalni. Az a férfiú, aki az üzleti világban mindent elért, amit akart, otthon kénytelen volt tudomásul venni, hogy vannak szférák, amelyekben csupán éles elmével semmire sem lehet menni. Jakob Fugger házassága boldogtalan volt. Felesége érzelmi világa egy életen át zárva maradt előtte, és sem érdeklődési, sem baráti körével nem tudott mit kezdeni. Valószínűleg nem is volt képes kimutatni a szeretetét.

A legsúlyosabban azonban az a felismerés érintette, hogy ő, aki olyannyira dinasztikus méretekben gondolkodott, minden bizonnyal gyermektelen marad. Ez a tény nemcsak a magánéletét, hanem egész életének értelmét és tartalmát érintette; a céget is sújtotta. Az okot feltehetően már annak idején is homály födte. Abban a korban, amikor a bő gyermekáldás majdhogynem kötelező volt, végzetes következményei lehettek volna a férfiúi erő hiányáról keringő kósza híreknek. Házasságuk meddő voltának következményei világosak, okai azonban annál homályosabbak voltak. Sybille Artzt volt az egyetlen ember, aki megingathatta a királyi kalmár sziklaszilárd önbizalmát.

Ennek bizonyítéka az a különös üzlet is, amelybe Jakob házassága után négy évvel szállt be – az egyetlen, amelyen semmit sem keresett. A legendás burgundi kincs volt a tét. A svájciak elleni 1476. évi hadjáratába Merész Károly burgundi herceg magával vitte ékszergyűjteményét, amely minden bizonnyal a legértékesebb volt napnyugaton.

Valószínűleg nagyobb biztonságban hitte a kincset katonái között, mivel egy pillanatig sem kételkedett a svájciak feletti győzelmében.

Várakozása ellenére azonban a szívósan védekező svájciak felülkerekedtek a Grandsonnál és Murtennél vívott csatában; Károlynak csak a puszta élete maradt meg. Az egyszerű zsoldosok nemigen tudtak mit kezdeni a csillogó-villogó „kacattal": tehát elitták vagy örömlányokra költötték a látszólag jelentéktelen zsákmányt. Az okosabb svájci polgárok agyában végül derengeni kezdett, hogy az a holmi talán mégsem volt egészen értéktelen. Ezért az 1476. április 24-i luzerni gyűlésen kimondták, hogy minden katona, aki készpénzt, ezüstöt, aranyat vagy drágakövet zsákmányolt, köteles azt legkésőbb május 15-ig elöljáróinak beszolgáltatni.

Erre ébredezni kezdett a svájciakban mindmáig közmondásos anyagiasságuk, és minden kapitány, minden város, minden kanton titokban megkezdte a vadászatot a burgundi kincsekre. A legeredményesebb munkát a bázeli városatyák végezték: apránként megszerezték a burgundi zsákmány legértékesebb darabjait.

Csakhogy az egész Európában ismert kincset sehol sem lehetett pénzzé tenni, mert azzal a rabló leleplezte volna magát. Az agyafúrt bázeliek ezért úgy határoztak, jobb, ha az ügy egy időre feledésbe merül. Anno 1491-ben, tehát tizenöt évvel később tettek először kísérletet arra, hogy közvetítők útján túladjanak a burgundi kincs egy részén. De mert egy akkora gyémántért, mint „egy fél dió", mindössze ötezer guldent kaptak, elhatározták, hogy még néhány évet várnak.

1502-t írtak, amikor a bázeli tanács három előkelő tagja, Michael Maier von Baldersdorf, Hans Hiltbrandt nemes úr és Johann Gerster városi jegyző titokban bejelentette magát Augsburgban. Bázelben hírét vették, hogy Jakob Fuggernek gyengéje az értékes drágakő, és ékszerekkel halmozza el hitvesét. Csak nemrégiben vett Sybillének a frankfurti vásáron egy drága zafírgyűrűt, Magyarország királynéjának pedig olyan értékes nyakéket vásároltatott Velencében, hogy Bécsbe szállításához tíz fölfegyverzett lovast bérelt.

A svájciak nem csalódtak: a legértékesebb darabokról készített rajzok és kicsinyített másolatok megpillantásakor elgyengült az egyébként mindig oly szilárd kereskedő. Talán abban reménykedett, hogy végre meghódíthatja megközelíthetetlen Sybilléje szívét, ha a lába elé rakja a világ legnagyobb kincsét. Mert hogy az ékszerek éveken át nem hozhatnak nyereséget, azt minden más vevőnél jobban tudhatta – éppen ő. A svájciak olyan árat követeltek, hogy aligha lehetett folyamatos értéknövekedésre számítani.

Hónapokon át folytak a titkos tárgyalások a svájci polgárokkal. Jakob újra és újra megszemlélte a négy legpompásabb darabot: a „Bóbitácská"-t, a legnemesebb drágakövekkel berakott fejéket; a „Fehér rózsá"-t, az angol yorki hercegek címerképét; az „Övecské"-t, mely olyan volt, mint a térdszalagrend, és a „Három fivér"-t, egy víztisztaságú gyémántot három rubinnal, melyet boglárként és függőként viseltek.

Jakob - különböző pénznemekben és több részletben - összesen 40 ezer rajnai guldent fizetett a bázeli ékszergyűjteményért. A svájciak csak akkor adták át a készletet, amikor már az utolsó gulden is a birtokukban volt. A kincs azután éveken át a Fuggerek egyik ládájában pihent. Az összeg, amelyet Jakob kedvtelésére áldozott, a Fuggerek néhány évvel korábbi teljes üzleti tőkéjének felelt meg.

Mily gyönyörűséggel nyithatta ki titokban ez a rejtélyes sváb a ládát, hogy kiemelje és Sybillének ajándékozza a drága kincseket! Annyira azonban nem volt elragadtatva, hogy észre ne vegye, az egyik köve „szemmel láthatóan hamis". Azonnal Bázelbe küldte megbízottait, minthogy nem óhajt „drágakő helyett üvegért fizetni". A városatyák kénytelenek voltak engedni az árból, amit annál is könnyebben megtehettek, mivel az összeget sehova sem könyvelték el.

Legkevesebb tíz éven át pihent a burgundi kincs a Fuggerek kincsesládájában anélkül, hogy valaki is tudott volna róla. Nem kamatozott, inkább komoly rizikót jelentett. Mint pénzbefektetés nem sokat ért, hobbinak pedig kissé költséges volt.

Jakob csak 1515 táján tudta eladni az első darabot a burgundi kincsből. Miksa, ekkor már mint német császár, 30 ezer guldent fizetett a „Bóbitácská"-ért. A „Három fivér" még harminc évig maradt a Fuggerek tulajdonában, mielőtt VIII. Henrik angol király a brit koronaékszerek sorába iktatta.

AZ „UTOLSÓ LOVAG" ÁLMAI

Valójában még Jakob Fugger sem engedhetett meg magának azokban az években ilyen horribilis kiadást csak hogy birtoklási vágyát szinte már érzéki módon kielégítse. Jóllehet az 1499 őszén kötött új szerződéssel ragyogó üzletet csinált, azzal is számolnia kellett, hogy régi tiroli és augsburgi ellenfeleitől nem lesz nyugta. Mindezen felül Miksa mindig újabb és újabb kalandos és rendkívül költséges hódítási

terveket kovácsolt, azok megvalósításához pedig jelentős hitelekre volt szüksége.

Az augsburgi cégnek például 100 ezer guldenjébe került az 1499. évi „sváb háború". A Habsburg uralkodó és a Sváb Szövetség hadba vonult a svájciak ellen, akik makacsul megtagadták az 1495-ben elhatározott birodalmi reform elismerését.

Amilyen hanyagul készítették elő a háborút anyagi és katonai szempontból, olyan tudathasadásos volt az indítóoka is. A Berthold von Henneberg mainzi érsek és választófejedelem által szorgalmazott birodalmi reform ugyanis egyértelműen a király rovására ment. Célkitűzései voltak többek között az örökös országos béke, a rendek részvétele a birodalmi kormányzatban, a Legfelsőbb Birodalmi Törvényszék létrehozása, mely részben megfosztja a királyt a törvénykezési hatalomtól.

Az évszázadokkal később az alkotmány alapját képező elképzelések tehát, ha még kezdetleges formában is, már akkor léteztek. Az ős-konzervatív Habsburg természetesen nem akarta győzelemre segíteni a birodalmi reformot, az ő célja a svájci territórium bekebelezése volt. Terve azonban kudarcot vallott, és a bázeli békében, még abban az esztendőben el kellett ismernie Svájc függetlenségét.

Az „utolsó lovag" nagyhatalmi álmai azonban korántsem értek ezzel véget. Külpolitikai célja továbbra is az volt, hogy - Franciaország és Anglia kivételével - egész Európát a Habsburg-család „magántulajdonává" tegye. A kilátások nem is voltak olyan kedvezőtlenek, amióta fia, Szép Fülöp a később Őrültnek nevezett Johannával kötött házassága révén Kasztília királya lett, és az ifjú Carlos személyében sokat ígérő trónörökös nevelkedett udvarában.

Kivihetőnek látszott tehát az a terv, amely szerint Spanyolországot valamikor egyesítik a német hatalommal, sőt egyszer talán a Magyar és a Lengyel Királyság is a „birodalom kebelébe" tér. Utána már nem hiányzott volna más, csupán egy darabka Felső-Itáliából és - mindenekelőtt - a császári korona ahhoz, hogy az imperátor álmai teljesüljenek.

Csakhogy e nagyhatalmi álmok egyik napról a másikra semmivé válhattak, ha a király kincstárnoka az augsburgi birodalmi gyűlésen benyújtott számlákat sem tudja kiegyenlíteni, az újabb zsoldos hadseregek toborzásához szükséges pénzről nem is beszélve.

VIDÉKI PARTI - ZÁLOGOSDIVAL

Az évezred második felének elején tartott augsburgi birodalmi gyűlés jó alkalmat kínált a Fuggereknek, hogy megszilárdítsák a királyhoz fűződő kapcsolataikat és kihasználják a maguk javára belpolitikai gyengeségét.

1500. április 9-én, a birodalmi gyűlés megnyitásának előestéjén a Fugger fivérek pompás fogadást adtak őfelsége tiszteletére egyik vidéki birtokukon, a város kapuitól nem messze. Kiváltképpen Jakob ismerte a király ízlését, és mindent került, ami kérkedésnek vagy bizalmaskodásnak tűnhetett volna fel. Szándékosan tervezett vidéki „partit", és nem fényes lakomát a Rindermarkton lévő ház pompázatos termeiben, ami a királyt talán saját szegénységére emlékeztethette volna.

A langyos tavaszi éjszakán, a csillagfényes mennybolt alatt a különben oly száraz kereskedők tökéletesen elbűvölték a magas vendéget. Miksa táncolt és évődött a szép számban felvonultatott sváb lányokkal, kiknek nem volt okuk a búslakodásra, ha a magas vendég zálogosdi közben csupán aprópénzt vetett oda nekik, mert a Fuggerek utána busásan kárpótolták őket.

A vidám zene mellett és a nehéz sváb ételek élvezete közben, oldott hangulatban, emberileg közelebb kerültek egymáshoz a rangban és jellemben oly különböző üzletfelek. A büszke lovagnak tetszett a polgár látszólag egyszerű és közvetlen stílusa, akit eddig csak mint szívós tárgyalópartnert ismert és rettegett. Jakob Fuggernek ugyanakkor minden oka megvolt királyának kényeztetésére. Tisztán látta, milyen nagy üzleti lehetőségek rejlenek Miksa külpolitikai terveiben és belpolitikai kényszerhelyzetében. Ha cégének sikerülne bankárként is monopolhelyzetet elérnie az udvarnál, akkor semmi sem állhat további fölemelkedésének útjába - feltéve, ha megóvhatja az uralkodót a túlságosan kockázatos politikai kalandoktól.

Két akadály állott a Fuggerek totális pénzügyi hatalmának útjában: először, az augsburgi vetélytársak, élükön Siegmund Gossembrottal, másodszor pedig a birodalmi kormányzat, mely jobban szerette volna, ha a király inkább a népnek, mint néhány kereskedőnek kötelezi el magát.

A savanyú káposztával tálalt szalonna, augsburgi perecek és a bőségesen ömlő méhsör mellett Jakob még az ünnepség alatt nekilátott, hogy mindkét akadályt elhárítsa. Tapintatosan felhívta a király figyelmét arra, hogy Gossembrot, Baumgartner és Herwart urak sem csupán az uralkodó iránti szeretetüktől vezérelve alapították meg a réz-

szindikátust, és hogy hárman együtt sem igen tudnának feleannyi pénzt sem felhajtani, mint a Fuggerek egyedül.

Az efféle beszédet hamarabb értette az „utolsó lovag", mint azt a nyakatekert szakértői véleményt, melyet a három ellenfél ravaszul éppen a Fugger-barát Konrad Peutingertől rendelt a szindikátus létjogosultságának igazolására. A gazdaságtörténet számára jelentős érvelésével a tudós humanista az addig érvényes és Aquinói Tamásig viszszavezethető „jogos haszon" dogmájával ellentétben azt állította, hogy mindenkinek az a legelőnyösebb, ha egy kereskedő a lehető legnagyobb haszon elérésére törekszik.

Mégis, a szindikátuseszme jogi alátámasztásához meglehetősen kétes bizonyítékul szolgált számára az a körülmény, hogy annak fennállása idején a rézárak nem emelkedtek, hanem estek Velencében. Az árzuhanást okozó hatalmas magyarországi szállítmányokról mélyen hallgatott a tudós férfiú. Azt vallotta, hogy nem önmagában a monopólium, hanem csupán „burjánzó kinövései" büntetendők.

Ha a királynak volt is érzéke a finom megkülönböztetésekhez, a kézzelfogható előnyöket nyilván többre értékelte az efféle szőrszálhasogatásnál. A Fuggerekre nézve ezért sokkal veszélyesebb volt az az intrika, amelyet Georg Gossembrot, a király pénzügyi tanácsadója az innsbrucki udvarban szövögetett. Egyszer csak váratlanul több tanácsos is panaszt emelt Miksánál: a Fugger nem fizet pontosan, és a megígért ezüstöt is késlekedve szállítja.

Az ezüstüzletért felelős hivatalnok erre nagy sietve felmondta a Fugger fivérekkel kötött szerződéseket. Jakob azonnal maga vágtatott Innsbruckba, hogy faktorával, Hans Suiterrel kitervelje az ellentámadást. A pénzügyi kamara előtt leleplezte a királlyal kötött titkos szerződéseket, nevetségessé téve a mit sem sejtő tanácsosokat, majd Hans Suiter olyan bizonyítékokkal állt elő, amelyekből kiderült, hogy a Gossembrot fivérek az előírtnál alacsonyabb értékű ezüstöt szállítottak a pénzverdének.

KÜLÖNÖS VÉLETLEN

A csata éppen döntetlenre állt, amikor Miksa a Fuggerek vendégszeretetét élvezte. Két évvel később a kereskedőfejedelmek teljes győzelmével végződött. 1502 nyarán ugyanis a két Gossembrot váratlanul meghalt. Különös, de az idevágó archívumokban egyetlen sor sem található a közelebbi körülményekről. Von Pölnitz, a Fuggerek életrajz-

írója sokat sejtetően állapítja meg: „Ha reneszánsz kori, itáliai kereskedőkről lett volna szó, talán titkos szerek hatásának tudják be a két Gossembrot, a királyi tanácsos (Georg) és az augsburgi polgármester (Siegmund) hirtelen távozását az élők sorából."

Még ha feltételezzük is, hogy az újkor hajnalán a német kereskedők üzleti módszerei sem voltak a leggáncstalanabbak, máig sem bukkantak fel sehol helytálló bizonyítékok arra, hogy a Fuggerek felelősek legveszedelmesebb vetélytársaik haláláért.

A második akadályt, a birodalmi kormányzat beleszólási jogát maga Miksa is szívesen elhárította volna az útból, ha tudja. Irigykedve kellett néznie, hogy francia riválisa, XII. Lajos, akit elődje, VIII. Károly halála után 1498-ban koronáztak meg, szuverén uralkodó módjára kormányozhat. A föderalista Habsburg Birodalommal ellentétben a franciáknak már akkor is szigorú, Párizsra koncentrált kormányzati rendszerük volt.

A francia tartományurak adózási kötelezettséggel tartoztak királyuknak, így az jelentős adóbevételekkel rendelkezett. A nagyobb szabású tervek, háborúk vagy pompás kastélyok építésének anyagi fedezetét a francia királyok ősidők óta kényszerkölcsönökből teremtették elő, amelyek alól egyetlen lovag vagy kereskedő sem vonhatta ki magát. Hasonlóan hatékonyan szervezte meg pénzügyeit VII. Henrik, Anglia királya is, úgyhogy számára fejedelmi mulatság volt Miksa állandó pénzzavara.

A Habsburg uralkodó eközben német alattvalói körében is siralmasan rossz gazdának számított. A már idézett augsburgi krónikás, Clemens Sender a következő képet festi uralkodójáról: „Jámbor és nem túlságosan nagy eszű és mindig szegény volt. Országában sok várost és kastélyt, járadékot és földhaszonbérletet zálogosított el, s így alig maradt valamije. Tanácsosai nagy imposztorok voltak, akik teljesen a markukban tartották. Szinte valamennyien meggazdagodtak, ám a császár elszegényedett. Akinek kérése volt a császárhoz, annak ajándékot kellett adnia a tanácsosainak - akkor eligazították az ügyet. Ha azután jött az ellentábor, tőlük is elfogadták az ajándékokat, és cserébe olyan írásokat adtak, melyekben az előzőknek éppen az ellenkezője állt. És a császár tűrte. Állandóan háborúzni akart, csak éppen pénze nem volt hozzá. Hadba akart vonulni, miközben a szolgái oly szegények voltak, hogy a szálláshelyükről sem tudták kiváltani magukat."

Elsősorban az uralkodó krónikus pénzügyi bajai eredményeztek olyan forradalmi fejlődést, amely lehetőséget adott a birodalmi refor-

mokra. És ki tudja – ha a pénzügyi hatalmasságok nem gátolják meg –, nem jön-e létre német földön már az újkor kezdetén a nemesi demokrácia egy válfaja? A király állandó pénzzavara egyedülálló esélyt kínált e hatalmaknak arra, hogy kölcsöneikkel hathatósan befolyásolják a világpolitika menetét.

SZÖVETSÉG A HABSBURG ÉS AUGSBURG KÖZÖTT

Jakob Fugger lankadatlanul szította az uralkodó ellenszenvét az impertinens, követelődző birodalmi rendek iránt, akik kicsinyes gondolkodásmódjukkal képtelenek voltak fölfogni a király nagyhatalmi terveit. „Meglátja felséged, a rendek ezúttal is tartózkodni fognak" – jövendölte a Fugger.

És igaza lett: az augsburgi gyűlésen Miksa hozzájárulásukat kérte egy birodalmi milícia felállításához, hogy ne kelljen minden alkalommal drága zsoldossereget toboroznia. A rendek azonban csak akkor voltak hajlandók ehhez hozzájárulni, ha az új védelmi szervezet élén nem a király, hanem az ő bizalmukat élvező hadvezér áll. Egyben több beleszólási jogot is követeltek a külpolitikába. Minden olyan indítványt visszautasítottak, amely a király uralmát erősítette volna. A birodalmi gyűlés befejeztével, amely Miksának olyan nagy csalódást okozott, a Fuggerek ismét a fehér asztal mellé invitálták az uralkodót, hogy végre megpecsételjék a Habsburg és Augsburg közötti szövetséget.

Jakob megmagyarázta a királynak, hogy csak az ő segítségével valósíthatja meg európai nagyhatalmi álmait. Egyedül a Fuggerek képesek előteremteni a tiroli állami üzemek jövedelmező működtetéséhez és a nemesfém biztos értékesítéséhez szükséges pénzt. A rendek nyakassága miatt elkeseredett uralkodó fülének mennyei zene volt Jakob Fugger minden szava. Vajon miért is ne bízhatná erre a tehetséges üzletemberre a Korona anyagi ügyeit? – gondolhatta Miksa. Akkori hangulatában valószínűleg elhessegette magától a gondolatot, hogy az állami üzemek többsége már régóta a Fuggerek kezén van, őt magát pedig az a veszély fenyegeti, hogy teljesen kiszolgáltatja magát a kereskedőknek.

A következő hónapokban a Fuggerek mindent elkövettek, hogy elnyerjék a király jóindulatát. Miksa menyének, Johannának arannyal átszőtt kelméket és brokátot küldetett Jakob Madridba, a királlyal pe-

dig titkos üzletet is kötött azon kívül, hogy a birodalmi gyűlés alatt, augsburgi tartózkodásának minden költségét fedezte. Miksa, a tiroli tanácsosok tudta nélkül, zálogba adta a Fuggereknek azt a hadizsákmányt, amit zsugori apja gyűjtött össze.

Hogy tovább erősítse helyzetét az udvarnál, Jakob megszerezte magának a király legbefolyásosabb pénzügyi tisztviselőinek a kegyét. Paul von Liechtensteint, Tirol marsallját már lekenyerezte. Jakob Fugger évi kétezer guldent fizetett neki: ennek fejében ő lett a cég legértékesebb szószólója az udvarnál. Hasonlóan nagy befolyása volt Jakob Villinger főkincstárnoknak is, aki kezdetben mindössze nyomorúságos 326 guldent kapott évente, később azonban ő is részt vehetett egynéhány jövedelmező Fugger-üzletben.

A Fuggerek bérlistáján szerepelt még Georg Ilsung (négyszáz gulden), Eck von Reischach és Christoph von Thun (kétszáz-kétszáz gulden), Jobst von Schall, Christoph Schenk, Melchior von Hirnheim és Peter von Vilhelmsdorf (száz-száz gulden); valamennyien az udvar tisztviselői. Ennyi királyi kegy birtokában magától értetődő volt, hogy a vám- és úthivatalok utasítást kaptak Innsbruckból: a Fuggerek szállítmányai soron kívül és nagyvonalúan kezelendők.

11. FEJEZET

„Isten kegyelméből gazdag"

Jakob Fugger nemcsak a Habsburg-udvarban járt el furfangosan, hanem Velencében, Magyarországon, Rómában és Európa más fővárosaiban is. Az Adria-parti köztársaságban azzal erősítette meg helyzetét, hogy kisegített a bajból egy bankházat, Magyarország királyát, Ulászlót pedig Thurzó Elek révén igyekezett minden jóval elhalmozni, jóllehet a magyar nemesség állandóan intrikált a sváb betolakodó ellen.

Jakob Fugger egyidejűleg Miksa ősi ellenségével, a francia királlyal is ápolta a kapcsolatokat, de - politikai okokból - csak közvetítőkön keresztül. A francia tartományokból a Fuggerek útján Rómába utalt segélypénzek egyértelműen bizonyítják, milyen élénk üzleti tevékenységet fejtett ki a cég XII. Lajos király birodalmában.

A Fuggerek országhatárokkal és hatalmi tömbökkel mit sem törődve működtek. Faktoraik mindenütt megjelentek, ahol csak pénzt lehetett keresni. És kis idő múltán a Fuggerek máris a többi versenytárs fölébe kerekedtek. Kiterjedt és remekül működő kereskedelmi szervezetük, elsőrendű összeköttetéseik és kimeríthetetlen anyagi erejük révén az évezred második felének első éveiben már Európa legnagyobb cégének a tulajdonosai voltak. A család szerteágazó vállalkozásainak a motorja kétségkívül Jakob Fugger volt. Az 1494-ben kelt, hat évre szóló társasági szerződés lejárta után szüntelenül sürgette is a szerződés újrafogalmazását, hogy tovább erősítse pozícióját. De a becsvágyó öcs ugyanazzal a nehézséggel találta magát szembe a családban, mint az innsbrucki udvarban és másutt: nem akarták, hogy mindenki számára nyilvánvalóan ő játssza az első hegedűs szerepét.

Két bátyja minden kísérletet megakadályozott, amely különleges helyzetet biztosított volna neki a cégnél. A lejárat után több mint két évig tartott, amíg végre 1502 karácsonyán aláírták az új társasági szerződést. Lényegében csak a régi szerződést hosszabbították meg további hat évre, de az a magyarországi kereskedelemre és az üzletvezetésre vonatkozólag néhány kiegészítő cikkelyt is tartalmazott.

A három fivér egymás közötti helyzete változatlan maradt, jóllehet a szerződés nyomatékosan utalt rá, hogy egy vagy két testvér halála után egyedül a túlélő rendelkezik kizárólagos joggal a teljes családi vagyon felett. Világos, hogy mint a legfiatalabb, Jakob nyerhetett ebből a legtöbbet. Egyben azonnali hatállyal kizárták az örökségből a nőket és a papi pályát választó férfi családtagokat. Lehetséges, hogy ezt a kitételt Jakob akarata ellenére vették be a szerződésbe, hiszen eredetileg neki is papnak kellett volna lennie.

Új pont volt az úgynevezett családi tanács bevezetése, amelyben minden örökösödésre jogosult Fugger szavazati joggal bírt. A családnak hasonló jogai voltak, mint ma egy részvénytársaság közgyűlésének. A családi tanács választotta meg a három vagyonkezelő (üzletvezető) egyikét, és a bányák vételéhez vagy eladásához is hozzá kellett járulnia.

A társasági szerződéssel egyidejűleg a fivérek külön megállapodást írtak alá arról, hogy az augsburgi Rindermarkton álló ház, a gögginGeni kúria és a várostól tíz mérföldnél nem messzebb fekvő birtokok közös vagyonnak tekintendők. A családi vagyon szolgálatában végzett munkájáért mind a három testvérnek évente kifizetik a nyereség öt százalékát.

AZ „IGAZI SÁFÁR"

Ha az új szerződés fenntartotta is a három fivér látszólagos egyenjogúságát, a külvilág pontosan ismerte a tényleges hatalmi viszonyokat. Amikor például Wilhelm von Henneberg gróf kancellárja 1503 elején megkérdezte az öreg Lukas Fugger von Reh egyik fiát, hol érhető el ez idő szerint az Ulrich Fugger és Testvérei, Augsburg cég három tulajdonosa, azt a választ kapta, hogy Ulrich Augsburgban van, Georg a nürnbergi, Jakob pedig a frankfurti vásáron, hamarosan azonban mindhárman Augsburgban találkoznak. Amennyiben a kancellár vagy a gróf üzleti kapcsolatba akar lépni a Fuggerekkel, a legjobb, ha Jakobra, a legfiatalabbra bízza magát, ő az „igazi sáfár". Ennél kitüntetőbb címet egyébként ma sem igen kívánhat magának egy vérbeli sváb.

Jakob Strieder professzor, aki hosszú éveken át vezette a Fugger Archívumot és Jakob Fugger életrajzírója volt, így vélekedett 1926-ban: „Ha 1500 után a fuggeri kereskedelmi föderációban valami jelentős dolog történt, az döntő mértékben Jakob művének tekinthető."

Ennek a rendkívüli férfiúnak, akinek nevéhez később a történelem a „Gazdag" jelzőt illesztette, meglehetősen ellentmondásos lehetett a lénye és a jelleme, és kortársai is csak nehezen értették meg. Ha, amint azt a tudomány feltételezi, az augsburgi Fugger-kripta három szarkofágja közül a bal oldaliban valóban Jakob földi maradványai pihennek, akkor valószínűleg 1,73 méter magas és vékony testalkatú volt. Clemens Sender, Jakob kevés barátainak egyike, kissé túláradóan ábrázolja: „Pompás, sudár, csinos... személy volt vala." A Fugger Emlékkönyv szerint haját általában „aranysipka alá szorította, főtartása büszke, egyenes volt". A legjelentékenyebb Fuggerről készült számos portré közül kétségkívül Albrecht Dürer festménye árulja el a legtöbbet.

Az 1517. évi augsburgi birodalmi gyűlésen a nürnbergi mester Jakob Fuggeren kívül Miksa császárt, a tudós Konrad Peutingert, Brandenburgi Albrecht bíborost, Mainz érsekét, Philipp von Solms grófot és művésztársát, Hans Burgkmairt is lefestette. Dürer néhány gyorsan odavetett vázlat alapján enyves festékkel vitte vászonra Jakob Fugger képmását. A 69×53 centiméteres kép – a müncheni Alte Pinakothekben – ötvennyolc éves korában ábrázolja a kereskedőt. A kemény és parancsoló tekintet vasakaratról árulkodik.

Idősebb Hans Holbein ezüstvessző-rajza is ugyanezeket a vonásokat domborítja ki. „Az arc uralkodó kifejezése rendkívüli férfierőről tanúskodik, és ezt hangsúlyozza a tekintet, az összepréselt, keskeny ajak és az erélyes áll is. Uralomvágy és önuralom egyesül benne" – értelmezi a Fugger-fejet Norbert Lieb augsburgi művészettörténész.

KÖTÉLIDEGEI VOLTAK

A levéltárak sok mindent elárulnak a legfiatalabb Fugger testvér üzleti tranzakcióiról és gazdaságáról, de Jakob Fuggerről, az emberről, keveset tudunk. Sok mai nagyvállalkozóhoz hasonlóan, magánéletét illetően ő is rendkívül tartózkodó volt, irtózott a nyilvánosságtól.

Tudjuk, valóban hívő keresztény volt, ugyanakkor nem riadt vissza attól, hogy a leghitványabb módon kufárkodjék a hittel. Sok búcsúév jövedelmét vásárolta meg magának, jóllehet ő tudta a legjobban, milyen kétes is ez az egész búcsúüzlet.

Hasonlóképpen ellentmondásos volt viszonya a császárhoz és királyhoz: habár mindenki másnál jobban tudta, mennyire lezüllesztették az állam pénzgazdálkodását, és bár többször is nyílt lehetősége,

hogy a hatalmi viszonyokat megváltoztassa Európában, mégis haláláig hű maradt a Habsburgokhoz. Az üzleti életben semmilyen trükktől és fortélytól nem riadt vissza, hogy célját elérje, mint magánember azonban rettentően felháborodott, amikor rájött kedvelt temploma, az augsburgi Szent Móric-templom papjának visszaélésére.

Minden erejével a hagyományos rendet és pénzének hatalmát védelmezte, miközben vállalkozói elképzeléseivel néhány száz évvel kora előtt járt. Kifinomult érzékkel támogatta a technika és a szervezeti struktúrák fejlesztését, de művészeti vagy kulturális téren minden újítást kategorikusan elutasított.

Barátokkal és rokonokkal hideg és kíméletlen, sőt brutális tudott lenni, miközben munkatársaival gyakran meglepő nagyvonalúsággal és tapintattal bánt. Otthon, családi körben olykor kicsiségeken is éktelen haragra gerjedt, de irodájában a legnagyobb nyugalommal és hidegvérrel tervezett olyan műveleteket, amelyek anyagi csődbe juttathatták volna a családot.

Amikor unokaöccsei már elég idősek voltak ahhoz, hogy felfogják az efféle vállalkozói sakkhúzások méreteit és veszélyességét, szerették volna megtudni tőle, hogyan győzi idegekkel. Megbízható források szerint Jakob válasza így hangzott: „Ha éjszaka aludni térek, semmi sem akadályoz az elalvásban, mert az ingemmel együtt az üzleti gondokat és viszontagságokat is levetem."

Ellentétben napjaink sok neurotikus menedzserével, akik munkaidő után parancsnoki posztjukról egyenesen a pszichiáter pamlagára menekülnek, a mi cégfőnökünknek minden jel szerint erős idegrendszere volt.

Mi hajtotta, hogy még időskorában is napi tizenkét órát töltsön irodájában? Erről maga beszélt egyszer egyik bizalmasának, egy Thurzónak, aki azután elmondta: „Nem volt más vágya, mint nyerni, ameddig csak tud." Ennél pontosabban ritkán írták le egy vállalkozó tetteinek mozgatórugóját. Játszott, mert mindenki másnál jobban értett a játszmához, és mert a győzelem örömet szerzett neki. A gazdagság, az ékszerek iránti titkos vonzalma, a hatalom magasztos érzése, mindez mellékes volt. Hasonló egyszerűséggel válaszolt ötszáz évvel később John F. Kennedy amerikai elnök a kérdésre, miért akar kiadni 100 milliárd dollárt csupán azért, hogy két amerikait a Holdra küldjön: „Azért, mert a Hold van."

Jakob Fugger lényének egyik fele a tőrőlmetszett sváb, paraszti volt: aki biztos érzékkel ismerte fel a megbízhatót, a tartóst, az észszerűt. Lényének másik fele pedig előszeretettel viseltetett minden iránt,

ami művészi, rafinált és itáliai. Tettetés nélkül tudott a polgár alázatával közeledni egy fejedelemhez, hogy utána rútul rászedje. A császár személyét mindig tisztelte, akkor is, ha fölényben érezte magát vele szemben. Büszkén ismerte be egyszer, hogy „Isten kegyelméből gazdag", ugyanakkor azzal utasította vissza valamelyik felség újabb hitelkérését, hogy ez idő szerint „anyagilag meglehetősen rosszul áll a szénája".

Mindaz, ami a kortársak személyes benyomásai alapján maradt ránk Jakob Fuggerről, arra enged következtetni, hogy önfegyelme megóvta a meggondolatlan kijelentésektől. Fugger fitogtatta a gazdagságát, ha azt politikusnak tartotta, és szegényebbnek mutatta magát, mint amilyen volt, ha attól előnyöket remélt.

Szaktörténészek feladata válaszolni a kérdésre, milyen mértékben befolyásolta Jakob Fugger a világtörténelmet. Annyi azonban bizonyos, hogy semmivel vagy csak kevéssel járult hozzá a politikai tájkép megváltoztatásához, de annál többel a konszolidálásához. Nagy hatalma ellenére Jakob Fugger nem a jövőben gondolkodó politikus, hanem üzletember volt. Szilárdan kitartott az ősi mellett, akkor is, amikor a reformációval véglegesen megingott a középkor világa.

Ha Luther Márton barátainak sikerült volna ezt a kereskedőt az oldalukra állítani, a németek talán megtakaríthatták volna maguknak a harmincéves háborút. Bármily csábító is eljátszogatni az efféle gondolatokkal - fölösleges, mert a Jakob Fugger formátumú kereskedők már annak idején is viszolyogtak mindentől, ami reform- és forradalomgyanús volt. Főként akkor, ha olyan veszedelmessé váltak, mint a dél-németországi parasztok és a tiroli bányászok lázadása.

Habár Jakob Fugger sohasem vett fegyvert a kezébe, és a fejedelmek hadijátékai és lovagi tornái csupán fölényes mosolyt váltottak ki belőle, ujjaihoz több vér tapadt, mint a legtöbb uralkodó és tábornok ujjaihoz. Az ő pénzéből fizették a Sváb Szövetség seregeit, amelyek halomra gyilkolták a parasztokat, és nem utolsósorban az ő akarata volt a Habsburgok ősi, konzervatív uralmának a támogatása a nép, a birodalmi rendek és a fejedelmek többségének érdekei ellen.

A gyönge, együgyű és a világ problémáit nem ismerő császár kedvesebb volt neki egy pénzügyileg egészséges rendi államnál. Így segített azután a dekadenciától idegenkedő sváb végül is a Habsburgok ingatag birodalmát világbirodalommá építeni, amelyben, mint tudjuk, sohasem nyugodott le a nap.

ULRICH, A „VENDÉG-DIREKTOR"

Bármennyire vágyott is a hatalomra Jakob, az „arany írószobában" továbbra is az idősebb Ulrich számított a legfőbb főnöknek. Elképzelhetjük, milyen feszültségek keletkeztek, amikor a meggondolt, de fantáziátlan elsőszülött a jogaira hivatkozott, miközben a fiatalabb, zseniális Jakob egyszerűen átnyúlt Ulrich feje fölött, maga döntött, és egyre merészebb terveket kovácsolt. Georg, a harmadik Fugger testvér, alig vett részt a belső hatalmi harcokban, mert idejének nagy részét házon kívül töltötte. Nürnbergből irányította a mind fontosabbá váló keleti üzletet Lengyelországgal és a Hanza-városokkal.

Annak ellenére, hogy külső posztján kétségkívül fontos feladatot kellett ellátnia, Georg játszotta a legjelentéktelenebb szerepet a fivérek triójában. Ulrichhal ellentétben elismerte a legfiatalabb igényét a vezetésre, és csodálta rendkívüli üzleti érzékét. A kényelemszerető Ulrich boldogan sütkérezett a sikerek fényében, melyeket a cég természetesen neki is, de sokkal nagyobb mértékben Jakobnak köszönhetett. Minden valószínűség szerint nem a vállalat hajtóereje, hanem inkább „vendég-direktora" volt. Büszkeséggel tölthette el, hogy a Fuggerek közül elsőként neki sikerült rokonságba kerülni egy igazi nemesi családdal. Leánya, Ursula 1503-ban feleségül ment Philipp von Stein zu Jettingen lovaghoz. Míg Jakobtól az augsburgi patríciusok megtagadták a felvételt a Patrícius Körbe – jóllehet felajánlotta, hogy saját költségén tataroztatja az ősi családok refúgiumát a pincétől a padlásig –, Ulrich családjának sikerült bejutnia a középnemesek soraiba.

Leendő vejének édesapja, Diepold von Stein a király fővadásza volt Burgau őrgrófságban, az édesanyja, Anna von Rechberg pedig egy szerteágazó grófi nemzetség tagjaként született. Tekintettel a kékvérű rokonságra, a kelleténél is jobban kitett magáért; a lányával adott hozomány mintegy a tízszerese volt a vidéki nemesség köreiben szokásosnak.

A menyegző a Fuggerek gazdagságát és a régi kívánság beteljesülését demonstrálta: végre sikerült bekerülni az uralkodó rétegbe. A király személyesen is megtisztelte az ünnepséget, és a menyasszonyt két legelőkelőbb udvaronca, Adolf von Nassau gróf és Niklas von Firmian vezette oltárhoz. Ursula Fugger gyönggyel hímzett pompás ruhát és négy súlyos aranyláncot viselt.

A templom után a városi táncházban folytatódott az ünnepség, melyre Augsburg legelőkelőbb családjai kaptak meghívást. A nemes

vendégek sem finnyáskodtak, és vidáman ropták a táncot a polgárlány esküvőjén. Sajátos módon a krónika, mely oly részletesen tudósít a sok híres vendég felszabadult álarcos mulatságáról, a maszk leple alatti évődéséről, egy szóval sem tesz említést a Jakob és Sybille Fugger házaspárról. Aligha képzelhető el, hogy mindketten távol maradtak volna a családi látványosságtól; bizonyára jól szórakoztak, és a háttérből talán kissé cinikusan is figyelték a hiúság vásárát.

Georg és felesége, Regina nyilván jelen voltak, de legalábbis Georg aligha élvezhette igazán a mulatságot. A középső, ifjúként is feltűnően törékeny és érzékeny Fugger testvér ugyanis már ötvenéves korában öregembernek érezte magát. A munkával járó állandó izgalom, a huzatos kocsikban, járhatatlan utakon a Tauerntől Lengyelországig vagy még északabbra, Rigáig és Revalig tett szüntelen utazások tönkretették az egészségét. Az Ursula esküvőjét megelőző esztendőben feladta állandó nürnbergi székhelyét a fáradhatatlan és robusztus Jakob javára, és visszavonult az Augsburg kapuihoz közeli göggingeni kúriájába.

Teljesen átadta magát a halál gondolatának, végrendeletet készített, és arra kérte fivéreit: építtessenek családi kriptát az augsburgi Szent Anna-templomban. Néhány évvel később, 1506. március 14-én, ötvenhárom éves korában „Isten kegyelméből csendben befejezte földi életét" – tudósít Clemens Sender.

„TISZTES OTTHON" AZ ÖZVEGY SZÁMÁRA

Az 1502-ben kötött társasági szerződés értelmében az örökösök – a feleség és a négy gyerek – csupán Georg szerény magánvagyonára tarthattak igényt, cégbeli részesedésére azonban nem. Jakob, mint a „hatalom birtokosa", csak öt esztendő elteltével kötött vagyoni szerződést bátyjának özvegyével. Élethossziglani használatra „illően tisztes otthont" biztosított neki az Annastrasse 19. alatt „minden velejáró berendezéssel és ezüst étkészlettel", valamint kétezer gulden végkielégítést, készpénzben. A legidősebb fiú, Markus, és testvére, Regina is megkapta a maga részét, a két fiatalabb fiút, Raymundot és Antont azonban Georg fő örököseinek nyilvánították.

Markus, habár ő volt a legidősebb, a papi pálya mellett döntött, és ezzel eleve kizárta magát az örökségből. A Fugger-krónika így tudósít Georg Rómába delegált fiáról: „A pápai udvarnál, nevezetesen a má-

sodik Gyula pápánál, Markus Fugger úr minden időkben nagy tekintélynek örvendett, tudományos jártasságát gyakran fel is használták."

De ez a Markus is fiatalon, huszonkét éves korában halt meg Rómában, 1511. október 26-án. Testvére, Regina, 1512-ben, Augsburgban férjhez ment Hans Baumgartner császári titkos tanácsoshoz, a Fuggerek régi vetélytársának legidősebb fiához, aki úgy megnehezítette Jakob dolgát Tirolban. A két fő örökösről, Raymundról és Antonról még szó lesz.

12. FEJEZET

Szegény Max

Fivérének halála arra az időre esett, amikor Jakob éppen világpolitikai terveket kovácsolt. 1506-ban ugyanis elhatározta, hogy végre a császári címhez segíti Miksát. A terv kudarca esetén fennállt az a veszély, hogy XII. Lajos francia király Rómába vonul, és a fejére téteti a Római Szent Birodalom koronáját. Ez azonban a Fuggerek európai pénzügyi egyeduralmának a végét, új és hosszan tartó francia orientációt jelentett volna, Jakob pedig gyűlölt minden fölösleges pénzkiadást.

A Habsburg uralkodó és Franciaország között 1504-ben fáradságosan létrehozott blois-i béke után Európa hatalmi szerkezete ismét alaposan megváltozott. A két király akkor II. Gyula pápával szövetkezett Velence ellen, ami persze a Fuggereket egyáltalán nem akadályozta meg abban, hogy a Velencei Köztársaság legnagyobb bankját támogatva megerősítsék pozíciójukat a Rialtónál. Jakob amúgy sem tartotta sokra a két király szövetségét, amelynek fejében Miksa átengedte XII. Lajosnak Milánót. Oly nagy volt a vetélkedés Európa két uralkodó hatalma között, hogy a szerződés egy év múlva valóban fel is bomlott.

XII. Lajos francia király rövidesen Aragóniai Ferdinánddal szövetkezett Miksa ellen, aki a Habsburg-házból való Szép Fülöp után a második legnagyobb hatalomnak számított az Ibériai-félszigeten.

Mindaddig, amíg egyetlen fia, Fülöp tartani tudta a Habsburgok állását Spanyolországban, könnyen beteljesedhetett volna Miksa álma egy olyan európai birodalomról, amely az Atlanti-óceántól a Boszporuszig terjed. 1506 szeptemberében azonban a király hírt kapott fia haláláról. Ezzel egy csapásra szertefoszlottak nagyhatalmi álmai, mert Fülöp özvegye, Johanna megőrült, a két gyermek pedig még kisfiú korban volt. Károly, a trónörökös hatéves, öccse, Ferdinánd pedig mindössze hároméves volt. Miksa csak akkor remélhette, hogy a Habsburgok meg tudják tartani spanyolországi uralmukat, ha megszerzi Rómában a császári koronát, mielőtt még XII. Lajos és Aragóniai Ferdinánd kihasználhatja az uralkodóház gyengeségét.

A birodalomra váró nehéz idők miatt a királyt még kínosabban érintette, hogy az augsburgi kereskedőktől függött. A tiroli bányarészvényesek, valamint a Fuggerek konkurensei: Baumgartner, Herwart, Adler és Höchstetter szüntelenül figyelmeztették az ércüzletben kialakult tarthatatlan állapotra. Amikor megtudta, hogy magát a fémet is – amelyre az ágyúkhoz és az alabárdokhoz oly sürgős szüksége volt – a Fuggerektől kell drága pénzért megvásárolnia, kijött a béketűrésből. „Hogyan, hát Kegyelmed véleménye szerint a kemény szikla által rejtett rezet, mely a Mi tulajdonunk, ezt a rezet, minden mennyiségben, mintha nem is a Miénk lenne, fizessük meg, mint valami idegen? Hiszen ez méltánytalanság!" – panaszkodott Jakob Fuggerhez intézett levelében.

Mindaddig, amíg a bányákból kitermelt ércet csak érmékre, ékszerre és háztartási felszerelésekre fordították, az „utolsó lovag"-nak egy szava sem volt a Fuggerek üzlete ellen, amint azonban a hadviselés lehetősége egyszerű polgárok jóindulatától függött, uralkodói büszkesége fellázadt. A gazdasági összefüggésekről csak hiányosan tájékoztatott egyeduralkodó így panaszkodott a tiroli pénzügyi kamara előtt: „Udvari kincstári hivatalunktól innsbrucki fegyvertárunkig talán ha harminc lépés vezet. Mégis, ha ágyúhoz kell rezet vásárolnunk, Fugger kezében – ugyanazon harminc lépés alatt – máris ott terem érte a váltó."

Ezt kétségkívül helyesen ismerte fel. De még ennél is keservesebbnek találta a politikai függőséget: „Mindennél jobban ártana védelmünknek és becsületünknek, ha azt mondhatnák: bármily vitézek és derekasak is a tetteik, még sincs annyi hatalmuk, hogy szabadon rendelkezzenek a rézzel." Nos, az egyeduralkodó nyilvánvalóan nem annyira katonái jó híréért, mint inkább saját presztízséért aggódott.

Első haragjában ismét megparancsolta udvari marsalljának, Paul von Liechtensteinnek, hogy bontsa fel a Fuggerekkel kötött valamennyi fémszerződést. Csak éppen azt nem vette észre, hogy már rég nincs abban a helyzetben, hogy ezt megtehesse. A marsall ugyanis többet adott Jakob Fugger szavára, mint kenyéradó gazdájáéra, akárcsak Jakob Villinger, a király főkincstárnoka.

Jakob Fugger maga utazott Innsbruckba, hogy tisztázza a helyzetet. A királynak világosan értésére adta, hogy csak akkor van kilátása a császári koronára, ha a Fuggerek támogatják. Leplezetlenül utalt olyan befolyásos egyházfejedelmekkel való barátságára, mint Melchior von Meckau és Jakob von Trier, és ez nem tévesztette el a hatá-

sát. A királynak fel kellett ismernie, hogy az augsburgi kereskedőnek olyan kapcsolatai vannak, amilyenekkel ő nem rendelkezik, és hogy a Fugger-cég szervezete kiterjedtebb és jobban működik, mint az ő államapparátusa.

Jakob félreérthetetlenül a tudomására hozta, hogy a Fuggereken kívül senki sem teremtheti elő a „császári koronaakció"-hoz szükséges summákat. A Német Birodalom királya nem jelenhetett meg Rómában egyszerű utazóként, hogy a pápával császárrá koronáztassa magát. Hatalmas hadsereget kellett állítania, hogy egyáltalán kikényszerítse az átvonulást az egyházi államhoz. Velence azonban határozottan kijelentette: ellene szegül minden efféle szándéknak.

AZ UTOLSÓ ÉRCBÁNYÁT IS ELZÁLOGOSÍTJÁK

Miksa még mindig remélte, hogy a következő év tavaszán, a konstanzi birodalmi gyűlésen megnyerheti magának a rendeket császárpolitikája számára. Tanácsadói kiszámították, hogy 30 ezer katonával 120 ezer guldenbe kerülne a menet Rómába – ennyi pénzt pedig képtelen volt egyedül előteremteni. És minél jobban közeledett a birodalmi gyűlés, annál észrevehetőbb volt az egyházi személyek, fejedelmek és városok tartózkodása, amelyeknek, illetve akiknek követeket kellett küldeni Konstanzba.

A császárrá választási manővernél, amelyet szerintük csak a becsvágy irányított, sokkal jobban foglalkoztatta őket a mindjobban fenyegető török veszély, a növekvő népharag az egyháznak és a királynak fizetendő magas adók miatt, és a helyenként kirobbanó zavargások, mint például az első parasztfelkelések a Bundschuh* jegyében.

Miksa tehát már a gyűlés kezdete előtt érintkezésbe lépett udvari marsallja, Paul von Liechtenstein útján a Fuggerekkel, hogy újabb kölcsönökről tárgyaljanak. Amikor a kereskedők a biztosítékok iránt érdeklődtek, a marsall azokra az angol segélypénzekre utalt, amelyek a királynak állítólag még a Franciaország ellen viselt háborúból járnak.

A fivérek hűvösen válaszolták: a birtokukban lévő információk szerint Angliából semmi sem várható. Zálogként már csak az utolsó, még állami tulajdonban lévő rattenbergi ezüstbányák maradtak. Miksa

* A német parasztság titkos szervezete a parasztháborúk idején. Jelentése: bocskor.

azonban éppen ezeket nem akarta semmiképpen sem odaadni, hogy legalább némi kis befolyása maradjon a tiroli pénzverésre. Órákon át tartó tárgyalások után udvari marsallja közölte vele, hogy vagy a sürgősen szükséges pénzről, vagy az ércről mond le.

Ahogy a Fuggerek várták, Miksa a pénz mellett döntött, és 1506. május 15-én 60 ezer guldenről szóló kölcsönszerződést írtak alá. Jakob nem volt hajlandó többet adni a rattenbergi bányák három évre szóló bérletéért. A király tehát megszerezte a római úthoz szükséges összeg felét. Jóllehet ezzel megsértette az érvényben lévő monopóliumellenes törvényt, és a tiroli érc korlátlan kiaknázását átengedte a Fuggereknek. Az természetesen csak utólag derült ki, hogy a teljes összeg mégsem fordítható a római terv megvalósítására, mert jelentős részéből régi adósságokat kell törleszteni.

Amikor a birodalmi gyűlés júniusban, izzó hőségben összeült, kiderült, hogy a rendek annál is fukarabbak, mint ahogy azt a király feltételezte. Magával ragadó beszédben indokolta meg szándékát, ám ez sem hatotta meg őket, és a szükséges összegnek csupán egyharmadát, 40 ezer guldent voltak hajlandók Miksa rendelkezésére bocsátani. Úgy látszott, ezzel végérvényesen szertefoszlik a császári koronázásról szőtt álom; a küldöttek némelyike már derült is az uralkodón, akit ily módon meggátoltak imperátori terveinek valóra váltásában.

ARANNYAL MEGRAKOTT KOCSIK

Július 3-án azonban váratlanul felmorajlott a város. Tűzvészként terjedt el a hír, hogy a gazdag Jakob Fugger arannyal megrakott kocsikkal futott be a király megsegítésére. Tökéletes szenzáció volt: az európai kormányok diplomáciai képviselői, közöttük a velencei Vincenzo Querini, azonnal különfutárt menesztettek országukba.

Valószínűleg nem lett volna szükség rá, hogy a pénzt Konstanzba szállítsa, Jakob azonban anyagi erejének fitogtatásával teljes győzelmet remélt tiroli ellenlábasai felett. Ha ugyanis ennyire nyilvánvaló a magas politika és az augsburgi kereskedőház kapcsolata, senki sem mer vele többé kicsinyes elvi vitákba bonyolódni.

Nyolcvanezer forintot fuvaroztatott tehát Konstanzba, és mindenki azon törte a fejét, vajon hogyan tudott a király ennyi pénzt szerezni. Miksa, aki alig néhány napja még a rendek kegyeiért esdekelt, hirtelen a Fuggerek aranyában fürdött. Gazdagon megajándékozták a király legfontosabb tanácsadóit és a magas tisztségviselőket is. Jakob

azonban a királynét, Bianca Maria Sforzát halmozta el a legtöbb jóval, aki a neki juttatott havi 200 gulden tűpénzzel meglehetősen szűkösen volt ellátva.

A különben oly óvatos kereskedő hirtelen nagyvonalúságának okát a közvélemény - azaz: a nemesség és a feltörekedett polgárság - csak néhány hét múlván tudta meg: a polgári származású Jakob Fugger nemesi ranggal fizettette meg magának anyagi hozzájárulását a császári korona megszerzéséhez. A király parancsára grófi címet és kiterjedt hűbérbirtokot kapott Ulm szabad birodalmi város kapui közelében.

Összesen 50 ezer gulden hitel ellenében a király 1507. július 27-én „Jakob Fuggerre és örököseire" íratta az Iller menti kirchbergi kastélyt és grófságot, továbbá a wullenstetteni, pfaffenhofeni, illerzelli, wiblingeni, weissenhorni, marstetteni és buchi uradalmakat. A kiterjedt tulajdonhoz számos kastély, templom, falu tartozott, sőt Weilsenhorn városa is, amely Ulm után Dél-Németország barhentszövő iparának második központja volt.

A Fuggerek a birtokokkal járó valamennyi felségjogot is megkapták: a hűbéruralom, a törvénykezés és a vadászat előjogát is, amit a király egyébként általában magának tartott fenn. A kereskedőből egyik napról a másikra egyeduralkodó fejedelem lett. A szerződés záradéka szerint a kölcsön törlesztése és a vételár visszafizetése után a király ugyan ismét birtokába veheti az uradalmakat, de Jakob, aki jól ismerte Miksa állandó pénzínségét, csak elméleti jelentőséget tulajdonított a passzusnak, annál is inkább, mivel Kirchberg grófságát húsz évre a nevére írták. A weisenhorni uradalomhoz egyébként nagy parasztgazdaság is tartozott a szomszédos Babenhausen faluban, ahonnan a Fugger-dinasztia ma is élő két ágának egyike a nevét származtatja.

Miként korábban a firenzei Medici család, kereskedői talentumuknak köszönhetően most már az augsburgi Fuggerek is bejutottak a nemesség vékony rétegébe. Jakobot mindazonáltal nem csak társadalmi tekintélye növelésének a gondolata késztette a meglepő üzletre. Bár az előző években a vállalat elsősorban a fémüzleten keresett jelentős összegeket, további bányászati beruházások aligha fizetődtek volna ki, mivel a működő bányák termelése fedezte a szükségletet. A banküzletnek, a textil- és fűszer-kereskedelemnek sem volt szüksége sürgős „tőkeinjekcióra". Jakob úgy vélte, az a legcélszerűbb, ha a fölösleget válságbiztos befektetésre fordítja. És a legbiztosabb tőkeberuházásnak mindig is a földbirtok bizonyult.

Ezzel két legyet ütött egy csapásra: kedvező áron hatalmas terület birtokosa lett, és ráadásul az eddiginél is jobban lekötelezte a Német Birodalom jövendő császárát. Miksának is kettős érdeke fűződött az üzlethez: eltekint a sürgős kölcsön megszerzésétől, a Fuggerek Augsburg és Ulm közötti tartós letelepítésével politikai lépéselőnyre tett szert bajor vetélytársával, a Wittelsbach-házzal szemben.

Az oberkirchbergi kastély ugyanis György bajor fejedelem birtokából származott; az 1504. évi landshuti örökösödési háborúban vesztette el a Habsburgok javára. A Wittelsbach fejedelem eredetileg 1481-ben vette meg a kastélyt 31 ezer forintért Wilhelmtől, Kirchberg grófjától. Miksa először a grófnak akarta visszaadni, majd mégis inkább a Fuggereknek ajánlotta fel zálogul a kölcsönre.

A király alaposan tévedett, ha azt hitte, hogy a kalmár örömében táncra perdül a grófi rang kilátásba helyezésétől. Jakob a legcsekélyebb sietséget sem mutatta, hogy gróf legyen. Ha már egyszer kiterjedt terület birtokába juthat - tudatta -, célszerű lenne, ha ez a birtok Augsburg közvetlen közelében terülne el. Az efféle kikötésektől egyszerűen tátva maradt a szája a királyi megbízott uraknak, akik amúgy is vegyes érzelmekkel szemlélték, hogy az augsburgi polgár soraikba emelkedik.

Taktikázásával Jakob mindenesetre elérte, hogy a király csak 25 ezer guldent számított fel neki Kirchbergért, holott a birtok már 28 évvel azelőtt is 31 ezerbe került. A Weissenhorn feletti uralmat is valósággal rá kellett tukmálni, mivel eleve számolt az addigi hűbérúr, Adam von Frundsberg ellenállásával.

Egyértelműen a király volt a kedvezőtlenebb tárgyalási pozícióban, mivel római útja már erősen sürgette, Jakob Fugger így inkább büszke tartózkodással, mint túláradó örömmel fogadta a magas kitüntetést. A homályos visszavásárlási záradékot is nyilván csak azért csatolták a szerződéshez, hogy Miksa az arisztokraták előtt kedvezőbb látszatot kölcsönözhessen az üzletnek.

Más, kevésbé kemény kereskedőt bizonyára buzgó hálálkodásra késztette volna az, amit Jakob Fugger csupán a tömör „egyetértek" szóval nyugtázott a királyi okmány szövegében: „A hosszú és hűséges szolgálatért, melyet Ausztria Uralkodója iránt tanúsított, legmagasabb jóindulatának jeléül, Őfelsége abban a megtiszteltetésben is kegyeskedik részesíteni a Fugger nevet, hogy grófságot és uradalmakat birtokoljon, kormányozzon és a vele járó címnek is viselője legyen." Jakob tehát ettől kezdve gróf volt, míg bátyja és rangidős üzlettársa, Ulrich továbbra is egyszerű polgár maradt.

FELLÁZADNAK A PARASZTOK

Mielőtt még Jakob Fugger frissen szerzett jogait gyakorolhatta és tekintélyes tulajdonát birtokba vehette volna, nagy zűrzavar támadt. Amikor Adam von Frundsberg őfelsége parancsára megjelent Weissenhornban és a környező falvakban, hogy elbocsássa az ispánokat és tisztviselőket, váratlan incidensek történtek. Addig ugyanis gondosan titkolták a király és Jakob Fugger között létrejött üzletet.

A királyra felesküdött parasztok úgy érezték, hogy becsapták és elárulták őket, amikor meghallották, hogy az új uraságot Jakob Fuggernek hívják. A weissenhorni barhentszövők addig meglehetősen szabadok voltak; a korábbi hűbérurak nem értettek a textilüzlethez, őket csak a térség mezőgazdasági hasznosítása érdekelte. Most azonban az a veszély fenyegette a takácsokat, hogy a legnagyobb hatalmú német textilkereskedő hűbéresei lesznek, aki kénye-kedvére diktálhatja nekik, hogy mennyiért dolgozzanak.

„Mi az augsburgi káptalan és az ulmi ispotály alattvalói vagyunk, ezért nem esküdhetünk fel a Fuggerekre" - ellenkeztek a király követével. Hacsak nem akarták a makrancoskodókat erőszakkal engedelmességre kényszeríteni, be kellett nekik bizonyítani, hogy sem Ulmhoz, sem Augsburghoz nem tartoznak, hanem a királynak, illetve az új tulajdonosnak, Jakob Fuggernek a hűbéresei.

Követeket küldtek hát a landshuti udvarba a szükséges okmányok előteremtésére és a jogviszonyok tisztázására. Ez természetesen eltartott néhány hónapig, mialatt is ama bizonyos Adam von Frundberg többször is megpróbálkozott a felindult takácsok és parasztok lecsillapításával. Miután ezek a kísérletek kudarcba fulladtak, Jakob Fugger sváb nemesemberekből álló küldöttséget menesztett Weissenhornba - közöttük volt Artzt, Augsburg volt polgármestere, a Fuggerek rokona is -, hogy nyilvános kihallgatáson igyekezzen áthangolni a jövendő alattvalókat. Végül valódi - bár nincs kizárva, hogy hamisított - okmányok segítségével sikerült bebizonyítani a tulajdonváltozás jogszerűségét, és lecsillapítani a Fuggerek legkeményebb ellenfelét, a wiblingeni ispánt is.

A birtokba vett területek minden lakója köteles volt 1508 első napjaiban esküt tenni: „Fogadom és esküszöm, hogy a tiszteletre méltó és birtokba helyezett Jakob Fugger úrnak mint jog szerinti uramnak és örököseinek, nemkülönben ispánjainak, számvevőinek és mindenkinek, aki helyette rendelkezik, engedelmesen, hűségesen és készséggel szolgálatára állok, átadom, beszolgáltatom és megfi-

zetem a járandóságokat, adókat, földhaszonbérletet és más egyebeket, jámborul mindig csak hasznára cselekszem, elhárítom kárát, óvom a bajtól, megteszem, amit minden alattvaló az ő igazi urának köteles és tartozik megtenni, ha ő elrendelni kegyeskedik, ilyeténképpen illendően, hűségesen és engedelmesen tartom magam annak az adásvételi szerződésnek a tartalmához is, melyet nevezett Jakob Fugger úr a Római Királyi Felségtől, az én legkegyesebb uramtól kapott."

A kereskedő ezzel gyakorlatilag korlátlan úr lett alattvalói élete és halála, minden vagyona és jószága felett. Figyelmet érdemel, hogy személy szerint őrá kellett felesküdni. Ulrich neve sehol sem szerepel a birtoklevéllel kapcsolatos okmányokban, amiből az következik, hogy Jakob abban az időben már teljesen kiszorította őt az üzletvezetésből.

Kirchbergben még bonyolultabb volt a jogi helyzet, mint Weissenhornban. Hamarosan kiderült ugyanis, hogy a király kissé elhamarkodva adta el. A birtok 1504. szeptember 25. óta Eitel Friedrich von Zollern gróf birtokában volt, akinek a király egy 20 ezer forintos kölcsönért adta zálogba. A gróf ezért csak a kölcsön visszafizetése és költségtérítés címén, háromezer forint ellenében volt hajlandó Kirchberget odaadni.

Jakob Fuggernek azonban nem volt kedve kétszer is fizetni Kirchbergért, a királyt pedig, aki az egész kalamajkát előidézte, természetesen nem lehetett felelősségre vonni. Ekkor közbelépett a véletlen, és elegáns, bár elítélendő megoldást kínált. Jakobnak éppen tekintélyes összeget kellett volna átutalnia Rómába egy magas rangú egyházi személy számára, amikor az illető váratlanul meghalt. A véletlen úgy hozta, hogy éppen von Zollern gróf is akkor jelentette be igényét az összegre. Jakob hajlandónak mutatkozott a követelés tudomásulvételére, ha a gróf ellenszolgáltatásként odaadja Kirchenberget.

Mivel az üzlet jogilag támadható volt, az ügyben a konstanzi püspöknek kellett döntenie, más egyházi méltóságokkal együtt. Többszöri halasztás után, 1508. január 25-én, Ulmban végre lefolytatták a tárgyalást. Az eredmény: Kirchberg lakosainak is hűséget kellett esküdniük először a királynak, azután Fuggernek, mielőtt átadták volna neki a kulcsokat és a leltárjegyzéket.

A ZSÁKMÁNY: EGY ERDŐFELÜGYELŐ

Mint okos kereskedő, Jakob nem kérkedett grófi címével. Valószínűleg hivatalosan soha nem is használta. Ennek ellenére korlátlan egyeduralkodónak érezhette magát latifundiumain. Tataroztatta az épületeket, tapasztalt, odaadó hűséggel szolgáló jószágkormányzókat alkalmazott, és felvirágoztatta a tönkrement gazdaságokat. Mégsem lelte zavartalan örömét abban, hogy nagybirtokos lett.

Amikor lovasoktól kísért, tizenkét fogatú kocsijával áthajtott a falvakon, hogy a kastélydombra tartson, a parasztok nemegyszer öklükkel fenyegették. A király rendelete értelmében hűbéradóra kötelezett alsóbbrendű nemesség sem akart belenyugodni a polgári származású kereskedő uralmába. Miksának a grófság területén többször is közbe kellett lépnie Fugger jogainak érvényesítése érdekében.

Kiváltképpen Jörg Rott, a burgai vadászfelügyelő vonakodott makacsul, hogy a vadászatok legfőbb urának tekintse a „kalmárt", akinek kezében még sohasem volt puska. A roggenburgi apát is állandóan nehézségeket támasztott; egy nap a Roth vizét is elvezettette Gannertshofennél, úgyhogy Weissenhorn városa víz nélkül maradt. Ezzel azonban nemcsak Fuggert haragította magára, hanem a város iparosait is. Fugger tiszttartójával együtt indultak útnak, hogy a roggenburgi kerülethez tartozó Ingstettenben, az országos vásáron mindent ízzé-porrá zúzzanak, az apát nyakára kötelet hurkoljanak, vízművét lerombolják.

Állandó viszály dúlt a szomszédos Ulm birodalmi várossal is, mert az úgy látta, a Fuggerek a hegemóniáját fenyegetik a barhentpiacon. Amikor megtudták, hogy Jakob Fugger önálló vásári kirakodóhelyet akar létesíteni Weissenhornban, az ulmiak harcba szálltak. Bezáratták az unterkichbergi vámot, de egy rajtaütés alkalmával mindössze egy császári erdőfelügyelőt „zsákmányoltak".

A KIRÁLY ADÓKIVETÉSRE KÉSZÜL

Miközben Jakob Fugger minden ellenállást leküzdve elérte célját, és immár Dél-Németország nagybirtokosai közé tartozott, a királynak jóval több fáradságába került szándékának megvalósítása. Még egy lépést sem tett Róma felé, s a Fuggerektől és a birodalmi rendektől öszszeszedett pénz máris nyomtalanul elszivárgott az államapparátus

ezernyi résén át. Részben régi adósságok kifizetésére fordították, részben maga a király adta ki minden lehető és lehetetlen célra a hirtelen támadt gazdagság boldog tudatában; nem lebecsülendő részét pedig az udvar számtalan ingyenélője kaparintotta meg.

S a régi játék elölről kezdődhetett. A király - kissé bosszúsan - elhatározta, hogy végre valami „okosat" tesz, és francia mintára - birodalmának merően más viszonyait figyelembe sem véve - bevezeti a kényszerkölcsön egy formáját. Dél-Németország gazdag kereskedelmi társaságait, természetesen a Fuggerekkel az élükön, ismét a kasszához kérték volna, hogy a császári trónra segítsék őfelségét. Miksa ravasz tanácsadói azzal érveltek, hogy ez ideig a vállalkozók csak mint magánszemélyek fizettek adót a városoknak, míg a cégek, mint testületek, adómentesek maradtak. Ezért jogos és helyes lenne, ha pótolnák mulasztásukat, és kiadós kölcsönt adnának a királynak. Ha ellenkeznek, fenyegetőzött a király, gondoskodni fog „megszűnésükről".

Nem is volt olyan helytelen elképzelés, mint ahogy első pillantásra tűnik, mert a nagy vállalatok valóban csak minimális adót fizettek. Németország leggazdagabb embere, Jakob Fugger például, évente alig ezer forintot fizetett be a kincstárnak. Csupán egyről feledkezett meg őfelsége: sem a hatalma, sem a képessége nem volt meg a nagy kereskedelmi társaságok szerteágazó üzleti tevékenységének pontos felbecsüléséhez és adójuk megállapításához. Így az uralkodónak ez a kétségkívül helyes elhatározása, mint annyi más szándéka is, kudarcba fulladt. A Fuggerek vezetésével az egyébként egymással oly hevesen vetélkedő társaságok közösen szervezték meg az ellenállást. Amilyen agyafúrtak voltak, nem maguk léptek fel a király adótervei ellen, hanem inkább a birodalmi rendeket és a baráti körükhöz tartozó nemeseket, például Eitel Friederich von Zollern grófot küldték a „csatába". Jakob ösztönzésére újra bevették Konrad Peutinger publicisztikai „csodafegyverét" is.

Annak idején még nem léteztek mai értelemben vett gazdasági egyesülések, de a Fuggerek által megszervezett ipari lobbi legalább olyan ütőképes volt, mint ma a BDI.* Mi sem érzékelteti jobban a XVI. század remek üzleti érzékkel megáldott gazdasági irányítóinak mentalitását, mint a Fuggerek hivatalos állásfoglalása a tervezett testületi adóról: „Ha körültekintünk, milyen vagyonhoz juttatott, juttat naponta és a jövőben is a kereskedelem sok országot és egyént - ami olyan

* Bundesverband der Deutschen Industrie = Német Ipari Szövetség.

nyilvánvaló, hogy nem is igényel magyarázatot -, akkor azt látjuk, hogy az emberek minden fajtája és rendje nem méltánytalanul értékeli, kedveli és tartja becsben a tisztességes kereskedőembert, sőt kellemes kiváltságokkal és szabadságjogokkal is felruházza, ahogyan az sok más országban történik." Ki ne ismerné fel a rokonságot a mai munkáltatói egyesülések és szakszervezetek nyelvezetével?

A királyt és tanácsosait esetleg meggyőzhette az effajta érvelés, de a nép haragját bizonyosan nem csillapíthatta le a mindjobban gazdagodó „kufárok" ellen, mert elsősorban őket hibáztatta az elmúlt évek példátlan áremelkedéseiért. Kiváltképpen a fűszerek - főként a sáfrány - drágultak meg annyira, hogy használatuk fényűzését már csak az uralkodó réteg engedhette meg magának. A Fuggerek a nép haragját ügyesen a távoli Portugália királya ellen fordították azzal, hogy a drágulást egyedül ő okozta a kelet-indiai Calicut fűszerváros ellen indított háborújával, amely ezért kevés árut szállított Európának.

A selyem- és ezüstár emelkedésének okát is külföldi szállítókra hárították a Fuggerek. Ha „tehát honunkban hiány mutatkozik selyemköntösben, ami által az ára is emelkedett valamicskét", ezért világért sem a tisztes kereskedők a felelősek, hanem a távoli genovaiak, velenceiek és milánóiak, vagy talán maga a török szultán tehet róla, amiért háborúban áll a Velencei Köztársasággal.

Habár a kereskedőknek sikerült a tervezett adót megtorpedózni, és nagyjából elhárítani fejük fölül a nép haragját, lassanként szorongatott helyzetbe kerültek - kiváltképpen a Fuggerek. Első ízben érezték a maguk kovácsolta aranylánc fájdalmas szorítását, amellyel sorsukat az uralkodóházhoz kötötték. A királynak hitelezett hatalmas összeget elfecsérelték, a császári korona pedig elérhetetlenebbnek látszott, mint valaha.

Belenyugodhatott-e Jakob Fugger, hogy egyszerűen feladjon egy nagyszabású tervet, amelynek megvalósításáért személyi tekintélyét is latba vetette? Persze arra sem lett volna hajlandó, hogy másnak engedje át a vállalkozás pénzelését. Ha azt akarja, hogy egész eddigi politikája ne vesszen kárba, akkor neki, Jakob Fuggernek kell a királyt a császári koronához segítenie, különben minden hiábavaló volt. De nem fenyegeti-e az a veszély, hogy addig tölti a pénzt a feneketlen római hordóba, amíg cége is tönkremegy?

A kereskedő hűvösen latolgatta a pénzszerzés minden lehetőségét, majd mégis a kockázatvállalás mellett döntött. Egyedül képtelen lett volna előteremteni a szükséges összegeket, ezért a brixeni hercegsé-

gekhez fordult további betétekért. 1505 tele óta Melchior von Meckau jelentős summákat fektetett az augsburgi cégbe. Jakob ajánlatára most újabb 25 ezer gulden értékű beruházásra nyílt alkalma. A Fuggereknél elhelyezett titkos betéteinek összege ezzel 150 ezer guldenre emelkedett.

Egy Jakob Fugger formátumú kereskedő bizonyára tisztában volt az ilyen magas arányú idegen tőkerészesedés veszélyeivel. Ha a hercegérsek máról holnapra kivonja a pénzét, végzetes szerencsétlenségbe döntheti a céget. A Fuggereknek csupán ezért is elemi érdekük volt, hogy Melchior von Meckau részesedésének arányát titokban tartsák.

MAGAS LÁTOGATÓ RÓMÁBÓL

Itáliában hamarosan híre terjedt, hogy a királynak állítólag hihetetlenül nagy összegek állnak rendelkezésére. Amikor Habsburg Miksa, akitől a következő hónapokban Európa jövendő sorsának fordulatát várták, többnapos látogatást tett a Fuggereknél Augsburgban, az európai fejedelmi udvarokban elkezdődött a találgatás. Genovában Niccolò Machiavelli államfilozófus is olyan értesüléseket kapott, hogy a Fuggerek óriási összegeket adnának a császárkoronázásra.

Vincenzo Querini velencei követ, akit Miksa eltávolíttatott a konstanzi birodalmi gyűlésről, látogatást tett az augsburgi Rindermarkton, hogy valami közelebbit is megtudjon. A dózse ugyanis nem volt hajlandó átengedni felségterületén a király Rómába tartó menetét. Ismét ellenséges viszonyban volt a pápával, és ezzel automatikusan Miksa ellenfelének számított mindaddig, amíg II. Gyula annak az oldalán áll. A Fuggerek semmiképpen sem akarták elrontani viszonyukat Velencével, mert rézvagyonuk nagy részét az ottani fémtőzsdén értékesítették. Ha a küldöttnek az volt a szándéka, hogy Jakob Fugger zsarolása révén akadályozza meg Miksa császárterveit, csalódnia kellett. Augsburgban érzékeny vereséget szenvedett, hisz a Fuggerek régóta számoltak azzal, hogy a helyzet így alakulhat, s kitűnően felkészültek rá. Amennyiben Velence bezárná piacait a tiroli és a magyarországi réz előtt, akkor a teljes mennyiséget északra irányítják, és a Hanza Szövetség balti-tengeri kikötőin át értékesítik.

Alig távozott el a sértődött Querini, amikor 1507 karácsonyán újabb látogató ereszkedett le a Lech-völgyi Alpok lejtőin. II. Gyula pápa már másodízben küldte Augsburgba Bernardino Caravajal bíborost, hogy

kipuhatolja Miksa római útjának esélyeit és időpontját. Jakob sietve felhasználta az alkalmat Róma, Habsburg Miksa és Augsburg „szentháromságának” demonstrálására.

A bíboros tiszteletére adott ünnepi bankettről még évek múltán is beszéltek Augsburgban. Legalább tizenkét fogást hordtak fel, és mindenki hivatalos volt, aki csak számított valamit a városban. A rindermarkti házban befejezésül zenészek muzsikáltak a táncolóknak, miután az egyházi férfiú megáldotta és feloldozta minden bűn és vétek alól a jelenlévőket.

A legfontosabb beszédtéma az asztalnál azonban mégsem a bíboros missziója, hanem egy fiatal, csinos leány, név szerint Anna Lanenit volt, aki állítólag csak a mindennap magához vett szent ostyán élt; azon kívül nem evett egy falatot sem. A városban vendégeskedett, a Fuggerek egyik vetélytársánál, Welsernél lakott. Anton Welser, Konrad Peutinger veje szentnek tartotta Annát, és halálosan beleszeretett.

Később kiderült, hogy Lanenit kisasszony közönséges csaló. 1514-ben kiutasították Augsburgból, majd rövidesen vízbe fojtás általi halálra ítélték a svájci Freiburgban. Jakob Fugger asztalánál a művelt vendégek természetesen már akkor sem hittek az efféle csodákban, és pompásan szórakoztak Anton Welser ostobaságán, aki, mint hírlett, Lanenit kisasszony gyermekének természetes atyja volt. A történet kapóra jött Jakob Fuggernek, hogy a pápai küldöttnél aláaknázza riválisa tekintélyét.

De ez nem térítette el Jakob figyelmét a fő dologról: a császárkoronázásról. A vállalkozás anyagi kockázatának csökkentésére új, „költségkímélő” koronázási tervet terjesztett a pápai legátus elé. E szerint Miksa nem vonulna nagy sereggel Velence ellenséges területén át Rómába, hanem a pápa a birodalom határán, Dél-Tirolban koronázná meg, mivel II. Gyula könnyebben jut el Rómából északra, mint Miksa Rómába.

Caravajal természetesen leintette: a szentatyának nem áll szándékában elhagyni Rómát. Most légy okos, Fugger! A kereskedő minden szentimentalizmus nélkül, az anyagi lehetőségeket hidegen mérlegelve a király számára megalázó következtetésre jutott: ha Miksa nem tud eljutni Rómába, és a pápa se hajlandó északra jönni, akkor a királynak vagy magát kell császárrá kikiáltania, vagy a pápa képviselőjétől kell átvennie a címet. A bíboros aggódva ingatta fejét, de azután úgy vélte, ez a megoldás is jobb a semminél.

NEVETSÉGES CEREMÓNIA

Az augsburgi Rindermarkton folyó tárgyalások közben a király még mindig a római tömjénfüstben celebrálandó császárkoronázásról ábrándozott. Habár tanácsadói, mindenekelőtt Paul von Liechtenstein, félreérthetetlenül tudtára adták a vállalkozás kilátástalanságát, 1508 januárjában, meglehetősen gyenge kísérettel, mégis elindult Rómába. A király megbízottainak, akik a Sváb Szövetségtől, a birodalmi városoktól és az egyházfejedelmektől fáradhatatlanul gyűjtötték a pénzt és toborozták a katonákat, csak nagy nehezen sikerült néhány ezer embert összeszedniük. A király teljes hadereje mindössze tízezer zsoldosból állt. Nagyjából ugyanakkor, amikor Jakob Fugger Ulmban kifizette Kirchberg vételárát, és birtokba vette uradalmait, Miksa megérkezett a szép felső-itáliai városba, Trentóba. Itt kellett eldöntenie, hogy kockáztatja-e a háborút Velencével, és továbbvonul-e Róma felé. De hiába volt a szándék - ahhoz, hogy továbbindulhasson, először le kell győznie Velencét.

Dühösen és csalódottan vonult vissza Miksa a zord hidegben Buonconsiglie komor, barátságtalan várába; se előre, se hátra - nem tudta, mitévő legyen. A hadipénztárban alig maradt több mint száz gulden, a katonák zúgolódni kezdtek, tanácsadói az azonnali visszafordulást sürgették. Miksát azonban nem olyan fából faragták, hogy szó nélkül feladja tervét. Inkább hajlandó lett volna belebukni a velencei háborúba, és dicstelenül elpusztulni, mint megalázva hazatérni.

Egyik diplomatájának végül mentő ötlete támadt: a király halassza el római útját, egy magas egyházi méltóság azonnal nyilvánítsa császárrá Trentóban, s utána megerősített csapatokkal támadja meg Velencét. Miksa teljes huszonnégy órán át gondolkodott, majd egy feltétellel beleegyezett: ne a Bolzanóban székelő pápai legátus, Caravajal, hanem Matthäus Lang, Salzburg érseke és Gurk bíborosa koronázza császárrá.

A különös színjátékot így írja le Götz von Pölnitz: „Méltóságteljes menetben, a nemesi hagyományok megőrzésén fáradozva vonult Miksa 1508. február 4-ének délutánján a régi szokás szerint felmutatott szentségek kíséretében a trentói székesegyházhoz. De semmi nem történt meg abból, amit a tömeg nagy része várt.

Ellenben fölemelkedett Lang, Gurk hercegérseke, hogy a világ tudtára adja Miksa elhatározását, miszerint a jövőben többé már nem király, hanem a Választott Római Császár címét viseli. Lovagi ceremó-

niák és kinevezések következtek, amelyek csak igen szerény keretek között utánozták a császárkoronázás színjátékát."

Melchior von Meckau és Matthäus Lang azonnal továbbutaztak Rómába, hogy a pápát megnyugtassák, és megakadályozzák, hogy a trentói bohózatból elsőrangú világpolitikai botrány kerekedjék. Biztosították II. Gyulát, mindez csupán ideiglenes állapotnak tekintendő, a tényleges császárkoronázás később lesz majd az Örök Városban.

13. FEJEZET

„Pillanatnyi pénzzavar"

Nem volt véletlen, hogy a proklamáció igazi szervezői kitűnő kapcsolatokat tartottak fenn Jakob Fuggerrel. Melchior von Meckau, Matthäus Lang és Paul von Liechtenstein még megszerezték maguknak az augsburgi kereskedő hozzájárulását, amely nélkül valószínűleg még az a hitvány pótceremónia sem jöhetett volna létre. Jakob Fugger először érezhette magát „császárcsinálónak", habár sokkal szívesebben vette volna, ha Miksa lemond a költséges vállalkozásról.

Míg az általa megvetett „közönséges népség" reménykedve tódult a templomokba, hogy az új német császárért imádkozzék, az „arany írószobá"-ban a kereskedőnek csupán egy gondja volt: miként óvhatná meg Miksát további hasonló tervektől. Most már a saját bőrén is érezte, milyen hihetetlen szívóhatást gyakorol a nagypolitika cégének kasszáira, és milyen nehéz csábításainak ellenállni.

Miksának politikai okokból meg kellett kockáztatnia a fegyveres konfliktust Velencével, a Fuggereknek azonban feltétlenül szükségük volt a Rialto-híd melletti piacra, hogy eladhassák réz- és ezüstszállítmányaikat. A gazdaság és a politika összefonódása tehát nemcsak előnyökkel járt, hanem halálos veszélyt is zúdíthatott a cégre. Az európai nagyhatalmak bonyolult politikai játszmáiban csak olyan vállalkozó állhatta meg a helyét, akit a sors kérlelhetetlen akarattal és igen éles elmével ruházott fel.

A különfutárok mindig újabb és sürgősebb pénzköveteléseket közvetítettek Felső-Itáliából Augsburgba, Jakob Fugger azonban húzta az időt. Csak amikor híre jött, hogy a császár hadserege legyőzte a velencei sereg egy részét, ekkor engedélyezte innsbrucki faktorának, Wendel Iphofernek, hogy első részletként négyezer guldent küldessen délre.

Hamarosan azonban már csak rossz hírek érkeztek a Brenneren túlról, mert a császár kelletlen zsoldosai egyik vereséget a másik után szenvedték Cadoréban, és csapatostul megszöktek. A velenceiek északon egészen a tiroli határig nyomultak előre. Egy elitcsapat továbbmasírozott, és meglepetésszerűen megtámadta Fuggerau hadigyárait.

Az ipari komplexum ugyan meg volt erősítve, de a rajtaütés olyan hirtelen jött, hogy a dózse katonái minden különösebb nehézség nélkül ejthették zsákmányul a csipkés várfalak ágyúit is. Jól kiszámított csapás volt, mert a Fuggerek üzeméből származott az a kétezer puska, amellyel Miksa februárban a gyalogságot fölszerelte.

Jakob a támadást a dózse figyelmeztetésének tekintette: ne kötelezze el magát mértéken felül Habsburg Miksa mellett. Noha az a veszély nem fenyegetett, hogy a Fuggerek támaszpontját a Rialto-híd mellett bezárják, azzal azonban számolni kellett, hogy a Signoria beviteli tilalmat rendel el a cég fémszállítmányaira. A biztonság kedvéért Jakob mindenesetre leállította a dél felé irányuló exportot.

Miközben a Fuggerek raktárai a mennyezetig megteltek réz- és ezüsttömbökkel, a császár elhagyta zendülő csapatait, hátha mégis sikerül némi pénzt kicsikarnia a Sváb Szövetségtől és a birodalmi rendektől. A Habsburg-táborban ekkor már nagy volt a zűrzavar, senki sem tudta, mi lesz. Paul von Liechtenstein sürgős írásbeli üzenetet küldött Augsburgba: „Úgy segítse meg Isten Etschlandet,* hogy valóban nem bírjuk tovább!"

Ha Miksa teljes vereséget szenved, annak csak hátrányos következményei lehettek a Fuggerekre nézve. Jakob ezért 20 ezer guldent veretett az innsbrucki pénzverdében és átadatta a császár udvari főszabászának, aki - ne feledjük, Ausztriában vagyunk! - átmenetileg az uralkodó ügyeit intézte. Őfelségének azonban köteleznie kellett magát arra, hogy nem vesz fel több hitelt a Fuggerek üzleti ellenfeleitől: Welsertől, Höchstettertől, Imhoftól és Baumgartnertől. Ezenkívül Jakob Fugger kifejezte sürgős kívánságát, hogy a lehető leggyorsabban köttessék meg a béke délen.

SZAKADÉK SZÉLÉN A CÉG

És az ellenségeskedő hatalmak 1508. június 6-án, Santa Maria di Graziában, valóban fegyverszünetet kötöttek. A velenceiek elégedettek voltak, mert megvédték függetlenségüket, Miksának pedig időre volt szüksége, hogy új hadsereget és új szövetségest nyerjen meg. És ő, aki pénzügyekben tehetségtelen, de a politikában született tehetség volt, decemberben valóban létrehozta a Cambrai-i Ligát, a Velence elleni új szövetséget, Franciaország, Róma és Magyarország részvételével.

* Az Adige folyó vidéke.

Már csak pénzre volt szükség, hogy Felső-Itáliában újrakezdődjék minden.

Veresége szégyenének enyhítésére Miksa nem válogatott az eszközökben. 1508 októberében, a pénzügyi kamara elkeseredett tiltakozása ellenére, 300 ezer guldenért zálogba adta a Fuggereknek legértékesebb felségjogát, a tiroli bányaregálét. Az augsburgi kereskedők ezzel felhatalmazást kaptak arra, hogy Európa ércben leggazdagabb országának valamennyi természeti kincsét - saját számlájukra - kiaknázzák.

Mivel Jakob túlságosan is jól ismerte a büszke tiroliakat ahhoz, hogy segítőkészségükre számítson, megfenyegette a császár megbízottait, hogy a szerződés egyetlen pontjához sem tartja magát, ha felségjogát a legcsekélyebb mértékben is megsértik. Miközben a kormánytól követelte, hogy a szerződést hűségesen tartsa be, neki esze ágában sem volt túl komolyan venni a császár iránti hűséget. Alig pecsételték meg az üzletet, titkos küldetésben futárokat menesztett értékes ajándékokkal Velencébe az ottani üzleti légkör javítására.

A Rialto-híd mellett kiépített támaszpont sokkal fontosabb volt neki, semhogy feláldozza a császár rövidlátó háborús terveiért. Jakob Fugger ellenállhatatlan logikája végül Miksával is megértette a zavartalan fémeladás előnyeit. Az uralkodó, jóllehet éppen azon volt, hogy kitaszítsa az Adria menti köztársaságot a birodalom jogközösségéből, kizárólagos jogot adott Jakobnak a Velencével folytatandó kereskedelemre. Minden más vállalatnak, büntetés terhe mellett, tilos volt árut szállítani Velencének.

A Fuggerek a XVI. század elején kétségkívül nagy hatalomra tettek szert Európában. Néhány jó szemű politikus fel is tette magának a kérdést, vajon a kereskedőház szolgálja-e a Habsburg Monarchiát, vagy a valóságban talán már régóta Jakob Fugger a hatalom igazi birtokosa, és Miksa császár csupán segédkezik neki akaratának beteljesítésében. Míg az egész világ a Fuggerek politikai ügyességét és mérhetetlen gazdagságát csodálta, valójában a cég szörnyű szakadék szélén állt. Egyedül Jakob Fugger volt tisztában gazdasági hatalmának törékenységével, gazdagságának múlékonyságával.

A céget az a veszély fenyegette, hogy belefúl saját sikereibe. Habár Jakob közismerten sohasem kockáztatott a megfelelő nyereség reménye nélkül, a bevételek távolról sem voltak elegendők, hogy a vállalat viharos terjeszkedéséhez anyagi fedezetet nyújtsanak. A cég saját tőkéje 1509-ben mindössze 200 ezer gulden volt, forgalma ezzel szemben legalább ennek a tízszeresét tette ki. Ekkora aránytalanság ma is

nyugtalanítana minden előrelátó vállalkozót, annak idején azonban, amikor a pénzügyi fedezet előteremtésének módja és a biztosítási technika még roppant kezdetleges volt, egyenesen életveszélyes lehetett.

Jakob Fugger már hosszú idő óta dolgozott idegen tőkével, mégpedig főként fekete pénzekkel. Ahogy ma diktátorok, olajsejkek és maffiavezérek svájci bankok széfjeiben és titkos számláin helyezik el zsákmányukat, akkoriban sok olyan ember, akinek titkolnivalója volt, a Fuggerekre bízta garasait. Szép számmal akadtak közöttük magas egyházi méltóságok, holott az egyházjogi kamattilalom szigorúan tiltott minden tőkevagyonból származó nyereséget.

Az augsburgi cég annak idején legalább olyan diszkrét volt, mint ma a nagy zürichi és genfi bankok. Kinek lett volna még csak sejtelme is azokról az óriási összegekről, melyek ilyen módon kerültek - a legnagyobb titoktartás mellett - a Fuggerek kasszájába. Akit ez érdekelt, érdekes nyomra bukkanhatott: amióta Jakob a szorgos Johannes Zinkre bízta a római Fugger-fiók vezetését, a Rione di Ponte-i kirendeltség, pápai megbízásból, sokkal nagyobb összegeket utalt át a Vatikánnak, mint amennyit a központtól vagy más faktoriáktól kapott. Tehát valamilyen úton-módon bőven táplálták pénzzel.

A Szentszék pénzügyi főtisztviselői azonban figyelemreméltóan kevés érdeklődést mutattak az efféle információk iránt; közülük nem is kevesen pontosan tudták, honnan származnak a Fuggerek titkos számláin átvezetett összegek. A befolyásos római bíboros, Alessandrino például legalább 22 ezer dukát eredetét ismerte, mivel az összeget, a legnagyobb titokban, maga fizette be. Az egyház pénzügyi főigazgatója, Fazio Santorio pápai datar is a Fuggerek csendestársai közé tartozott.

A legnagyobb hitelező azonban Melchior von Meckau, brixeni hercegérsek volt. Évtizedeken át szipolyozta dél-tiroli egyházmegyéjét, és a híveiből, papjaiból, kolostoraiból, egyházközségeiből és bányáiból kipréselt guldeneket a dinamikus augsburgi cégbe fektette. Sehol sem kínáltak neki kedvezőbb jövedelmet, és titkos vagyona nagy biztonságban volt, nem kellett tartania a lelepleződéstől.

A Fuggerek nemcsak a kamatait írták pontosan jóvá, hanem minden tekintetben a szolgálatára álltak. Amikor például a Borgia pápa, VI. Sándor 1503. március 31-én, röviddel halála előtt egy sor „érdemes" egyházi méltóságot nevezett ki bíborossá, a németek közül egyedül Melchior von Meckau tehette fejére a hőn áhított bíborosi kalapot. A címet természetesen nem adták ingyen: a szokásos ára

20 ezer gulden volt. Johannes Zinknek, a Fuggerek faktorának diplomáciai ügyessége nélkül az alpesi ország főpapja aligha törhette volna át az itáliaiak bíborvörös falanxát.

A Fuggereknek köszönhette, hogy vidéki püspök létére betekintést nyerhetett a nemzetközi nagytőke üzleteibe és a politika, a gazdaság és az egyház összefonódásába. Habár mindkét fél igyekezett titokban tartani üzleti kapcsolatainak módját és kiterjedtségét, a püspök és a kereskedő egymás kezére játszott mind Rómában, mind Miksa udvarában. Így részesült Melchior von Meckau - jóllehet csak helyettesként - abban a megtiszteltetésben, hogy német császárrá nyilváníthassa Habsburg Miksát. A dél-tiroli főpap kedvét lelte a nemzetközi politikában való vendégszereplésben. Egyre gyakrabban utazott a Teveréhez, hogy a nagy hatalmú II. Gyula környezetében a Habsburgok és a Fuggerek érdekeit képviselje.

És valahányszor csak összecsomagoltatta a málháját, morgolódni kezdtek a kanonokok Brixenben. Nem maradhatott titokban előttük, hogy a gazdag egyházmegye kasszái, érthetetlen módon, üresen tátonganak. Amikor a kardinális ismét útra készülődött, követelték, hogy „az értékek, a készpénz és minden egyéb, ami az Alapítványé, itt maradjon, mivelhogy nyíltan és hihetően rebesgetik, miszerint Őfensége a herceg mindent, ami csak a kastélyban fellelhető, az utolsó darabig összeszedett, azzal a szándékkal, hogy magával vigye". Melchior a tervezettnél hamarabb elutazott, és hogy megszabaduljon alárendeltjeinek kellemetlen kíváncsiskodásától, úgy döntött, hogy a második székhelye Róma lesz.

MECKAU HALÁLA

Kiváltképpen a Szentlélek Német Nemzeti Zarándokszállás szerzetesei örültek elhatározásának. Régi számlájukat akarták kiegyenlíteni a tiroli hercegséggel, mert ő akadályozta meg, hogy hozzájussanak a Viterbóban elhunyt Peraudi bíboros hagyatékához. A pápai legátus a nemzeti zarándokszállásra hagyta a búcsúpénzekből járó részesedésének egyharmadát, ám a barátok egyetlen guldent sem láttak az örökségből. A Peraudi-hagyaték oroszlánrészét - a brixeni hercegérsek hathatós támogatásával - köztudomásúan a Fuggerek szerezték meg maguknak. Ami megmaradt, azt rövid úton beszedte őszentsége II. Gyula pápa. A Szentlélek zarándokszállás szerzetesei abban reménykedtek, hogy egyszer majd csorbítatlanul hozzájuthatnak Meckau

örökéhez, aki 1472 óta az ő rendjükhöz tartozott, és annak legmagasabb rangú tagja volt. Természetesen soha sejtelmük sem volt a hagyaték nagyságáról.

A bíboroson kívül ezt valószínűleg csak Jakob Fugger ismerte a távoli Augsburgban. Neki azonban minden oka megvolt rá, hogy hosszú életet kívánjon a bíborosnak, Meckau betétje ugyanis többet tett ki a Fugger testvérek saját tőkéjénél: összesen 300 ezer guldent. Amikor azután egy napon verejtékező különfutár érkezett Itáliából a hírrel: Melchior halálos betegen fekszik Rómában, Jakobnak nyilván egész valóját megrázta az üzenet. Veszélyben a cég!

Ha az örökösök a Meckau-tőke azonnali kifizetését követelnék, az gyakorlatilag csődöt jelentene; ekkora érvágás egyenlő a halállal. Eleinte abban reménykedett, hogy amíg lehetőség van az esetleg létező, terhelő papírok eltüntetésére, semmi sem tudódik ki a hercegérsek betétjeiről. De már két nappal a bíboros halála után az a hír járta Rómában, hogy köntösének ujjában nyugtákat találtak a Fuggereknél állítólag ötszázalékos kamatra elhelyezett 200 ezer dukátot kitevő betétekről. A botrányt többé semmi sem tartóztathatta fel.

Létezett ugyan egy végrendelet, amelyet a hercegérsek március 2-án, halálos betegen írt alá, és amelyen a Szentlélek zarándokszállást tette meg általános örökösévé. De mit számít egy darab papír, ha ekkora összegek forognak kockán! II. Gyula pápa, akit Cecil Gravson oxfordi történészprofesszor a „reneszánsz legdinamikusabb alakjá"-nak nevez, azonnal bejelentette igényét bíborosa teljes hagyatékára. Ezért a holttestet, amelyet eredetileg Rómában, a németek templomában akartak örök nyugovóra helyezni, átvitette egy másik templomba.

Kemény csapást jelentett ez a Fuggereknek, mert nagy hatalmú ellenféllel kerültek szembe, aki nyilván nem hagyja magát oly könnyen kijátszani, mint a Nemzeti zarándokszállás. Johannes Zink utasítást kapott Augsburgból: húzza az időt, és semmilyen követelést ne ismerjen el a céggel szemben. A minden hájjal megkent Fugger-faktor újabb bizonyítékát adta rátermettségének. Tervszerűen a legvadabb híreket terjesztette az elhunyt hagyatékáról, állítólagos további végrendeletekről és örökösi igényekről.

Jakob közben mindenáron igyekezett leplezni a cég pénzügyi nehézségeit. Minden addiginál nagyvonalúbban tett eleget hitelkéréseknek, egyenlített ki számlákat és hivalkodott gazdagságával. Azonban nagyon jól tudta, hogy mindez nem elegendő. Erős szövetségesre volt szüksége a pápa ellen, és az természetszerűleg csak a német csá-

szár lehetett. Miután a brixeni érsekség vitán felül Miksa felségterületéhez tartozott, ez a tény is módot adott bizonyos örökösödési igények konstruálására. És örökségről lévén szó, a császár lett volna az utolsó, aki sokáig hagyja magát kéretni.

De hogy az udvart meggyőzze a helyzet komolyságáról, bevallotta, hogy „pillanatnyi pénzzavarral küzd". Ezek után logikus volt, hogy Paul von Liechtenstein néhány nap múlva hivatalosan megtiltotta a Fuggereknek, hogy Meckau részesedéséből kifizetéseket eszközöljenek. Időközben azonban II. Gyula már cselekedett, és a pápai datar útján egyre nagyobb összegeket vett fel a római fióktól. Feltehetően a Meckau-hagyatékból akarta fedezni hozzájárulását a cambrai-i ligához.

Csakhogy a makacs svábnak az „arany írószobá"-ban esze ágában sem volt, hogy akár a pápának is odaadja azt, amit egyszer már zsebre vágott. Jakob sugalmazására a császár kérvényezte azoknak a búcsúpénzeknek a felszabadítását, amelyeket német egyházfejedelmek megbízásából a Fuggerek utalnának át Rómába. Az összeg egy részét a Fuggereknek mélységesen lekötelezett Matthäus Lang bíborosnak fizették ki Wellenburg várának a renoválására, mely néhány évtized múlva a Fuggerek tulajdonába ment át.

A CSÁSZÁRRAL GYŐZI LE A PÁPÁT

A császár bevonásával Jakobnak átmenetileg sikerült megakadályoznia Meckau tőkéjének az elszivárgását. A válságot ennek ellenére sem tudta végképp legyőzni, akkor sem, ha ezt maga Luther Márton állította. A reformátor így mondja el az *Asztali beszélgetések*-ben a római tartózkodása alatt hallottakat: „Meghalt Rómában Brixen püspöke, aki bíboros is vala és nagyon gazdag – s midőn már halott volt, pénzt nem találtak nála, csupán a köntöse alá rejtve egy ujjnyi cédulácskát. Amikor Gyula pápa megkapta a cédulát, rögtön gondolta, hogy csak nyugta lehet, küldött is azon nyomban a Fugger-faktorért és kérdezte őt, ismeri-e az írást. S ő szólt: igen, ez lenne az adósság, amellyel a Fugger és az ő társasága tartozik a bíborosnak, és háromszor százezer forintot tesz ki. A pápa megkérdezte: Tudna-é adni neki ennyi pénzt? S a Fugger szolgája válaszolt: Bármely órában. A pápa ekkor magához rendeli Franciaország és Anglia bíborosát, és kérdi: Vajon a ti királyotok is oda tudna adni egy órán belül három tonna aranyat? S ők vála-

szolták: Nem. S mondá a pápa: Egy augsburgi polgár képes rá. És Gyula pápa megkapta a pénzt."

Nos, a pápa természetesen nem kapta meg. Először is azért sem, mert nyomtalanul eltűnt von Meckau végrendeletéből. Azután hirtelen felbukkant egy másolat, amelyet bizonyos Bernhad von Sculteti készített. Ebből kiderült, hogy a Szentlélek zarándokszállás barátai mindössze 1500 dukátot örökölnek. Egyébként is csak viszonylag kis összegekről van szó benne, végül alig ötezer dukátot osztottak szét.

Természetesen ezt a végrendeletet is megtámadták, és a Fuggerek ismét időt nyertek. Arra pedig igen nagy szükségük volt ahhoz, hogy kimászhassanak a csávából. Jakob rendkívül kockázatos kettős stratégiát követett: egyrészt együtt kellett tartania a pénzt, másrészt nem volt szabad azt a benyomást keltenie, hogy valóban csődbe jutott. Szűkmarkúnak mutatkozott Miksa követeivel, Jakob Villingerrel és Paul von Liechtensteinnel szemben, akik állandóan újabb kölcsönökért ostromolták a Velence ellen indítandó háborúhoz. Ugyanakkor azonban azt is meg kellett akadályoznia, hogy augsburgi vetélytársai üzleti kapcsolatba lépjenek a császárral.

Jakob ezért, közvetlenül vagy „strómanok" útján, annyi pénzt szedett össze más kereskedelmi társaságoktól, amennyit csak kapni tudott, mégpedig mielőtt még rájönnének, milyen lehetőség hullott az ölükbe Meckau halálával. Így már könnyebben tudott eleget tenni Rómában a pápa pénzköveteléseinek, s egyúttal saját gazdagságáról is bizonyságot tehetett. Rómában Johannes Zinknek az az ötlete támadt, hogy a szentatya követeléseit talán mérsékelni lehet, ha készpénzben csinos kis összeget fizetnek ki neki, nyugták és egyéb írásbeli bizonyítékok nélkül. A Rovere pápa 1509-ben valóban 36 680 guldent kapott a Fuggerektől tetszés szerinti, személyi felhasználásra. A Meckau-örökség pedig maradt a cégnél.

„JACOPO LOVAG"

A bizalmatlanná lett ügyfelek megnyugtatására Jakob látványos költekezésre határozta el magát. Miközben megtagadott kölcsöneivel megakadályozta Miksát, a „Weisskunig"-ot,* hogy végre hadra keljen Velence ellen, a kereskedő 1509. április 7-én az augsburgi Szent Anna-

* Miksa titkárával közösen életrajzi művet írt *Weisskunig* (= bölcs király) címmel.

templomban, a karmeliták 1490-ben újjáépített templomában ünnepélyesen elhelyezte a Fuggerek családi kriptájának alapkövét.

Kis idő múltán híre terjedt, hogy a gazdag kereskedő és nagybirtokos szemet vetett az Augsburg és Landsberg közötti nagy kiterjedésű schmiecheni uradalomra. Soha oly sűrűn nem láthatták a svábok kiváló polgártársukat, mint éppen azokban a napokban, amikor konszernjének sorsa egy hajszálon függött.

Pompás öltözékben kocsikázott „Jacopo lovag" huszonöt lovas fogatán keresztül-kasul a vidéken. Bőkezűen osztogatta az ajándékokat parasztoknak és szolgálólányoknak. Ki gondolt volna arra, hogy ez a nagy úr „pillanatnyi pénzzavarral" küzd? Az 1509-es válságos esztendőben a kereskedő valószínűleg pályafutása legnagyobb tettét vitte végbe, amikor megóvta a pusztulástól a családi vállalatot.

Kölcsönzött pénzből teremtette elő a schmiecheni kastély és a hozzá tartozó birtok vételárát, nyolcezer guldent. Aprólékos gonddal jegyezték be 1509. július 17-i kelettel az augsburgi főirodán a „Jacopo lovag schmiecheni útja" feliratú rubrikába: „Két gulden a parasztoknak, három gulden az intézőnek, két gulden az asszonyoknak, húsz krajcár szolgálóknak és szolgáknak, tizenöt krajcár a fullajtárnak és két krajcár az istállószolgának."

A földek vételárát az innsbrucki udvar kapta, mert Schmiechen is a landshuti örökösödési háborúból származó Habsburg-zsákmány része volt. Miksa 1507-ben eladta a nürnbergi Holzschucher kereskedődinasztiának, de fenntartotta magának a visszavásárlás jogát. Kipróbált közvetítői útján Jakob Fuggernek nem volt nehéz rábeszélni őfelségét opciójának érvényesítésére és a birtok azonnali újraeladására, mivel az udvar jó kétezer guldent keresett az üzleten.

A császári tisztviselők mindazonáltal kissé elcsodálkozhattak azon, hogy Fugger a birtokait gyarapítja, miközben azt állítja, hogy nincs pénze. A császár Felső-Itáliában tartózkodott, hogy ha kissé késve is, de végre meginduljon Velence ellen. Kezdetben úgy látszott, az ostromlott Signoria megegyezik a pápával, hogy kitörjön a cambrai-i liga szorításából, de amikor azzal fenyegetőzött, hogy a török szultánt hívja segítségül, II. Gyula pápának elment a kedve a békekötéstől.

Miközben franciák és svájciak elégedetten vonultak hazafelé az agnadellói csatában aratott győzelmük után, és a spanyolok is hátraarcot csináltak, a pápán kívül már csak a német császár hadakozott. Gyula pápa úgy gondolta, valamivel ösztönözni kell szövetségesét, ezért elhatározta, lemond a javára az állítólagos – 100 ezer guldenre becsült – Meckau-hagyatékról. A Fuggerek erre ismét bedobták a

játszmába a brixeni örökösöket, hogy kibúvójuk legyen a császárral szemben. 1509 augusztusában, Innsbruckban, hárman ültek tárgyalóasztalhoz: Jakob Fugger, a császár képviseletében Paul von Liechtenstein és az új brixeni hercegérsek, Christoph von Schrofenstein. És mit tesz a csodás véletlen: a brixeni püspök Liechtenstein sógora volt. Jakobnak így nem sok fáradságába került, hogy az eredetileg 94 670 forintos adósságot drasztikusan csökkentse és több részletre bontsa.

A császár csengő érmék helyett nagyobb tétel gyapjútakarót kapott a katonáinak. Azzal vigasztalták, hogy a pápa állítólag máris túl sokat kapott, így még ő tartozik 26 200 dukáttal, ami a Habsburg-kincstárat fogja gyarapítani. Az új brixeni hercegérseknek csinos kis összeget fizettek ki, de köteleznie kellett magát, hogy a Meckau-vagyon nagyobb részét továbbra is a Fugger-cégnél hagyja betétként. És a Fuggerek éltek a kedvező alkalommal, hogy a vagyon értékét nyomban kissé lefelé kerekítsék.

14. FEJEZET

Kereskedőből – gazdasági diktátor

Amikor a komor 1509-es esztendő véget ért, Jakob elégedetten állapította meg, hogy túl van a nehezén. Az elmúlt hónapok alaposan megrongálták a Fugger fivérek idegeit, és ez kiváltképpen a legidősebb testvéren látszott meg. Ulrichot fölemésztette a vállalat miatti aggodalom, miközben Jakob szemmel láthatóan hidegen és szenvtelenül irányította az elhárító hadműveletet. Hálából, hogy a cég csodával határos módon megmenekült a csődtől, a hatvannyolc éves seniorfőnök az augsburgi dominikánusoknak ajándékozott harmincnyolc értékes könyvet, a híres Fugger-könyvgyűjtemények alapállományát. A megtört nemzetségfő, akit az életrevaló Jakob régóta háttérbe szorított, nem tudta kiheverni a válságos hónapok izgalmait. 1510. április 19-én, az augsburgi birodalmi gyűléssel egy időben, amelyen Jakob már az újabb vállalati offenzíva terveit kovácsolta, eltávozott az élők sorából. A rindermarkti házban haldokló aggastyán még hallhatta az asszonyok kívülről beszűrődő kacagását, a tornászok lármáját és a nép örömujjongását.

Jakob mindent megtett annak érdekében, hogy a birodalmi gyűlést Fugger-parádévá varázsolja. És mivel a császár mindennél jobban szerette az ősi lovagi játékokat, hát szikrázott a fém, törtek a lándzsák, csattogtak a kardok. Az ünnepségek csúcspontja – melynek nem csak Miksa szentelt nagyobb figyelmet a birodalmi rendekkel folyó vitáknál – a császár és Bölcs Frigyes szász választófejedelem lándzsaviadala volt.

A küzdő felek a Fugger-házban öltöztek át, majd a bajvívótérre vágtattak, és kivont lándzsával rontottak egymásnak. Már az első összecsapásnál mindkét lovag elvesztette pajzsát, de nyeregben maradt. A legjobban valószínűleg Jakob örült ennek, hogy a bajvívás így végződött. A császártól, akinek augsburgi tartózkodására összesen háromezer guldent költött, további zsíros kölcsönüzleteket remélt. A szász választófejedelemtől várta viszont hohenkircheni kohóművének a védelmét és azt, hogy fémszállítmányai szabadon elvonulhassanak a Balti-tenger irányába.

Azokban a napokban a török szultán kivételével Európa minden jelentős uralkodójának a diplomatái egymásnak adták a kilincset

Fuggeréknál - bár előfordult, hogy titokban a hátsó bejáratot részesítették előnyben. A birodalmi gyűlés után Jakob nyomban tabula rasát csinált a saját háza táján. A hét fivér közül az utolsó életben maradottként, a maga javára érvényesítette az egyeduralom jogát.

Az 1511. február 14-i mérleg szerint a társaság összvagyona mintegy negyedmillió, pontosan 245 463 gulden volt. A fuggeri vállalati filozófiának megfelelően alaposan lenyomták a valóságos értéket. Jakob javaslatára 1502-től sommásan 15 százalékban jelölték meg az évi nyereséget, jóllehet egészen biztosan sokkal magasabb volt. A Közös Magyar Üzletből származó nyereségeket óvatosságból figyelembe sem vették, az ingatlanokat és egyéb beruházási vagyontárgyakat pedig a lehető legalacsonyabbra értékelték.

Ulrich és Georg örököseinek, magától értetődően, vagyonuk döntő részét bent kellett hagyniuk a cégben. Összesen csak körülbelül 60 ezer guldent fizettek ki, s a kifizetés után alig 200 ezer gulden társasági tőke maradt, a következő megoszlásban:

Jakob	80 999 gulden
ifjabb Ulrich és Hieronymus	69 659 gulden
Raymund és Anton	57 257 gulden

A részletes feljegyzésekből kitűnik például, hogy a három fivér közül Jakob volt messze a legtakarékosabb. Nőtlensége idején, 1497-ig, havonta átlag csupán 19 guldent emelt le a számlájáról a megélhetésre. Házasságkötése után havonta 54 guldent, 1501-től nagyjából 87 guldent és 1505-től megközelítőleg 225 guldent vett ki. A későbbi években valószínűleg a növekvő reprezentációs kötelezettségek, na meg az elkényeztetett Sybille igényei késztették őt arra, hogy nagyobb összegeket vegyen fel magánkiadásokra.

Az örökség elosztása után tehát Jakob rendelkezett a legtöbb társasági tőkével és a társasági szerződés értelmében kizárólagos döntési joggal. S élt is vele, a többi családtagot teljesen elnyomva egy reneszánsz zsarnok zordságával.

MEGALÁZOTT TRÓNÖRÖKÖSÖK

Unokaöccseinek az evangéliumra tett esküvel kellett magukat maradéktalan engedelmességre kötelezniük. Csodálkozott is a Fuggerek

kutatója, Strieder: „Ritkán alázott meg oly mélyen uralkodó trónörököst, mint ahogyan a pénz birodalmának ez a királya tette unokaöcscseivel és azok utódaival. Az egyeduralom szinonimáinak mily sokaságát vonultatta fel az okmányokban az üzletben való mindenhatóságának a kifejezésére!"

De még ennél rosszabb is történt. A hatalomra törő pénzügyi stratéga jogilag még egyértelműbben akarta törvényesíteni vezetési igényét. Ezért 1512. február 14-én ismét összehívatta a családot. Újra mérleget készítettek, majd utasítást adott, hogy valamennyi résztulajdonost - a családtagokat és az egyház köreiből származó csendestársakat is beleértve - ki kell fizetni. Csupán unokaöccsei, Ulrich és Raymund szerepelhettek mint „igazgatók és segítőtársak". Szavuk azonban nekik sem volt.

Természetesen emiatt óriási viták támadtak a családban. Hónapokig dúlt a viszály. 1512. december 30-án Jakob rövid úton feloszlatta az Ulrichhal és Georggal közös üzletet. Egyidejűleg „önállóan új céget alapított" (mondja a Fugger-krónika), és a szöveg állítása szerint, saját kérésükre, hatéves időtartamra bevette cégébe unokaöccseit, Ulrichot, Hieronymust, Raymundot és Antont. A céget ezután „Jakob Fugger és Fivéreinek Fiai" néven jegyezték.

Drága árat fizettek az unokaöcsök ezért a függelékért. Az édesapjuktól örökölt teljes tőkéjük, beleértve a nyereséget is, a cégben maradt a „kormányzó" egyedüli rendelkezésére. Jakob kénye-kedve szerint oszlathatta fel a céget, fizethette ki unokaöccseit, hozhatott bármiféle döntést az ő megkérdezésük nélkül. Az egykori polgári kereskedelmi társaság abszolutista pénzbirodalommá alakult át: „Az unokaöcsök számos kötelességgel, ám annál kevesebb joggal felruházott, feltétel nélküli engedelmességgel tartozó megbízottai voltak a Fugger-cég teljhatalmú vezetőjének" - állapította meg Jakob Strieder. „Cégjegyzési joguk nincs. Az általuk okozott üzleti kárért maguk felelnek, ezzel szemben Jakob minden lépését közösen fedezik. Jakob minden tekintetben a vállalat legfőbb ura, kormányzója." E szerződésekből nem a kereskedőnek, szegény falusi takácsok utódjának a szava szól, hanem a diktátoré.

Jakob egyeduralma, magától értetődően, a mindjobban növekedő földtulajdonra is vonatkozott. Tetszése szerint vásárolhatott és adhatott el, amennyit csak akart, anélkül hogy bármikor is ki kellett volna kérnie valamelyik családtag véleményét. Ritkán fordult elő, hogy egy kereskedő ily nyilvánvalóan zsarnoki jogokat rögzített volna okiratban, mint ez az addig oly józan, gyakorlatias sváb. Jakob parancshoz

és engedelmességhez szokott kortársaiban is óhatatlanul felmerült a kérdés, vajon nem esett-e hirtelen nagyzási hóbortba.

Jakob Fuggertől azonban távol állt, hogy a „kedves" rokonság ellen táplált kicsinyes bosszúvágy vagy kisebbrendűségi érzés miatt éreztesse fölényét. Cselekedeteit kizárólag a hatalom öröme és a többiek fogyatékosságainak az ismerete vezérelte. Ma már könnyű ilyen ítéletre jutni, mivel az elkövetkező tizenöt esztendőben maga Jakob Fugger szolgáltatta hozzá a bizonyítékokat. A dinasztia igazi fénykora ugyanis csak akkor vette kezdetét, amikor immár kedvére rendelkezhetett, amikor már sem testvéreire, sem a részestársakra nem kellett tekintettel lennie.

AZ ELSŐ MULTINACIONÁLIS KONSZERN

A gazdasági diktátor szívósan folytatta tovább az „arany írószobá"-ból vállalatának kiterjesztését. Jakob álma egy világot átfogó kereskedelmi szervezet volt, éppoly, mint amilyet az egyház napnyugaton a vallás területén kiépített. A nemzeti határokat és a szétforgácsolódott Európa számtalan fejedelmének felségjogait ő csupán a kereskedelem terhes akadályainak tekintette, és leküzdésükre minden erejét, észbeli adottságát latba vetette. Jakob Fugger nem tervezett sem többet, sem kevesebbet, mint hogy létrehozza a gazdaságtörténet első multinacionális konszernjét.

Lépésről lépésre kirendeltségeket állított fel minden stratégiailag fontos helyen, hogy haladéktalanul bevonja őket cégének szerteágazó közlekedési és kereskedelmi hálózatába. A Fuggerek 1510 körül fióktelepekkel vagy kohóművekkel rendelkeztek Nürnbergben, Frankfurtban, Kölnben, Antwerpenben, Hohenkirchenben, Lipcsében, Boroszlóban, Bécsben, Fuggerauban (Karintia), Budán, Besztercebányán, Schwazban, Hallban, Bolzanóban, Velencében, Rómában, Lyonban és Madridban – hogy csak néhány fontos helyet említsünk.

Gyakorlatilag mindennel kereskedtek, ami nyereséget hozott. Fugger-fuvarosok szállítottak fűszereket Lisszabonból Augsburgba, selymet Velencéből Antwerpenbe és rezet Magyarországról Londonba. Az árukereskedelemnél is fontosabb volt azonban a bányászat és a kölcsönüzlet; Jakob zseniális szervezőkészsége révén művészein értett a kettő összehangolásához és kombinálásához. Így például a német császárnak a Meckau-hagyatékra bejelentett igényét végső soron

olyan gyapjútakarókkal és egyenruhaposztóval elégítette ki, amit évekkel korábban igen olcsón vásárolt meg Lyonban és Londonban.

Habár csupán az augsburgi központ ismert pontosan minden üzletet, a kirendeltségek faktorainak messzemenő döntési joguk volt. Már csak azért is, mivel a közlekedés és a hírösszeköttetés rosszul működött, egy-egy sürgős üzletet a maguk felelősségére kellett megkockáztatniuk vagy lemondaniuk.

Jakob tervszerűen építette ki a támaszpontjait. Amikor például Johannes Zink praktikái Rómában kezdtek áttekinthetetlenek lenni, a főnök a nürnbergi Engelhard Schauer személyében munkatársat és felügyelőt állított mellé. Mindazonáltal, nem telt bele néhány év, és a becsületes frank is igencsak levantei manírokat vett fel a római környezetben. Hamarosan többet dolgozott a saját zsebére, mint a Fuggerek javára.

Még a családtagok sem tudtak ellenállni Róma csábításainak: például a korán elhunyt Markus Fugger, aki pedig Zink után az egyik legeredményesebb javadalomvadásznak bizonyult. És habár a puritánsváb Augsburgban furcsán hatottak a mediterrán szokások, Jakob eltűrte őket, csak pénzt hozzanak a konyhára. És a kasszát illetően nem volt ok panaszra, kiváltképpen, amióta a pápai pénzverde 1508-tól ismét a cég kezében volt.

Róma után, az abban az időben még Antorfnak nevezett Antwerpen lett a vállalat legfontosabb telephelye. Itt volt a Hanza-városokkal, Angliával, Spanyolországgal és Portugáliával folytatott kereskedelem legfontosabb átrakodóhelye. Jakob korán felismerte az első európai tőzsdének a jelentőségét, és ügyes „menedzsereket" küldött a Scheldéhez.

VERSENYFUTÁS LISSZABONÉRT

Az egyház, a császár és a királyok közötti bonyolult tranzakciók közepette sem kerülték el Jakob Fugger figyelmét azok az új lehetőségek, amelyeket a tengeri utazók fölfedezései és az új műszaki találmányok kínáltak. Amióta a nürnbergi Martin Behaim 1485-ben Diego Cao portugál utazóval a Kongónál járt, az augsburgi központ állandóan tájékozódott a felfedezések új eredményeiről.

A Rindermarkton lévő igazgatóságon azon a véleményen voltak, hogy az idegen országokkal háromféleképpen lehet keresni: először is áruimporttal, mindenekelőtt fűszerek behozatalával, másodszor olcsó munkaerővel, tehát rabszolga-kereskedelemmel, harmadszor

árukivitellel, főként fémexporttal. Egyelőre azonban a „hagyományos" üzletek oly kiterjedtek és jövedelmezőek voltak, hogy az új lehetőségeknek csak a jövőre nézve tulajdonítottak jelentőséget.

Ezért bombaként hatott a hír, miszerint a Welser-cég egyik legrátermettebb emberét, Lukas Remet állandó faktorként Lisszabonba küldte, hogy bekapcsolódjon az indiai fűszer-kereskedelembe. Jakob tüstént elrendelte, keressenek alkalmazottai közül valakit, aki beszél portugálul, és elég éles eszűnek látszik ahhoz, hogy megállja a helyét a Tejo partján Lukas Remmel szemben.

A Fuggerek megbízásából végül bizonyos Markus Zimmermann utazott Lisszabonba, de nagy dicsőség nem jutott osztályrészéül. Jakob küldötte jobban kitűnt afférjaival és „méltatlan, a nemzetre káros magatartásával" (Pölnitz), mint üzleti rátermettségével. Főnöke 1511-ben Hans von Schürennel és Georg Herwarttal váltatta fel.

Mindenesetre a Fuggerek tőkéje is benne volt, amikor a portugálok nagy flottája 1505-ben tengerre szállt a molokkai expedíció lebonyolítására. A San Hieronymo, a Raffael és a Lionardo nevű hajók útját kizárólag külföldi kereskedők pénze tette lehetővé. Firenzei és genovai bankárok 29 400 cruzadót adtak, a német pénzemberek ennél is többet, 36 ezret. A legnagyobb összeggel (20 ezer cruzado) a Welserek járultak hozzá, míg a Fuggerek és a Höchstetterek egyenként csupán négyezer cruzadót adtak. Részt vett még - fejenként háromezer cruzadóval - az augsburgi Imhof és Gossembrot, és a nürnbergi Hirschvogel-cég kétezer cruzadóval.

Bármily csábítóak voltak is a fűszer-kereskedelem hatalmas nyereségei, Jakob Fugger világosan látta a kalandos üzlet kockázatait is. Ezért, a Welserekkel ellentétben, ettől kezdve minden felfedezőútnál és gyarmati tervnél feltűnően tartózkodó volt. Okosabbnak tartotta megvárni, mit hoznak haza a hajók, hogy azután az egész fűszerrakományt felvásárolja az antwerpeni börzén. Borsért, fahéjért és szegfűszegért fantasztikus árakat lehetett elérni annak idején.

A Fuggerek mindig ugyanazzal a módszerrel törtek be új üzletágakba és idegen városokba: először felkutattak egy őshonos üzletembert, aki éppen pénzszűkében volt, majd csendestársi viszony ellenében nagyszabású hiteleket kínáltak neki, hogy mindent megtudjanak az üzletről, amit tudni érdemes. Amint azután úgy vélték, hogy egyedül is kézbe vehetik az ügyet, kifizették az üzlettársat, vagy hagyták, hogy csődbe jusson. Ezek után már csak egy ügyes faktorra volt szükség, és gurulhatott a gulden.

Ezt a taktikát alkalmazta Jakob Antwerpenben is. „Strómanja" a tekintélyes nagykereskedő, Nicol van Rechterghem, akinek szép háza volt a Steenhouervesten. Alig jött létre a kapcsolat, amikor a németalföldi - Antwerpenben elsőként - portugál fűszereket vásárolt fel, hogy Dél-Németországba exportálja. A Fuggerek rájöttek, hogy a bors hamisított vagy erősen kevert volt.

E fölfedezés birtokában nem került nagy fáradságukba, hogy a kölcsönt ráerőltessék a kereskedőre, mert a fűszerhamisításért akkoriban súlyos büntetés járt.

Nagyjából négy évig tartott, amíg a Fuggerek megvásárolták Nicol van Rechterghem pompás házát, és első faktorként Antwerpenbe küldték Onofrius Varnbühlt. Amikor később egyszer Albrecht Dürer eljutott a Schelde partjára, oly mély benyomást tett rá a Fugger-ház, hogy ekképpen lelkendezett: „egyenesen pompás különleges tornyával, tágas, szép kertjével". Az Antwerpenben alkalmazott módszerrel vetették meg lábukat Kilian Auer segítségével Boroszlóban, kaparintották meg a Mattstedt-céget Lipcsében, a Prechterekét Strassburgban és a Jungenek kereskedőházát Frankfurtban.

A Welserek, miután megnyerték az első versenyfutást Portugáliáért, sokkal többet fektettek a gyarmati üzletbe, mint az elővigyázatos Fuggerek. Egyedüli esélyt láttak benne, hogy a mindenható Jakobbal folytatott versengésben előnyhöz jussanak. 1497-ben közös társaságot alapítottak a nemmingeni Vöhlin-bankházzal, és azóta elegendő tőkéjük volt ahhoz, hogy kiépítsék pénzüzleteiket a Vatikánnal, és egyidejűleg a spanyol és portugál tengerészek útjainak anyagi támogatásában is részt vállaljanak.

A világméretű fölfedezéseket korántsem a puszta tudásszomj, sokkal inkább a haszonvágy vezérelte. Kolumbusz, Vasco da Gama és Magellán vakmerő vállalkozásai mögött mindenekelőtt spanyol, portugál, itáliai és német kereskedők érdekeit kell keresnünk.

Csak a halála után derült ki, milyen jó szimata volt Jakob Fuggernek, amikor kétkedve figyelte a versenyfutást Indiáért, amely végül is Amerika fölfedezéséhez vezetett. Eleinte úgy látszott, mintha a két Welser testvér, Anton és Christoph járt volna jól tengerentúli elkötelezettségével. Lelkendezve írta a tudós Peutinger: „Nagy dicsőség nékünk, augsburgiaknak, hogy németek közül elsőként kutatunk India után."

HARC A HANZA ELLEN

Jakob jobban kedvelte a kevésbé látványos, de biztos és mégis jövedelmező vállalkozásokat. Nem spekulált szupernyereségekre; nem volt játékos típus, hanem pontos számításokat végző kereskedő. Mialatt mások a csillagok után kapkodtak, és közben megégették az ujjukat, a takácsivadék lassan, kitartóan és céltudatosan szövögette az egész európai gazdaságra kivetett hálóját. És ha akadt olyan versenytársa, aki sehogy sem engedte befogni magát, szenvtelenül tönkretette.

A délnémet monopolistáknak szinte természetes ellenfele volt az északnémet Hanza. A német Hanza városai évszázadokon át uralták az északi- és balti-tengeri német partok teljes tengeri forgalmát. Jakob Fuggernek azonban – a magyarországi réz miatt – feltétlenül szüksége volt arra, hogy szabad kijárata legyen a világtengerekre, nem beszélve arról, hogy az augsburginak sehogy sem tetszett az a fölényes modor, amellyel az északnémetek az ő faktorait és fuvarosait kezelték.

A Hanza-városokkal már 1491 óta kapcsolata volt; a Fuggerek alkalmazottai ekkor kínálták először portékájukat – főként barhentet és más kelméket – a poseni vásáron. 1497-ben Johann Woltze kanonok a Fuggerek érdekeit képviselte Lübeckben, amikor a városi tanács előtt egy váltót peresített. A Hanza-beliek eleinte észre sem vették, ki furakodott is közéjük, mert a Hanza térségében kezdetben a Fuggerek minden üzlete a fedőcímek jól bevált módszere szerint jött létre. „Strómanként" tekintélyes lübecki polgárok ügyködtek, közöttük is mindenekelőtt Godert Wiggeringk.

Stettinben Paul Goldbeke nagykereskedő, a pomerániai Stolpban pedig a gazdag kereskedővárosból, Thornból származó Wolf Rupprecht volt a Fuggerek titkos ügynöke. A *Hanza* című könyvében Dieter Zimmerling így írja le a Fuggerek stratégiáját: „Az álcázás tökéletes volt. Észrevétlenül rendezkedtek be Lübeckben ugyanúgy, mint másutt. Sohasem léptek színre személyesen, üzleteiket mindig stróman intézte. A Fuggerek nem haboztak, hogy taktikai okokból akár egy jövedelmező üzlet megkötéséről is lemondjanak, hogy a gyanút elhárítsák magukról. Lübeck szemfüles kereskedőtársadalma, amelynek egyébként érzékeny csápjai voltak a fenyegető veszedelem kitapogatására, nem vette észre a falai közé betolt trójai falovat. Elsősorban a pápa bankárainak tartották a Fuggereket, egyéb vonatkozásban pedig viszonylag ártalmatlannak. Végzetesen tévedtek." A konfliktus elkerülhetetlen volt: amikor a Fuggerek rézzel megrakott első dereg-

lyéi leereszkedtek az Oderán és a Visztulán, hogy Danzigban és Stettinben kirakodjanak, a Hanza kémei egy pillanatra sem tévesztették őket többé szem elől.

A sváb mágnás ugyan előrelátóan kereskedelmi megállapodást kötött a pomerániai fejedelemmel és a maguk útját járó danzigi kereskedőkkel, de az öntudatos Hanza-tagok számára mégsem lehetett közömbös, ha Dél-Németország leghatalmasabb kereskedője az ő felségterületükön szövögeti szálait. Joggal tartottak tőle, hogy a szerteágazó kapcsolatokkal rendelkező Fugger megtörheti egyeduralmukat a balti-tengeri kikötőben. Mindamellett kiszivárgott, hogy az augsburgiak a pápa megbízásából nagyszabású pénzügyleteket bonyolítottak le Dániával és Svédországgal, és a messzi Novgorodban is megjelentek Fugger megbízottai, hogy nagyobb tétel szőrmét vásároljanak.

A Fuggerek elleni támadáshoz szükséges ürügyet a Dániával kirobbant tengeri háború szolgáltatta a Hanza-városoknak; közülük Lübeck volt a hangadó. Az 1510-es esztendő egy ködös novemberi napján a Hela-félsziget előtt elfogtak egy holland kereskedelmi hajókból álló flottát, mely 200 tonna Fugger-rezet is szállított. Jakob ugyan könnyen kiheverte a veszteséget, de a kalóztámadást a Hanza-városok hadüzenetének tekintette, az ellen pedig tenni kellett valamit.

Bizonyára megengedhette volna magának, hogy egy flottát felszereljen a tengeri városok megtámadására. Csakhogy az efféle hadijátékot túl drága mulatságnak és végső soron hatástalannak tekintette. Az ő hadműveleti bázisa az iroda volt, csatatere pedig a kereskedelem és a politika. Jakob először Johannes Zink útján a pápához fordult, mivel őt közvetlenül érintette a pénz- és áruforgalom megszakadása Skandináviával. Ám a makacs Hanza-belieket a távoli Rómából érkező, mégoly fenyegető figyelmeztetés sem késztethette a réz visszaadására. Ebbe az ügybe – gondolta Jakob – magának a császárnak kell beavatkoznia! Jakob Villinger útján a Fuggernek valóban sikerült kieszközölnie őfelségétől egy dekrétumot, amely kimondta, hogy a császár minden Hanza-beli árut lefoglaltat a birodalomban, ha Lübeck továbbra is vonakodik, hogy a zsákmányolt rézrakományt visszaszolgáltassa. De ez a fenyegetés sem hatott, mert a Hanza-városok pontosan tudták, hogy a birodalom rájuk van utalva. Engedelmeskedés helyett szemrehányóan replikáztak: az augsburgi a legátkozottabb fajtából való monopolista, és csak az jár az eszében, hogy a kisebb cégeket tönkretegye.

Ez kétségkívül ügyes sakkhúzás volt tőlük, mert így a maguk oldalára kényszerítették a nagy konszerneken már régóta felbőszült középvállalatokat. Fugger ezzel egy csapásra kárvallottból a rontás szelle-

mévé változott. De végül is minek fizet az ember olyanokat, mint Paul von Liechtenstein és Jakob Villinger – gondolhatta magában az augsburgi pénzmágnás, és közvetítői útján haladéktalanul hátfedezetet kért a császári udvartól az északról jövő pimasz támadás ellen.

A császár válasza tökéletesen megfelelt Jakob óhajának. Az uralkodó visszautasította a monopolizmus vádját, és teljes bizalommal állította, hogy Fugger „ezeken a bányákon kívül senkivel a világon nem kereskedik". Ha itt-ott mégis néha fuggeri kereskedelemről beszélnek, csupán arról lehet szó, hogy összetévesztik Jakob unokaöccseinek az üzleteivel. A császár kétségkívül kissé túllőtt a célon! De a folytatás még szebb volt: Mivel a család – hangzott – kizárólag saját vagyonával dolgozik, üzleteit a császár „Istennek tetszőnek, megengedhetőnek és becsületesnek, nem pedig monopóliumra törekvőnek" tartja. A Meckau-válság után alig két esztendővel a beavatottak merő gúnynak tarthatták az efféle érveket.

BIZTOS A GYŐZELEM

Jakob nem ámította magát azzal, hogy a monopólium vádja veszélytelen. Tudta, hogy több az ellensége, mint a barátja, és hogy a nyílt vita a monopóliumról csak árthat neki. A rafinált Hanza-beliek Nürnbergbe is eljuttatták panaszukat, ahol már jóval a harcias suszter, Hans Sachs előtt is sok kisebb és közepes üzletember bosszankodott a nagy konszernek miatt. A kölni birodalmi gyűlésen is a monopoltársaságok ellen fordult a hangulat, mert elsősorban őket okolták a hallatlan áremelkedésekért és az árukínálat módszeres csökkentéséért.

Jakob ezért beadta a derekát. Hogy mentse, ami menthető, a császár nyomására kiegyezett, és végül nyolcezer guldenért visszavásárolta a rézszállítmányokat. Sértett hiúságból vagy személyes bosszúvágyból fakadó spontán cselekedetet amúgy sem igen vártak ettől a hideg számítótól, de hogy ilyen könnyen megemésztette a lübeckiek támadását, az még a Fuggerek ismerőseit is meglepte.

A következő évek azonban bebizonyították Jakob stratégiájának és üzleti koncepciójának elsöprő fölényét a Hanza-városokkal szemben. Kitartó munkával, módszeresen aláásta a kikötővárosok legerősebb bástyáit, előrenyomult Novgorodig és Moszkváig, becsempészte közvetítőit Hamburgba, és észrevétlenül, de annál hatékonyabb eszközökkel biztosította magának az akadálytalan tengeri forgalmat Danzig és Amszterdam között.

A németalföldi kikötővárosban egyik legtehetségesebb faktora, Pompejus Occo működött, aki egyúttal a dán királynak is a megbízottja volt. Jakob később Koppenhágába rendelte, ahol az északi üzletek zavartalan lebonyolításával foglalkozott. Miután Danzig már az augsburgiak oldalán állt, Occo és még néhány faktor kitartó diplomáciai munkával fokozatosan más Hanza-városokat is meggyőzött arról, hogy a Fuggerek üzletei számukra is előnyösek pénzügyileg.

Dieter Zimmerlingnek, a Hanza-szakértőnek szilárd meggyőződése: a Hanza-városok hanyatlásának egyik döntő oka volt, hogy a Fuggerek szinte észrevétlenül benyomultak az északnémet kereskedelembe. „Európa potentátjai mindenütt ajánlólevelekkel látták el a nagy hatalmú augsburgi férfiút, aki a bank- és áruügyletek sűrű hálóját szőtte Rómától Koppenhágáig, Londontól, Lisszabontól egészen Oroszországig. A Hanza jóformán tehetetlenül állt szemben ezzel a jelenséggel. Mi mással magyarázhatnánk, hogy még a rendelkezésére álló kevés lehetőséget sem használta ki arra, hogy megálljt parancsoljon a ravasz svábnak. Fugger lerohanta a Hanzát."

A harcias lübeckiek hamarosan felismerték, hogy minden oldalról bekerítették őket. Ősi ellenségük, Dánia már régen lepaktált a délnémetekkel, Oroszországnak elemi érdeke volt az árucsere az augsburgiakkal, a lengyel király már jó ideje a Fuggerek oldalán állt, a litvánok szélesre tárták előttük kapuikat. Róma utasítására a Német Lovagrend nagymestere is az augsburgiak mellé állt – és végül maguk a Hanza-városok is belátták a Fugger-ellenes blokád értelmetlenségét.

Legalábbis Riga, Reval és Dorpat már 1513-ban elismerte a kereskedelmi háború eredménytelenségét, és néhány év múltán már a hamburgi kikötőben is Fugger-árut rakodtak át: a szívós sváb vitathatatlanul győzedelmeskedett a tengeri városokon.

INKASSZÁLJÁK A FÉLELEM BÉRÉT

Természetesen politikai okok is közrejátszottak abban, hogy a császárral és a pápával az élen mindenki igyekezett az augsburgi kereskedő legcsekélyebb kívánságainak is eleget tenni. Európa két legnagyobb hatalmú férfiúja egyaránt a maga oldalára akarta állítani Fuggert. A császár és a pápa közötti egyetértés észrevehetően megromlott az 1508. évi sikertelen koronázási kísérlet óta. Amikor II. Gyula ráadásul a Miksával háborúskodó Velencével is békét kötött, nyílt törésre került sor Róma és Innsbruck között.

Az augsburgi kereskedők az addiginál is ügyesebb hintapolitikára kényszerültek, mert egyikükkel sem akarták elrontani a viszonyukat. A két város közül azonban Rómában kellett jobban álcázni tevékenységüket, mert a hirtelen haragúnak ismert Rovere pápa valószínűleg egy percig sem habozott volna, hogy a pokolba kergesse a svábot – ha éppen úgy hozza a kedve. Miksa részéről ilyen veszély nem fenyegetett, mivel neki nagyobb szüksége volt a Fuggerekre, mint fordítva.

A rindermarkti igazgatóság rendelési könyvei világosan jelezték, hogy az európai nagyhatalmak közötti viszály újból drámaian kiéleződött. Ritkán volt ilyen keresett a hadianyag, és a Fuggerek mindent szállítottak: csatabárdot (darabját 24 krajcárért), továbbá különféle kaliberű kézi puskákat és ágyúkat. Fegyverkezett Ausztria, Franciaország és Itália. A pápa is elhagyta az Angyalvárat, és hatalmas sereggel vonult északra, hogy kiűzze a franciákat az országból.

Ezek után magától értetődött, hogy Miksa és XII. Lajos francia király 1510 novemberének második felében Blois-ban megújította szövetségét. Sűrűn követték egymást a konferenciák és hivatalos állami látogatások. Magyarországról királyi küldöttség érkezett Augsburgba, a császár segítségét kérve a török ellen. Hat pompásan fölszerszámozott fajmént hoztak magukkal Jakob Fuggernek és Thurzó Györgynek. A gazdag kereskedő erre olyan fogadást rendezett vendégei tiszteletére, hogy mellette a királyé is elhalványodott, és távozásukkor huszonöt lovassal Regensburgig kísértette a magyarokat.

Néhány hónap múlva, 1511 márciusában az egymással ellenségeskedő európai uralkodók Mantuában találkoztak, hogy tárgyalások útján hárítsák el a háború veszélyét. Jakob ifjú unokaöccsét, Raymundot küldte el a Gonzaga-kastélyban tartott megbeszélésekre. Az államférfiak találkozója, mint oly sokszor már, kudarccal végződött. A háború elkerülhetetlennek látszott.

Kissé túl feltűnően kereste mind a Habsburg császár, mind a Rovere pápa a sváb pénzember kegyeit. Miksa 1511. május 8-án nemesi levelet adományozott Jakobnak, melyre már Kirchberg és Weissenhorn megvétele óta igényt tarthatott. Habár a nagykereskedő sohasem viselte címét, mégis szüksége volt rá sváb hűbéreseivel szemben, akik minduntalan kétségbe vonták uralmát. Kiváltképpen a lázongó Jörg Rott okozott komoly nehézségeket, ezért a császár személyesen rendelte át Augsburgba, hogy engedelmességet fogadjon a Fuggereknek.

Továbbá Weissenhornba küldte hívét, Fuchs von Fuchsberget, hogy véget vessen a lakosság függelemsértésének és rendezze a ha-

tárviszályokat Ulm birodalmi várossal. A császár a szerződésbe foglalt visszavásárlási jogáról is lemondott, és egyelőre 1517-ig, hitelezőjének adta Weissenhorn városát.

Ennyi császári kegy láttán a pápa sem akart lemaradni, ezért megbízta a Fugger céget a Szent Péter-templom építésére szánt búcsúpénzek behajtásával, amin természetesen megint szépen lehetett keresni. Sziléziában, Magyarországon és Lengyelországban Fugger-alkalmazottak kísérték a búcsúprédikátorokat kolduló körútjaikon, és ők őrizték a kulcsát a vasládáknak, amelyekbe a hívők obulusaikat dobták, hogy néhány esztendőcskével kevesebbet kelljen a tisztítótűzben pörkölődniük. Jó banktisztviselők módjára hűvösen és üzletszerűen gyűjtötték a „Fugger-népek" a félelem bérét, és vitték Augsburgba. A Fuggerek barátja, von Plönitz is beismeri: „Nagyon is elképzelhető, hogy eközben olyan incidensek történtek, amelyek az alárendelt szervek kissé túl fejlett üzleti érzékéből eredően sértették a hívők vallásos érzületét." Hogy ez az „üzleti érzék" rövidesen a reformáció egyik kiváltója lesz, azt sem Jakob, sem a császár nem sejtette. Mindketten sokkal távolabb kerültek a lakosság gondjaitól-bajaitól, semhogy a legcsekélyebb mértékben is érzékelhették volna, milyen robbanékony üzletbe fogtak. Tipikus reneszánsz uralkodóként – és ebben nagyon hasonlított római ellenfeléhez, a pápához – Habsburg Miksa az egyházban mindenekelőtt használható szervezetet, a hitben pedig kitűnő hatalmi eszközt látott.

15. FEJEZET

Otthon, idegenként

Amikor Miksa diplomatái 1511 nyarán hírül adták, hogy II. Gyula halálos beteg és már nincs sok ideje hátra, a császárban villámgyorsan megfogant pályafutása legvakmerőbb terve: önmagát koronáztatja meg pápának! Róma birtokában egész Itália felett megszerezhetné az uralmat a Habsburgoknak, és unokája, az ifjú Carlos egy nap egész Európa imperátora lehetne. Már csak ezzel is biztosíthatná magának a spanyol bíborosok szavazatát – gondolta magában a nyughatatlan tervezgető.

Sürgősen magához hívatta kipróbált közvetítőjét, Jakob Villingert, alias Matthäus Langot. A salzburgi érsek utasítást kapott, utazzon haladéktalanul Rómába és készítse elő a Habsburg pápává történő megválasztását. Megbízása úgy szólt, hogy még II. Gyula életében érje el, hogy Miksát koadjutorrá kinevezzék.

Nos, így gondolkozott a császár, most már csupán egyvalami hiányzik a tiarához: a pénz. Tanácsadói számításai szerint a konklávé megvesztegetése nagyjából 200–300 ezer dukátba kerülne. Tehát ismét Augsburgba küldték Paul von Liechtensteint, hogy elmagyarázza Jakob Fuggernek őfelsége zseniális ötletét.

Elképzelhetjük a csodálkozó, enyhén derűs kifejezést a nagynevű kereskedő barázdált arcán, amikor a császári tanácsos kifejti neki a tervet. Igencsak mulatságosnak találhatta, hogy legjobb ügyfele pénzt kért tőle ahhoz, hogy második legjobb ügyfelénél, nevezetesen a római egyháznál „bevásároljon".

Bármily dilettánsnak találta is Miksa elképzelését, Jakob Fugger azt is azonnal felismerte, veszélyes játékba bocsátkozna, ha egyértelműen elhatárolná magát a császár tervétől. A császár ezt nyilván komolyan gondolta: hisz haladéktalanul tízezer gulden útiköltséget kívánt Paul von Liechtenstein számára, hogy Rómában előkészíthesse a talajt. A kért hatalmas összegért zálogba felkínálta „négy legértékesebb ládánkat klenódiumainkkal, uralkodói palástunkkal egyetemben". Ez azt jelentette, hogy a jövőben a pápai ornátust fogja viselni.

Amikor Jakob aggodalmának adott hangot – hiszen a burgundi kincs esetében tapasztalhatta, mily nehezen tehetők pénzzé az efféle

drága ékszerek –, az udvarnagy biztosította róla, hogy a felkínált drágaságokat 100 ezer dukátért visszavásárolják. Mindezen felül, a teljes adósság fejében, a Fuggerek kapják meg az örökös Habsburg-tartományok minden adóbevételét, a spanyol subsidiumokat, segélypénzeket is beleértve.

Mivel a kereskedő jól tudta, mily gyéren csordogálnak a birodalom kincstárába az adókból befolyó pénzek, csak legyintett. Miksa megbízója erre nyomban megígérte, hogy a koronázás után a pápa Fugger pártfogoltját teszi meg majd az egyházi kincsek kezelőjének. Paul von Liechtenstein nem volt irigyelésre méltó helyzetben, mert urától azt a megbízást kapta, hogy semmi esetre se engedjen, és győzze meg a kereskedőt: „Ne késlekedj, ne légy lomha, mint ahogy Mi is bizalommal vagyunk irántad, miként azt a sürgető idő és a szükség megköveteli."

A MEDICIK MEGHÓDÍTJÁK A VATIKÁNT

A sváb kereskedő csalhatatlan valóságérzékét bizonyítja, hogy az ajánlatot nem vette komolyan, bármily csábítóan és sürgetően hangzott is. A probléma magától megoldódott, amikor néhány nap elmúltával újabb hírek érkeztek az Örök Városból. A Rovere pápa, hála erőteljes alkatának, ismét a gyógyulás útján volt. A pápa heves vérmérsékletét ismerve, mily végzetes kimenetelű lehetett volna a Fuggerekre nézve egyetlen elsietett lépés is!

Jakob Fugger csalhatatlan ösztönnel megérezte, hogy a beteg, korrupt és korrumpáló egyház még mindig elég életerős az efféle támadások átvészeléséhez. Éppen ezért, régi bizalmasa, Caravajal volt pápai legátus érdekében sem mozdította a kisujját sem, amikor az időközben ellenpápává kiáltotta ki magát, és „vándor-zsinat"-jával egész Európát bejárta.

II. Gyulának, aki 1511 októberében elhatárolta magát a Cambrai-i Ligától, hogy Katolikus Ferdinánddal, Spanyolország királyával és a Velencei Köztársasággal szövetkezzék Franciaország ellen – II. Gyulának tehát minden oka megvolt rá, hogy elégedett legyen sváb üzleti partnerével. A Róma és Augsburg közötti egyetértés mindazonáltal csupán másfél évig tartott.

1513 januárjában II. Gyula ismét megbetegedett, és ezúttal nem volt sok remény a felépülésére. Németországban elsőnek természetesen Jakob Fugger értesült erről. Így már január 30-án délután tájékoztathatta Paul von Liechtensteint a pápa várható elhalálozásáról. A Rovere

pápa, akit a történészek a Hatalmasnak neveznek, csak február 21-én reggel távozott az élők sorából.

A Fuggerek különfutára azon nyomban vitte a hírt Rómából Veronába, a császári helytartónak. Az innsbrucki udvar azonban csak néhány nappal később értesült róla - ez is a fuggeri és a császári hírszolgálat közötti minőségi különbség újabb bizonyítéka.

Miksa kalandos pápaterve rég feledésbe merült, a történelem is túlhaladta, amikor Rómában összeült a konklávé. A mindössze harminchét éves Giovanni de' Medicit választotta meg pápának, X. Leó néven. Lorenzo (il Magnifico) másodszülött fia már egész fiatalon, tizenkilenc éves korában bíboros lett, és megválasztásáig inkább költséges kedvteléseivel és a szép lányok iránti vonzódásával tűnt ki, mint túlzott jámborságával.

Jakob Fugger más okokból szemlélte vegyes érzelmekkel az új katolikus főpásztort. Tartott tőle ugyanis, hogy az olasz nagytőkével rokonság útján összefonódott Medici család az idegen svábok helyett ismét saját honfitársaira fogja bízni az egyház pénzügyeit. Zink ezért utasítást kapott, hogy azonnal a lehető legjobb viszonyt alakítsa ki a fiatal pápával, és minél pontosabban puhatolja ki pénzügyi terveit.

Amikor a pompakedvelő X. Leó április 11-én elindult diadalmenetére a Vatikánból a Lateráni-palotába, egyetlen épületet sem díszítettek fel szebben Rómában, mint a Fugger-bankházat. „A reneszánsz leggazdagabb ünnepi menete" - ahogyan Aloys Schulte művészettörténész írja - megállt a diadalkapu előtt, amelyet Zink emeltetett az új pápa tiszteletére. Ebben „az egyház processziós művészetének színejava forrt egybe az antik műemlékek újrafölfedezett fényűzésével".

AUGSBURGBAN A DERÉKSZÖG DOMINÁL

Az itáliai reneszánsz életszeretetével és építőkedvével szöges ellentétben állt a svábföldi központ józan, csupán a tartozik és követel oldalakra figyelő szerzési vágya. Míg az Alpoktól délre festők, szobrászok és építészek addig példátlan forma- és színgazdagságban tobzódtak, Augsburgban az egyszerű derékszög dominált. A rendermarkti központ már rég szűknek bizonyult a mind kiterjedtebb üzletek lebonyolítására. A szerény, favázas homlokzat mögött senki sem gyanította volna a világot átfogó konszern központját. Legidősebb fivérének halála után Jakob is úgy vélte, itt az ideje, hogy a cég a jelentőségének megfelelő székhelyet kapjon. Alapját 1511. ja-

nuár 21-én rakta le, amikor anyósától, Sybille Sultzer-Artzttól megvette a Weinmarkton azt a házat, amelyben eddig is lakott a feleségével. Kilenc hónap múlva 2400 guldenért megszerezte Thomas Ehingertől a szomszédos házat, majd két év elteltével újabb, a hátsó traktussal határos épületeket vásárolt.

A kiterjedt háztömböt azután teljesen újjáépíttette az augsburgi Jakob Zwitzel mesterrel és más neves építészekkel. A családi krónikában ez áll: Jakob Fugger „elsőnek a Fugger-házat szerezte meg magának a Weinmarkton sógorától, Wilhelm Arczetintől, majd vásárolt hozzá egy vendégházat, amelyet felségesen újjáépíttetett, oly módon, hogy a két házból egy lett. Pompázatos belső berendezéséről mindenki tud, aki csak járt benne."

A nagykereskedőnek feltűnően jó érzéke volt az optikai hatások iránt; ezt Clemens Sender városi jegyző és krónikás is megerősíti: „...pompás otthon, de nem egyedül a maga élvezetére, hanem azon szegény emberek befogadására és hasznára, akik ott végzik munkájukat és kapják táplálékukat."

A Fuggerek barátja bizonyára alaposan túlzott, amikor ennyire hangsúlyozta az új ház emberbaráti rendeltetését. Pedig az távolról sem volt hajléktalanok fényűző melegedője, hanem a napnyugat legjelentősebb vállalatának irányítóközpontja. Ugyanazon a helyen, ma is állnak a híres Fugger-házak és a Három Szerecsenhez címzett szálloda, mégpedig szinte változatlanul ugyanabban a formában, ahogy Jakob négyszázötven évvel ezelőtt megépíttette.

Főként a Damenhof, az asszonyok lakosztálya tesz ránk mély benyomást harmonikus architektúrájával; ezt valószínűleg Sybille, a hitves óhajára építették. Az első reneszánsz épületek egyike német földön. A későbbi Fugger-nemzedékek jelentősen bővítették és továbbépítették a főúri nagyvonalúsággal tervezett épületegyüttest.

Jakob semmit sem sajnált tőle, amit az is bizonyít, hogy új házainak tetőzetéhez 400 mázsa rezet hozatott a magyar bányákból. Antonio de Beatis olasz építész, aki 1517-ben járt Augsburgban, így írja le útinaplójában benyomásait az utcai fronton 68 méter hosszú épületegyüttesről: „A palota a legszebbek közé tartozik Németországban. Színes márványlapokkal díszítették. Az utcai homlokzat sok arannyal és tökéletes színekkel festett történelmi képeket mutat. A tető teljes egésze rézből van. A német módra berendezett helyiségeken kívül láthatunk néhány itáliai ízlés szerint valót is, amelyeket szépen és jó érzékkel alakították ki."

Norbert Lieb művészettörténész így vélekedik a Damenhofról: „Az épületszárny Itáliát idéző, művészi-életvidám összhangulata a freskókon a német Miksa-korszak öntudatos életérzésével párosul, a pezsgő jelent és a történelmi múltat elegyítve. Jakob Fugger házának eredeti atmoszférájából a Damenhof sejteti meg a legtöbbet."

A BARÁT MINT SZERETŐ

A Fuggerek lakó- és irodahelyiségeiben azonban korántsem folyt mindig oly vidáman és elegánsan az élet, ahogyan azt a boltíves belső udvar sejtetné. Mély szakadék tátongott a családban, amely csupán a nemzedéki konfliktussal nem magyarázható. Jakob talán a saját gyermektelensége miatt érzett keserűségében úgy bánt fivéreinek fiaival, mint szolgákkal, s nem mint rokonokkal. Az unokaöcsöknek minden füttyentésre engedelmeskedniük kellett, mert a patriarchális nagybácsi nem tűrt ellentmondást.

Ulrich Fugger nem is bírta tovább, és visszavonult a tiroli Schwazba, hogy kikerüljön a családi zsarnok bűvköréből. Testvére, Hieronymus, akinek üzleti érzékét Jakob semmire sem tartotta, Kölnbe ment. Csak Georg két fia, Raymund és Anton maradt. Hosszú időn át Raymund számított a keményebbnek: egyedül ő mert alkalmanként ellentmondani a nagybácsinak. Anton, a fiatalabb, rendkívül intelligens, de sokkal engedékenyebb volt, amiért a nagybátyja puhánynak tekintette.

Jakob kereskedői zsenialitása és üzleti sikerei bizonyára imponáltak nekik, ami mégiscsak elősegítette a megértést nagybácsi és unokaöcsök között. Annál kevésbé tudták viszont megbocsátani Sybille nagynénjük olykor egészen minősíthetetlen hangú, fölényes rendreutasításait. Az elkényeztetett, szenvedélyes asszony mindig egy sereg hódolót gyűjtött maga köré a Weinmarkton lévő házban. Inkább a társadalmi rang, mint a szellemi igény ösztönözte őket, hogy az itáliai művészetről és humanista filozófiáról vitatkozzanak. Jakob Fugger közönséges pénzkereseti módja legfeljebb gúnyos vállrándításra késztette a társaság tagjait.

Ennek a körnek úgy megerősödött a befolyása Jakobra, hogy az 1512. december 30-án kelt, döntő jelentőségű társasági szerződést tanúként kizárólag felesége barátaival íratta alá. Hozzájuk tartozott, többek között, Ulrich Sultzer - akit Jakob mentett meg a hóhértól Innsbruckban, mert állítólag 200 guldent lopott -, valamint Konrad

Rehlinger, akit Jakob is a barátai között tartott számon, továbbá Matthäus Langenmantel és a dúsgazdag Öhem család néhány tagja. Jakob jóakarói, például Clemens Sender szerzetes és városi jegyző, hamar észrevették, hogy „Konrad Rehlinger titokban Fuggerné asszony körül legyeskedett, pedig Jakob Fugger úr teljes bizodalommal volt iránta, barátságával tüntette ki, és állandóan vendégül látta asztalánál".

Kiváltképpen a temperamentumos, szókimondó Raymundot botránkoztatta meg titokban csodált nagybátyja feleségének ledér életmódja. A Langenmantel-krónika azt is tudni véli, hogy Raymund „erőszakkal, kezében fegyverrel bírta le szolgái által és kényszerítette ölelésre őket, mely ölelés oly kárára vala az asszonynak, hogy 20 ezer guldent veszített általa". Jakob halála után kiderült, hogy ez nem légből kapott állítás volt, de erről majd később.

Raymund valószínűleg Sybille engesztelhetetlen gyűlöletének köszönhette, hogy nagybátyja félreállította a cégben. Kezdetben még kapott fontosabb megbízásokat, például a mantuai kongresszus megfigyelőjeként, de Jakob később egyre inkább háttérbe szorította. A végérvényes kidobástól egyedül az mentette meg, hogy Thurzó Katalin volt a felesége. Anton ezzel szemben ügyesebben leplezte érzelmeit, és idejében rendezte viszonyát a nem kedvelt nagynénivel.

Sybille Artzt gyakorlatilag az egész augsburgi előkelő világgal atyafiságban állt. Egyik unokanővére – a híres gurki kardinális, Matthäus Lang lánytestvére – György bajor herceg szeretője volt. Az Artztok, Sultzerek és Öhemek klánjában sok volt a polgármester, üzletember, lovag és nagybirtokos. Az ősi patríciuscsaládok köreiben Jakob Fugger továbbra is csupán ügyes, de nem túl előkelő újgazdagnak számított.

Minden vállalkozói és politikai kifinomultság mellett lelke mélyén a pénzmágnás valóban egyszerű sváb maradt. Ez a cinikus hatalompolitikus ragaszkodott a hagyományos értékekhez, hitt Istenben, bűnben és feloldozásban, rettegett a pokol kínjaitól, és tudatában volt annak, hogy minden mulandó, ami földi. Gyermektelensége és magára maradása saját családjában valószínűleg csak táplálta vallásosságát.

FOLYÓSZÁMLA A SZENTEKNEK

Az a férfiú, aki ha céljai úgy kívánták, szemrebbenés nélkül küldte a halálba katonák ezreit és hidegvérrel semmisítette meg üzleti ellen-

feleit, legalább napjában egyszer térdre ereszkedett a komor Szent Anna-kápolnában, hogy alázatosan könyörögjön Urához áldásért. Remekül értett az üzleti érdek és a felebaráti szeretet összekapcsolásához. A 993-ban szentté avatott Szent Ulrich nevére nyitott folyószámlán apránként 15 ezer guldent halmozott fel, egyrészt azért, hogy ne tehesse rá a kezét se az adóhivatal, se a császár, másrészt azért is, hogy időnként jótékonysági célokra fordítsa.

Nyilván hasznot hozó „jövőbeni beruházás"-nak tekintette azokat a kiadásait is, amelyeket imádságokért és misékért egy szomszédos kolostor apácáinak fizetett. Míg más gazdag hívők „ereklyéket" halmoztak fel házukban, hogy kegyelmet nyerjenek a túlvilágon, a kereskedő módon gondolkodó Fugger az elszámolás útját választotta: miként a felvásárolt váltókat és adósleveleket, „imaköveteléseit" is a mérleg aktív oldalán szerepeltette „mennyei vagyon"-ként. Eközben az apácakolostorban csendben gyülekeztek a község szegényei, hogy áldozati gyertyák fénye mellett gyászmiséken könyörögjenek a gazdag kereskedő alamizsnájáért. Georg özvegye, Regina Fugger-Imhof is miseruhákat, szentségtartóhoz való gyöngyöket, oltárterítőket, zászlókat, füstölőedényeket és egyéb kegyszereket ajándékozott az augsburgi Perlachon álló Szent Péter-templomnak, Rómában elhunyt Markus fia emlékére, hogy az életében gátlástalan javadalomvadászként ismert Zink-tanítvány megmeneküljön a tisztítótűztől.

16. FEJEZET

Üzlet a hittel

Az üzletnek és a hitnek a középkorra jellemző összekapcsolódása, történetének legsúlyosabb válságába döntötte az egyházat, majd végül a reformációhoz és az egyház kettészakadásához vezetett. A lezüllesztett vallásos hit tudathasadása senkinél sem jelentkezett olyan élesen, mint éppen Jakob Fuggernél, aki pénze és politikai kapcsolatai révén, a pápai impérium legerősebb bástyája lett az Alpoktól északra. Az a kereskedő, aki minden napnyugati versenytársánál többet keresett a vallás üzletté züllesztésén, a hagyományos gondolkodásmód rabja volt.

Miközben faktora, Zink Rómában mind kétesebb üzleteket hajszolt, és a Fuggerek tökéletesen működő kereskedelmi gépezete az utolsó garasokat is kihúzta a hívek zsebéből, az a férfiú, aki mindezt kezdeményezte és a legtöbb hasznot húzta belőle, lelke mélyén szentül hitt a búcsú feloldozó hatásában. Négy búcsúévet vásárolt maga és felesége, Sybille számára, sőt felvételüket kérte a Szent Ulrich szerzetesrendbe is, hogy „az imádság, az ének, az olvasás, a böjtölés és egyéb jócselekedetek" kegyelmében részesülhessenek „a Mindenható Isten és a Mennyei Seregek tetteinek szolgálásával és magasztalásával".

Jakob Fugger mintha a biztosítótársaság egy válfajának tekintette volna az egyházat, ahova az ember pénz vagy imádságok formájában befizeti a biztosítási díjat, hogy halála után, ha komoly baj fenyegetné, legalább részben megtérüljön a kára. E józan, üzletszerű elképzelés sem ellensúlyozhatta azonban a nagyjából az 1509-es válságév után elhatalmasodó halálfélelmét. Csakis ezzel magyarázható, hogy szüntelenül vallási kérdésekkel foglalkozott, és hogy korán gondoskodott sírhelyéről a dominikánusok Szent Anna-templomában.

A hit kérdéseivel vívott harca, természetének megfelelően, nem elméleti, hanem nagyon is gyakorlati síkon folyt. Legjobb példa erre mai szemmel nézve – és valószínűleg legtöbb kortársa megítélése szerint is – megmagyarázhatatlan viszálya plébániája, a Szent Móric-templom papjaival. Az ügy évekig elhúzódott, és csak bosszúságot okozott neki. A háttérben lassan kibontakozó reformáció fényében

érthető csak meg az a szenvedélyes hév, amellyel a pénzmágnás nagyszabású üzletei mellett az olyan, viszonylag jelentéktelen kérdésekkel foglalkozott, hogy miként lehetne javítani az augsburgi templom vallási szolgáltatásain.

A vita azzal kezdődött, hogy a templomba járó hívek - közöttük előkelő augsburgi polgárok is - elégedetlenek voltak a papokkal. Hogy okkal vagy ok nélkül, ezt ma már nem állapíthatjuk meg. A hívők panaszkodtak, mert állítólag nem tartották meg az évfordulókat, túl kevés volt a mise, és silány gyertyákat égettek. Jakob a sikeres vállalkozó magabiztosságával állt a tiltakozó mozgalom élére, és a kanonokok engedélye nélkül, egy napon sekrestyési lakást rendeztetett be a templom sekrestyéje mellett. Ha egyszer a papok képtelenek gondoskodni a vallási rendezvények szabályos lefolyásáról, majd a polgárok maguk veszik kézbe az ügyet.

Mivel az egyházi státusszimbólumok annak idején minden világi pompánál többet számítottak, bízvást feltételezhetjük, hogy Jakob beavatkozásában is volt némi szerepe a felfuvalkodottságnak. Saját sekrestyés a Szent Móric-templom szolgálatában - ez már beszéd, ebben volt valami, ami a polgártársakat is ámulattal és irigységgel töltötte el. Jakob még az oltárt is lezáratta ministránsaival; a papok nem tehettek mást, a kóruson celebrálták az évfordulók megünneplését.

Panaszt emelt a Szent Móric-templom papjai ellen, mert véleménye szerint együgyűek voltak a prédikációik. Követelte, hogy olyan valakinek adjanak javadalmat, aki a hittudományok magisztere vagy a jogtudományok doktora, és aki őt illő színvonalon meg tudja „leckéztetni". A látszólag lényegtelen, a valóságban azonban sok hívő elégedetlenségét tükröző viszály addig éleződött, amíg római fiókjának útján közbenjárt X. Leó pápánál, hogy a legközelebb felszabaduló kanonoki helyet az ő választása szerint töltesse be.

Óhajának természetesen eleget tettek, habár a Vatikánban nem sok jelentőséget tulajdonítottak az ügynek. Különben is, Jakob nagyvonalúan vállalta a felmerülő költségek fedezését. Ám a nem kevésbé nyakas augsburgi kanonokok semmibe vették a Rómából érkező utasítást, és a kereskedő szemére vetették, hogy megkérdezésük nélkül beleavatkozik az egyház ügyeibe. Jakob Fugger azonban úgy érezte, hogy toronymagasan áll e papok fölött, és ezt nem is titkolta.

Aragóniai Lajos kardinálisnak nyilván dicsekedett, hogy „valamennyi német püspöki hely betöltésében, egyesítésében kétszer-háromszor is közreműködött, megkapván érte jutalmát", az „önkényes-

kedő, háborúságnak és bajnak örvendező papoknak" meg szemére vetette, hogy bűnösen elhanyagolják kötelességeiket.

A Szent Móric-templom plébánosáról így írt egyik levelében: „Nem alkalmas sem prédikálásra, sem gyóntatásra, nehézkes, kelletlen ember, aki csak a saját hasznát nézi." De a levél éppen Johannes Zinknek szólt, és ez Jakob panaszát minden hitelétől megfosztja.

Visszatetszést keltett benne az egyház morális züllése, amit saját környezetében tapasztalt, ám amihez ő is nagymértékben hozzájárult. Bartholomäus Riedler, a Szent Móric-templom esperes-plébánosa is felbőszítette: „Most majd utánanéz, hogy garázda papjai ellássák parókiájukat... Azt hiszem, az ördög garázdálkodik valamennyiben." Végül még olyan képzetei is támadtak, hogy „gyilkosság és szerencsétlenség" fenyeget, ha hamarosan nem segítenek a bajon.

A kereskedő nem nyugodott és nem sajnálta a fáradságot, amíg egy bizalmi emberét nem láthatta a Szent Móric-templom szószékén. Mivel a pápai rendelkezés sem segített, a bajor fejedelemhez, sőt végül a német császárhoz fordult akaratának érvényesítéséért. Időközben azonban pártfogoltja, Johannes Speiser megelégelte a huzavonát, ezért azt kívánta, hogy helyette Johannes Eck professzort nevezzék ki a Szent Móric-templomba, aki az ingolstadti egyetemen tanított, és a kor egyik legkörmönfontabb teológusának számított.

A ragyogó szónokot azonban nem nélkülözhették. Különleges feladat várt rá: neki kellett visszavernie a humanistáknak a monopolvállalatok és az uzsoraadók elleni támadásait. Végül mégis Johannes Speiser foglalhatta el a Szent Móric-templom esperes-plébánosi posztját. A sors iróniájaként ez a pap, akinek kinevezésébe Jakob annyi időt, pénzt és energiát fektetett, hamarosan átállt a lutheránusokhoz.

AHHOZ IS LUSTA, HOGY VÉTKEZZÉK

Bár Jakob 1520-ig elhúzódó privát vallásháborúja végső soron eredménytelen maradt, annál nagyobb sikereket könyvelhetett el az egyházzal kialakult tisztán üzleti kapcsolataiban. Eleinte úgy látszott, hogy a Medici-sarj pápasága alatt az augsburgi cég nemigen őrizheti meg egyeduralmát a Szentszék pénzügyeiben. Leó nemcsak hogy visszavonta elődjének összes búcsúengedélyét, hanem hatályon kívül helyezte a Fuggereknek a pápai pénzverdére szóló tizenöt éves bérleti szerződését is.

Intézkedését a pápa elődje, II. Gyula halálával és a Fugger cég újjáalakulásával magyarázta, mondván, hogy a cég már más, mint annak idején, a szerződés megkötésekor volt. Noha Zink hivatkozott arra is, hogy tekintélyes, új házat építtetett, kizárólag a pénzverde céljaira, Leó firenzei bankárokra ruházta a jövedelmező pénzverési jogot. A Fuggerek csak 1518. március 3-án jutottak újra pénzverdebérlethez.

Kedvezőbben alakult ugyanakkor a búcsúüzlet, mivel a Medici pápa nem tudott ellenállni a búcsúengedélyekből származó, kényelmesen feltárható és bőven buzgó jövedelemforrásoknak. Hamarosan ismét érvényesnek nyilvánította a Szent Péter-bazilika építésére szánt búcsúcédulákat, és fokozatosan újra engedélyezte a nem is olyan régen még visszavont búcsúk többségét. A Fuggerek azonnal megértették, hogy fordult a kocka, és egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy újabb lehetőséget keressenek – vagy teremtsenek – búcsúcédulák kibocsátására.

Amikor például 1511 őszén tűzvész pusztította el a konstanzi székesegyház egy részét, Zink kapva kapott az alkalmon, hogy újra perselyezhessen. A konstanzi, churi, augsburgi, strassburgi, mainzi, bambergi, salzburgi, passaui és würzburgi püspökségekre kiterjesztve, kijárta az úgynevezett „konstanzi dóm-búcsút". Az erre vonatkozó pápai bulla, jellemző módon, elsőnek Augsburgba jutott el, és Jakob csak akkor volt hajlandó kiadni a kezéből, ha a kanonokok a várható bevételeknek legalább a felét a Fuggereknek engedik át.

Mivel így jóval kevesebb folyt volna be a dómépítők kasszáiba, megszületett a döntés: Zink útján el kell érni Rómában, hogy a dómbúcsút a magdeburgi püspökségre is terjesszék ki. Ezt azonnal engedélyezték is, úgyhogy a dómbúcsú végül a Német Birodalom nagy részét érintette. Látva, hogy minden milyen simán ment, no meg hogy pótolják a pénzverési szerződés felbontása miatt kieső nyereséget, Johannes Zink és helyettese, Engelhard Schauer teljes gőzzel nekilátott a búcsúüzlet föllendítésének. Rómában mindig újabb és újabb bullák kibocsátását érték el, hogy ispotályokat, templomokat és kolostorokat építhessenek Wittenbergben, Strassburgban, Nürnbergben, Bécsben, Annabergben, Trierben, Ingolstadtban és sok más helyen. A hívők rettegése a tisztítótűztől megnyitotta az erszényeket az Etschtől a Beltig és a Maastól a Memelig. Ezek után már csak arra a bizonyos cseppre volt szükség, amelytől betelik a pohár.

A reformációt kiváltó és a másfél évezredes egyház szétszakadását előidéző végzetes üzlet előkészítése 1513. augusztus 30-án kezdődött.

Ezen a csodaszép nyári napon választották Magdeburg érsekévé a mindössze 23 éves Hohenzollern-sarjat, Brandenburgi Albrechtet, Joachim, brandenburgi választófejedelem testvérét. Alig egy héttel később ráadásul a szász halberstadti püspökség adminisztrátorává is kineveztették.

Csakhogy a pápának is meg kellett erősítenie a Hohenzollernek egyértelmű „pontozásos" győzelmét, amelyet a szász Wettin hercegi házzal folytatott hatalmi harcban arattak. És ezúttal nem csupán formaságról volt szó, mert először is a két püspökség összevonását kellett megindokolni, másodszor pedig bebizonyítani, hogy az új, kétszeres püspök fiatal kora ellenére alkalmas a tisztségre. A Hohenzollernek ezért magas méltóságokból verbuvált bizottságot állítottak fel, amelynek az volt a feladata, hogy találkozzon Rómában a Német Lovagrend prokurátorával, Johann Blankenfeld doktorral, majd kérjen kihallgatást a pápánál.

Johann Blankenfeld rendkívül agyafúrt jogász hírében állott, és kitűnő kapcsolatai voltak a Vatikánban. Ezenkívül távoli rokonságban állt a Fuggerekkel. Testvére, Elisabeth ugyanis 1499-ben nőül ment az őzcímert viselő Siegmund Fuggerhez, aki annak idején a Höchenstetterek faktoraként dolgozott Hoachimsthalban. Ez a kapcsolat igen fontos volt Brandenburgi Albrecht küldötteinek, mert csak a Fuggerek támogatásával remélhették, hogy érdekeiket érvényesíthetik a pápai udvar hatalmi játszmáinak útvesztőiben.

És valóban sikerült is sok-sok szóval fokozatosan kicsikarni a hozzájárulást az ifjú Albrecht szokatlan tisztséghalmozásához X. Leó pápától, akiről az egyik római követ azt állította, hogy „túl kövér és lusta ahhoz, hogy maga vétkezzék, ezért a színpadon játszatja el magának a vétkeket". A Fuggerek nevében Zink rendezte az anyagiakat: 1079 dukátot fizetett ki készpénzben a pápai kamarásnak. Az üzlet, ha nem is volt egészen kóser, azért az akkori erkölcs(telenség) határain belül bonyolódott le.

A küldöttek – őszentsége szokásos áldásaival ellátva – éppen úton voltak hazafelé, Németországba, amikor a véletlen újabb lehetőséget játszott az ifjú érsek kezére, hogy felségterületét tovább bővítse. Február 9-én ugyanis elhunyt a mainzi érsek, hatalmas terület ura. Ez a tény egészen új távlatokat nyitott, hiszen ha sikerül elegendő pénzt felhajtani, Albrechtnek reális esélye van a legpompásabb német egyháztartomány bekebelezésére is.

A püspöki pásztorbot már 1508-ban is takaros összegbe, 21 ezer forintjába került a most elhunyt érseknek, s ezt természetesen a hívők-

nek kellett megtéríteniük. A jámbor keresztényeket alaposan megkopasztották az utolsó tíz esztendőben, mert a püspöki gyűrű éppen háromszor cserélt gazdát ezen idő alatt. A terjeszkedni vágyó Brandenburgi Albrechtnek tehát abból kellett kiindulnia, hogy a nyakig eladósodott „Arany Mainz"-ból aligha préselhet ki elegendő pénzt a hőn áhított cím megszerzésére. Ennek ellenére egyetlen alkalmat sem szalasztott el, hogy versenytársát, Lajos pfalzi választófejedelem egyik fivérét befeketítse a császárnál és a kanonoknál. Jelszava az volt: mégis az enyém lesz! Mire a káptalan március 9-én összeült a püspökválasztásra, már el is dőlt a verseny. Albrecht megígérte, hogy a szükséges palliumokat saját zsebéből kifizeti, továbbá kiváltja a Hessennek elzálogosított Germsheim városát, és saját költségén minden külső ellenség ellen megvédelmezi az érsekséget. Egyhangúlag meg is választották.

Albrechtnek most már csupán azt a csekélységet kellett megoldania, hogy hozza a pápa tudomására választási sikerét. Azzal tisztában volt, hogy csak a Fuggerek segíthetnek rajta. Bátyja, Joachim választófejedelem, ezért levelet küldött Augsburgba: sürgősen továbbítsák a mellékelt ajánlóleveleket Rómába doktor Blankenfeldnek, és készüljenek fel, hogy nagyobb összeget kell kifizetniük az Örök Városban.

UDVARIAS KIFEJEZÉS A MEGVESZTEGETÉSRE

Olyan simán azért természetesen nem ment a dolog, mint ahogy azt a választófejedelem elképzelte. „Németországban még sohasem fordult elő, hogy két ennyire jelentős érsekség egy kézbe, méghozzá egy huszonöt éves férfi kezébe kerüljön; mind a császárnak, mind a pápának rendkívül elnézőnek kellett lennie ahhoz, hogy ezt eltűrje, sőt engedélyezze" - kommentálja az eseményt Aloys Schulte Fugger-kutató.

Valóban: jóllehet Jakob Fugger május 15-étől - Albrecht adóslevele ellenében - készenlétbe helyezett 29 ezer guldent római fiókjánál, a fiatal érsek nem is álmodott akadályba ütközött a Szentszékénél. Befolyásos egyházfejedelmek, közöttük a pompás palotájáról híres Raffaele Riario kardinális és Silvius de Passerinis pápai datar értésére adták, hogy őszentségét nem szabad terhelni ezzel a képtelen históriával. Később kiszivárgott, hogy Matthäus Lang gurki kardinális titokban intrikált a porosz Brandenburgi ellen, mert az elhunyt mainzi érsek állítólag neki ígérte oda a püspökség területének valamennyi

prelátusi körzetét és egyházi javadalmát, valamint tudni vélték, hogy Miksa császár sem látna szívesen ennyi hivatalt ilyen fiatal ember kezében.

Igencsak rosszul állt Brandenburgi Albrecht szénája, amikor egy titokzatos ismeretlen kapcsolódott az ügybe, akinek személyazonosságát minden beavatott gondosan titkolta. A küldöttség vezetője, Johannes Blankenfeld azt írta július 3-án érsekének, hogy „útközben (találkozott) valakivel, afféle derék, szavahihető személlyel, aki azt mondotta, ha szándékunk szerint óhajtjuk az ügyet elrendezni, úgy állapodjunk meg a pápával egy tízezer dukátos kompozícióban". Hogy ez a „kompozíció" nem volt más, mint a megvesztegetésre szánt összeg szépítő megnevezése, azt a levélíró néhány sorral lejjebb maga igazolja: „Szíven üt bennünket, ám mégsem ijedünk meg oly nagyon attól, hogy ügyünknek és szándékunknak pénzzel szerezzünk érvényt, inkább abban reménykedünk, hogy kevesebbel is beéri és mégsem taszíttatunk le egészen a mennyei lajtorjáról."

Ha azonban a Hohenzollern küldöttei azt hitték, hogy tárgyalni tudnak a nagy ismeretlennel a „kompozícióról", alaposan tévedtek. Megpróbáltak ugyan lépéseket tenni a pápa közeli rokona, a nagy hatalmú Giulio de' Medici bíboros (a későbbi VII. Kelemen pápa) révén, de a Medici válasza elárulta, hogy a Hohenzollerneket kontároknak tekintik Rómában. Hűvösen közölte a büszke itáliai: „Nem lenne a pápa kedvére való pénzt elfogadni egy efféle megerősítésért."

Sokba, mondhatni nagyon is sokba került a jó tanács, mert az ismeretlen hajthatatlan maradt. És úgy látszott, egyedül ő rendelkezik a szükséges eszközökkel és lehetőségekkel, hogy a hallatlan hivatalhalmozásra a pápa jóváhagyó áldását megszerezhessék. Amikor a küldöttek siránkozni kezdtek, hogy uruk pénzesládája korántsem kimeríthetetlen, a névtelen sakkjátékos szárazon megjegyezte, hogy a tízezer dukát csupán előleg, és különben is, az apostolok is tizenketten voltak, és nem tízen. Uso von Alvensleben, a delegáció tagja talpraesetten válaszolta: a fő bűnökből viszont csupán hét van. Az ismeretlen mosolyogva megígérte, hogy pártfogásába veszi az ügyet.

„ÖRVENDEZZÉK HÁT HERCEGSÉGED"

Teljes bizonyossággal sohasem sikerült megállapítani, ki lehetett ez a különös javadalomkufár, aki a jelek szerint rendkívüli hatalommal rendelkezett Rómában. Sok minden szól azonban amellett, hogy

Johannes Zinkről lehetett szó, a Fuggerek faktoráról. A Fuggerek kezdettől fogva be voltak avatva Brandenburgi Albrechtnek a javadalmak megszerzéséért folytatott hajtóvadászatába. Magas rangú szentszéki tisztviselőknek vagy befolyásos bíborosoknak talán szintén módjukban állt volna pénzért megszerezni Albrechtnek a püspökségeket, de bizonyára nem ismerték pontosan a német egyháztartományok anyagi lehetőségeit, pedig arra elengedhetetlenül szükség volt a terv további lebonyolításához.

Az ismeretlen ugyanis, mint aki pókerezik, módszeresen felverte az árat. Először azt rebesgették, hogy a pápa ismét ki akarja emelni a halberstadti püspökséget Albrecht javadalomcsomagjából. Azután arról értesültek a küldöttek, hogy X. Leó az érseknek csupán a semmitmondó gondnoki címet óhajtja adományozni Halberstadtban. A gondnok csak újabb anyagi engedmények után emelkedhet Halberstadt adminisztrátorának tiszteletre méltó rangjára. Az alkudozás egész júliusban folyt, s X. Leó csak augusztus 18-án nevezte ki a konzisztórium ülésén Brandenburgi Albrechtet Mainz és Magdeburg érsekévé és a halberstadti apátság adminisztrátorává. Megkönnyebbülve írhatta haza Blankenfeld: „Örvendezzék hát, Hercegséged, az Úrban."

Miközben Brandenburgi Albrecht november 6-án ünnepélyesen bevonult Mainzba, és kegyesen tűrte, hogy a hívők ezrei ünnepeljék, Jakob Fugger mérleget készített az augsburgi főirodában. A vállalkozás - kenőpénzekkel, futárdíjakkal, egyéb költségekkel és kamatokkal együtt - óriási összeget, 48 236 guldent nyelt el. A pénz nagy része már ki volt fizetve, most azon kellett mesterkedni, hogy meg is térüljön.

Természetesen mindenről jó előre gondoskodtak, és már az üzlet nyélbe ütése előtt pontos tervet főztek ki a pénz visszaszerzésére. A kiszipolyozott püspökségekből ekkora összeget nem lehetett kipréselni; ezt eleve tudták. Legalább ilyen gyenge lábon állt a Brandenburg-ház fizetőképessége is; ekkora summát onnan sem lehetett várni. Az anyagi fedezetet tehát csakis olyan nagy bank vállalhatta, mint a Fuggereké. Ám ahhoz, hogy a pénz megtérüljön és még keresni is lehessen jócskán az ügyön, ki kellett agyalni valamit. Szerencsére Johannes Zink sohasem jött zavarba, ha efféle ötletekre volt szükség. Ő már a kezdet kezdetén egy másik üzlethez kötötte a javadalomüzletet: a három püspökségért csak abban az esetben lehet magas árat elérni - tudatta a Szentszék vagyonkezelőivel -, ha a pápa nagyszabású búcsút engedélyez. Mivel a búcsú az egyháznak csupán Leó aláírásába került, ugyanakkor pedig jelentős bevételekkel kecsegtetett, a tár-

gyalások mindkét fél számára örvendetesen haladtak. A Fugger-faktor legalább olyan ügyesen alkudozott a Vatikánban a tervezett búcsú térbeli kiterjesztéséről és időtartamáról, mint amilyen ravaszul felverte az árat a titokzatos idegen Albrecht követeinél.

A huzavona egész őszön át tartott, mivel Albrecht megbízottai csak december 2-án érkeztek ismét Mainzba. A kicsinyes egyezkedés eredményét először szigorúan titokban tartották, mert még a legedzettebb szentszéki tisztviselők is hallatlannak találták. X. Leó ugyanis a Német Birodalomnak majdnem a felét kitevő területen ruházta fel Brandenburgi Albrechtet azzal a joggal, hogy nyolc éven át szipolyozza a hívőket. Aloys Schulte egyháztörténész megpróbált a szokatlan üzlet mélyére hatolni: „A Szentszék elzárkózhatott volna azzal, hogy egyszerre három püspökség túlzott követelés, de vajon milyen érdeke fűződhetett ahhoz, hogy így fölemelje a Brandenburgit? Bizonyára az, hogy ha már egyszer enged az óhajnak, és ilyen magas jövedelemhez juttat egy ifjú német herceget, miért ne növelné a dataria egyben a pápai bevételeket is? A német követek pedig azzal áltatták magukat, hogy a datar háza amúgy is olyan, mint a piac, és hogy a kívánt ár megadása nélkül nem lehet célhoz jutni."

Hamarosan hírhedt búcsúprédikátorok járták a német földet, hogy a hívőket a tisztítótűzzel ijesztgessék. Hivatalosan „a római Szent Péter-templom építésére hirdetett szentévi búcsú"-nak nyilvánították az akciót, a valóságban azonban a bevételnek az volt a rendeltetése, hogy a Brandenburgi Albrechttel kötött kétes javadalomüzlet fedezetét előteremtse.

Az üzlet aprólékosan kidolgozott részletei mesterre vallanak. A búcsú kezdetét például ravaszul 1514. augusztus 1-jére, arra a napra helyezték, amelyen a pápa a híres Raffaello Santit kinevezte a nagyszabású mű építészének. Aloys Schulte felháborodottan írja: „Sokszor láthattuk már, hogy a búcsú nem követte pontosan azt a célt, amelyet az indítványozó kitűzött. De hogy egy búcsút Szent Péter nevében hirdessenek meg, csupán azért, hogy egy egyházfejedelemnek megkönnyítsék a szimóniához* szükséges pénzek megszerzését és a püspökségek halmozását, erre még nem volt példa. Mindenki becstelen, aki részt vett ennek a búcsúnak a megszervezésében."

A valóságban sokkal több volt becstelenségnél; ez volt az a csepp, amelytől betelt az elégedetlenség pohara. Ezzel a „szuper-búcsúval"

* Lelkiekkel, egyházi tisztségekkel vagy javakkal való kereskedés (az újtestamentumi Simon mágus nevéről).

a pápa monopóliumot adott a Fuggereknek, hogy hasznot húzzanak a német hívők szorongásaiból. Amint életbe lépett ugyanis, az érintett területeken automatikusan érvényét vesztette minden más búcsú. A különös szentévi búcsúból csupán azok a vidékek maradtak ki, ahol a Fuggerek már korábban rendkívüli búcsúpénzeket szedtek be, például a konstanzi székesegyház vagy az augsburgi dominikánus kolostor építésére.

Azoknak az egyházfejedelmeknek, akik a Fuggerek közreműködése nélkül szereztek maguknak búcsúkat, most le kellett mondaniuk a megszokott bevételekről. „Albrecht - írja Schulte - ezzel a bullával magának szerezte meg a pénzt, elragadva mindenkitől, aki a maga bullája által remélt adományokat és bevételeket. És nehogy bármi keresztezhesse terveiket, Zink Rómában minden visszavonási kísérlet ellen bebiztosította a pápai dekrétumot: a búcsút nyolc éven belül semmilyen körülmények között nem lehetett felmondani."

A serény dr. Johann Blankenfeld, Zink segítségével, egy rendkívüli búcsú jogát is megszerezte Skandináviára és Litvániára, és ráadásul kineveztette magát az ügyben illetékes biztosnak is. A rászedett egyházfejedelmek és itáliai nagybankárok nem győzték törni a fejüket, hogyan sikerülhetett a Fuggereknek és brandenburgi megbízóiknak gyakorlatilag egész Közép- és Észak-Európát „gondjaikba venni". A rejtély megoldása igen egyszerű: természetesen pénzzel. Johannes Zink az általános szokástól eltérően, a búcsúbevételeknek nem egyharmadát, hanem felét ígérte oda.

AMIKOR A PÉNZ A PERSELYBEN CSÖRREN...

Mivel azonban a mindig pénzéhes Miksa is részesedni akart a bevételekből, és ezért még várt a császári engedély kiadásával, a gondosan kitervelt vállalkozás egyre kockázatosabb üzletnek látszott, hiszen ki tudta volna kiszámítani, vajon a hívők mennyit hajlandók áldozni lelki üdvükért. Az ifjú „dupla érsek" tehát nem sokat teketóriázott, és hivatalának átvétele után azonnal elrendelte, hogy minden templomtól, kolostortól és paptól különadóként szedjék be jövedelmeik négytizedét.

Ez talán elegendő lesz a „normális" évdíjak kiegyenlítésére, a pápai jóváhagyást ellenben a búcsúból származó betétekből kell fizetni. Mielőtt azonban megindulhatott volna a tánc az aranyborjú körül, először természetesen ki kellett elégíteni az érintett fejedelmeket, akik

ugyancsak részesülni kívántak a várható aranyeső áldásaiból. Csupán kevesen álltak ellen a kísértésnek, megtiltván felségterületükön a tisztítótűzzel űzött kétes játékot. Egyikük, György szász fejedelem, így írt április 1-jén a lipcsei dominikánusoknak: „Tudomásunkra hozták, hogy Tetzel úr és néhány követője Kegyelmetek kolostorában kegyelemleveleket merészel kiadni, és prédikációikban valósággal kényszerítik alattvalóinkat azok megváltására, holott Mi, a Császári Felség parancsára, mind ez ideig nem engedélyeztük országunkban az efféle és más kegyelmek árusítását."

A számos búcsúprédikátor közül, akiket Brandenburgi Albrecht szétküldött az országban, kétségkívül Johann Tetzel, a pirnai dominikánus volt a leghangosabb. Egy biztosítási ügynök ékesszólásával és fortélyaival csalogatta a hívőket a három pánttal lelakatolt ládához: „Amikor a pénz a perselyben csörren, a lélek tüstént a mennybe röppen." Miközben a jámbor templomjárók az utolsó krajcárjaikat is összekaparták, hogy néhány nappal vagy héttel lerövidítsék a purgatórium rettegett kínjait, a művelt fők között megmozdultak a szégyentelen üzlet első kritikusai.

Néhányan, például Ulrich von Hutter lovag és Bernhardt Adelmann von Adelsmannsfelden augsburgi kanonok, mélységesen felháborodtak a gyűjtés „harácsoló cél"-ján. Az egyház túl fejlett üzleti érzéke miatt támadt általános elégedetlenség azonban csak akkor alakult át céltudatos tömegmozgalommá, amikor Luther Márton, a harmincnégy éves teológus, 1517. október 31-én kiszögezte a wittenbergi vártemplom ajtajára latin nyelven írt kilencvenöt tézisét a búcsú lényegéről.

A könyvnyomtatásnak hála, Luther téziseiből hamar „bestseller" lett. Első sikerén felbátorodva a szász teológiai doktor négy hónap múlva terjeszteni kezdte a nép között *A búcsúról és a kegyelemről* című, első német nyelvű írását. Luther ebben védelmébe vette a pápát a búcsúprédikátorokkal és kufárokkal szemben, hiszen eredetileg nem akart új egyházat alapítani, szándéka csupán az volt, hogy a régi egyházat megszabadítsa a torz kinövésektől.

Jakob Fugger Augsburgban eleinte ügyet sem vetett rá, amikor Andreas Mattstedttól, lipcsei faktorától, először hallott Luther lázadó nézeteiről és arról, hogy milyen visszhangot keltettek a nép körében. Fontosabb dolga volt annál, semhogy behatóan foglalkozzék egy jelentéktelen szerzetes teológiai szőrszálhasogatásával. Jakobot jobban érdekelte, hogy a búcsú kevesebbet hoz a konyhára, mint ahogy azt az érsek pénzügyi tanácsadói feltételezték, miközben az üzlet megszervezése a számításoknál lényegesen többe került.

A tapasztaltabb búcsúprédikátorok, közöttük a hírhedt Tetzel ugyanakkor havi 300 guldent is megkerestek; egyébként is, mindenki részesülni akart a látszólag kevés fáradsággal járó üzletből, pedig a személyi költségek igen jelentősek voltak. Minden prédikátor nyomában megbízható Fugger-alkalmazottak jártak, hogy ellenőrizzék és elkönyveljék a befizetéseket. Állandóan tartani kellett attól, hogy a komisszárok vagy helyetteseik a járandóságuknál többet vágnak zsebre.

Még javában folyt a hittel való kufárkodás, amikor 1518 szeptemberében mérleget készítettek. A teljes bevétel 42 043 gulden volt, pontosan 6192 guldennel kevesebb a kiadásoknál. A hiányzó összeggel Brandenburgi Albrecht számláját terhelték meg, aki valóban ki is egyenlítette tartozását. Ha a Fuggerek valóban csak a könyveikben kimutatott öt százalék kamatot keresik, számukra a búcsú rossz üzletnek bizonyult volna, de nyugodtan feltételezhetjük, hogy nem minden tételt könyveltek el abból, ami a pénztárba befolyt. És abban is biztosak lehetünk, hogy a Rómának lerótt adón is takaros kis summát kerestek. Mindent egybevetve azonban egy vallásháborút mégsem ért meg az üzlet.

17. FEJEZET

A Fuggerei

Jakob Fugger azokban az években csupán annyi időt szentelt a súlyos következményekkel járó búcsúüzletnek – melynek valláspolitikai jelentőségét egyébként teljesen félreismerte –, amennyi a hasznával arányos volt. Fontosabbak, mert jövedelmezőbbek voltak számára a császárral és királyokkal kötött kölcsönüzletek, valamint a mind kiterjedtebbé váló ércbányászat. Amikor legbecsesebb szövetségese, a tiroli Paul von Liechtenstein marsall 1513 nyarán rövid, súlyos betegség után Augsburgban meghalt, Jakob veszélyben látta hegemóniáját az innsbrucki udvarnál, mert a császár főkincstárnoka, Jakob Villinger röviddel azelőtt adta férjhez a lányát Philipp Adlerhez, a Fuggerek egyik legádázabb ellenfelének a fiához.

A Jakobtól sokat szenvedett kufsteini Hans Baumgartner is úgy érezte, hogy immár felvirrad neki, és ismét a sváb monopolista ellen uszította a tiroli bányatulajdonosokat. A Fuggerek üzleti könyvei hirtelen valóban a tiroli üzletek jelentős visszaesését jelezték. De Jakob sem ment a szomszédba a gyors válaszért. Azonnal utasítást adott, hogy Velencébe tartó hatalmas rézszállítmányai ne haladjanak át Tirolon, kerüljék meg az alpesi tartományt. Az innsbrucki tanács urai ezzel naponta jelentős vámbevételektől estek el. Veszteségeik tovább növekedtek, amikor Jakob rábeszélte régi üzleti vetélytársát, Ambrosius Höchstettert, az egykori szabót, hogy rezüket közösen és így olcsóbban szállítsák Velencébe.

Nem sok időbe tellett, s a mindenható kereskedővel szemben tanúsított tiroli ellenállás összeomlott. S ennek fő oka volt, hogy a császár nem engedhette, hogy legkiadósabb pénzforrása bedugulјon. Amikor Miksa megbízottai ismét hitelért folyamodtak, Jakob érthető módon begombolkozott. Hiszen a zsebében volt már csaknem minden zálog, amivel Miksa rendelkezett, és holmi homályos ígérgetésekre Fugger még sohasem adott pénzt. A császár már csak egyvalamit kínálhatott neki: földbirtokot. De Jakob ebben is igen válogatós volt: kizárólag olyan terület jöhetett szóba, amely Augsburg közelében van, vagy Kirchberggel és Weisenhornnal határos. Végül is Biberach kastélya és vidéke mellett döntött. A kiterjedt birtokhoz, amely a XIII. szá-

zadtól a von Pappenheim nemesi família tulajdonában volt, egy sor falu tartozott.

Az üzlet a következőképpen bonyolódott le: Miksa megvette a Pappenheimektől Biberachot, de a vételárat 34 ezerről lealkudta 32 ezer guldenre. Azután továbbadta az uradalmat Jakob Fuggernek, aki 20 ezer guldent készpénzben kifizetett neki, a maradékot pedig hitelként számolta el, évi 600 gulden kamatra. Nem egészen világos, hogy a császárnak milyen előnye származott a különös üzletből. Valószínűleg a vételár egy részével adós maradt a Pappenheimeknek, mivel azoknak nemigen volt lehetőségük rá, hogy tartozásáért felelősségre vonják a német császárt. Mindenesetre Jakob Fugger olcsón jutott újabb „felségterülethez".

Miksa makacsul folytatta kereskedelmi háborúját az engedetlen Velencei Köztársaság ellen, és szükségszerűen egyre jobban eladósodott. Így jutott Jakob Fugger szinte észrevétlenül a megtisztelő császári tanácsosi, sőt 1514. július 17-én a birodalmi grófi címhez. Az uralkodó ügyetlensége és az udvar bűnös hanyagsága valósággal rákényszerítette őfelsége legfőbb hitelezőjét, hogy átvegye a császári pénzügyek gondozójának a szerepét.

A császár bevételeinek és kiadásainak a zöme a Fuggerek könyvein ment át, és Jakob - többnyire akarata ellenére - mindjobban belebonyolódott az azokkal összefüggő üzletekbe. Egyszer Nürnberg birodalmi várost kellett hozzásegítenie tulajdonának bővítéséhez, másszor a Sváb Szövetség számára kellett katonákról gondoskodnia. A császári pénzügyek állapota minden elképzelést felülmúlt. Odáig fajultak a dolgok, hogy Miksa kénytelen volt saját részét drága áron visszavásárolni a Fuggerek riválisától, Höchstettertől, hogy eladásából kifizethesse éppen esedékes tartozását Jakobnak. A császárnak olykor személyesen kellett megjelennie a kereskedőnél lejáró váltóinak meghosszabbításáért. A német császár megaláztatása 1515 nyarán, az első bécsi kongresszuson érte el tetőpontját. A Duna menti metropolis már kereken háromszáz esztendővel Metternich herceg emlékezetes egyensúlyozó mutatványa előtt is fényes fejedelmi találkozó színhelye volt. A kezdeményezés az augsburgi kereskedőtől eredt, hogy politikailag biztosítsa kelet-európai vállalatait. Jakob óriási összegeket fektetett a magyar bányászatba. Közvetítők útján, a legnagyobb titokban, újabb bányákat és lelőhelyeket vásároltatott fel, kohóműveket létesített, utakat és raktártereket építtetett. Megállíthatatlanul növelte befolyási övezetét, mit sem törődve a Magyarország,

Csehország, Lengyelország, Szászország és a birodalom többi része között húzódó országhatárokkal.

1514. október 17-én például unokaöccse, Anton, a cég nevében átadta Hans Süss faktornak a Szudéta-vidéki Freiwaldau városát, a hozzá tartozó kastéllyal. Nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy Süss strómanként működjék, és a Reichenstein-hegységtől délre elterülő értékes aranybánya közelében felépítse a második Fuggeraut. A reichensteini aranybányászatba, a jól bevált módszerrel, Jakob már beszivárgott strómanjai révén, akik később, nagy összegű hitelek ellenében fokozatosan átadták neki bányarészvényeiket. Az előző tulajdonosok a Fuggereknél alaposan eladósodott Münsterberg-Öls hercegek, valamint Russwurm, Starzedel, Högner, Feldner és Langer bányarészvényesek voltak. Valószínűleg közéjük tartozott Veit Stoss, nürnbergi szobrász és fafaragó is, akinek 1503-ban, okirat-hamisításért, a hóhér mindkét orcáját tüzes vassal átfúrta.

„KÁR, GYALÁZAT ÉS GÚNY" A KORONA OSZTÁLYRÉSZE

Kiváltképpen Magyarországon nőtt a gyűlölet a mindenütt jelen levő kereskedelmi társaság ellen, amelynek szemmel láthatóan mindenben benne volt a keze. Számlájára írták a megdöbbentő áremelkedéseket és a pénz értékének gyors romlását is. Jakob eleinte diplomáciai csatornák útján építette fel védekezését. Johannes Zink segítségével azt is elérte, hogy Róma felhívást intézzen a magyar klérushoz: ne szítsanak gyűlöletet a hívők soraiban a sváb cég ellen. A magyar nemességet azonban nem volt könnyű lecsillapítani. Arra kényszerítette a gyenge Ulászló királyt, hogy nyilvános büntető vizsgálatot indítson a pénzromlás okainak kiderítésére és a Fugger-vállalkozások monopol jellegének felfedésére. A budai Venczeszlai Zsigmond köré tömörülő befolyásos tőkéscsoport azt követelte, hogy a Fuggerek pénzverési bérletét azonnal mondják fel.

Habár az augsburgi lobbi – élén a kincstárnoki rangra emelt Thurzó Elekkel – az uralkodópárnak és legbefolyásosabb udvaroncainak juttatott nagyvonalú ajándékaival megállította a támadást, az augsburgi Weinmarkton székelő stratéga ezt nem tartotta elegendő biztosítéknak. Jakob nagy összefüggésekben és távlatokban gondolkodott, ezért a magyarországi probléma tartós megoldására törekedett.

Jacob Fugger (1459 - 1525)
Lorenzo Lotto festménye.

Fugger Jacob II. (a gazdag) Augsburgi (1459 - 1525)
Albrecht Dürer, 1518

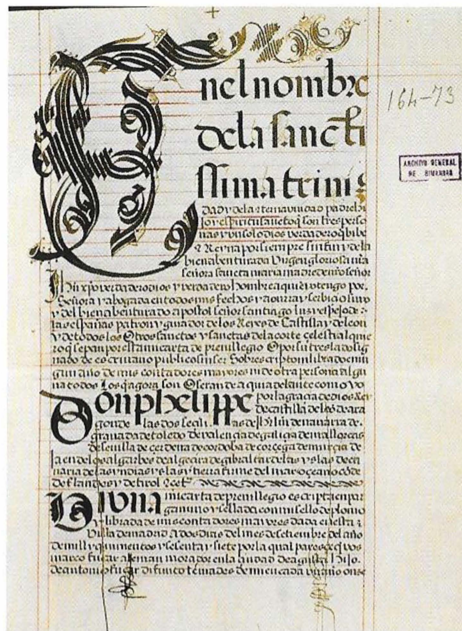
Anton Fugger (1493 - 1560)
Hans Maler festménye, 1525

Georg Fugger (1453 - 1506)
tagja a Fuggerek Augsburgi kereskedői háznak
Giovanni Bellini, 1475

V. Károly német-római császár és spanyol király (1500 - 1558)
Anton Fugger elégeti V. Károly tunéziai hadjáratai miat keletkezett tartozásinak papirjait. Carl Becker, 1866

V. Károly német-római császár és spanyol király (1500 - 1558)
Anton Fugger elégeti V. Károly tunéziai hadjáratai miat keletkezett tartozásinak papirjait. Wilhelm Koller, 1871

II. Fülöp spanyol király által, Marcos Fuggernek adományozott kiváltság levél, 1577

Fuggerek címere.
Otto Hupp rajza alapján

Ulrich Fugger felesége
Rajzolta: Hans Holbein

Fugger von Gloett, Joseph Ernst herceg
(1895 - 1981)

A legcélszerűbbnek azt tartotta, ha az önálló királyság teljes egészében a Habsburgok hatalmi övezetébe kerül, hogy egyszer és mindenkorra nyugalom legyen. A pénzfejedelem minden bizonnyal magánvállalatának tekintette az egész Német Birodalmat. Az a terv, hogy Magyarországot a Habsburg Monarchia bekebelezze, nem volt ugyan új, de Miksa eddig csak félszívvel helyeselte. Jakob ezért 1515 tavaszán a német-magyar tárgyalások újrafelvételétől tette függővé az újabb kölcsönöket.

Az volt a célja, hogy a császár egyik unokáját összeházasítsa a magyar királylánnyal, és így az agg Ulászló halála után Szent István koronája végérvényesen a Habsburgokra szálljon. Mivel a magyar király a lengyel Zsigmond király testvére volt, és a császár, akárcsak Fugger, nyugalmat óhajtott északkeleten, szinte kínálkozott a hármas csúcstalálkozó gondolata. De mielőtt még erre sor kerülhetett volna, Miksának először meg kellett nyugtatnia tanácsosait Innsbruckban, akik „igen megrémültek", amikor uralkodójuk és a Fugger-cég legújabb megállapodásáról értesültek.

Miksa ugyanis teljes lelki nyugalommal zálogosított el egy kohóművet, amelyet már Ambrosius Höchstetter nevére írtak. A hivatalnokok könyörögtek a császárnak, azonnal hatálytalanítsa a szerződést, mivel attól tartottak, hogy „kár, gyalázat és gúny" lesz a Korona osztályrésze. Jakob azonban ragaszkodott a szerződéshez, és összecsapásra kényszerítette a császárt és Höchstettert. A segélykiáltás, melyet Miksa saját hivatalnokaihoz intézett, szinte már komikusan hangzott: „Ne hagyjatok el Minket ily nagy bajban, hisz jó sorsunk forog kockán."

A KIRÁLYTALÁLKOZÓN MINDEN ELRENDEZŐDIK

A királytalálkozó a napnál is fényesebben bebizonyította, hogy a császár jó sorsa mily nagy mértékben függött a Fuggerektől. A koldusszegény uralkodó, aki kétszer-háromszor is elzálogosította már legutolsó javait, olyan pompát fejtett ki drága köntöseivel, asztali ezüstneműjével és ékszereivel, hogy a Jagelló királyoknak elállt szemük-szájuk a bámulattól. A sok csillogó-villogó holmit természetesen csak kölcsönkérte. Jakob kinyitotta a kincsesládáit, „hogy a Császár Őfelsége megmutathassa a királyoknak, de az ifjú királynénak és más méltóságos fejedelmeknek és uraknak is az ő gazdagságát és vagyonát".

A találkozó befejeztével a kereskedő azonnal gondosan begyűjtötte és elzárta kincseit. A tárgyalások alatt, amelyeket Jakob Villinger rendezett, Jakob Fugger maga is a Duna menti nagyvárosban tartózkodott, és nem csak nagyvonalú ajándékai tanúsították, hogy ő Európa tulajdonképpeni ura. Von Pölnitz csodálattal jegyzi fel: „Magas állású urak fogadtak el rubinnal, gyémánttal, zafírral, türkizzel és egyéb drágakövekkel ékes aranygyűrűket tőle. Az asszonyok nyakékeket vagy láncokat, gyöngyöket, selyemköntösöket, bársonyt, damasztot, brokátot és értékes szőrméket kaptak. A lengyel király lánya sem vonta ki magát az efféle befolyás alól."

Jakob elégedett lehetett a hármas találkozó politikai eredményeivel; a Habsburg házassági stratégia ezúttal is mozgásba lendült. A látszat kedvéért Miksa adoptálta Lajos magyar trónörököst,* hogy később esélye legyen a római császári koronára. Az örökbefogadással valójában igazolni kívánta a Habsburgok igényét a magyar koronára. Az volt a cél, hogy a korona legkésőbb Lajos halála után Miksa unokájára, Ferdinánd főhercegre szálljon. Az uralkodó egyidejűleg összeházasította a főherceget a mindössze tizenkét esztendős Anna hercegnővel, hogy a szerződést kétszeresen is biztosítsa.** Fugger azonban nem volt hajlandó csupán ilyen kétes házasodási politikára hagyatkozni, és még a találkozó alatt szoros üzleti kapcsolatra lépett a nagy hatalmú esztergomi érsekkel. A gazdag magyar egyházfejedelem, akárcsak korábban a brixeni érsek, Melchior von Meckau, tekintélyes summát fektetett a cégbe kamatozó betétként. Jakob Fugger így bizonyos lehetett a befolyásos egyházi vezető politikai támogatásában.

Jakob hatalma tetőpontján állott, amikor elhatározta a Fuggerei létrehozását, amely minden más vállalkozásnál hatékonyabban emelte dinasztiája tekintélyét. Jakob végrendeletéből kiderült, hogy a tervezet már testvérei, Ulrich és Georg életében elkészült, de csak akkor valósult meg, amikor Jakob elérkezettnek látta az időt az úgynevezett közvélemény megnyerésére.

Kevés gazdasági vállalkozó dicsekedhet ilyen zseniális teljesítménnyel a *public relation* vonatkozásában. Közvetlen kiváltó oka az volt, hogy több tudós, pap és politikus mind élesebben szólt az augsburgi kereskedő túltengő gazdasági és pénzügyi hatalma ellen. Némelyek, például Ulrich von Hutten lovag, Bernhard Adelmann von

* Helyesbítésül: Miksa nem adoptálta Lajost, csak Ulászló őt és Zsigmond lengyel királyt nevezte ki fia gyámjául. (A szerk.)

** Lajos Ferdinánd húgát, Máriát vette feleségül. (A szerk.)

Adelmannsfelden vagy Christoph Scheurl, a humanista Fugger leplezetlen gazdagságát elviselhetetlennek tartották, olyan időszakban, amikor a birodalom lakosságának nagy része éhezett.

A lakosság jelentős hányada kétségkívül koldusszegény volt, és még a kiváltságokat élvező nemesek közül is csak igen kevesek dúskáltak a javakban. Annál titokzatosabbnak tűnhetett fel a kortársaknak Jakob gazdagsága, amelyet képtelenek voltak maguknak megmagyarázni, hiszen jóformán semmit sem értettek a gazdasági összefüggésekből. A nyílt vitát így csak olyan, indulatokat kiváltó jelszavak szították, mint „uzsorás", „kamat" és „monopólium". A kereskedő megszimatolta a veszélyt, ezért a leggyakorlottabb szónokokat küldte szócsatába a „baloldali" népfelvilágosítók ellen.

Tudós védőügyvédeket vásárolt meg magának, többek között Konrad Peutingert és Sebastian Ilsungot. A szabad vállalkozás és a „méltányos kamat" legmozgékonyabb harcosának azonban Eck ingolstadti professzor bizonyult, aki Augsburgban és Bolognában „vívott" a Fuggerekért. Johann Faberrel, a dominikánusok priorjával és annak szekundánsával, Johann Dobeneck-Cochlaeusszal elegáns, de a lényegen átsikló látszatdialógusokat folytatott a lehető legnagyobb haszon elvének igazolására.

Az a hitvány ár, amelyért a nagy hírű értelmiségiek véleményét megvásárolhatta, csak fokozta Jakob megvetését a literátorok és teoretikusok iránt. Végeredményben ő tudta a legjobban, mily igazságtalan is a fennálló gazdasági rend; csalhatatlan valóságérzékét retorikai „rohamosztagának" látszateredményei sem téveszthették meg. A szép szavakat tetteknek kellett követniük, különben semmi sem állhatta útját az irigyek és sikertelenek rohamának.

A sváb kereskedő szeme előtt a mecenatúra új, hasznos válfaja lebegett. A Krőzus, aki a világ legdrágább ékszereivel kényeztette feleségét, nem sokra tartotta a Strozzi, a Medici vagy a Grimaldi család „műpártolói" stílusát. Csontja velejéig polgár és kereskedő volt, értelmetlennek tartotta, hogy a haszontalan szépségre pazarolja pénzét. Valami kézzelfoghatót, mások számára hasznosat akart létrehozni.

JAKOB FUGGER „AKARATA ÉS SZÁNDÉKA"

A mód és a stílus, ahogy szándékát megvalósította, rá vall: a Fuggerei végül az újkori történelem első szociális lakótelepe lett. Úgy kezdődött, hogy Jakob 1514. február 26-án Hieronymus Welser polgármes-

ter özvegyétől, Anna Streusslintól 900 guldenért megvett Augsburg elővárosában „négy házat, udvart, minden élő és holt tartozékával", majd további vásárlásokkal tekintélyes területté bővítette a több házból álló együttest.

Amikor június 6-án a városi tanáccsal megállapodást kötött e házak megadóztatásáról, a létesítmény célját is meghatározta: Jakob Fugger „akarata és szándéka szerint... a tartós boldogság elősegítésére" alapítványt tesz, „hogy Augsburg némely szegény sorsú lakosa és polgára... kézművesek, napszámosok és mások, ne kényszerüljenek nyilvános alamizsnakéregetésre... ezért hát vétessék le vállukról a házbérfizetés terhének egy része" és „nyugalomra, kényelmes otthonra leljenek..." A gazdag Fugger tehát otthont akart teremteni az önhibájukon kívül bajba jutott polgártársainak. Az első házak építését már 1516-ban megkezdték, és minden évben újabbak készültek el. Az egységes építési tervet Thomas Krebs kőművesmester dolgozta ki, Jakob Fugger személyes közreműködésével.

1523-ig 106 háromszobás lakás készült el 53 tiszta, az akkori körülményekhez képest rendkívül kényelmes sorházban. Az alapítvány nemeslelkűségét bizonyítja, hogy mindent kerültek, amit a megajándékozottak alamizsnának tekinthettek volna. Ne legyen az az érzésük, hogy egy gazdag polgár bőkezűségének cégéreként szolgálnak. Jakob a Fuggerei lakóitól jelképesen csupán egy aranygulden évi bért kért.

Az alapítvány szabályzata szerint csak „jó szándékú, szorgalmas és becsületes" emberként ismert augsburgi polgárok vétethettek fel a lakói közé. A szociális létesítményt kezdetben abból a 15 ezer guldenből finanszírozták, amit Jakob előrelátóan Szent Ulrich számlájára fizetett be. A cégfőnök később újabb tízezer guldent tett hozzá, tehát a Fuggerei mindössze 25 ezer guldenbe került.

Kétségtelen, hogy mind közül ez volt Jakob Fugger legmaradandóbb beruházása. A kereskedő, aki nagyjából ugyanebben az időben ugyanennyit adott a kairói szultán meseszép homlokgyémántjáért, ezzel az építészetileg is harmonikus elővárosi településsel mindörökre beírta nevét a nemzet történelem- és olvasókönyveibe. A Fuggerei karitatív eszméje kedvező fényt vetett a dinasztiára, és jó hírét ma is neki köszönheti, míg a nemegyszer kíméletlen tranzakciók, amelyek a lakótelep létrehozását elősegítették, már rég a feledés és megbocsátás jótékony homályába merültek.

A Fuggerei 142 lakásának „bérlői" ma is egy rajnai guldent fizetnek, amit Jakob 450 évvel ezelőtt megállapított. Tulajdonképpen a bér

még ennél is alacsonyabb, mert a Fugger-alapítvány gondnokságának befizetendő 1,72 márka az 1870-es átszámítási árfolyamnak felel meg.

A Fuggerei főbejárata felett ez áll latinul, kőbe vésve: „1519. Az augsburgi édes testvérek, Ulrich, Georg és Jakob Fugger szilárdan meggyőződve arról, hogy a város javára születtek, és hogy tekintélyes vagyonukat mindenekelőtt a Magasságos és Jóságos Úristennek köszönhetik, jámborságból és a különleges adakozókedv példájaként, 106 lakást minden tartozékával és berendezésével egyetemben ajándékoztak, általadtak és szenteltek azon polgártársaiknak, akik jó szándékúak, de szegénységtől sújtottak."

MATTHÄUS SCHWARZ FŐKÖNYVELŐ

A Fuggerei alapításának ötlete az akkori időkben legalább olyan szokatlan volt, mint üzleteinek és vállalatvezetési módszereinek túlnyomó többsége. Amikor például a rézkitermelés növekedése miatt az árak meredeken zuhantak, Jakob néhány hónap alatt óriási mennyiséget, 300 ezer mázsát halmozott fel, hogy ismét felhajtsa a réz árát. Európa legfontosabb fémpiacát egyetlen ember sohasem uralta ilyen korlátlanul, mint ez a mindig szűkszavú sváb, aki jóformán csak a munkát ismerte. A mind kiterjedtebb vállalkozások, amelyeket gyakran a legapróbb részletekig maga dolgozott ki és maga ellenőrzött, korán megöregítették. Ötvenöt évesen úgy nézett ki, mint egy hetvenöt esztendős agg: a magas homlokon keletkezett mély barázdák, amelyek folytatása az orrcimpától a szájzugig húzódott, keménnyé, idegenné és elutasítóvá tették arcát.

Habár a természet jó egészséggel áldotta meg, érezte, hogy fizikai ereje fokozatosan gyengül. Már nehezen bírta a tizenhat órás munkanap óriási terheit. Vezérigazgató után nézett tehát, aki legalább a rutinmunkát átvenné tőle. Választása végül is a fiatal Matthäus Schwarzra, egy augsburgi borkereskedő fiára esett, aki annak az Ulrich Schwarz polgármesternek az unokaöccse volt, akit 1477-ben felakasztották a külkereskedelmi társaságok ellen irányuló politikája miatt.

Az 1497-ben született, jó külsejű kereskedőfiú eredetileg festő és szobrász akart lenni, később azonban mégis úgy döntött, hogy kereskedőnek tanul Itáliában: Velencében, Antonio Mariasiornál sajátította el a könyvelés tudományát. 1516 őszén lépett be könyvelőként – elő-

ször próbaidőre – a Fugger-céghez. Jakobnak tetszett a fürge észjárású fiatalember, aki intelligenciában, fellépésben és jártasságban messze túlszárnyalta a kollégáit. 1517. január 5-én véglegesítette, és hamarosan kinevezte főkönyvelőjének. Bár Matthäus Schwarz, amíg a cég szolgálatában állt, ezt a címet használta, hatásköre rövidesen jóval nagyobb lett, gyakorlatilag ő volt a főnök helyettese.

A mindig elegáns menedzser – aki maga is „ruhabolond"-nak titulálta magát, és 1514-ben egy igen csodált kosztümalbum rajzolásába fogott – szívesen gúnyolta kevésbé képzett üzleti ellenfeleit: „Néhány lusta és hanyag kereskedők mindent a fejükben akarnak tartani, túlságosan megbíznak magukban, üzleteiket hiányos emlékeztetők alakjában cetlikre firkálják, falra ragasztják, és az ablakdeszkán végzik számításaikat. Szorgalom, fáradozás és serény munka helyett dolgukat félvállról veszik, és később már nem tudják rendbe tenni ügyeiket, végül az üzletet is elszalasztják, mindent elrontanak, és azt sem tudják, hányadán állnak és hogyan is történhetett ez meg velük."

Az Itáliában tanult főkönyvelőtől természetesen távol állt az effajta gondatlanság. Ez a tudományos képzettségű üzletember oly mértékben különbözött a XVI. század többi kereskedőjétől, mint egy mai multinacionális konszern pénzügyi főnöke egy virslisbódé tulajdonosától. Az augsburgi igazgatóságon dolgozó munkatársainak gyakran tartott előadást a tartozik és követel magasiskolájáról: „A könyvelés a kikötőben folyó munkához hasonlít. S igazi művészet; finom, tisztességes, jóravaló, szórakoztató, szép és elmés." A ravasz sváb természetesen nagyon is tisztában volt azzal, hogy ez a művészet igencsak reális célt követ. Tőle származik a tréfás mondás, hogy a kamat „udvariasan kicsikart" és „udvariasan lopott" nyereség.

De bármilyen jól ismerte is az intelligens főkönyvelő a vállalati gazdálkodás titkait, Jakob Fuggerben azért emberére talált. Amikor Itáliából jövet abban a hitben ringatta magát, hogy jóravaló honfitársait könnyen zsebre vághatja, a Fuggerek igazgatóságán már néhány hét után észrevette, hogy csupán „egy szemernyivel tudott többet a semminél". A borkereskedő fia, aki igen nagyra tartotta magát, csodálkozva állapította meg, hogy a legjobb vállalatvezetési módszereket nem a régebbi itáliai cégeknél, hanem a Fugger-konszernnél dolgozták ki és alkalmazták. Matthäus Schwarz így ír naplójában: „Szívből sajnálom, és önmagam előtt szégyellem, hogy oly messzire mentem könyvelést tanulni, mennyivel jobb lett volna, ha Augsburgban maradok."

A Fugger-cég központjában látottakat „Könyvelési mintá"-jában foglalta össze. Ez az egyik első módszertani kereskedelmi tankönyv,

amely évszázadokon át alapműnek számított a képzett kereskedők körében. Schwarz 1520-ban megjelent „Kosztüm-biográfiá"-jából való az a híres, sok történelem- és tankönyvből ismert kép, amely a főkönyvelőt Jakob Fuggerrel együtt ábrázolja az irodában.

A Fuggerek mérhetetlen gazdagságának, a rangidős főnök hallatlan hatalmának és az üzleteit jellemző magas intellektuális színvonalának a következményeként, az augsburgi Weinmarkt irodáiban kifejlődött az az elittudat, ami gyakran nehezen elviselhető arroganciában fejeződött ki. Sybille Fugger már régen átvette az arisztokrácia legfelsőbb rétegének az életstílusát, és jóllehet csupán diplomáciai okokból, Jakob is szívesen mutogatta gazdagságát és hatalmát. Az európai nagyhatalmak politikusait, közöttük hercegeket, bíborosokat és királyokat, az egyenrangú fél könnyed eleganciájával fogadta augsburgi házában.

Amit a Fugger-házak pompázatos termeiben kiterveltek, azzal nemegyszer a világpolitikát és vele Európa népeinek a sorsát befolyásolták. Amikor például VIII. Henrik király követei, Robert Wingfield és Richard Pace jelentették be magukat Jakobnál, nem kevesebbről volt szó, mint hogy Anglia milyen összeggel támogassa a német császárt Franciaország ellenében. Hogy a legalább annyira hatalomléhes, mint házasodó kedvű Tudort megnyerje szövetségesének, a rezignált Habsburg még utódlását is felajánlotta neki a német-római császári trónon. VIII. Henrik azonban átlátott a szitán, és nem sok érdeklődést mutatott.

A betegeskedő uralkodó utódlása körüli vita csak ekkor lángolt fel igazán. Természetesen Jakob Fuggert is már régóta aggasztotta, vajon Miksa halála után ki fizeti vissza adósságait. Amikor Cyprian von Serntein kancellár 1515-ben és 1516-ban több ízben is nagyobb summákat követelt a Velence elleni háborúhoz, hiszen a köztársaság meghódította Veronát és már a birodalom déli szárnyát fenyegette, Jakob Fugger attól tartott, hogy „Őfelsége utódját alaposan megtévesztik és a fizetésben megakadályozzák". A Habsburg-ház mégiscsak kereken 350 ezer guldennel tartozott Augsburgnak.

18. FEJEZET

A császárcsináló

A Német-római Szent Birodalom császári koronája legesélyesebb várományosának először a Valois-házból való I. Ferenc francia király látszott. XII. Lajos veje és utóda az ország erős központosításának és igen fejlett adórendszerének köszönhetően jelentős jövedelmekkel rendelkezett. Miksa után ő volt a kontinens legerősebb politikai és katonai hatalmassága. Évi jövedelmét a szakértők hárommillió livre-re becsülték, és kiszivárgott hírek szerint ennek legalább a felét „választási harcá"-ra akarja fordítani.

Habsburg Miksának nemigen volt mit szembeállítania ezzel. Miksa unokái túl fiatalok és tapasztalatlanok voltak ahhoz, hogy többek legyenek mások által mozgatott sakkfiguráknál. Károly, aki 1516-ban Németalföldről Spanyolországba költözött, hogy nagyapját, Katolikus Ferdinándot kövesse a királyi trónon, még tizenhét éves sem volt, öccse, Ferdinánd éppen betöltötte a tizennégyet. És az uralkodóház betegségektől gyötört feje oly koldusszegény volt, hogy a Fuggerek támogatása nélkül szó szerint „nem lett volna mit ennie".

Ha a Habsburgok végső soron ennek ellenére is megvédhették, sőt megszilárdíthatták európai uralkodó helyzetüket, azt elsősorban a sváb kereskedőnek köszönhették. Richard Ehrenberg gazdaságtörténész tárgyilagosan állapítja meg: „Spanyolországi Károly római királylyá választása kétségkívül azon eseménye a kornak, amely a legjobban kifejezésre juttatta a pénz akkori hatalmát, olyan esemény, amely önmagában is alkalmas »a Fuggerek kora« elnevezés igazolására."

A színpadra illő hatalmi harc, amely az európai vezető szerepért folyt, 1517 augusztusában kezdődött, amikor Károly, Szép Fülöp kicsi gyermekkora óta uralkodásra nevelt, büszke fia bejelentette, hogy jelölteti magát a császárválasztáson. A zárkózott, okos ifjú immár egy éve Spanyolország királya volt, mégsem látszott elég esélyesnek arra, hogy kiüsse a nyeregből a korát és politikai súlyát tekintve fölényben lévő francia királyt. A döntő szavazattal bíró német választófejedelmek ugyanis nem voltak túl nagy véleménnyel a Habsburg-ház fizetőképességéről.

Anyagi erejének bizonyítására Károly összesen 100 ezer guldenre szóló váltókkal Innsbruckba küldte kamarását. Tirol székvárosában azonban jobban ismerték a választófejedelmek igényeit, amiért is a kincstárnok közölte a spanyol követtel, hogy ez az összeg távolról sem lesz elegendő. A kamarás csak a kincstárnok hosszas, kínos unszolására vallotta be, hogy szükség esetén a dupláját is ígérheti, amit azonban csak a választás után szabad kifizetnie, mert ura semmi esetre sem akarja megvásárolni a császári koronát.

Amikor Jakob Fugger augsburgi irodájában ezt meghallotta, valószínűleg enyhe mosoly jelent meg arcán. A kereskedő a spanyol királynál sokkal jobban ismerte az évszázad igazi mozgatórugóit. Bár személy szerint nem sokat tudott kezdeni a királyi trónra került idealista fiúval, szenvtelenül latolgatta német-római császárrá való megválasztásának előnyeit és hátrányait. Sokáig nem tudta eldönteni, hogy a két jelölt közül melyik nyújthatna nagyobb politikai biztonságot és gazdasági fellendülést -a spanyol Károly vagy a francia Ferenc.

A biztonság kedvéért mindkettőjükkel kiépítette az összeköttetés aranyfonalát. Károlyhoz antwerpeni faktora, Wolf Haller volt az összekötő kapocs, aki még németalföldi tanulmányai idejéből ismerte az ifjú uralkodót. Az is jelzi, hogy a spanyolok hűvös királya mily nagyra becsülte a kellemes társalgónak és éles eszű üzletembernek ismert Fugger-faktort, hogy még évek múltán is „a mi ifjúkori tanácsadónk"-nak nevezte. Jakob személyesen is gondoskodott a spanyol udvarral való jó kapcsolatokról, amennyiben káprázatos ünnepségekkel, tánccal és vízijátékokkal, uralkodó fejedelmeknek kijáró pompával fogadta Aragóniai Lajos bíborost, holott a spanyol főpapot azzal gyanúsították, hogy a X. Leó elleni - sikertelen - merénylet egyik szervezője volt. Egyébként Jakob a saját bőrén is tapasztalhatta a Borgiák köreiben oly kedvelt méregkeverés nemes művészetének a hatását. Egyik látogatása alkalmával Dillingenben, a nagy hatalmú Christoph von Stadion hercegérsek házában - akivel az előző hónapokban viszonya némileg megromlott -, Jakobot és kísérőjét váratlanul heves hastáji fájdalmak lepték meg. A kereskedő valószínűleg életveszélyben forgott, amikor emberei nagy sietve visszavitték Augsburgba. A legjobb orvosok sürgölődtek a cégfőnök betegágya körül, aki hamarosan valóban talpra is állt. Legtöbb barátja előtt azonban a napnál is világosabb volt, hogy a hirtelen, rejtélyes megbetegedést csakis alattomos mérgezési kísérlet okozhatta.

A spanyol kardinálistól azonban nem kellett Jakobnak tartania. Fejedelmi módon megvendégelte, és közben többször utalt cégének

teljesítőképességére. Tízezerre tehető a neki dolgozó bányászok száma, jelentette ki csak úgy mellékesen az ünnepi lakoma alatt, és egyik napról a másikra könnyedén kifizethet akár 500 ezer guldent is. Nem volt kétséges, mire célzott az egyébként oly tartózkodó kereskedő: értesse meg a kardinális királyával, hogy a Fuggereken kívül senki sem garantálhatja német-római császárrá való megválasztását.

Nem működtek ilyen nyíltan az Augsburgból Lyonon át Párizsba vezető csatornák. Mint a Habsburgok házibankárai, a Fuggerek nem engedhették meg maguknak, hogy nyíltan tegyenek a francia kártyalapra, mégis sok jel mutat arra, hogy Jakob a Rajna túlsó partján elterülő birodalomban is kötött titokban nagyszabású üzleteket. Csakhogy ott mindig gyanún felül álló strómanokkal dolgozott, akár tetemes kölcsönökről, akár egyszerű áruüzletekről volt szó. Csupán annyi bizonyos, hogy a Fuggerek jelentős szerepet játszottak a francia javadalmak adásvételében, és különböző ügynöki cégek útján a lyoni selyembörzén is képviseltették magukat.

„MINDEGYRE PÉNZÉRT RIMÁNKODTAK"

A Habsburg Károly és Valois Ferenc közötti párviadalnak az 1518 kora tavaszára tervezett augsburgi birodalmi gyűlésen kellett volna eldőlnie. De miközben a két uralkodó ügynökei a német választófejedelmek szavazataiért küzdöttek, és ezzel kölcsönösen „rontották" az árakat, még nem volt biztos, hogy a birodalmi gyűlést egyáltalán össze lehet-e hívni. Erre ugyanis megint csak nem volt pénze az öregedő császárnak, holott végeredményben az ő utódlásáról volt szó. Mindenkitől, aki csak kihallgatásra jelentkezett az innsbrucki udvarnál, „mindegyre pénzért rimánkodtak, mégpedig nemcsak napjában egyszer, hanem egyszerűen minden órában". A császár tanácsosai tudomására hozta, hogy egy „árva petákja sincs". Büszke főkincstárnokának tehát ismét fel kellett kerekednie, hogy újabb koldulóútra induljon Augsburgba.

Jakob természetesen kérlelhetetlen következetességgel használta ki az alkalmat. Mivel a császárnak már nem volt mit elzálogosítania, Jakob Villingernek a saját vagyonával kellett kezeskednie őfelsége tartozásaiért. A bankár egyúttal azt is elvárta, hogy végre hallgattassák el az ő állítólagos monopolhelyzete miatt lármázókat Innsbruckban és másutt. Jakob csak kis összegekkel volt hajlandó kirukkolni, s így a császár pénzügyi tisztviselőinek mindig újabb és újabb kívánságok

előtt kellett meghajolniuk. Gyakran nem is pénzzel, hanem - zömében értéktelen vagy egyenesen törvénytelen úton szerzett - árukkal küldte vissza őket, és a megbízottak örültek, hogy nem egészen üres kézzel térnek haza. Amikor azután a birodalmi gyűlés, a Fuggereknek hála, mégis megnyílt, hamarosan kiderült, hogy a választófejedelmek többsége a francia királyt támogatja. A Köln és Trier közötti rajnai tartományok hagyományosan nyugati orientációjúak voltak, de a brandenburgiak is szemmel láthatóan jobban bíztak a francia jelölt fizetőképességében. A birodalmi gyűlés kulisszái mögött szívós alkudozás folyt a pénzért és szavazatokért.

Az európai történelemben alig volt még példa arra, hogy a kereskedői érdeknek és a leplezetlen nyereségvágynak olyan történelemformáló ereje legyen, mint annak az imperátornak a megkoronázását megelőző hónapokban, aki a Római Birodalom bukása óta a legnagyobb hatalommal rendelkezett. A szavazásra egyedül jogosult választófejedelmek és hercegérsekek a lehető legdrágábban fizettették meg szavazatukat. És mivel ezúttal két, nagyjából egyformán erős vetélytárs küzdött a koronáért, végső soron minden kizárólag a pénzügyi tartalékokon múlt.

A Valois-házból származó legkeresztényibb király őfelségének kétségkívül óriási vagyona volt, de - és ez halálos bűnnek számított a választófejedelmek szemében - csak kevés folyósítható készpénze. Ezért hát Ferenc a császárválasztók legpénzéhesebbjének, Joachim brandenburgi választófejedelemnek egy gazdag francia hercegnőt ígért menyül, ha rá szavaz. Mielőtt azonban az üzletet nyélbe ütötték volna, a nemes hölgy a savoyai herceg karjába menekült, hogy a királyi kerítőtől megszabaduljon.

Több sem kellett a spanyol királynak. Azonnal felajánlotta a brandenburginak testvére, Katalin infánsnő kezét, ékszerben és készpénzben állítólag 300 ezer gulden értékű hozománnyal egyetemben. Károly megbízottai siettek megpecsételni az üzletet és rávenni Jakob Fuggert, hogy az első, 100 ezer gulden részletet fizesse ki a brandenburginak. Jakob azonban oly könnyen nem adta ki kezéből a pénzt; túl sok volt a kockázat: még nem jött létre érvényes házassági szerződés, a császárválasztás kimenetele sem dőlt el, sőt az időpontját sem határozták meg véglegesen.

1518. augusztus 22-ére virradóra Miksa főkincstárnoka mégis megpróbálta rábeszélni Fuggert, hogy bocsássa Miksa rendelkezésére a hatalmas összeget. A kereskedő végül is engedett, azzal a feltétellel, hogy a választásnak legkésőbb 1519. március 1-jéig meg kell történnie.

Ha mégsem választanának addig, ígérete semmisnek tekintendő. Miksának és Károly kamarásának, de Courteville-nek a felmerülő költségek megtérítésére is köteleznie kellett magát. Másnap valóban végbement Joachim von Hohenzollern brandenburgi választófejedelem és a spanyol infánsnő ideiglenes esküvője.

Három napon át ünnepelték a két nagy uralkodóház, a Habsburg és a Hohenzollern egyesülését. Az esküvőn a kor leghíresebb német művésze: Albrecht Dürer megörökítette a császárt, a választófejedelmet és Jakob Fuggert. Akkor készített vázlatai alapján festette meg azután híres képét a kereskedőfejedelemről. A feudális násznépet Jakob meghívta a Weinmarkton levő házába, és káprázatos bált rendezett a mátkapár tiszteletére. Miksa nem lett volna az „utolsó lovag", ha másnap nem vesz részt az ősi szokások szerint rendezett lovagi tornán, amely négy órán át tartott, és hagyományaival sehogy sem illett az augsburgi kulisszák mögött lebonyolított rideg üzlethez.

A pompás ünnepség sem feledtethette a kiábrándító valóságot: a Habsburgok kasszájában még mindig kevés volt a pénz a választófejedelmek szavazatának megvásárlásához. Károly kénytelen-kelletlen újabb 200 ezer guldenre szóló váltót utalványoztatott Madridból. A felét Jakob Fuggernek, a másik felét Anton Welsernek kellett volna kifizetnie. A választófejedelmek távolról sem voltak elragadtatva a hír hallatán. A sváb kereskedők kézzelfogható zálogait ugyanis sokkal többre értékelték a távoli uralkodó homályos ígéreteinél.

Az öreg császár végérvényesen rendezni akarta a kátyúba jutott ügyet, ezért augusztus 27-én rendkívüli találkozóra hívta a mainzi és a kölni érseket, a brandenburgi és a pfalzi választófejedelmet, valamint a lengyel- és a csehországi küldötteket. A megbeszélésen Jakob Fugger is részt vett. A férfimulatság eredményét négy nap után írásba foglalták és megpecsételték: hat német választófejedelem írásban kötelezte magát, hogy német-római császárrá választja Károly őfelségét, Spanyolország katolikus királyát. Amint a birodalmi gyűlés befejezi munkáját, a császár és a választófejedelmek haladéktalanul Frankfurtba vonulnak, hogy a hagyományoknak megfelelően ott ejtsék meg a választást.

Jakobnak a megállapodás azt jelentette, hogy a lehető leggyorsabban tetemes összegeket kellett rendelkezésre bocsátania. Erős fegyveres kísérettel karavánokat indított útnak arannyal tömött, lepecsételt vászonzsákokkal a Majna partjára, ahol Frankfurt város tanácsánál helyezték letétbe a rakományt. Miután nem tudta, mennyit is tesznek ki majd végérvényesen kötelezettségei, az elővigyázatos kereskedő ide-

jében további pénzforrások után nézett, mert esze ágában sem volt a még mindig bizonytalan kimenetelű császárválasztásnak feláldozni cége anyagi biztonságát. Titokban tárgyalásokat kezdett az egyik leggazdagabb német arisztokratával, a Wettin-házból való György szász fejedelemmel egy kamatozó betétről. Jó alapot kínált ehhez az a 200 ezer gulden, amellyel a Habsburg-ház tartozott a szásznak. György herceg elég józan volt ahhoz, hogy felmérje, Jakob Fugger támogatása nélkül aligha kaphatja vissza a pénzét.

A JÁTÉK NEVE: „MINDENT VAGY SEMMIT!"

Habár Jakob, mint láthatjuk, szilárdan meg volt győződve arról, hogy lényegében vállalni tudja a választás költségeit, eleinte egyáltalán nem így festett a helyzet. A fiatal jelölt ugyanis, ott a távoli Spanyolországban, még mindig nem volt valami nagy véleménnyel a sváb pénzfejedelemről. Talán csupán a nagyapja és a Jakob Fugger közötti financiális szövetség nem túl előnyös következményei lebegtek szeme előtt, amikor elhatározta, hogy a firenzei Filippo Gualterotti bankárt, Anton Welsert, a Fuggerek augsburgi vetélytársát, valamint néhány genovai bankházat bíz meg azzal, hogy a császárválasztás költségeit előteremtsék. Így a legerősebb pénzhatalmasságok között ugyanolyan - bár kissé diszkrétebb formában vívott - harc bontakozott ki, mint Spanyolország és Franciaország királya között.

Jakob Fugger nyersen visszautasította az együttműködést más bankokkal, mivel úgy érezte, hogy toronymagasan áll fölöttük. Jelszava ez volt: „mindent vagy semmit". És a legalább annyira büszke spanyol eleinte mintha tökéletesen egyetértett volna az utóbbival. Jakob kidolgoztatta a részletes pénzügyi tervet, amelyet közvetítője, a leuveni prépost személyesen adott át a spanyol királynak, de hiába várt jeladásra a Pireneusokon túlról. A jelölt kötelező ígérete nélkül pedig Jakob egyetlen lépést sem szándékozott tenni.

A francia diplomaták előtt természetesen nem maradt rejtve a spanyol udvar és Augsburg közötti üzenetváltási szünet, igaz, Jakob nem is igyekezett titkolni. A Valois-házból való I. Ferenc jó alkalmat szimatolt, és a Medici rokonok útján felvette a kapcsolatot Rómában a Fuggerekkel. A Tevere menti fiókban egy idő óta Georg három fiának egyike, a fiatal Anton Fugger irányította a diplomáciai ügyeket, mivel a vén Zink köszvényben szenvedett, és kétes híre miatt amúgy is egyre nagyobb tehertételt jelentett a cégnek. És az ifjú unokaöcs Zink kiváló

tanítványának bizonyult: habár a Medici pápa meglehetősen nyíltan támogatta a francia király jelöltségét, a kereskedő és a Szentszék közötti összjátékot ez a csekélység sem zavarhatta meg. Annyira nem, hogy Antont fiatal kora ellenére pápai lovaggá és laterání palotagróffá nevezték ki.

A konszernfőnök az „arany írószobá"-ban, a teljes zűrzavar és bizonytalanság hónapjaiban sem tévesztette szem elől a vállalat jövőbeni politikai érdekeit. Miután a számára oly idegen spanyol visszahúzódott, szívesen vette, hogy a francia körüludvarolja. Valószínűleg legközelebbi munkatársai sem tudták, vajon komolyan gondol-e frontváltoztatásra. Az öreg császár egyébként mindent megtett „a kereskedők jó hangulatáért", legalábbis addig, amíg „a választás végre megtörténik". Miksa jobban tudta, mint tapasztalatlan unokája, hogy a Habsburg-háznak egyedül a nagyvállalatok fizetési készsége biztosíthatja a császári koronát.

A kulisszák előtt és mögött folyó lázas tárgyalások közben – amelyeken úgy alkudoztak Európa sorsán, mint egy csomó hónapos retekre a hetipiacon – Augsburgban, mintegy mellékesen, eldőlt a reformáció sorsa. Az augsburgi birodalmi gyűléssel egyidejűleg Rómában perbe fogták Luther Mártont, akit Johann Eck, a Fuggerek bértollnoka a „huszita és eretnek" jelzőkkel gyalázott.

Az Ágoston-rendi barát igen okosan Németországban maradt, ahol urának, Bölcs Frigyes szász választófejedelemnek a védelmét élvezte. Luthert ennek ellenére is ki kellett volna szolgáltatni az inkvizíciós bíróságnak. Miksa császár minden további nélkül kész volt erre, csakhogy a küszöbönálló választáson mindkét félnek szüksége volt a választófejedelem szavazatára. A „Luther-ügy" óvatos kezelésével a Medici pápa is remélt egy szavazatot I. Ferenc számára. Így azzal az utasítással küldte Augsburgba Cajetan bíborost, hogy alaposan, de ne túl keményen hallgassa ki a lázadó barátot.

A pápai legátus nagy kísérettel vonult be Augsburgba. Jakob Fugger fejedelemként üdvözölte, és udvartartásával együtt a weinmarkti Fugger-házban szállásolta el ott-tartózkodása egész idejére. Valamivel később és sokkal szerényebb körülmények között érkezett meg Wittenbergből a vádlott. A Szent Anna-kolostor karmelita szerzeteseinél szállt meg. Barátainak, például Johann von Staupitz szásztüringiai püspöki helynöknek és Martin Bucer strassburgi prédikátornak, a nagy hamburgi kiadó, Gerd Bucrius egyik ősének a tanácsára Luther Márton konokul megtagadta, hogy visszavonja téziseit. Az éjszaka leple alatt szökött ki Augsburgból, hogy elkerülje a tárgyalást.

Jakob Fugger nem sok figyelmet szentelt a teológusok viszályának. Még mindig csupán jelentéktelen eretneknek tartotta Luthert, aki sem rá, sem az egyházra nézve nem válhat veszélyessé. Sokkal fontosabbnak tartotta, hogy Cajetan útján megszilárdítsa kapcsolatát a pápával, és érdekeinek megfelelően egyengesse tovább a császárválasztás útját. Az ügy mind sürgetőbbé vált, erre abból következtetett, hogy az innsbrucki udvarnak szóló napi elszámolásokban egyre gyakrabban szerepeltek orvosoknak és gyaloghintóvivőknek kifizetett összegek.

A Jakob Fuggerrel hónapra egyidős császár nem tudott többé már paripán vágtatni, mint korábban, rossz egészségi állapota miatt gyaloghintón kellett vitetnie magát. Nyomasztotta őt a monarchia sorsának bizonytalansága és unokájának számára érthetetlen politikája. Nyomatékosan bizonyítani akarta a Habsburgok igényét a császári koronára, ezért az 1518-as esztendő utolsó napjaiban vakmerő tervet kovácsolt: a pápa annak rendje és módja szerint koronázza meg őt Trentóban. Azonban X. Leó, a Valois-ház régi lekötelezettje, ezt visszautasította.

MEGHALT A CSÁSZÁR, ÉLJEN A CSÁSZÁR!

A császár élete különös módon kapcsolódott össze házibankárjának életével. Ugyanabban a hónapban születtek, és csak hajszálon múlt, hogy nem egy időben haltak meg. 1518 karácsonyának éjszakáján, az éjféli mise után, Jakob Fugger olyan súlyosan megfázott, hogy heteken át nyomta az ágyat. Miközben az orvosok még javában aggódtak az életéért, a császár haldoklott. Miksa, alig hatvanévesen, 1519. január 12-én hajnali három és négy óra között Welsben örökre lehunyta szemét.

Ezzel érvénytelenné váltak a birodalmi gyűléssel kötött megállapodások, és újrakezdődött az utódlásért folyó huzavona. A következő játszmát Jakob Fugger még betegágyából nyitotta meg. Hírszolgálata útján sietve tájékoztatta a francia királyt Miksa haláláról. Most már Károlynak is tudomására hozhatta visszanyert függetlenségét, és a büszke spanyol megértette az üzenetet. Követe rövidesen meg is érkezett Augsburgba 300 ezer guldenre szóló váltókkal. Hamarosan kiderült azonban, hogy a harc még távolról sem dőlt el a Fuggerek javára. Az utasítás úgy szólt, hogy Jakob fizesse ki a pénzt, ám a váltók csak olasz bankokban és a Welsereknél érvényesíthetők. A konkurencia nyilvánvalóan nem hagyta magát egykönnyen kiszorítani.

Csakhogy az „arany írószobá"-ban ekkor már megszületett a kereskedő végleges döntése. Miksa halála után a Habsburgoknak kell hatalmon maradniuk, különben adósleveleik annyit sem érnek, mint a papír, amelyre írták őket. Jakobnak tartania kellett attól is, hogy a Miksával kötött hosszú lejáratú tiroli ércszerződéseket is felmondják. Mivel nem kockáztathatta meg, hogy mindkét kézizálogosát elveszítse, minden energiáját latba vetette, hogy egyedül ő lehessen a „császárcsináló".

Ha egyszer az ifjú uralkodó nem tett lépéseket, hogy őrá bízza a megválasztásához szükséges pénz előteremtését, akkor a választófejedelmeket kell mozgósítani. Röviddel ezután Brandenburgi Joachim, aki köztudomásúan Jakob Fuggernek köszönhette a zsíros búcsúüzletet, megtudakolta Augsburgban, vajon befizették-e már végre a spanyol megválasztására szánt pénzt. Jakob természetesen azonnal értesítette erről a spanyol király követét. Károly bizalmasa csak ekkor volt hajlandó átadni a váltókat a Fuggereknek. A választófejedelmek egyre jobban követelőztek. Brandenburgi Joachim például nem is leplezte óhaját, hogy Jakob Fugger vállaljon kezességet egyelőre csak ideiglenesen hozzáadott hitvese, Katalin infánsnő hozományáért.

A mainzi érsek és más választásra jogosult méltóságok is garanciát követeltek Jakobtól. A Fuggerektől és nem a leendő császártól akarták megkapni szavazatuk árát. Óvatosan érdeklődtek, nem vállalhatna-e Jakob arra az esetre is garanciát, ha a francia királyt választanák meg? Károly, aki eddig nem tartotta érdemesnek, hogy Németországba utazzék, csak most kezdte megérteni, milyen hatalmuk van a Fuggereknek.

Miközben az itáliai bankárok és a Welserek hiába próbálták kiszorítani a Fuggereket az üzletből, az ifjú király nagynénje, Margit főhercegnő, váratlanul felcsapott az augsburgi kereskedők szószólójának. Végül Károly legbizalmasabb tanácsadóját, Zevenbergent is meggyőzte, aki így írt haza Fuggerről: „Kívánságunkra naponta annyi szívességet és szolgálatot tesz a királynak a választófejedelmek és mindenki más rovására, hogy a király kötelessége lesz egy napon elismerésének tanújelét adni."

Minél tovább tartott az alkudozás, annál magasabbra szökött a választófejedelmek szavazatának ára. A mainzi érsek például a sajátját 220 ezer guldenre akarta megduplázni, és a többi fejedelem is egyre többet kért. Míg március elején még csak mintegy 500 ezer guldenre taksálták a császári korona árát, Károly követe néhány héttel később

már kénytelen volt jelenteni, hogy az összeg időközben 720 ezer guldenre emelkedett.

További tetemes kiadást jelentett a „württembergi háború", amelyben a Habsburgok, a Fuggerek révén, a Sváb Szövetség oldalán vettek részt. Ulrich, Württemberg hercege, akinek kíméletlen adópolitikája már 1514-ben kirobbantotta a „Szegény Konrád" néven ismert parasztlázadást, később megtámadta Rautlingen szabad birodalmi várost. Ezzel alkalmat adott a Habsburgoknak, hogy tiszta helyzetet teremtsenek a birodalom délnyugati részén, azaz meghódítsák azt a térséget, amely a már birtokukban lévő Tiroltól Vorarlbergig és a Rajnáig terjedt. A Sváb Szövetség büntető hadjárata, mely végül is a herceg elűzéséhez vezetett, összesen 300 ezer guldenbe került, és ezt is nagyrészt a Fuggerek állták. Jakob nagy gondosan ezt az összeget is a jövendő császár számlájára írta. A választófejedelmek szavazatáért való alkudozás a választás napjáig, 1519. május 28-ig tartott. Brandenburgi Joachim, valamennyi közül a legkapzsibb, Károly rendkívüli ígéreteivel sem törődve, az utolsó pillanatban átállt a franciák táborába. A Habsburg vesztegetési gépezet, amelyet Jakob Fugger szüntelenül pénzelt, ennek ellenére jó munkát végzett. A frankfurti kápolnában megejtett szavazás a spanyol királynak kedvezett, aki ettől kezdve V. Károly császárnak nevezte magát. Olyan birodalom ura lett, amelyben „sohasem nyugodott le a Nap".

Már a következő napon lovas futár vitte a győzelmi jelentést Augsburgba. A hír még Jakob Fuggert is kizökkentette szokásos nyugalmából. Utasítást adott alkalmazottainak, azonnal gyújtsanak örömtüzet és rendezzenek nagyszabású tűzijátékot. Az előkelő augsburgi városi tanácsosok sem akartak elmaradni leggazdagabb polgártársuk mögött, és – szokásuktól eltérően – magukra vállalták az ünnepségek költségeit. Idézet Clemens Sender, városi jegyző beszámolójából: „Sok rejtett puska pukkant a tűzben; takarosan rendezték meg, és sok pénzbe került."

A Fuggerek irodájában persze a könyvelők a feltételezettnél is sokkal nagyobb összegeket könyveltek el. Egy piszkozati fogalmazványban „Mibe került V. Carolus császár római királyválasztása" címszó alatt, kínos pontossággal jegyeztek fel minden egyes tételt. A választófejedelmeknek kifizetett összegeken kívül, sok egyéb kiadás között, szerepeltek adományok a birodalmi városoknak, a főtörvényszék hivatalnokainak, a spanyol komisszároknak stb. A Fuggerek végleges elszámolása szerint összesen 851 918 guldent adtak ki. Ebből 543 585 gulden Jakob Fugger zsebéből, 143 ezer

gulden a Welserektől és további 165 ezer gulden genovai és firenzei bankároktól származott.

„HISPÁNIÁBAN BAJ VAN"

Jakob Fugger mindenki másnál elégedettebb lehetett. Az egész világ előtt bebizonyította pénze hatalmát: a spanyol királynak megvásárolta a német-római császári koronát; és ezzel Európa urává tette. A napnyugat történelmében kereskedő ilyen mértékben még sohasem befolyásolta a politika menetét. Képzeljük el: egy konszern, például a Daimler-Benz vagy a Siemens szövetségi kancellárt „vásárol" magának! A történelemben V. Károly a korszak legnagyobb hatalmú uralkodójának számított, s közben nem volt más, mint csupán „a Fuggerek kegyelméből való" császár.

Ám az ifjú spanyolt mindennek lehetett nevezni, csak éppen bábnak nem. Sokkal öntudatosabb volt nagyapjánál, Miksánál, és eleinte minden eszközzel megpróbálta lerázni a terhes augsburgi igát. Mint adós előnyben volt a hitelezőjével szemben, mert hogyan is vonhatta volna felelősségre a császárt egy kereskedő, még ha Jakob Fuggernek hívták is? Ezért az augsburgi számára, aki gyakran tette fel magának ezt a kérdést, csak a győzelem után kezdődtek az igazi nehézségek.

Bár a pénzügyi erőmutatvány Európa titkos urává tette, mégis a hatalom csúcsáról minden út egy irányba vezetett: lefelé. Dinasztiájának sorsa ettől kezdve visszavonhatatlanul a Habsburgokéhoz kötődött. Egyelőre még Jakob vasakarata határozta meg az események menetét, de csupán idő kérdése volt, hogy a gyengébb utódok menthetetlenül elmerüljenek az európai nagyhatalmi politika örvényében. A történelem első multinacionális konszernjének a hanyatlása máris megkezdődött, amikor pedig a közvélemény széles rétegei még csodálattal nyugtázták fölemelkedését. Az állam és a gazdaság összefonódása ugyanis, amelynek létezését oly hatásosan bizonyítják az állammonopolista kapitalizmus jelenkori késő marxista teóriái, már a modern kapitalizmus kezdetén is veszedelmes kísérletnek bizonyult. Az államot csődbe juttatta egy magánvállalkozótól való függősége, a vállalkozó pedig vagyona tetemes részével fizetett az állam pénzügyei feletti uralmáért. Ez a „politikai-gazdasági komplexum" már annak idején is csupán egyvalamiben volt eredményes: megakadályozta a régóta esedékes szociális reformokat.

Károly, aki a választási harc alatt sem titkolta, hogy a Fuggerek az ő szemében csupán közönséges üzletemberek, a választás után is a függetlenségét hangsúlyozta. Habár a birodalomban sóvárogva várták jövetelét, otthon maradt, Spanyolországban. Az I. Ferenc fölötti és nehezen megvásárolt győzelemnek ugyanis két igen súlyos következménye volt: a francia király halálos ellensége lett, és a spanyol grandok fellázadtak ellene. 1521 és 1544 között összesen négy háborút kellett viselnie I. Ferenccel a burgundiai és itáliai uralomért. A spanyol nemesekkel azért gyűlt meg a baja, mert azoknak semmi kedvük sem volt, hogy viseljék az ő német császárrá választásának a költségeit.

Amikor Károly 1520 májusában mégis fölkerekedett, hogy északon fejére tétesse a császári koronát, Madridban és más nagyvárosokban azonnal véres zavargások törtek ki. Fugger hírszerzői aggódva jelentették Augsburgba: „Hispániában baj van." Az „arany írószobá"-ban valamennyi német fejedelmi kastélynál pontosabban és hamarabb értesültek a spanyol udvar eseményeiről. Wolf Haller faktor a császár egyik legközelebbi tanácsadójaként szolgált, de számos más ügynök is folyamatosan tájékoztatta Augsburgot. Jakob Fugger arra használta fel információs előnyét, hogy barátokat szerezzen. Nyomtatott táviratok – a később oly híressé vált „Fugger-újságok" – útján tudósította üzletfeleit fontos újdonságokról, például arról, hogy a császár karavánja éppen elérte Németalföldet.

Károlyt nagy pompa közepette Aachenben, a régi császárvárosban koronázták meg, ugyanazon a helyen, ahol Nagy Károlyt. Jakob távol maradt a látványosságtól, és csak unokaöccsét, Ulrichot küldte Aachenbe. Azt remélte, hogy becses ügyfelét legkésőbb 1521 tavaszán, az Augsburgban tervezett legközelebbi birodalmi gyűlésen személyesen is megismeri. A császár és néhány fejedelem kívánságára azonban Augsburg helyett Wormsban tartották meg a gyűlést, és így történt, hogy Jakob Fugger sohasem találkozott azzal a férfiúval, akit ő segített a német-római császári koronához.

A hatvankét esztendős kereskedő úgy gondolta, ha az öreg Miksa császár is mindig eljött hozzá, miért ő tegye most tiszteletét a fiatal Károlynál? Nem érte meg neki a fáradságot megszokott augsburgi környezetének az elhagyása csupán azért, hogy az ifjú uralkodót tartozásainak megfizetésére emlékeztesse. Károly kezdettől fogva hűvösebbnek és tartózkodóbbnak mutatkozott nagyapjánál. Közte és a nála két nemzedékkel idősebb kereskedő között sohasem jött létre az a jellembeli különbségek ellenére is személyes, majdhogynem szívélyes viszony, ami Miksát és Jakobot összekötötte.

Károly mindenkor „csak" a kereskedőt látta Fuggerben, aki csupán eszköz – olykor meglehetősen terhes eszköz – a magasabb politikai célok eléréséhez. Fugger azonban nem zavartatta magát, és megbízottai útján egyre makacsabbul sürgette kinnlevőségeinek kiegyenlítését. Végül is 1521. május 4-én jött létre az első szerződés a Habsburg-adósság törlesztéséről. Összesen 600 ezer guldent tett ki, a császár mindazonáltal csupán 355 ezret akart „tulajdonképpeni adósságként" elismerni. Végül azonban „különös kegye jeleként" és az elmaradt kamatok, valamint a késedelmes visszafizetés kárpótlásaként, szívós tárgyalások után 400 ezer guldent ismert el.

Az összeg törlesztésére Jakob Fugger adósleveleket kapott a halli sóbányákra, továbbá réz- és ezüstvásárlásokra. A fennmaradó 200 ezer guldent sem ajándékozta természetesen a császárnak. Jakob az összeg fejében a maga nevére íratta a rattenbergi kohóműveket, egész készletükkel és az olvasztás jogával egyetemben. Ezenkívül a császárnak tudomásul kellett vennie, hogy a kamat ettől kezdve három százalékkal, azaz összesen nyolc százalékra emelkedik.

Végső kihatásában a megállapodás Tirol még keményebb kizsákmányolásához vezetett, mint amilyen Miksa alatt a legkegyetlenebb időszakban volt. Jakob Fugger Wormsban, úgy mellékesen, az augsburgi könyvnyomtatás felügyelőjévé és ezzel gyakorlatilag minden nyomtatott betű cenzorává neveztette ki magát. A kinevezés birtokában elrendelhette, hogy a könyvnyomdászok „ezentúl egy erényes személy tudta nélkül és akarata ellenére ne nyomtathassák ki papoknak és doktoroknak a szentírás dolgában fennálló tévelygéseit, hasonlóképpen a becsület ügyét érintő gyalázkodásokat és sértéseket".

ÉHSÉG, BETEGSÉG ÉS HALÁL

Miután létrejött a császárral az első megegyezés, Jakob már nem zárkózott el Károly újabb hitelkéréseitől. A császárnak pénzre volt szüksége a Franciaország ellen közvetlenül küszöbönálló háborúhoz, lázadó nemeseinek leveréséhez és a birodalmát fenyegető törökök elleni védekezéshez. Hamarosan ismét több százezer guldenes összeggel terhelte meg számláját, és Jakob ismét sürgetni kezdte pénzének visszafizetését.

Az ifjú császár kezdettől fogva még nagyobb pénzügyi nehézségekkel küzdött, mint nagyapja. Gigantikus méretűek voltak a politikai problémák is az óriásbirodalomban, amelyet a mindössze húszéves

fiatalember kormányozott. Tapasztaltabb koronás fő sem lett volna képes arra, hogy a helyzetet valamennyi fronton uralja. Közép- és Dél-Amerikában spanyol konkvisztádorok meghódították az első gyarmatokat, Felső-Itáliában tombolt a háború Franciaországgal, keleten az Oszmán Birodalom szultánja újra fegyverkezett Magyarország és Ausztria ellen. Hogyan is találhatott volna magának időt Károly arra, hogy a sajátos német ügyekkel foglalkozzék?

A csak spanyolul és franciául beszélő császár egész életében idegennek és kissé kellemetlennek is találta teuton alattvalóit. Nagyapjával ellentétben, aki sok nyelven: olaszul, franciául, csehül, latinul és németül beszélt, sohasem találta meg az utat a német lélekhez. A birodalomban gyakorlatilag mindenki azt csinált, amit akart. Az uralkodó fejedelmeknek csak az járt az eszükben, hogy örökbirtokukat bővítsék és meggazdagodjanak alattvalóik terhére. Az egyedül üdvözítő egyházzal és a nagy kereskedőtársaságokkal közösen uralták az országot.

Az „egyszerű" nép, 16 millió ember, keservesen szenvedett. Pestisjárványok dúltak, éhínségek ragadtak el egész családokat - hol volt akkor társadalombiztosítás, betegpénztár?! Megszokott, mindennapos dolog volt a szenvedés, sorvadás és halál. A legtöbb német számára a hit jelentette az egyedüli fényűzést; mást nem engedhetett meg magának. Annál hevesebben keltek ki a római katolikus egyház cinikus üzleti tevékenysége és gátlástalan hatalmi politikája ellen.

Luther Márton merész wormsi fellépése tömegmozgalommá változtatta az igaz hitről folytatott, addig inkább akadémikus vitát. Amikor a császár - Alexander pápai nuncius unszolására - a birodalmi jogközösségből való kitaszítással és könyvei elégetésével akarta végérvényesen elhallgattatni a reformátort, a birodalmi gyűlés küldöttei óva intették: a nép ezt nem fogja eltűrni, és fellázad. Alexander rémülten jelentette Rómának: „Németország kilenctizede hallatja a csatakiáltást: »Luther«!"

A wittenbergi barát 1521. április 17-én szemtől szemben állt az ifjú császárral a wormsi püspöki rezidencia alacsony fogadószobájában. Nem ijedt meg a római diplomaták mesterien elhelyezett csapdáitól, hanem köntörfalazás nélkül szólt: „Mivel felséged és nagyságotok egyszerű választ óhajtanak, íme megadom, szarva, foga nincs. Hacsak nem győznek meg az Írás igéivel vagy tiszta észokokkal - mert önmagában sem a pápának, sem a zsinatoknak nem hiszek, mivel a napnál is világosabb, hogy több ízben tévedtek és ellentmondásba keveredtek -, úgy továbbra is a szentírás általam idézett sorainak meggyőző-

déses híve és lelkiismeretemben Isten szavának foglya maradok. Nem tudok és nem akarok semmit sem visszavonni, mert a lelkiismeret ellen cselekedni nehéz, nem tanácsos és veszedelmes. Isten engem úgy segéljen, ámen."

A császár máris eleget hallott: ez a nyakas fickó a legmegátalkodottabb fajtából való eretnek, akivel a lehető leggyorsabban kell végezni. Luthernek három hete volt rá, hogy biztonságba helyezze magát, amíg a birodalmi gyűlés tart. És kezdetét vette a reformáció.

19. FEJEZET

Konszernek a pellengéren

Az egyház elleni felkelést a lakosság széles köreit érintő, égbekiáltó társadalmi igazságtalanságok okozta mélységes kétségbeesés táplálta. A németek háromnegyed része agyongyötört, rabigába hajtott és kizsákmányolt paraszt volt. 1476 óta, amikor Hans Böheim, a „Furulyás Jankó"-nak nevezett birkapásztor az első parasztfelkelést megszervezte, az elnyomott nép körében megindult az erjedés. Az uralkodók nem tudták enyhíteni a szenvedést, helyette a kényelmesebb utat, a kegyetlen elnyomást választották.

Az alattvalóikból kipréselt vagy szükség esetén a kereskedőktől, például Jakob Fuggertől kölcsönzött pénzen zsoldoscsapatokat toboroztak, hogy a legkisebb népmegmozdulást is vérbe fojtsák. 1502. április 22-én a Bruchsal melletti Untergrombachból való Joss Fritz parasztvezér hétezer embert gyűjtött maga köré, hogy véget vessenek a speyeri és a strassburgi püspökök rémuralmának. Zászlójukra bocskort varrtak, az egyszerű emberek hagyományos lábbelijét.

Egy paraszt a gyóntatószékben véletlenül elárulta a vállalkozást, és a püspökök rettenetes bosszút álltak. A titkos szövetség száz tagját elfogták, és bestiálisan megkínozták, tízet lefejeztek. Joss Fritz elkerülte a büntetést, majd jó tíz év múlva ismét a kizsákmányolók fellegvárainak megrohamozására készült, de a második Bundschuh-felkelést is árulás hiúsította meg 1513-ban.

A püspökök szolgáinak sikerült elfogniuk Hans Manzot, a parasztvezér egyik legközelebbi bizalmasát. Kínvallatás közben elárulta a felvonulási tervet. A püspökök zsoldosai azonnal megrohanták a falvakat, és hajtóvadászatot indítottak a Bundschuh-tagok után. Akit nem fogtak el, az megpróbált a „semleges" Svájcba menekülni. A svájciak a maguk módján oldották meg a terhes menekültkérdést: Bázelban és Schaffhausenben tucatjával akasztották fel a lerongyolódott emigránsokat. Jakob Hauser és Kilian Mayer alvezéreket – különös nagylelkűségük jeleként – lefejezték. Az első számú közellenségként keresett Joss Fritz azonban ismét egérutat nyert üldözői elől.

1517-ben tervezte meg a harmadik Bundschuh-felkelést. Ez is a másik kettőhöz hasonlóan végződött, csupán azzal a különbséggel, hogy

az árulás ezúttal nem kínvallatás hatására következett be, hanem pénzért történt. A parasztok nyilvánvalóan nem értettek a katonáskodáshoz, sejtelmük sem volt fegyelemről és politikai sakkhúzásokról. Joss Fritznek, a személyes vonzerővel és karizmatikus vonásokkal megáldott egykori zsoldoskatonának kevés fegyvere, pénze és iskolázott segítőtársa volt ahhoz, hogy bárdolatlan parasztjaiból ütőképes csapatokat kovácsoljon.

Hasonló okokból hiúsult meg a „Szegény Konrád" néven ismert, sváb parasztokból rekrutálódott titkos szövetség is, mely 1514-ben kelt fel Ulrich württembergi fejedelem ellen, hogy a falusi lakosságot megszabadítsa a nyomasztó adóterhertől. A lázadást vérbe fojtották, ám az ifjú herceg nem sokáig örülhetett győzelmének, mivel a Sváb Szövetség Fugger-pénzen fizetett csapatai négy év múlva kiűzték az országból. Nagyjából a parasztokkal egy időben kezdett a lovagok és az írástudók gondolkodó rétege is elégedetlenkedni a társadalmi viszonyokkal. A bátorságukért egykor olyannyira csodált „lovagok" közül sokan nyomorogtak, mert amióta a háborúkat a gyalogság nyerte meg, és a katonák zsoldja feleslegessé tette a hűségesküt, a lőfegyverek pedig egyre érzékenyebb veszteségeket okoztak a lovasságnak, a büszke várurakra nem volt többé szükség.

Sokuk tehát ezentúl mint rablólovag, erőszakkal szerezte meg magának mindazt, amit a fejedelmek, a kereskedők és a parasztok megtagadtak tőle. Aki azonban nem akart bűnöző lenni, annak gyakorlatilag két lehetősége maradt: zsoldosvezérként harcias kedvű fejedelmek szolgálatába állt, mint azt Georg von Frundsberg, Georg Truchsess von Waldburg és olykor Götz von Berlichingen is tette, vagy pedig felkeléssel próbálkozott, hogy megváltoztassa a társadalmi feltételeket. A lovagoknak – nem úgy, mint a parasztoknak – voltak ugyan katonai erényeik, de kevesen támogatták őket a nép köréből, és számuk messze elmaradt a fejedelmek zsoldos hadseregeinek létszámától. A forradalom csak akkor győzhetett volna, ha a zendülő lovagok összefognak a parasztokkal.

ÖSSZEOMLIK A RÉGI REND

Két embernek állt volna módjában, hogy a történelem szemétdombjára vesse a gyűlölt régi rendszert. Az egyik Luther Márton teológus, a másik Franz von Sickingen birodalmi lovag volt, de alapjában véve mindketten sokkal konzervatívabbak és finnyásabbak voltak annál,

hogy a parasztokkal közösködjenek. Franz von Sickingen a birodalmi lovag szinte jelképes figurája, harcolt ugyan a Rajna-vidéki fejedelmek önkényuralma ellen, de inkább a régi lovagi uralom visszaállításáról álmodott, mintsem olyan államról, amelyben mindenki egyenlő jogokat élvez.

A birtokaihoz tartozó Landstuhl és Ebernburg várában a nagy erejű, szenvedélyes igazságérzettől fűtött lovag a nemzet legokosabb koponyáit gyűjtötte maga köré. Barátai közé tartozott Johannes Reuchlin, a jelentékeny humanista, Martin Bucer reformista prédikátor és a forrófejű író: Ulrich von Hutten. A lovag, ahol csak alkalma nyílt rá, német Robin Hoodként harcolt az elnyomottak jogaiért.

Háborúzott a gazdag Worms városával, mert igazságtalanságot követett el titkára, Balthasar Schlör ellen, harcolt Lotaringia hercegével és Metz város patríciusaival. A császárválasztás bohózata után és a hitújítás hatása alatt – barátja, Hutten támogatásával – a politikailag és erkölcsileg lezüllött Német Birodalom gyökeres megreformálását tervezte. Ott akart hozzáfogni, ahol politika, egyház és kereskedelem a legszorosabb szövetségre lépett egymással: a trieri érsekség területén.

Miután levélben szabályosan hadat üzent Greiffenklau érsekének, 1522 szeptemberében 5000 főnyi gyalogsággal és 1500 lovassal bevonult a rajnai egyházkerületbe. Néhány várat és kisebb várost sikerült ugyan bevennie, de Trier jól megerősített falai ellenálltak támadásának. Az érsek segítségül hívta barátait, és Sickingennek fel kellett hagynia az ostrommal. Visszavonult Landstuhlba, és október 8-án ott értesült arról, hogy a császár kitaszította őt a birodalom jogközösségéből. Az a férfi, akiről barátja, Ulrich von Hutten így írt: „Nála nagyobb lélek valóban nincs egész Németországban", ezzel bűnöző lett, szabad préda, akit bármikor puskacső elé állíthattak. A Sváb Szövetség hadserege, amelyet túlnyomórészt Jakob Fugger pénzelt, és a parasztok réme, a kíméletet nem ismerő Georg Truchsess von Waldburg vezetett, hajtóvadászatot indított a zendülő birodalmi lovag után. A fejedelmek haderői áprilisban egyesültek Landstuhl erődje alatt, hogy röviddel utána tüzet nyissanak rá. Egy ágyúgolyó repesztette gerenda szilánkjai szétroncsolták Sickingen lábát. Hét gyötrelmes nap után, 1523. május 7-én halt meg.

Sickingen barátai – mint Ulrich Hutten is – Svájcba menekültek, vagy csüggedten visszavonultak váraikba. A nemesség felkelése összeomlott a lovag halálával, akit ellenségei „korcs császár"-nak gúnyoltak. Csak a parasztok zendülése folytatódott. Az „arany írószoba" elő-

kelő csendjébe nem hatolt be a megkínzottak kiáltása, az ágyúk dörgése és a haldoklók hörgése. Ám itt is hangtalan, elkeseredett harc folyt. Jakob egyszerre csak minden oldalról fenyegetve érezte magát, mintha megbolondult volna a világ. A régi rend, amely lehetővé tette, hogy családja a Lech-parti Graben parasztviskójából a világgazdaság élére emelkedjen, úgy omlott össze a pusztító társadalmi, politikai, vallási és gazdasági villámcsapások alatt, mint egy korhadt szentélyszék.

A kereskedő, aki nem is olyan régen még annak tudatában sütkérezhetett, hogy ő „csinálta meg" a világ urát, egyszerre csak azon vette észre magát, hogy mindenütt gazembernek, kizsákmányolónak és uzsorásnak nevezik és szidalmazzák. Maga a császár is, aki a koronát köszönhette neki, megpróbálta őt egy ügyes húzással kijátszani. Még a wormsi birodalmi gyűlés alatt ugyanis testvérének, Ferdinánd főhercegnek adományozta német felségterületeit, beleértve a hercegséggé előléptetett tiroli grófságot is. Jakob Fuggernek szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy követeléseinek kiegyenlítése váratlanul egy olyan fejedelemre hárult, akit alig ismert, és aki személyesen semmivel sem tartozik neki.

A császár egyébként már régen ismét nyugaton tartózkodott, hogy szervezze a Franciaország elleni háborút. Közben az innsbrucki tanács urai lemondással fenyegetőztek, mert kilátástalannak tartották, hogy a hajdan oly gazdag Tirolt meg lehessen menteni a csődtől. A tartomány valamennyi jelentős természeti kincse évekre el volt zálogosítva Jakob Fuggernek, és az ekkor már egymillió guldent kitevő adósság csak növekedett.

Augsburgban is érezhetően hűvösebbé vált a légkör a Fuggerek körül. Luther gondolatai termékeny talajra találtak; egy nap a székesegyház lelkésze, Urbanus Rhegius is átállt a reformátorok oldalára. Hamarosan a Szent Anna-kolostor karmelita szerzetesei is követték példáját. Jakob a sors fintorának tekintette, hogy két házi temploma, a Szent Móric és a Szent Anna lett az augsburgi reformáció melegágya.

A konszern feje továbbra is lebecsülte az egyházellenes mozgalom jelentőségét és Luther Márton erkölcsi erejét. Hasonlóképpen nem ismerte fel a reformáció társadalom- és szociálpolitikai mozgatórugóit sem. A fejedelmek bűnösen rossz gazdálkodása, a nagy kereskedőtársaságok okozta áremelkedések, éhínségek, pestisjárványok, és a szegények és gazdagok közötti kirívó vagyoni különbségek nélkül az egyházi forradalom bizonyára meghiúsult volna.

Így azonban Luther Márton az emberek szívéből szólott, amikor *A kalmárkodásról és uzsoráról* című vitairatában a gazdasági bajok tulajdonképpeni okozóiként leplezte le a kereskedelmi társaságokat. A gazdasági ügyekhez nem sokat értő Luther „a német nemzet legnagyobb szerencsétlenségének", sőt „az ördög ötletének" tartotta a pénz- és kamatügyleteket. A szerzetes képtelen volt megérteni, „hogyan lehet egy évben 100 guldennel még húszat szerezni, egyik guldent a másik után, és mindezt nem a földből vagy a jószágból".

A Fuggerek gazdagságáról így panaszkodott Luther:

„Isten és a jog ellen való, hogy egy emberélet alatt valakinél ennyi királyi tulajdon halmozódjon fel. Ezért - mennydörgött a reformátor - Fuggernek és a hasonló társaságoknak valóban zablát kell tenni a szájára." Azt azonban a prédikátor sem tudta megmondani, hogyan nézzen ki ez a zabla, és ki rakja fel a gazdasági Molochra.

Ennél is világosabban fejezte ki magát Ulrich von Hutten, a heves vérmérsékletű birodalmi lovag, humanista és költő, aki utazásai során némi fogalmat alkotott magának az augsburgi kereskedők hatalmáról. Franz von Sickingen barátja és Luther Márton lelkes híve 1521 tavaszán tette közzé *A rablók* című szatirikus dialógusát. A kétes főhősök természetesen nem voltak mások, mint a gazdag nagykereskedők. Hutten zsákmányra éhes bűnözőknek ábrázolta őket, akik kifosztják Németországot, aranyukkal megrontják az erkölcsöket, tönkretesznek komoly üzletembereket, felhajtják az árakat, lezüllesztik az egyházat és a leginkább felelősek a nép nyomoráért.

Az ékesszóló lovag szemére veti Jakob Fuggernek, a polgári származású birodalmi grófnak, hogy a nemesi levelet nem kiharcolta, hanem megvásárolta magának, amiért inkább kereszt, mint lovagi cím járna neki. A római Fugger-fiók kétes üzleteire célozva a „kurtizánok fejedelmé"-nek nevezte az augsburgi kereskedőket. *Bullagyilkosok* című pamfletjében a literátor egyenesen azt állította, hogy a Fuggerek meg akarták őt vesztegetni. „Még a Fuggerek pénzéért sem fogok hallgatni - fogadkozott von Hutten -, ha a német szabadságról van szó."

A publicisztikai támadások - bár néha övön aluliak voltak - befolyásolták a közvéleményt. Ahogy ma néhány multinacionális konszern, például az ITT, az Exxon és a General Motors a bírálat kereszttüzében áll, már annak idején is a nagy kereskedelmi társaságokat tették felelőssé a gazdaság helytelen irányú fejlődéséért. Jakob Fuggerről egyszerűen minden rosszat feltételeztek.

HALÁLSEJTELMEK

Mindenhonnan csak rossz hírek érkeztek. 1521 tavaszán meghalt Augsburgban az öreg Thurzó két fia közül a tehetségesebbik, György. Fivére, Elek nem látszott alkalmasnak arra, hogy vele az üzlettársi viszonyt fenntartsák, és hogy szavatolja a magyar beruházások biztonságát. Panaszkodott is Jakob faktorának, Jörg Högelnek a Thurzó nemzetség utódairól: „A fiatalurak mindenbe belekaptak, ügyetlenül bánnak a pénzzel - sok pénzzel tartoznak nekem és az üzletnek." Óvatosságból zároltatta Elek számláját, és előkészítette a közös cég későbbi feloszlatását. A következő halálhírt Rómából kapja: 1521. december 1-jén meghalt X. Leó pápa, 14 970 dukát adósságot hagyva hátra a Fuggerek könyveiben. A német kereskedők szerencséjére - és valószínűleg közbenjárására - a konklávé V. Károly császár volt nevelőjét, Adriaan Floriszoon Dedelt választotta meg utódjául. A kardinálisok egy holland hajóács puritán, szigorú erkölcsű fiában vélték meglelni azt az embert, aki véget vet a Medici pápa esztelen pazarlásának.

Az új pápa - az utolsó, aki nem itáliai származású volt - VI. Hadriánnak nevezte magát, és azzal a feltett szándékkal kezdte meg munkáját, hogy személyes példájával fog megálljt parancsolni az egyház erkölcsi hanyatlásának. A nyers, a világi szórakozásokat megvető „barbár" mindvégig idegen maradt az eleven egyházi metropolisban. Az olaszokkal rendkívül bizalmatlan volt, ezért három honfitársát tette meg legközelebbi bizalmasává: Wilhelm Enckenvoir, aki már régóta üzleti összeköttetésben állt a Fuggerekkel, pápai datar lett; Theodericus Hezius a pápa titkárává lépett elő, Johannes Ingenwinkel pedig a legbefolyásosabb német szentszéki tisztviselőként vált ismertté.

Jakob Fugger római helytartói eleinte attól tartottak, hogy a németalföldi erkölcscsősz majd megakadályozza jövedelmező egyházi üzleteiket, de hamarosan meggyőződhettek róla, hogy minden ilyen irányú félelmük alaptalannak bizonyult. Hála az új datarhoz fűződő jó kapcsolatoknak és a honfitársi összetartozás gyakori emlegetésének, Antonnak sikerült 15 évre bérbe vennie a pápai pénzverdét, a Zeccát, és a pápai érme felhasználását Róma városán túl is jelentősen kiterjesztenie. A hatvanhárom éves pápa hamar felismerte, hogy reformtörekvései kudarcra vannak ítélve: „A beteg test már nem veszi be az orvosságot", panaszkodott mind gyakrabban bíborosainak.

A csüggedő pápával majdnem egyidős Jakob Fugger ellenben éppen a legkomorabb hangulatában írta alá az Albrecht Dürer tervezte és Adolf Daucher által pompás szobrokkal díszített Szent Anna-

templombeli Fugger-kápolna, valamint a Fuggerei és a Szent Móric-templomban emelendő szószák alapítólevelét.

A halálsejtelmektől gyötört konszernfőnök azokban a sötét hónapokban készítette el első végrendeletét is, s ebben négy unokaöccsét tette meg fő örökösévé, feleségét, Sybillét pedig nagy összeggel kártalanította. Egyidejűleg lelkéről is gondoskodott: az volt az óhaja, hogy a Szent Anna-templom karmelitái - akik befogadták Luther Mártont, amikor Cajetan pápai legátus kihallgatta őt, majd maguk is a reformáció oldalára álltak - mondjanak érte naponta misét. Jutalomképpen évente „egy hordó neckari bort" ígért nekik.

Pontosan meghatározta, hogy halála után mely napokon, mely apácák és szerzetesek, hány éneket énekeljenek, és hány imát mondjanak érte. A gyászünnepségen megjelenő szegények kapjanak pénzt. Halála után egy hónapon át emlékezzenek meg róla Augsburg minden templomában és kolostorában, aminek fejében bőven bocsát rendelkezésre pénzt egyházi építkezésekhez. A gyógyíthatatlan betegek menhelyeinek és a járványkórházaknak a lakói is kötelesek a pénzfejedelem bűneinek bocsánatáért imádkozni, ha élvezni akarják adományait. Mint az üzleti életben, Jakob Fugger halála után sem akart semmit sem a véletlenre bízni.

A MONOPÓLIUMELLENES ELJÁRÁS

Az, hogy kínos pontossággal jó előre gondoskodott túlvilági üdvösségéről, ismét erőt és önbizalmat adott a kimerült vállalkozónak. Miután a leglényegesebbeket elrendezte, úgy gondolta, jöjjön, aminek jönnie kell. Mint mindig, az idős úr körültekintően és tetterősen folytatta a harcot életművének fennmaradásáért. Annak a szenvtelen férfinak higgadt fölényével viszonozta a tanácsokat, aki tulajdonképpen már leszámolt az élettel, és nem akar mást, csak nyerni, „ameddig lehet".

Utolsó nagy játszmáját 1521. május 12-én, egy ünnepi fogadással nyitotta meg, amelyet Ferdinánd főhercegnek, a császár fivérének a tiszteletére rendezett, akit Wormsban a német felségterületek igazgatásával bíztak meg. A dús ünnepi lakoma során, melyen nem kevesebb mint húsz fogást hordtak fel, a kereskedő kis leckét adott a Habsburg főhercegnek nemzetgazdaságból. Alig egy év múlva már örömmel állapíthatta meg, hogy megnyerte magának a főherceget, aki pedig korábban nem sokra becsülte az augsburgi kereskedőfejedelmet.

Ahogy egykor szövetségesévé tette Paul von Liechtensteint, úgy udvarolta körül most Ferdinánd pénzügyi tanácsadóját, Gabriel von Salamanca-Ortenburgot, hogy mindent elérjen az udvarnál, amit csak akar. Habár az innsbrucki tanácsosok óva intették új urukat, hogy ha a Fuggerekkel paktál, összeomlik az egész gazdaság, neki magának pedig hamarosan „nem lesz több jövedelme", Ferdinánd sem tudott ellenállni a látszólag könnyedén megindítható augsburgi pénzáradat csábításainak.

A kereskedő úgy számított, hogy a tiroli természeti kincsek további kiaknázását csak akkor biztosíthatja, ha az új uralkodót is az elődjéhez hasonló függő helyzetbe hozza. Így azután, amikor Blasius Höltzl császári tanácsos az uralkodóház újabb kölcsönigényeivel jelentkezett Augsburgban, biztos lehetett benne, hogy küldetését siker koronázza. Kérkedve írta haza, hogy a pénzemberek, közöttük Philipp Adler, Fugger vetélytársa szerint is „leleményes pénzügyér vagyok, mivelhogy úton-útfélen megfejem őket". Hogy a kereskedők mindig csak akkor hagyják „megfejni" magukat, ha helyettük az állam tejel, az – úgy látszik – elkerülte a főherceg buzgó ügynökének a figyelmét.

Mivel Tirolban jobban alakultak a dolgai, mint várta – a rattenbergi kohót megállapodás szerint átadta faktorának, Hans Stöcklnek, és a jövedelmező halli sófőző nagyobb része is az ő kezében volt –, Jakob Fugger elérkezettnek látta az időt, hogy a császárral is nyíltan beszéljen. A választásból eredő adósságok törlesztése még nem kezdődött meg, és a Károly által felajánlott spanyol biztosítékok értékéről adós és hitelező véleménye jelentősen különbözött.

A császár szemmel láthatóan pénzzavarban volt, mert Jakob Fuggerrel egyidejűleg Szászország hercege, a mainzi és pfalzi választófejedelem, valamint Frigyes bajor herceg is tetemes összegeket követeltek vissza. A Franciaország elleni háború óriási összegeket nyelt el, keleten pedig elkerülhetetlen volt az összecsapás a törökökkel. Az 1520-ban elhunyt I. Szelim szultán halála után a terjeszkedő kedvű II. Szulejmán vette át a hatalmat az Oszmán Birodalomban, aki később „a dicsőséges" melléknevet kapta, és aki már többször meghirdette az előretörést nyugat felé.

A császár szorongató pénzínsége igencsak kapóra jött Jakob Fuggernek, amikor a nürnbergi birodalmi gyűlés 1522 márciusában a német nagy konszernek üzleti praktikáival kezdett foglalkozni. Amit a két vizsgálóbizottság tagjai a gyűlés elé terjesztettek, az egy ifjú szocialista titkár szótárába is beillenék. A középkori tanácsuraknak a nagy kereskedelmi társaságok ellen felhozott vádjai a legapróbb rész-

letekig megegyeznek a mai trösztellenes eljárásokban felsorakoztatott érvekkel. A nürnbergi kis vizsgálóbizottság egyik tagja például kertelés nélkül kimondta: ha így megy tovább, a nagy cégek több kárt fognak okozni a gazdaságnak, „mint valamennyi útonálló és tolvaj együttesen" - amiből bízvást következtethetünk a modern gazdasági bűnözés eredetére.

A derék vizsgálóbírák szerint a nagyszabású vállalkozások bűnös voltát bizonyítja - nincs új a nap alatt! - a jólét egyenlőtlen megoszlása, ami „gazdagok és kiszolgálóik ékességében, pompájában és mértéktelen gazdagságában leplezetlenül megmutatkozik". Egyébként a Rehm-ügy óta azt is bizonyítottnak vették, hogy a kereskedők nem is mindig tiszta eszközökkel gyarapítják vagyonukat. Az ismert augsburgi vállalkozói dinasztiából származó Bartholomäus Rehm ugyanis néhány hónappal azelőtt megtámadta üzleti ellenfelének, Ambrosius Höchstetternek a szállítmányát. A Wormsban lecsukott Rehm megvesztegetett őrök segítségével kereket oldott ugyan, ám üldözői rövidesen ismét kézre kerítették.

Az eset egész Németországban nagy feltűnést keltett, és az emberek azt a következtetést vonták le belőle, hogy lám, így „keresik" a kereskedők a pénzt. A feszült társadalompolitikai légkör enyhítésére az érintett augsburgiak felröppentették a hírt, hogy Bartholomäus Rehm elmeháborodott. A nürnbergi vizsgálóbírókat azonban az orvosi leleteknél is jobban érdekelte, vajon hogyan tudott az ifjú Rehm néhány év alatt nyolcszáz guldenből 33 ezer guldent csinálni. Ennyije volt ugyanis az eszközeiben nem nagyon válogatós kereskedőnek letartóztatásakor.

A nagy konszernek, állították a nürnbergi vádlók, „mindenütt maguknak szerzik meg a magot, és a többieknek hagyják a pelyvát". Ezért egyszer és mindenkorra véget kell vetni a tiltott monopolüzleteknek, mert csak „sok eladó biztosít jó vételt és jutányos árut". Az Egyesült Államokban a századfordulón a John D. Rockefeller Standard Oilja ellen indított trösztellenes eljárás során is nagyjából hasonló érvek hangzottak el; a berlini Szövetségi Kartellhivatal olykor még ma is alkalmazza őket.

Akárcsak a vád, a nagy konszernek védelme is meglepően ismerősnek tűnik. Jakob Fugger megint csak tudós „házi ideológusát", Konrad Peutingert küldte a frontra. Amit a híres humanista előadott, akár az Esso, a Shell vagy a BP vezérigazgatójának beszédéből is lehetne idézet: csakis a magas árak, például a rézé, teszik lehetővé a vállalatnak a természeti kincsek kiaknázását. Peutinger a fémekről: „Minél

drágábban adják el őket, és minél magasabban tartják árukat, annál megfelelőbben lehet karbantartani a bányaműveket, amelyek Isten nagy és egyedülvaló ajándékai." Ezért „a gazdag társaságokat inkább dicséret, mint vád illeti".

„ISTENTELENSÉG ÉS UZSORA"

A néhány nagyvállalat monopoluralmának megszüntetésére a nürnbergi kis vizsgálóbizottság a következőket követelte: egyetlen társaságnak se lehessen 50 ezer guldennél több tőke és háromnál több külföldi raktár a tulajdonában (az áruhalmozás korlátozása érdekében). A kamatra adott hitel lényegénél fogva „istentelenség és uzsora". Az élelmiszerárak mellett kiváltképpen a telekárak emelkedtek robbanásszerűen, ezért az infláció leküzdésére rendeljenek el általános árstopot. A távolsági kereskedelmet folytató társaságok manipulációinak kategorikus kereskedelmi zárlattal akartak gátat szabni, a mai államok kormányaihoz hasonlóan, amelyek igyekeznek ellenőrzésük alá vonni a multinacionális konszerneket.

Jakob Fugger távol maradt a Nürnbergi Törvényszéktől, csupán unokaöccsét, Raymundot küldte el megfigyelőként. Nem mintha lebecsülte volna a veszélyt, amit a támadások jelentettek, hanem inkább kényelemből. Irodájából irányította az elhárító hadműveletet. A konszern feje tisztában volt azzal, hogy Konrad Peutinger retorikai zárótüzét konkrét politikai intézkedésekkel kell kiegészíteni.

Ebből kiindulva lekötelezettjeit: a nagy birodalmi városokat és a császárt használta fel védelmére. Nürnberg városa, akárcsak Köln, Frankfurt és a többi nagy kereskedelmi központ, a társaságok szétzúzása és felszámolása ellen szavazott. A kulisszák mögött pedig a Habsburg-ház diplomatái gondoskodtak róla, hogy a birodalmi gyűlés megelégedjék a szóbeli támadásokkal.

Jakob egyszerű, de hatásos érvet talált a császár sakkban tartására: a nagyvállalatok csak akkor hajlandók ellátni fegyverekkel és élelmiszerrel a keleti határokon a törökök ellen felvonuló négyezer főnyi hadsereget, ha végre megszűnnek az ellenük felhozott indokolatlan vádak. Hogy óhaja nyitott fülekre találjon az udvarnál, Jakob németalföldi mesterektől származó, értékes szőnyegeket küldött a hírvivővel. Augsburgi ellenfeleivel is megértette, hogy e nehéz időkben mindenfajta személyi és üzleti rivalizálást háttérbe kell szorítani. A gazdaság ellenségei fölött csak közösen lehet diadalmaskodni.

A nürnbergi birodalmi gyűlés valóban nem járt különösen komoly következményekkel a konszernekre nézve. A birodalmi városok és az uralkodóház beavatkozásának köszönhetően nem születtek súlyos határozatok. A nagyvállalatok ellenfelei azonban nem adták meg oly könnyen magukat, mivel maguk mögött tudták a nép többségét. Egy évvel később ugyanazon a helyen ismét szőnyegre került a kérdés. A birodalmi rendek ezúttal ravaszabbul jártak el. Mivel a társaságok elleni támadások nem hoztak eredményt, most tulajdonosaik elleni jogi szankciókkal próbálkoztak.

Caspar Marth birodalmi fiskális személyre szóló idézést küldött a Fugger-, a Welser-, a Höchstetter-, a Herwart- és a Rehm-cég főnökének. Roppant kínos volt, hogy az idézést nemcsak a vádlottaknak kézbesítették, hanem az augsburgi városházán is kifüggesztették. Jakob Fugger tajtékzott. Ő, akinek a császár a koronáját köszönhette, mint valami közönséges bűnöző álljon a közvélemény nyilvánossága előtt! Ezt semmiképpen sem tűrhette el.

A személyes kihívás mélységes haragra gerjesztette: már nem tudott olyan szenvtelenül tárgyilagos maradni, mint a korábbi nürnbergi csatározás idején. A császárhoz intézett dühös figyelmeztető levele a gazdaságtörténet egyik legmeglepőbb dokumentuma. Az augsburgi polgár minden köntörfalazás nélkül követelte benne a föld leghatalmasabb férfiújától azt, ami véleménye szerint őt megilleti:

Legfelségesebb, Leghatalmasabb Római Császár, Legkegyelmesebb Úr!

Császári Felséged bizonyára jó emlékezetében tartja, hogy én és unokaöcséim ez ideig mindig alattvalói hűséggel és készséggel szolgáltuk az Osztrák Ház jólétét és felemelkedését. Ezért köteleztük el magunkat alattvalói hűséggel Császári Felséged ősének, a néhai Miksa császárnak is, a római korona megszerzésére Császári Felséged számára némely fejedelmek ellenében, akik sem irántam, és talán mások iránt sem viseltettek hittel és bizodalommal. A Császári Felséged által kirendelt megbízottaknak a fent említett ügyben folytatott tárgyalásaihoz jelentős summa pénzt is adtunk, amit nemcsak én és unokaöcséim teremtettünk elő nagy üggyel-bajjal, hanem jó barátaim is, csak azért, hogy e dicséretes adakozás Császári Felségedet nagy dicsőséghez és jóléthez segítse.

Az is ismert és napnál világosabb tény, hogy Császári Felséged nélkülem sohasem tudta volna megszerezni a római koronát, amit Császári Felséged megbízottainak saját keze írásával tudok igazolni.

Ezúttal sem tekintettem a magam hasznát. Mert ha elfordulok az Osztrák Háztól, hogy Franciaország ügyét segítsem elő, sok jószágra és pénzre tehettem volna szert, amint azt felkínálták nekem. Hogy ebből milyen hátránya származott volna Császári Felségednek és az Osztrák Háznak, azt Felséged megértő mérlegelésére bízom.

Mindezek után azzal az alattvalói kéréssel fordulok Császári Felségedhez, hogy az én hűséges alattvalói szolgálataimat, amelyek Felségedet oly nagy jóléthez segítették, kegyeskedjék figyelembe venni és elrendelni, hogy a nekem járó összeget kamatostul és minden további halogatás nélkül lerójják és megfizessék. Továbbra is alattvalói hűséggel kívánom szolgálni Császári Felségedet, és kijelentem, hogy mindenkor alattvalói hűséggel állok Császári Felséged rendelkezésére.

Császári Felséged leghűségesebb alattvalója,

Jakob Fugger

Ilyen hangot ez ideig Németországban még nem használt kereskedő legfőbb urával szemben. Habár az udvarnál pimasznak találták a levelet, amennyire ismeretes, korántsem ártott feladójának. Éppen ellenkezőleg: Fugger riválisai is örvendeztek, hogy végre egyszer valaki leleplezte az uralkodóház pénzügyi züllöttségét. Jakob Strieder történész véleménye szerint: „Azóta rendkívüli módon megnőtt a kereskedők között nemzetközi tekintélye... Élete utolsó öt esztendejében Jakob Fugger üzleti hírneve egyedülálló volt. Szinte korlátlan hitelt élvezett."

A konszernfőnök azonban pontosan tudta, meddig feszítheti a húrt anélkül, hogy elpattanna. A császári adósságok gyors törlesztésére amúgy sem lehetett gondolni, mivel az állampénztár üres volt. A levél tehát csupán figyelmeztető volt V. Károlynak, törődjék kissé többet legfontosabb pénzemberének védelmével.

A jól bevált „mézesmadzag és korbács" taktika alapján Jakob egyidejűleg a császár értésére adta, hogy továbbra is érdekli az üzlet. Így aztán kereken tízezer dukátot invesztált a nyolc hajóból álló második spanyol molokai flotta felfegyverzésébe. Ellenszolgáltatásképpen, Liego de Haro spanyol nemessel együtt, Jakob Fugger lett az irányítója annak a sokat ígérő fejlesztési tervnek, amelynek segítségével a spanyolok azt remélték, hogy megtörik a portugálok fűszer-kereskedelmi monopóliumát. Károly legfontosabb pénzügyi tanácsadója, Gabriel von Salamanca-Ortengburg is a kereskedő lekötelezettje volt. Eberstein grófnővel kötött házassága után Jakob Fugger 1523 júliusában neki adományozta az osztrák Ehrenberg uradalmat. Ezer már-

ka ezüstöt is ajándékozott neki, miután röviddel előtte Salamanca törölte a császári bankárok névsorából Philipp Adlert, a Fuggerek vetélytársát.

„KI SALAMANCÁT KÉZRE KAPJA, ÉS JAKOB FUGGERT FELLÓGATJA"

A császári kegy jelei nem sokáig várattak magukra. Szeptember közepén V. Károly harcias levelet intézett Burgosból a birodalmi ügyészhez, amelyben így írt: „némely jeles és alapos okból, korántsem (óhajtja) látni és megengedni, hogy a fent nevezett kereskedők ellen tárgyalást folytassanak és pert indítsanak". Caspar Marth további intézkedésig parancsot kapott, hogy szüntesse be a konszernek elleni vizsgálatokat, és valamennyi peres aktát azonnal küldje el a spanyol udvarnak. Ha már a bizonyítékok a birodalmi gyűlés hatósugarán kívül kerültek, évekig tarthatott, amíg az eljárás újra megindul. Jakob Fugger azonban még ezzel sem elégedett meg. Nem tágított, míg Károly fivérénél, Ferdinánd főhercegnél el nem érte, hogy egyetlen bírósági fórum se hozhasson ítéletet cége ellen.

Az idős cégfőnök életében számtalanszor tapasztalta, hogy mindenki megvásárolható, csak ismerni kell az árát. Ezért nem hitt abban, hogy a nagyvállalatokkal szemben tanúsított ellenállást eszmei vagy társadalmi indítékok táplálják. Az egészet csupán üzleti ellenfelei céltudatosan irányított hadjáratának tekintette; főként a Hanza-városokban gyanította ellenségeit. Azt sem fogta fel, hogy a könyvnyomtatás feltalálásának eredményeként a közvélemény első ízben vált politikai tényezővé.

Csak a nyomtatott irodalomnak, Luther Márton, Ulrich von Hutten és más humanisták írásainak révén jöhetett létre szövetség lovagok, polgárok, tollforgatók és papok között a nagytőke ellen. Ez a „baloldali" ellenzék természetesen még túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy harcba szálljon a császárral és Jakob Fuggerrel. A lakosság felgyülemlő dühe könnyen tört ki ártalmatlan gúnyversekben, hatékony politikai manőverekre azonban alig-alig futotta belőle. A főherceg egy nap a következőket olvashatta várának falán:

Ki Salamancát kézre kapja,
És Jakob Fuggert fellógatja,
Az megtöri a nagy Hanzának erejét –
S Ferdinánd is magasabban hordhatja a fejét.

Nürnbergben ezalatt megkezdődött Jakob Fugger és Károly császár közösen kitervelt komédiája. Miközben a birodalmi rendek küldöttei azon törték a fejüket, miként lehetne a hazai gazdaságot a legjobban és a legigazságosabban megszervezni, Jean Hannart császári megbízott a háttérben e szándék meghiúsításán mesterkedett. Ifjabb Ulrich Fugger, nagybátyja megbízásából, gazdagon megajándékozta a császári tanácsost, aki végül is különös üzletet ajánlott a birodalmi gyűlésnek: ha a megvádolt vállalatok a birodalmi gyűlés és a törvényszék minden kiadását és költségét vállalják – amit nagyvonalúan 18 ezer forintra becsült –, akkor nevezett fórumok álljanak el minden további intézkedéstől.

Világos, hogy a cégek habozás nélkül lefizették obulusaikat. Az is világos, hogy a császár ezzel megtakarította azt az összeget, amellyel hozzá kellett volna járulnia a birodalmi gyűlés költségeihez. Már csak az az elhanyagolható probléma várt megoldásra, miként őrizhetik meg tekintélyüket a birodalmi rendek. Kifelé tehát ismételten elnapolták a tárgyalást, maguk között azonban úgy rendezték el az ügyet, ahogyan Hannart javasolta. Ezen még a Fuggerek iránt egyébként jóindulatú történész, von Pölnitz is ironizál: „Azzal senki sem törődött, hogy a német igazságszolgáltatásnak és a birodalom tekintélyének milyen erkölcsi kárt okozott az efféle eljárás és az a felelőtlenség, ahogyan a Korona államgazdasági problémákat arra használt fel, hogy kényszerintézkedéseket alkalmazzon és magánüzleteket kössön."

A német vállalatok ellen az első nagy monopóliumper tehát eleve kudarcra volt ítélve, Jakob előtt pedig újabb nagy sikerek körvonalai rajzolódtak ki. Először is György szász herceggel szövetségben sikerült megtorpedóznia a tőkemenekítés és a pénzrontás megakadályozására tervezett törvényeket. Mivel a pénzt egyre gyakrabban verték olcsó fémekből, a Neckar menti Esslingenbe áthelyezett birodalmi gyűlés szigorú kiviteli tilalmat akart elrendelni az ezüstre. Ez természetesen éppen úgy nem illett bele az országhatáron innen és túl tevékenykedő kereskedő terveibe, mint a szász hercegébe, aki szintén gazdag ezüstlelőhelyekkel rendelkezett.

Mit érdekelte a gazdag Fuggert a német államgazdaság romlása, ha ő tömérdek pénzt kereshet rajta és az egész világgal tovább kereskedhet! A Habsburg fivérek állandó pénzínségének hála a következő hónapokban jelentősen kiterjeszthette üzleti tevékenységének határait. 1524-ben 25 ezer guldent és 20 ezer dukátot kölcsönzött a főhercegnek. Mivel egész Tirolban nem akadt alkalmas zálog, amelyre Jakob

Fugger már ne tette volna rá a kezét, Ferdinánd az 1503 óta a spanyol koronához tartozó Nápolyi Királyság bizonyos jövedelmeit ajánlotta fel biztosítékként. Jakob hamarosan Nápolyban is kiépíthette támaszpontját, mivel a főherceg fokozódó eladósodása következtében délitáliai bevételei is gyorsan növekedtek.

A NAGY HIGANYÜZLET

Sokkal nagyobb összegekről volt szó a császárral folytatott pénzüzletekben. Megkoronázása óta V. Károly állandóan hadat viselt. Seregei váltakozó szerencsével küzdöttek Felső-Itáliában és Dél-Franciaországban a francia király hadereje ellen. 1524 első hónapjaiban már úgy látszott, hogy a császár pénztelensége miatt hamarosan befejeződik a háború. Senki sem akadt már Európában, aki kölcsönt adott volna neki.

Nyár elején azonban katonái váratlanul ismét megkapták a zsoldjukat. Újra fegyvereket vásároltak, egyenruhákat rendeltek és zsoldosokat toboroztak. A pénz, mely csakis Augsburgból jöhetett, augusztus végére természetesen már elfogyott, és a császár katonái megint csak az éhkoppot nyelték Marseille előtt. VIII. Henrik, Anglia Kékszakállnak is nevezett királya ugyan ismét tetemes segélypénzeket ígért, mert borsot akart törni francia szomszédjának orra alá, de mint hajdan az öreg Miksának, V. Károlynak is tapasztalnia kellett, hogy Tudor Henrik ígéreteit fenntartással kell fogadni. A várva várt angol fontok nem érkeztek meg. A Valois-házból való I. Ferenc kihasználta a kínálkozó lehetőséget, és kitörést kockáztatott meg Felső-Itália irányába, Milánó meghódítására. A Pó mellett állomásozó császári csapatok igen nehéz helyzetben voltak. Az emberek már három hónapja nem kaptak zsoldot, hiány volt élelmiszerben, és a lovaknak sem jutott abrak. Leginkább azonban a legfelsőbb hadúr egyértelmű parancsai hiányoztak. Kétségbeesett helyzetében Ferrante Pescara császári hadvezér úgy döntött, hogy mindent egy lapra tesz fel. Katonái halálmegvető bátorsággal támadták meg 1525 februárjában Paviánál a francia hadsereget – és győztek. I. Ferencet foglyul ejtették: V. Károly, anélkül hogy a kisujját mozdította volna, Európa ura lett. Ekkor váratlanul özönleni kezdtek a brit segélypénzek is, jött a pénz a Genovai és a Velencei Köztársaságból, és maga a pápa, valamint Milánó hercege is megadta a pénzügyben kifejezett tiszteletet a győztesnek.

Ezt a győzelmet V. Károly persze elsősorban hadvezére bátor döntésének köszönhette, de komoly része volt benne Jakob Fugger pénzinjekcióinak is. Az Augsburgból kapott összeg nélkül Károlynak már sokkal korábban félbe kellett volna szakítania a hadjáratot. Nem csak francia ellenfelei tették fel maguknak a kérdést: vajon most mit zálogosított el az adósságban amúgy is nyakig úszó császár? Azt ugyanis mindenki kizártnak tartotta, hogy Jakob Fugger elsőrendű garanciák nélkül hajlandó a zsebébe nyúlni.

És a válságos 1524-es esztendőben valóban létrejött a Fugger-cég történetének egyik legjelentősebb üzlete. Elindítója Károly egykori nevelője, VI. Hadrián pápa volt, aki a Habsburgok mellett és Franciaország ellen foglalt állást. Támogatása jeléül a császárnak engedte át az uralmat Santiago, Alcantara és Calatrava spanyol lovagrendek fölött, amelyek nemcsak hogy kiterjedt birtokokkal rendelkeztek egész Spanyolországban, hanem az almadéni értékes higanybányák és a guadalcanali ezüstlelőhelyek urai is voltak. Ezzel V. Károly ismét olyan zálogokat kapott kézbe, amelyek után Európa minden bankára sóvárgott.

Akinek joga volt az almadéni bányák kiaknázásához, gyakorlatilag a magáénak mondhatta a spanyol higanymonopóliumot. Csupán a krajnai Idriában – Laibach és Udine között – volt hozzá hasonlóan gazdag lelőhely. Az almadéni bányajogok, az úgynevezett maestrazgók* bérlője 1516 óta Alfonso Gutierrez spanyol nagykereskedő volt, de az ő szerződése 1524 végén lejárt.

A jól megkent Gabriel von Salamanca-Ortenburg gondoskodott róla, hogy Jakob Fugger mint Károly legnagyobb hitelezője is hozzáférjen a „zsírosbödönhöz". 1524 végén megkötötték a bérleti szerződést. Három évre szólt, és hatalmas summába, 400 ezer dukátba került Jakob Fuggernek. Mindenesetre a felét azonnal levonták Károly még kifizetetlen választási adósságainak a törlesztésére, úgyhogy a kereskedőnek már csak 200 ezer dukátot kellett leszurkolnia, amivel Károly azonnal feltöltötte háborús kasszáját.

Jakob néhány „top-menedzsert" küldött Spanyolországba, hogy a drága beruházás minél gyorsabban megtérüljön. Wolf Haller vezetésével fokozzák a bányák hozamát, és így sváb alapossággal fogtak hozzá a lovagrendek kiterjedt birtokainak a ráncba szedé-

* A spanyolországi katonai lovagrend vezetőjét, illetve egykor azt a területet jelölte, amely törvénykezése alá tartozott.

séhez. A higany- és ezüstbányák hozamának növelésére technikusokat, mérnököket és bányászokat kértek Tirolból és Magyarországról. A Fuggerek fémbányászatban járatos vezető szakembereinek, a magas bérleti díj ellenére, valóban sikerült az első három esztendőben 2,2 millió maravédit, kereken húszezer gulden nyereséget termelni.

Habár a bevétel a Fuggerek mércéjével mérve korántsem volt rendkívüli, a spanyol jövedelmek a következő évtizedekben a dinasztia legkiadósabb és legbiztosabb bevételi forrásaivá fejlődtek. A higanyt cinóberércből nyerték pörköléssel, és nagy szükség volt rá a sokféle fém kiválasztásához, valamint az aranykitermeléshez.

MENLEVÉL A JÖVŐRE

A császár és a kereskedő azonban az eddiginél is jobban egymásra volt utalva. A Fuggerek új bérleti objektumai Károly közvetlen befolyási övezetében terültek el. Tetszése szerint bármikor rendkívüli nyereséghez segíthette őket, vagy a legnagyobb nehézségeket támaszthatta ott nekik. Végső soron azonban igen nagy szüksége volt a Fuggerek pénzügyi támogatására, ezért Jakob a jövőben is számíthatott az uralkodó segítségére valamennyi belpolitikai ellenfelével szemben. De még egyik sem bízott meg teljesen a másikban, mert az egymástól származó hasznon kívül semmi sem kötötte össze a két merőben ellentétes embert.

Jakob úgy érezte, a császárral szemben táplált bizalmatlanságát igazolja az a hír, hogy a maestrazgo-szerződés megkötésével egy időben legádázabb ellenfele, Ambrosius Höchstetter megkapta az idriai higanybányák bérletét. Annak, hogy a folyékony fém piacán váratlanul megjelent a konkurencia, mégis megvolt a jó oldala is. A monopólium ellenzőinek vitorlájából így ismét kifogták a szelet – egyébként pedig biztosan meg lehet egyezni az ugyancsak nem jótékonykodásra született Ambrosiusszal.

Legfőbb jövedelmi forrásuk továbbra is a bányászat maradt, ennek köszönhették, hogy Európa legnagyobb pénzügyi hatalmává emelkedtek. Az az energia és szervezőtehetség, amellyel Jakob a természeti kincseket kiaknáztatta, már az újkor kezdetén a német népgazdaság egyik legfontosabb ágává tette a fém-„ipart". Büszkén írta a cégfőnöke György szász hercegnek, hogy „néhány tízezer embert" foglalkoztat a bányászatban. Egyúttal arról is panaszko-

dott, hogy a birodalmi kormányzat mily kevésre becsüli a bányabárókat: „Olybá tűnik, mintha a birodalmi kormányzat nem sok figyelmet szentelne a bányaműveknek, mely bányaművekből egy évben a saját számításaimnál is több fémet, aranyat, ezüstöt, rezet, ónt, ólmot, higanyt stb. termelnek ki húsz-huszonötször százezer gulden értékben."

Jakob Fugger tehát mintegy évi 2,5 millió guldenre becsülte a német bányaipar hozamát. Egy átlag német paraszt- vagy kézművescsalád legfeljebb száz guldent keresett egy évben ebben az időben. A bányászat hozamából tehát 25 ezer családot lehetett volna táplálni – többet, mint ahány lakosa volt az akkor legnagyobb városnak, Kölnnek.

Jakob Fuggernek jó oka volt rá, hogy bányakincsét megvédje a birodalmi kormányzat és más „forradalmaskodók" ellen. A császár minden erejével segített neki ebben: ugyanazon a napon, amelyen Madridban értesült a Pavia melletti győzelemről, az alig huszonöt esztendős uralkodó aláírta a „Monopólium-ediktum"-ot, amely dicsérettel említi a nagy bányatársaságokat, és szentesíti ármanipulációikat.

Ezzel a legmagasabb hely törvényesítette a fémmonopóliumot, amely a birodalmi kormányzat nézete szerint az infláció és a gazdasági válság egyik legfőbb okozója volt. Stílusát tekintve akár Jakob tollából is származhatott volna a rendelet. Aloys Schulte és Jakob Strieder történészek ellenben azt gyanítják, hogy tulajdonképpeni megfogalmazója Jakob Fugger barátja, Konrad Peutinger volt, akinek a legfontosabb passzusokat valószínűleg a konszern feje diktálta.

A monopolista konszernek érdekében tartott védőbeszédet olyan ügyesen fogalmazták, hogy azzal gyakorlatilag az állam áldását adta a Fuggerek minden üzletére. „Ezzel Jakob Fugger megkapta mindazt, amire szüksége volt, hogy legalábbis jogilag tisztán álljon a birodalmi ügyész, a kormányzat és a birodalmi gyűlés előtt: megkapta az egyértelmű amnesztiát korábbi üzleteire és a biztos menlevelet a jövőre" – állapítja meg Götz von Pölnitz.

A császár végérvényesen a „big business" mellett és saját birodalmi kormányzata ellen foglalt állást. És hogy ezt mindenki megtudja, Wolf Haller – Fugger nevében – ragaszkodott ahhoz, hogy a rendeletet nyilvánosságra hozzák. Valószínűleg még barátai és munkatársai is elcsodálkoztak azon, hogy a hatalom-politikus Fugger milyen súlyt fektet az efféle formális jogi aktusokra. A kor előrehaladtával mind nyakasabbá váló cégfőnöknek egyre nagyobb szüksége volt arra, hogy hi-

vatalosan megerősítsék: ő nem bűnöző, hanem becsületes ember. Ugyanezen okból egy még különösebb dokumentumot állíttatott ki adósával: védelmül a számára biztosan teljesen veszélytelen wormsi ediktum* ellen, V. Károly 1525. március 18-i kelettel igazolta, hogy a Fugger család „tisztességes, becsületesen keresztény és istenfélő életet" folytat, és „nem híve a lutheri eretnekségnek, szektának és tévelygésnek".

* Luther kiátkozása a birodalom jogközösségéből és az egyházból.

20. FEJEZET

Vér- és könnytenger

Az óvatos kereskedő talán már akkor számolt a reformerek elleni félelmetes ítélettel, talán tudott a császár terveiről, hogy fegyveres erővel állítja helyre az egyház egységét. E különös menlevélre ugyanis csak ez adhatna magyarázatot.

Egyelőre azonban Jakob Fugger még a saját bőrén érezhette Luther Márton eszméinek a hatalmát. Mivel az augsburgi Johann Schilling páter prédikációiban túl nagy rokonszenvet vélt fölfedezni az eretnek gondolataival, Jakob a lázadó barát feltűnésmentes áthelyezésére kérte a Mezitlábas Szerzetesrend apátját. Indiszkréció folytán azonban idő előtt fény derült a tervre, és 1524 augusztusában egy nap 1800 felháborodott augsburgi tüntetett a városháza előtt a liberális barát mellett és Fugger ellen.

A tüntetők tizenkét tagú küldöttsége, élén Christoph Herwart patrícius ifjúval, azzal a kéréssel fordult a városházán összegyűlt tanácsurakhoz, hogy – Jakob Fugger följegyzése szerint – „hadd maradjon a barát, külön dicsérettel, amiért oly szép evangéliumi prédikációt tart". Miután egyik fél sem volt hajlandó engedni, a következő napokban annyira kiéleződött a helyzet, hogy a büszke kereskedő jobbnak látta, ha titokban elhagyja a várost, és a kellően megerősített biberachi kastélyban várja meg a dolgok alakulását.

Németország első (gulden-) milliomosa csak akkor tért vissza a Weinmarktra, a cég központjába, amikor a nagykereskedők markában tartott városi tanács már kivégeztette a tüntetők vezetőit. A legnagyobb veszteségeket egyházi ügyleteiben különös módon éppen azokban a hónapokban kellett elszenvednie, amikor oly bátran kiállt az egyházért. VI. Hadrián pápa, alig egy esztendei uralom után, 1523 szeptemberében meghalt. Utódja, Giulio de' Medici idején, aki VII. Kelemen néven lépett a pápai trónra, érezhetően visszaestek a római Fugger-fiók üzletei. A Medici pápa megint csak a firenzei bankembereknek kedvezett, olyannyira, hogy 1524 szeptemberében a pápai pénzverde bérleti szerződését is felmondta, amelyet elődje kötött a Fuggerekkel tizenöt évre.

A Tevere menti üzletek ugyan még mindig jövedelmezőek voltak, de a Fuggerek már nem voltak a helyzet urai, mint Johannes Zink idejében. A korrupció nagymesterét gyakorlatilag „hidegre tette" az ifjú Anton Fugger; betegen, megkeseredve és eladósodva tért vissza Augsburgba. Elismert ravaszsága ellenére magánüzleteiben ugyanis kevés szerencséje volt a hírhedt javadalomvadásznak. Jelentős összegeket veszített merész spekulációkon, és még 800 forinttal tartozott a cégnek.

Jakob Fugger könyörtelenül ragaszkodott ahhoz, hogy adósságát visszafizesse. Sőt egy napon zálogként lefoglalta érdemdús faktorának még az augsburgi Szent Móric-templomtól járó kanonoki s gyászszertartási javadalmait is. A kereskedő szikrányi részvétet sem érzett halálosan beteg alkalmazottja iránt, aki egykor Róma legdörzsöltebb üzletfelhajtójának számított. Johannes Zink még a halálos ágyán is csellel próbált megszabadulni adósságaitól. Főnöke egyik látogatása alkalmával rá akarta hagyni „testét és jószágát", mert ha Fuggeré a teste, akkor ennek a testnek az adósságai is őt terhelik. Jakob azonnal felismerte a kelepcét, és udvariasan visszautasította a ház kulcsát, amelyet faktora átnyújtott neki.

Olyan udvariasan viselkedett, hogy Zink és utódai azt hitték, Fugger mégis beleegyezik az üzletbe. Természetesen tévedés volt, amint az néhány nappal a faktor halála után kiderült. Ügyvédjei útján a cég szigorúan megkövetelte az adósságok visszafizetését. Noha Zink nővére a püspöki hivatalhoz fordult jogorvoslatért, végül is el kellett ismernie Fugger követeléseit és átengedni a tulajdonképpen az ő fiait illető javadalmakat. Jakob azt vallotta: aki üzletbe bocsátkozik, annak a kockázatot is vállalnia kell.

Miközben papokkal, művészekkel és más laikusokkal – ha megfelelő tiszteletet tanúsítottak iránta – olykor nagyvonalú is tudott lenni, üzletpartnerei sohasem remélhettek tőle kíméletet. Volt valami embertelenség kínos korrektségében, s mindig azok húzták nála a rövidebbet, akik nem voltak egészen tisztában saját üzleteik kihatásával. Mivel ő mindig eleget tett kötelezettségeinek, a legnagyobb természetességgel várta el mindenki mástól ugyanazt, akkor is, ha helyzetük ezt éppen nem tette lehetővé. Ez az ember sohasem volt igazán gonosz, mint ahogy igazán jó sem tudott lenni – minden törekvése arra irányult, hogy a csupán tehernek tekintett érzelmi megnyilvánulásokon úrrá legyen, és egyedül a tartozik-követel tiszta logikájának engedelmeskedjék.

CSIGAHÁZAKKAL KEZDŐDÖTT

Bármily törvénytisztelőnek mutatta is magát, az „arany írószoba" Olümposzán trónoló hideg fejű számító, ezzel sem tudta megakadályozni, hogy életműve szálka legyen mások szemében. Hiába álcázta oly gondosan üzleteit és kötelezte a legszigorúbb titoktartásra munkatársait, ami iratszekrényeinek sötét titkaiból néha kiszivárgott, már az is elegendő volt a legvadabb spekulációk táplálására. A legendás Fuggerről nagyon kevés megbízható tényt ismert a közvélemény, s talán ez is az egyik oka annak, hogy a fantázia gyűlölt alakot gyúrt belőle, hogy a fejedelemség negatív jelképe lett. „Fuggern" annyit jelentett a nép nyelvén, mint csalni, a „Fuggerer" pedig a zsebtolvaj, a fösvény és a rablólovag egyfajta keveréke volt.*

A parasztok felkelése, amely az addig legjelentősebb társadalmi megmozdulás volt német földön, elsősorban a fejedelmek elnyomó politikája és a kizsákmányolás ellen irányult. De kitörésében része volt az árfelhajtásnak, a mesterségesen előidézett áruhiánynak és a nagy kereskedelmi társaságok monopoltörekvéseinek is. Naivságukban a parasztvezérek nem látták, hogy a császár és a konszernek titokban összejátszanak ellenük. A fejedelmek önkényuralma ellen harcoltak, de az uralkodó igazságosságában szilárdan hittek.

Több bocskorosfelkelés meghiúsulása után a nagy parasztháború 1524 nyarán kezdődött a kis Stühlingen grófságban, a svájci határ közelében. Amikor a grófné az aratás kellős közepén azt követelte a parasztoktól, hogy azonnal hagyják ott földjeiket és menjenek az erdőbe csigaházakat keresni, az évtizedek óta kizsákmányolt, utolsó ingüktől is megfosztott alattvalók számára betelt a pohár. A falvakban gyülekeztek, és a jobbágyság azonnali megszüntetését követelték.

Valószínűleg ez a „sztrájk" is visszhang nélkül marad, ha a stühlingeni parasztok nem találnak a bulgenbachi Hans Müllerben lelkes és lelkesítő vezérre. Az írni-olvasni tudó egykori zsoldos következetes programba foglalta a parasztok követeléseit. Szövetkezett a közeli Waldshut város elégedetlen polgáraival, akiknek a többsége a reformáció oldalára állt. A polgárok és parasztok összefogásának hamar híre terjedt a környező falvakban; egyre több paraszt hagyta el a földjét és csatlakozott Hans Müllerhez. Magukkal hozott kaszáikat, fejszéiket és cséphadaróikat ütő- és szúrófegyverekké alakították át. Hans Müller csapata, a fekete-erdőbeli sereg hatezer főt számlált, viszony-

* A magyar „fukar" szó is a Fugger névből ered. (A szerk.)

lag tekintélyes erőt képviselt, és kellő rettegésben tartotta a stühlingeni tartománygrófot.

Szinte ezzel egy időben, mintegy titkos parancsra, Dél-Németország sok vidékén gyülekeztek a parasztok. Ulm mellett sorakozott fel a kilencezer főt számláló baltringeni csapategység, Ulrich Schmid patkolókovács parancsnoksága alatt; az Alpok elővidékén két augäuli sereg, a Boden-tó mellett a tó menti sereg, a Duna mentén a leipheimi, Rothenburgnál pedig a Tauber-völgyi csapat gyülekezett. Bármenynyire hasonlítottak is egymásra a helyi parasztfelkelések, mégis hiányzott a közös irányítás és az a politikai program, amely mindannyiukat kötelezi. Az okosabb parasztvezérek tisztában voltak ezzel, ezért a vezérek és minden parasztseregből négy választott küldött tanácskozást tartott 1525. február 27-én a felső-svábföldi Memmingen városában, hogy meghatározza a felkelés céljait. A tizenkét memmingeni cikkelyben mindenekelőtt a jobbágyság megszüntetését, felszabadítást a mindenkori fejedelem által követelt szigorú szolgálati kötelezettségek alól, szabad vadászatot és halászatot, az adók és az egyházi illetékek csökkentését vagy megszüntetését követelték, valamint azt, hogy a községek szabadon választhassák meg papjukat.

A tizenkettedik és utolsó cikkelyben azonban a parasztgyűlés „a Fuggerek, Welserek és Höchstetterek eltávolítását" és a vállalatok üzleti tőkéjének korlátozását is követelte. A parasztok ezzel alapjában véve megismételték a rendeknek a nürnbergi birodalmi gyűlésen elhangzott követeléseit.

Luther Márton egyházi harca kétségkívül bátorította a parasztokat, de ők inkább társadalmi, mint vallási mozgalomnak tekintették a reformációt. Nem egy parasztseregben szakadár papok voltak a szószólók. Teljes bizalommal küldték el Memmingenből a tizenkét cikkelyt annak, akitől morális fölhatalmazást reméltek a rebbelióhoz. Kezdetben Luther Márton láthatólag rokonszenvezett is a felkelő néppel, de *Intés békére* című írásában csillapító hangú választ adott a parasztok tizenkét cikkelyére.

A futótűzként terjedő parasztlázadástól meglepett fejedelmek időnyeréssel próbálkoztak. Látszólag belementek a parasztok tárgyalási ajánlataiba, de közben teljes csöndben fegyverkeztek. Georg Truchsess von Waldburg, a minden hájjal megkent taktikus és kíméletlen kardforgató vezetésével és Jakob Fugger pénzén, a Sváb Szövetség tekintélyes haderőt állított fel, hogy engedelmességre tanítsa a parasztokat.

A parasztvezérek közül különösen kitűnt a Neckar-völgyi és odenwaldi csapatok vezére, Georg Metzler, volt fogadós és a „kancellár", Wendel Hipler, valamint a híres verekedőnek ismert sváb Jäcklein Rohrbach és szeretője, a „fekete jobbágynő". A népi haderő fő stratégája Florian Geyer volt, a harmincöt esztendős lovag és kastélytulajdonos, aki „fekete seregével" merő idealizmusból és igazságérzetből csatlakozott a parasztokhoz.

Mivel Margarete Renner, a „fekete jobbágynő", aki Heilbronn Böckingen nevű elővárosából származott, féktelenül gyűlölte szülővárosának polgárait, először a Jäcklein Rohrbach vezette Neckar-völgyi sereg indult meg. Áprilisban nyolcezren rohamozták meg a neuensteini kastélyt, amelyben két fivér, Albrecht és Georg von Hohenlohe lakott. A grófok, hogy mentsék az életüket, megadták magukat, amiért mint Albrecht és Georg „testvér" csatlakozhattak a parasztbadsereghez. Győzelemittasan menetelt tovább a sereg. Kolostorokat, városokat és kastélyokat fosztott ki, mígnem húsvét vasárnapján elérték a Heilbronn közelében lévő weinsbergi várat. De mielőtt még a parasztok támadásba lendülhettek volna, az öregtornyon máris ott lengedeztek saját lobogóik. Florian Geyer ugyanis egy elit csapattal hátulról beszivárgott, és rohammal bevette a várat. Noha ő és Georg Metzler mindent elkövettek, hogy a vérontást megakadályozzák, a zsákmányra éhes parasztokat nem lehetett visszatartani. A kastélylakók gőgös viselkedésétől feltüzelve, a „fekete jobbágynő" buzdítására, vesszőfutásra ítélték a foglyokat, pedig a fiatal Helfenstein grófné, az elhunyt Miksa császár egyik leánya, térdre hullott Jäcklein Rohrbach előtt, és úgy könyörgött férje életéért. Csak a grófné és fia maradt életben. A parasztok levetkőztették, szemeteskocsira hajították őket, és ezt bömbölték: „Aranyos hintón érkeztél, szemeteskocsin távozol!"

„MOST MINDENKINEK KARDOT KELL RAGADNIA"

A weinsbergi túlkapások kedvező alkalmat kínáltak a fejedelmeknek az ellentámadásra. A városokban a polgárok nyugtalanok voltak, és maga Luther Márton is, akiben pedig a parasztok annyira bíztak, végérvényesen elfordult tőlük. *A parasztok rabló és gyilkos hordái ellen* című, dühödt röpiratában, a fejedelmek legnagyobb örömére, így háborgott: „...most mindenkinek kardot kell ragadnia a halál prófétáinak, a gyilkosság szellemeinek lekaszabolására! Inkább száz halált

haljon a jámbor keresztény, semhogy a parasztokkal paktáljon! Ne ismerjen kegyelmet a felsőbbség! Eljött a kardnak és a haragnak az ideje!"

És valóban elérkezett. Az, ami a parasztoktól csupán olyan „kisiklás" volt, melyet vezetőik nem helyeseltek, módszeres hadmesterséggé vált Georg von Waldburg, a „paraszthóhér" rémuralma alatt: zsoldosai kíméletlenül terelték össze a falvak lakóit. Tucatjával akasztották fel a zendülőkkel való rokonszenvezés gyanújában álló parasztokat, brutális kínzásokkal csikartak ki vallomásokat, tanyákat gyújtottak fel, feldúlták a földeket, s drákói kényszeradókkal sújtották az életben hagyottakat.

Habár Jakob Fugger igen jól ismerte a fejedelmek garázdálkodását, a legkisebb megértést sem tanúsította az engedetlen parasztok iránt. Az egykori Lech-völgyi gazdák kései utóda munkakerülő és önkényeskedő csőcseléknek tartotta a lázadókat, akiknek csak az volt a céljuk, hogy tőle és a hozzá hasonlóktól elvegyék fáradságosan szerzett vagyonukat. Cinikusan így kommentálta a memmingeni parasztgyűlést: „Mindjobban megerősödik bennem a hit, hogy az aljas csőcselék szívesen meggazdagodna, de dolgozni nem akar. A parasztok örömest szabadulnának az adótól."

Saját „csőcseléke" is efféle, jámbornak nem mondható kívánságoknak adott hangot. Amióta a leipheimi plébános átállt a lutheránusokhoz, egyre több polgár és paraszt követelt vallásszabadságot a Fuggerek svábföldi területein. A weissenhorni polgárok egy nap küldöttséget menesztettek Walther von Hirnheim birodalmi kapitányhoz, akit Jakob uradalma intézőjének tett meg. A küldöttek beleszólási jogot követeltek a városi tanácsosok kiválasztásába, később pedig a parasztok azt kívánták, hogy szüntessék meg a jobbágyságot. A nemesi rangra emelt kereskedő, óvatosságból, 300 katonát küldött a barhentszövő városba, ám a weissenhorni polgárok csak többórás tárgyalás után nyitották meg a városkaput Fugger zsoldosai előtt. A levegő puskaporszagú volt, és az „arany írószoba" lakójának nem voltak illúziói a várható összecsapásokat illetően. Ezért az éj leple alatt, titokban minden pénzét és a legértékesebb árukészletét kicsempésztette Augsburgból, majd szétosztotta a kevésbé veszélyeztetett faktoriák között.

Nemsokára valóban nagyobb sereg indult meg Leipheimből Weissenhorn irányába. A parasztok parlamentereket küldtek előre, és a 300 Fugger-katona azonnali visszavonását követelték, ellenkező esetben ostrommal veszik be a várost. Jakob a látszat kedvéért visszarendelt ugyan néhány zsoldost, hogy a Sváb Szövetség hadseregéhez

küldje őket, a valóságban azonban éppen a legharcosabb katonákat hagyta a városban, sőt titokban fegyvert és lőszert is küldetett nekik. A látszólagos sikeren örvendező parasztoknak eszük ágában sem volt csendben elvonulni. Követelték, hogy nyissák meg a városkapukat, és hogy a weissenhorni polgárok csatlakozzanak hozzájuk. Ezenkívül adják ki nekik a legalább annyira gyűlölt, mint amennyire gazdag roggenburgi apát vagyonát, aki Weissenhorn falai mögé menekült.

Jakob katonai előrelátásának köszönhetően alattvalói elég erősnek érezték magukat ahhoz, hogy felvegyék a harcot a gyengén fölfegyverzett parasztokkal. Az ostobán előkészített támadást valóban leverték. A roggenburgi kolostorban azonban veszteségek nélkül tartották magukat a parasztok. Jakob tudta, csupán idő kérdése, amíg a Sváb Szövetség serege odaér, és véget vet a kísértetjárásnak. De addig is ellen kell állni a zendülőknek. Georg Truchsess von Waldburg bosszúja rettenetes volt. Jól kiképzett és felfegyverzett zsoldosai rendet teremtettek a parasztok között. Rövid időn belül visszafoglalták a lázadóktól megszállt Leipheimet és Günzburgot. „Bandavezéreiket" - közöttük Leipheim lutheránus plébánosát - felakasztották, és több tanyát felgyújtottak. A továbbra is jobbágysorban hagyott, Truchsess csapataitól alaposan megtizedelt parasztoknak ráadásul magas, úgynevezett tűzkár-adót kellett fizetniük gazdag augsburgi földesuruknak. Az új illeték lerovásától vonakodó falvakat vagy tanyákat kíméletlenül felgyújtották.

A BÁNYÁSZOK FÖLKELÉSE

A délnémet parasztok leverésével azonban még távolról sem ért véget a népfölkelés. A szabadság és az igazság eszméi gyújtó hatásúak voltak mindenütt, ahol általános volt az elnyomás és a kizsákmányolás, elsősorban a világ legnagyobb fémkonszernjének sötét bányáiban és aknáiban. A Fuggerek bányáiban, a spanyolországi Almadén és a karintiai Villach között, több tízezer rosszul fizetett munkás, az újkori történelem első proletariátusa robotolt. Jóval a „manchesteri kapitalizmus" előtt, amelyet Marx Károly pellengérre állított, itt vette kezdetét az osztályharc.

A parasztforradalom kezdeti sikerein felbuzdulva elsőnek a Bautzen és Görlitz közötti bányavidék bányászai lázadtak fel. A hochkirchi Fugger-kohómű előtti téren néhány száz bányamunkás gyülekezett, hogy jobb munkakörülményekért és magasabb bérekért tüntessen. Matthäus Lachenbeck faktor ügyes taktikázással és min-

denféle ígérgetéssel megakadályozta, hogy a felbőszült proletárok megszállják a bányákat. De a német földön kibontakozott első munkásmegmozdulást nem lehetett többé feltartóztatni. Mindenütt, ahol csak vájárok és bányászok dolgoztak a Fuggereknek, sztrájkokra, tüntetésekre és véres összecsapásokra került sor.

Amikor a Rauris és Scladming közötti salzburgi bányákban dolgozó ércfejtők több bért követeltek, a Fugger-barát Matthäus Lang érsek zsoldosai visszakergették őket az aknába. Bárhol lázadtak is a bányászok - Hallban, Schwazban, Rattenbergben, Gossensassban, Sterzingben, Kalusenben, Kitzbühelben, Lienzben és Fuggerauban -, az augsburgi társaság hosszú karja mindenütt utolérte őket.

A bányászokat mindennek lehetett nevezni, csak dühtől elvakult lázadóknak nem. Nekik a munkafeltételek javítása volt a fontos. Szószólójuk, Michael Gaismaier, egy sterzingi bányatulajdonos fia volt. Az egykori vámhivatalnok és a brixeni érsek titkára sokfelé járt, és jól ismerte a Fuggerek kiterjedt fémüzleteit. Vallással vegyített államszocializmust prédikált, amint néhány száz kilométerrel északra Thomas Münzer szász lelkipásztor is. Több beleszólási és vagyonképzési jogot a munkavállalóknak, amit manapság a szakszervezetek követelnek, ezt akarta ez a tiroli néptribun is kiharcolni a bányászoknak, a XVI. század kezdetén.

Noha Jakob Fugger magánhírszolgálata hamarosan a Velencei Köztársaság fizetett ügynökének titulálta és feljelentette Gaismaiert, sőt azt is megpróbálta rábizonyítani, hogy kapcsolatban áll velencei közvetítőkkel, 1532-ben történt meggyilkolásáig a tiroli munkások és parasztok elismert szószólója maradt. Gaismaier vezetésével a bányamunkások megrohanták a Fuggerek halli házát, elállták a dél felé vezető kereskedelmi utakat, és ezzel gyakorlatilag megbénították a bányászatot.

Mint várható volt, nem telt bele sok idő, s a Sváb Szövetség zsoldosai, Georg von Frundsberg zsoldosvezér parancsnoksága alatt, brutális erővel ismét gondoskodtak a régi jogtalanság és rend helyreállításáról. A bányászfelkelés mindazonáltal a polgárokat is felbátorította a sváb pénzbáró gyűlölt, idegen uralmának a lerázására. A birodalmi rendek viszonyaikhoz képest hatalmas összeget, 138 ezer guldent ajánlottak fel Ferdinánd főhercegnek, hogy fizesse vissza adósságait, és ne függjön többé Jakob Fuggertől.

Más módon, de ugyanazt fejezték ki tehát, amit a parasztok és bányászok a Meranban megfogalmazott 106 cikkellyel meghirdettek: „Fuggernek el kell tűnnie!" A Habsburgokat és Augsburgot összekötő

sok szálból font kötelék azonban már oly szoros és erős volt, hogy ezt a megterhelést is kibírta. 138 ezer gulden egyszerűen túl kevés volt a főherceg szabadságának megvásárlásához, aki sokkal magasabb öszszegekkel tartozott Fuggernek. Ezenkívül hosszú lejáratú szerződések kötötték a céghez, nem is szólva arról, hogy a császárnak érdekében állt a szövetség fennmaradása.

A munkások harca, ugyanúgy, mint előzőleg a parasztfelkelés, tengernyi vérbe és könnybe fúlt. Jakob Fugger becslése szerint a népfölkelésben ötvenezer lázadó paraszt, polgár és munkás vesztette életét. Habár a gyakorlatias gondolkodású cégfőnök bizonyára nem ezt akarta – a háborút a javak és a munkaerő értelmetlen megsemmisítésének tartotta –, mégis nagyrészt őt terhelte a felelősség a fölkelésért és brutális leveréséért.

Egy gyönge órájában még ezt a magabiztos gazdasági cézárt is kétség fogta el, vajon elkerülhetetlen volt-e mindaz, ami történt: „Nem tudom, mi lesz még ebből", írta csüggedten 1525. október 16-án Krakkóba faktorának, Jörg Högelnek. Az egész felfordulás okozójának azonban mindenképpen Luther Mártont tartotta. E nélkül a reformátor nélkül, panaszkodott több ízben is munkatársainak, a parasztok sohasem mertek volna fellázadni. Luther híveit egyszerűen „gazfickók"-nak és „botor népek"-nek, népfelbujtóknak és uszítóknak, egyszóval – mai meghatározás szerint – kommunistáknak tartotta: „Íme, ezt cselekszik az új prédikátorok, akik azt prédikálják, hogy nem kell tiszteletben tartani az emberi parancsolatot. Ezt tették a parasztok is, nem voltak hajlandók többé tiszteletben tartani uraikat", mérgelődött Jakob leveleiben. A császár, az egyház és a tőke, a kor áldatlan szentháromságának a bűnét nem ismerte fel.

EGY MENEDZSER, AKI ENGED

Ezért okozott nagy meglepetést Fuggernek a magyar bányászok felkelése, akiket még bizonyosan nem fertőzött meg a reformgondolatok mételye. A keleten kitört rebellió, mely Jakob utolsó csatája lett, a német parasztháború kellős közepén kezdődött. A besztercebányai Fugger-bányák munkásai 1525 januárjában letették csákányukat. Addig akartak sztrájkolni, míg magasabb bért nem kapnak.

A követelések, ezt Hans Ploss faktornak is be kellett látnia, nem voltak jogosulatlanok, hiszen az utóbbi években a pénz gyorsan veszített értékéből. Az aranygulden aligha érdemelte meg már nevét, és a pfen-

nigekben is több volt a vas, mint az ezüst. Korábban 120 pfennig tett ki egy aranyguldent, hamarosan 150, végül már 240 pfennig. Ez azt jelentette: a gulden értéke a felére csökkent. Logikus volt tehát, hogy a bányamunkások dupla bért követeltek, vagy pedig azt, hogy a régi jó pénzben fizessék ki őket.

A Fugger-faktor csak akkor indult el lóháton egy bírákból és községi tanácsosokból álló csapat kíséretében munkásainak barakktáborába a bértárgyalások megkezdésére, amikor a bányászok már a kohóművek kifosztásával és a bányák elárasztásával fenyegettek. Mindkét fél legalább olyan szívósan harcolt, mint napjaink bértárgyalásain teszik. Egyhetes vita után „egyezséget" kötöttek, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy az üzletvezetés teljes mértékben elfogadta a munkások követeléseit. Hans Ploss jól tette, amit tett – másnap a bányászok megmutatták hatalmukat: 500 fegyverrel, tompa dobpergés közepette, győzelmi felvonulást rendeztek a városban.

A magyar gazdasági nehézségeknek s az ezt követő politikai válságnak fő okozója – mint Európában mindenütt – az uralkodó fejedelmek felelőtlen pénzgazdálkodása volt. Habár a trónon II. Lajos, a Jagellók gyenge sarja ült, a legerősebb politikai hatalom mégis Szapolyai János erdélyi vajda kezében összpontosult. Ő állott a nemzeti párt élén, amely le akarta rázni a Habsburgok és Fuggerek idegen uralmát, amelyet a király megtűrt. Neki kapóra jött a nép felzúdulása a pénzromlás és az áruhiány miatt, mert a szepességi grófok nemzetségéből származó, becsvágyó nemes a „csőcselék" segítségével akarta a trónról letaszítani a Jagellókat.

Az 1525 májusában, a Rákos mezején tartott országgyűlésen gyújtó hangú beszédben ostorozta az udvar korrupcióját és az ország pénzügyeinek állapotát. Szalkai László érseket bűnbaknak kiáltották ki és lemondatták, annak ellenére, hogy Szapolyai híve volt. Vele bukott egy sor más magas méltóság is, akik a Habsburg-barát királyi politika híveinek számítottak. Az új kincstárnokot le is tartóztatták, és két héten át fogva tartották.

Szapolyai hívei június 22. és 24. között megszervezték a fölkelést. A „közönséges csőcselék" egy csoportja bevonult a főváros előkelő negyedébe, hogy kifossza a letartóztatott pénzrontó palotáját. Mialatt a tömeg az utcára hajigálta az értékes bútorokat, műkincseket és selyemköntösöket, Szapolyai szolgájának a vezetésével egy másik csoport behatolt a megbuktatott érsek közeli palotájába, és a pompás épületből nemsokára lángok csaptak ki.

Az érseki palotát csupán három ház választotta el a Fugger-faktor rezidenciájától, és bizony félő volt, hogy az egész negyedet kifosztják. A környező házak lakói nagy sietve felfegyverezték magukat, egyesek még ágyúkat is felállították. Ekkor Szapolyai János és fivére, György, szepesi gróf, beavatkozott az eseményekbe. Hogy a vérontást megakadályozzák, rábeszélték a tüntetőket, térjenek haza. Megígérték nekik, gondjuk lesz rá, hogy a viszonyok gyorsan megváltozzanak.

A fosztogatás utáni harmadik napon a Münchenből származó Fugger-faktort fegyveres csapat kísérte a budai várba. Ahelyett hogy szökést kísérelt volna meg, Jakob megfélemlített helytartója engedelmeskedett - és soha többé nem tért vissza. A Fuggerek helyzete súlyossá vált, hiszen az egész magyar fémüzlet forgott kockán. Azt munkatársai is jól tudták, hogy Hans Alber nem volt túlságosan állhatatos. Most minden felelősség a helyettesére, egy Hans Riedmüller nevű svábra nehezedett, aki Dernschwammnak nevezte magát.

SZÖKÉS A HÁTSÓ AJTÓN ÁT

Mialatt a fosztogatók az utcákat járták, körültekintően megszervezte a faktoria védelmét, lőporról gondoskodott, és muskétás őrszemeket állított fel. Titokban összecsomagoltatta a budai faktoria minden értékét, és az éj leple alatt Besztercebányára szállíttatta, mialatt a fogoly Hans Alber a budai várban éppen aláírta a körmöcbányai arany- és ezüstbányák önkéntes átadásáról szóló okmányt. A megfélemlített faktor nem tudott ellenállni üldözői nyomásának, és hamarosan, Jakob Fugger nevében, a besztercebányai kitermelésről is lemondott.

Helyettese eközben nagy sietve lebonyolította az utolsó üzleteket. Az egész készpénzt, 33 ezer guldent és ötezer aranydukátot, nyugta ellenében átadatta a pápai nunciusnak: nála nagyobb biztonságban volt, mint valamiféle lovas kocsin, melyről nem lehetett tudni, hogy valaha is megérkezik-e Besztercebányára. A faktoria homlokzati frontját állandó megfigyelés alatt tartották Szapolyai emberei. Küldöncök és teherszállító kocsik csak a sötétség beállta után hagyhatták el a hátsó kijáraton át a Fugger-házat. Az egyik alkalmazott, Hans Reitcshuh, aki különösen jó lovasnak számított, parancsot kapott: gondoskodjék róla, hogy a besztercebányai faktor, Hans Ploss, a teljes készpénzt és árukészletet azonnal juttassa át a lengyel határon, Krakkóba. Végül az éjszaka folyamán utolsó hűséges embereivel Dernschwamm is elmenekült az ostromlott faktoriából, amelyet a következő napon kifosztottak.

Alber tehát aláírta az okmányt, amely felhatalmazta Bernhard Behaim pénzverőmestert, hogy a magyar király megbízásából vegye át a Fuggerek bányaműveit. Hans Dernschwamm azonban idejében intézkedett, és a legjobb embereit már régen áthelyezte Lengyelországba vagy Szászországba. A megmaradt bányamunkásoknak elmondta, milyen nyomorúságos körülmények között kell majd robotolniuk ezentúl, és milyen kevés bért várhatnak Behaimtól. Az utolsó lehetőséget, nevezetesen a bányák elárasztását, azonban elvetette, mert arra számított, hogy a Fuggerek belátható időn belül újra átveszik az „ő" bányáikat.

21. FEJEZET

Az utolsó csata

Nem kellett csalódnia. Az augsburgi központban a halállal eljegyzett cégfőnök július 6-án felkészült utolsó csatájára. Amint a Fuggerek családi krónikája följegyezte, Jakobnak egy idő óta „köldök alatt felpuffadt a teste". Háziorvosa, Adolf Occo feltétlenül el akarta távolítani a daganatot, a beteg azonban elutasította, mert Ulrich fivére hólyagműtét után halt meg. Hogy Jakob viszonylag ártalmatlan prosztatadaganatban vagy esetleg rákban szenvedett-e, azt Occo valószínűleg éppoly kevéssé tudta, mint a mai történetírás.

Közeli halálának biztos tudatában Jakob Fugger még egyszer megcsillogtatta vállalkozói és politikai intelligenciájának teljes repertoárját, hogy megnyerje a keleti fronton dúló hideghábort. Mint a Hanzavárosokkal folytatott viszályában, most is latba vetette nemzetközi kapcsolatait. Az idős ember ott, az „arany írószobá"-ban, teljes kereskedelmi bojkottot tervezett a Magyar Királyság ellen. Csak így kényszeríthette a királyt, de ellenfelét, Szapolyait is, hogy lefoglalt tulajdonát visszaadja, és az okozott kárt megtérítse.

A kereskedő ismét megmutatta, hogy többre képes, mint Európa legtöbb nagyhatalma. Először György szász herceget mozgósította, aki a német fejedelmek között legfőbb bizalmasa volt. Hosszú levélben vázolta a magyarországi viszonyokat, természetesen a maga módján: üzletileg merő ráfizetés a besztercebányai ércbányákkal kapcsolatosan vállalt kötelezettség. Őt csupán emberbaráti okok vezérelték. Természetesen folyamatosan pénzelte a magyar királyt, és nyilván azért került sor a hitvány fosztogatásra, mivel a király még 50 ezer guldennel tartozott neki. A pénzrontásban és a gazdaság vigasztalan állapotában semmi része sincs. A pénzmágnás, aki mások számításai szerint legalább másfél millió guldent keresett a közös magyar üzleten, szó szerint ezt írta: „A jó Isten tudja, ki nyert ezen."

A szász herceg után a Habsburgokhoz fordult segítségért. Ferdinánd főhercegtől azt követelte, hogy a Sváb Szövetség szükség esetén fegyveres erővel támogassa őt. Ulrich Artzt, birodalmi kapitány, a Fuggerek rokona, nem sokkal később valóban éles hangú levelet írt II. Lajos magyar királynak, és követelte, hogy a sváb kereskedők minden

tulajdonát azonnal adják vissza. Hamarosan a pfalzi választófejedelem és a bajor hercegek is Budához fordultak a Fugger-cég érdekében. Még Lajos nagybátyja, Zsigmond lengyel király is nyomatékosan síkraszállt a sváb konszernért.

Végül V. Károly császár is állást foglalt. Október 24-én levelet írt valamennyi birodalmi rendnek, lépjenek fel nyíltan a Fuggerek magyarországi érdekeinek védelmében. II. Lajos, akit a kínos ügy világpolitikai következményei rendkívül megleptek, két hét múlva levelet kapott Rómából. VII. Kelemen pápa a Fuggereket mint derék, jóravaló kereskedőket ajánlotta figyelmébe. Az a gyűrű, amelyet a halálos beteg idős ember az „arany írószobá"-ban kovácsolt, egyre szorosabbá vált a Magyar Királyság körül. Jakob Fugger azt akarta, hogy senki se vásárolhasson többé magyar rezet és ezüstöt. Fejedelmekből álló lobbija segítségével birodalmi törvényt készíttetett elő, mely minden németnek megtiltaná magyar fém vásárlását.

II. Lajos király kormányzata szorult helyzetbe került, mivel az a terv, hogy Bernhard Behaim vegye át a Fuggerek bányaműveit, hatalmas anyagi csődöt jelentett. Megfelelő vezető hiányában a pénzverőmester nem boldogult a nyakas bányászokkal és a bonyolult bányatechnikával. A remélt többletbevétel helyett csak veszteségek keletkeztek. A megmaradt Fugger-alkalmazottak mindent elkövettek, hogy az üzleteket szabotálják. Miközben látszatra megfogadták Behaim utasításait, titokban Hans Dernschwamm Krakkóból érkező parancsainak engedelmeskedtek.

A fogva tartott Hans Alberrel és két másik Fugger-faktorral a budai vár urai különös szerződést írattak alá augusztus végén, hogy a közvélemény előtt igazolják a Fugger-vagyon kisajátítását. Ebben a lefoglalást jogilag érvényesnek ismerik el, és kijelentik, hogy a királyi pár minden adósságát visszafizette a Fuggereknek. Ezenfelül a Fuggerek kötelesek még 200 ezer forintot fizetni a koronát ért veszteségek kárpótlására. Az egyéb, még meglévő értékeket azonban, az ércbányák és a hozzájuk tartozó gépek kivételével, vissza kell adni nekik.

Lajos király közölte, csak akkor hajlandó a céggel új szerződést kötni, ha Jakob Fugger elfogadja ezeket a feltételeket. A cégfőnök válasza rövid és egyértelmű volt: „Haszontalan és meddő levél."

„AZ ELEK ÚRNAK, BIZONY, VAN JÓVÁTENNIVALÓJA"

Szövetségesei, az uralkodók minden fogadkozása ellenére, Jakob lelke mélyén kételkedett benne, hogy közülük akár egy is hajlandó len-

ne-e komolyan kiállni érte. Ezért ismét kettős stratégiához folyamodott: miközben fokozta a Magyarországra nehezedő külpolitikai nyomást, egyidejűleg megpróbált közreműködni az ország belpolitikai problémáinak megoldásában. Értékes gyémántgyűrűt küldött Szapolyai Jánosnak, és udvariasan érdeklődött a vajda hitvesének és leányának kívánságai iránt. A magyar királlyal is igyekezett ismét közvetlen kapcsolatra lépni, hogy tárgyalás útján elfogadható egyezségre juthassanak. Annak jeleként, hogy elfogadná a királyt tárgyalópartnernek, minden felelősséget Thurzó Elekre hárított: „Elek úrnak, aki mindenért maga hibás, bizony van jóvátennivalója."

November 25-én kihallgatást kértek Budán a német császár, a pápa, a pfalzi választófejedelem és a bajor hercegek képviselői. A magyar király válasza azonban, ahogy Jakob Fugger keserűen megállapította, „bárgyú" volt. Lajos ragaszkodott ahhoz, hogy a Fugger-faktorok által aláírt szerződések jogszerűek.

Ekkor Jakob is megmakacsolta magát. Nyersen visszautasította az osztrák diplomaták minden további megegyezési javaslatát, akik – érthető okokból – maguk is érdekeltek voltak abban, hogy a Fuggerek magyarországi bevételi forrásai ne apadjanak el. Így azután eredmény nélkül zárult a tartományi gyűlés is, amelyet Ferdinánd főherceg, csakis Jakob megbetegedése miatt, Augsburgban hívott össze.

Az ereje fogytán lévő cégfőnök mélységesen csalódott volt, hogy a tárgyalások meghiúsultak. Egyszerűen nem volt kedve már további engedményeket tenni, mivel sejtette, hogy ellenfelei csak az időt húzzák. Neki pedig, és nap nap után jobban érezte, már nem sok ideje volt hátra. Ezért okosabbnak tartotta, hogy dolgait rendezze, semhogy hátralevő napjait haszontalan viszályra tékozolja. Utolsó levelében, amelyet 1525. december 18-án írt György szász hercegnek, a magyar király „gyalázatos" javaslatán keseregve, még egyszer szabadjára engedte haragját az eredménytelen tárgyalások miatt.

Másnap a főherceg fényes kísérettel belovagolt Augsburgba. Vele volt Matthäus Lang bíboros is. Részben azért jött, hogy elnököljön a tartományi gyűlésen, részben pedig azért, hogy még egyszer utoljára, pénzt szerezzen a halálán lévő Fuggertől. Amikor a csapat, nagy lármával és csinnadrattával közeledett a Weinmarkton lévő Fugger-házakhoz, Ferdinánd parancsot adott kürtöseinek és dobosainak, tegyék le hangszereiket. Augsburg város krónikájában ez áll erről: „Mert megértette, hogy valaki itt halálos beteg, és nem akart neki alkalmatlanságot okozni, ezért egész kíséretével a legnagyobb csendben vonult el mellette."

KI LESZ AZ ÚJ „KORMÁNYZÓ"?

Jakob Fugger már ahhoz is gyenge volt, hogy elhagyja az ágyat. A hatvanhét éves, csontig lesoványodott testnek már nem volt ellenálló ereje, de értelme változatlanul tiszta maradt. Három kérdés várt még megoldásra - a magyar üzlet, az utódlás, valamint a végső pihenés helye -, és ő mindegyiket nagy akaraterővel rendezte el. Fölkelni már nem tudott, ezért unokaöccseinek, munkatársainak, közjegyzőinek, diplomatáinak és írnokainak kellett őt felkeresniük betegágyánál. Onnan diktálta utolsó rendelkezéseit.

Elsősorban a magyarországi helyzet aggasztotta. Ki akarta jelölni örököseinek azt az utat, amely megoldást hozhat. Kérlelhetetlenül ragaszkodott lefoglalt tulajdonának a visszaadásához. Amennyiben elfogadják ezt a követelést - tudatta budai képviselőivel -, a Fuggerek hajlandók tárgyalni a bányaművek újbóli bérbevételének a feltételeiről. A bosszantó magyar probléma úgy kimerítette az aggastyánt, hogy szenteste előtt két nappal, reggel pontosan kilenc órakor, az irodából az épületegyüttes hátsó traktusában vitette magát egy olyan helyiségbe, amelyet a házi kápolna mellett külön e célra rendeztek be. A két fő örökösnek kijelölt unokaöcs, Raymund és Anton, valamint számos tanú és barát jelenlétében ott olvasta fel a két közjegyző Jakob második végrendeletét.

A kétmillió guldenre duzzadt, hatalmas vagyonból halála után összesen 100 ezer gulden fizettessék ki a hátramaradottaknak, valamint néhány templomnak, alapítványnak, alkalmazottnak és barátnak. Ez az összeg is majdnem a másfélszerese volt Augsburg város teljes adóbevételének. Feleségére, akitől az utolsó években mindjobban elidegenedett, és aki ezekben a napokban sem volt mellette, értékes ékszereken és ezüst asztalneműn kívül évi kétezer gulden járadékot hagyott.

Az a férfi, aki az élettől szinte mindent megkapott, amit akart, most érezte csak igazán annak a súlyát, hogy nincs gyermeke. Ezért juthattak unokaöccsei ahhoz a lehetőséghez, hogy a világ legnagyobb magánvagyonát és legjelentősebb konszernjét igazgathassák. Triumvirátus azonban nem alakulhatott ki, mert a három junior közül Jakob csupán egyet tartott képesnek arra, hogy mint „kormányzó" az örökébe lépjen.

Egyikük még résztulajdonosként sem jöhetett számításba: „Tekintettel arra, hogy rokonom, Hieronymus Fugger ez ideig nemigen volt használható az üzletben és kereskedni sem nagyon tanult meg", és mivel gyanítható volt, „hogy ez a jövőben sem lesz másképp", a millio-

mos úgy rendelkezett, hogy a „félresikerült" rokont pénzben kártalanítsák. Hamarosan kiderült, hogy mennyire igaza volt. Az első német gazdasági cézár halála után tíz hónappal Hieronymus Fugger durva tréfát engedett meg magának egy augsburgi polgári lakodalomban. A léha Fugger-sarj holtrészegen, mindenki szeme láttára, levágta a gazdag Christoph Herwart házvezetőnőjének a haját, majd kezében a copffal, „mérhetetlen jókedvvel" ropta a táncot Herwart leányával. Tetemes pénzbüntetésre ítélték.

Fivéreit más fából faragták. Jakob fő örököseinek tette meg a „két rokont: Raymundust és Antoniust mint olyanokat, akik eddig is nagy segítségemre voltak az üzletben, ezért hát a jövőben is... rájuk hárul a teher, a munka, a fáradság". Hosszú időn át az idősebb, Raymund számított a kedvencnek. Ám Georg Fugger fiát - akit heves vérmérséklete miatt rettegtek, és műgyűjtőként nagyra becsültek - gyakrabban öntötte el a pulykaméreg, mint ahogyan az a hűvös cégfőnöknek ínyére lett volna. Nagybátyja megítélése szerint Raymundból hiányzott az élesen boncolgató értelem, a szenvedélymentes agyafúrtság és az erős idegrendszer, amire feltétlen szükség van a konszern élén. Ezért ő a hűbérjogokat kapta meg, és velük az uralmat a Fuggerek hatalmas birtokai felett.

A konszernt tehát Anton Fugger, az a csöndes, fekete fürtös, nagy, álmodozó szemű ifjú vezesse, akit eddig a külvilág alig ismert. Augsburgban született, 1493. június 10-én. Egyebek között a boroszlói és római telephelyeken bizonyította be, hogy önállóan gondolkodó koponya, leleményes vállalkozó és ügyes diplomata, így fokozatosan elnyerte a cég főnökének bizalmát. A végrendelet felnyitása előtti napokban Jakob órákig tartó négyszemközti beszélgetéseken vezette be Antont a magyarországi üzlet rejtelmeibe, hogy előkészítse a főnöki poszt átvételére. Habár hosszú időn át túlságosan puhának és naivnak tartotta unokaöccsét, aki inkább olasz tenoristához, mint sváb vállalkozóhoz hasonlított, most minden aggály nélkül bízta rá az akkori világgazdaság valószínűleg legnehezebb feladatát. Anton értett hozzá, hogy pártfogókat találjon magának. Jakob befolyásos barátai között Dr. Othmar Nachtigall, a Szent Móric-templom plébánosa ugyanúgy szót emelt érte, mint Georg Hörmann faktor és - nem utolsósorban - Sybille Fugger.

A haldokló diktátor végrendeletében tehát ez állt: „Halálom után az általam és unokaöcséim által folytatott tevékenységet, mesterséget, kereskedést és üzletet Antonius unokaöcsém egyedül, de testvéreinek, Raymundnak és Hieronymusnak a tanácsát kikérve folytassa,

igazgassa és gyakorolja, minden ehhez szükséges rendelkezés és intézkedés egyedül az ő tetszése és belátása szerint történjék, övé minden hatalom és rendelkezési jog, amiképpen az én életemben is egyedül engem illetett meg minden hatalom és rendelkezési jog, amit mindig gyakorolni óhajtok, amíg Isten élettel ajándékoz meg."

Miután az utódlás kérdését rendezte, a haldoklónak csupán egy tennivalója maradt, annak a helynek a meghatározása, ahol utolsó álmát fogja aludni. Miközben az egész világ azon törte a fejét, milyen kihatása lesz a nagy hatalmú kereskedő halálának a Habsburg Birodalomra és vele egész Európára, Jakob Fugger sírhelyének kijelölésével foglalkozott.

Már évekkel korábban a Szent Anna-templomban lévő, pompás Fugger-kápolnát szemelte ki nyugvóhelyéül, ám a lázadó karmelita barátok keresztülhúzták számítását. Örököseinek lelkére kötötte, hogy semmiképpen se temessék el „a lutheránusoknál". Unokaöccseinek egyéb gondjuk is volt, de kötelességtudóan megnyugtatták: a Szent Anna-templom biztosan megmarad az igaz hit mellett - különben a makacs öreg még képes és nem hunyja le a szemét.

Bámulatos volt, hogy milyen világos értelem és acélos akarat lakozott még a kiaszott testben, amely napok óta nem vette be már a táplálékot. Csak akkor mutatkoztak rajta a végső kimerültség jelei, amikor megbizonyosodhatott róla, hogy holtteste nem kerül a reformáltak kezébe, és a környéken minden igaz hiten lévő imádkozik érte a halála után.

A HALÁL MÁR CSUPÁN FORMASÁG VOLT

December 28-a volt Jakob utolsó munkanapja. Halálos ágyához Ferdinánd főherceg elküldte pénzügyi tanácsosát, Johann Löblét, hogy még utoljára kölcsönt szerezzen.

Miután ismételten kifejtette Löblének a magyar kérdésben elfoglalt álláspontját, Jakob Fugger beleegyezett a hitelkérésbe. Ez volt utolsó hivatalos ténykedése. Két nap múlva, 1525. december 30-án, hajnali négy órakor örökre lehunyta szemét. Csak Othmar Nachtigall plébános és egy ápolónő volt mellette. A nagy férfiú úgy halt meg, ahogy élt: magányosan. Clemens Sender városi jegyző a következő nekrológot szentelte az eltávozottnak: „Jakob Fuggernek és a fivérei fiainak a neve ismert volt minden királyi birodalomban és országban, még a pogányság körében is. Császárok, királyok, fejedelmek és más nagyurak küldtek hozzá követeket, a pápa kedves fiaként üdvözölte és

ölelte át, a bíborosok felálltak előtte. A világ minden kereskedője tisztán látó férfiúnak nevezte, és a pogányok is csodálták. Az egész német birodalom ékessége volt."

A Fuggereknek, ennek a kemény és életrevaló kereskedőnemzetségnek azonban már csak rég várt formaságot jelentett legsikeresebb családtagjuknak a halála. A legtöbb családtag megkönnyebbülést érzett, hogy megszabadult a nem szeretett, ám csodált és irigyelt ember uralmától. Halála lehetőséget kínált másoknak a fölemelkedésre. Most, hogy a törzs kidőlt, új hajtások sarjadhattak. Raymund már régen elutazott, hogy szemügyre vegye birtokait, Anton ezzel szemben éjszakákon át görnyedt az üzleti könyvek felett, vagy szüntelenül értekezett Matthäus Schwarzcal és más menedzserekkel. Az özvegy Sybille, meg sem várva az első gyászhónap végét, elhagyta a Weinmarkton lévő házat, amelyben sohasem volt igazán boldog, és régi szeretőjéhez, Konrad Rehlingerhez költözött.

SYBILLE GONDOSKODIK A FELTŰNÉSRŐL

A katolicizmusuk miatt Augsburgban amúgy is sokat szidalmazott Fuggerek helyzetét súlyosbította, hogy a gazdag Jakob özvegye most már nyíltan is hitet tett a protestantizmus mellett. 1526. február 18-án, hét héttel férjének halála után, az evangélikus egyház szertartása szerint kötött házasságot. Tajtékozott is Jakob csodáló híve, Clemens Sender, mert – úgymond – a szép Sybillét „titokban egy nyolcgyermekes öreg apóka, Konrad Rehlinger vette nőül, és... csupán egy szolgálólánnyal távozott titokban megboldogult urának, Jakob Fugger úrnak a házából Konrad Rehlinger házába. Még ugyanazon a napon megtartotta vele esküvőjét lutheránus módon; ám utána nem feledkezett meg értékes klenódiumairól sem. E klenódiumért, ezüst asztalneműért és készpénzért Konrad Rehlinger feleségére, született Sybille Artztra és az örököseire hagyta mindenét, 18 ezer guldent, ha nem születik közös gyermekük."

Ha Jakob tudott is feleségének viszonyáról, annak soha semmi jelét nem adta. Konrad Rehlinger, egy virágzó kereskedelmi társaság résztulajdonosa, szívesen látott vendég volt házában, sőt egyik tanúként ő írta alá december 22-én Jakob második végrendeletét. Bernhard Striegel, augsburgi festő portréja ékesen bizonyítja, hogy távolról sem volt holmi jelentéktelen, „öreg apóka". Jelentéktelen ember bizonyára nem élvezhette volna Jakob Fugger bizalmát.

A felszarvazott kereskedő tételesen a következőket hagyta özvegyére: 40 ezer guldent, melynek betétként a cégben kell maradnia, és amelyből az évi kétezer gulden járadék fizetendő; visszakapta a házasságba hozott ötezer gulden hozományt, s hozzá megkapta a Weinmarkton a Fugger-palotával határos házat „minden illő és szükséges tartozékával".

Miután Sybille újra férjhez ment, Jakob unokaöccsei nem akarták kiadni az özvegy örökségét. Anton azonban gyorsan felismerte, hogy a családi viszály a céget az irigyek gúnyolódásának céltáblájává teszi. A szemben álló felek ezért 1526. augusztus 1-jén megegyeztek. Addigra jóformán meg is feledkeztek már a nagy halottról. Halála után mindenki úgy tett, mintha soha nem is létezett volna az a férfi, aki úgy uralta környezetét, mint senki más. Mintha a túlélők gondolni sem mertek volna a nagy halottra, annyira tartottak az ő mércéjétől. A sok ezer levélből, amelyet Jakob életében írt, szinte egy sem maradt meg. Üzleti könyvei, számlái, váltói és működésének egyéb írásos bizonyítékai jóformán nyomtalanul tűntek el a történelem viharában.

Még a holtteste sem maradt meg. Máig sem tisztázott, hogy a Szent Anna-templom alatti sírboltban nyugvó három csontváz egyike valóban az ő földi maradványa-e. Történészek mindazonáltal valószínűnek tartják, hogy a sírbolt bal oldalán lévő koporsóban az ő csontjai nyugszanak, mivel azokból 1,73 m magas termetre lehet következtetni. „Úgy tűnik, mintha az idő fáradhatatlan vasfoga szándékosan akarta volna megsemmisíteni mindazt, amit ez az élet egykor páratlanul – sok tekintetben nemzetségének, rendjének, városának és népének, a kereskedők és üzletemberek világának mintaképeként – oly példamutatóan alkotott" – fájlalja Götz von Pölnitz.

Jakob Fugger minden bizonnyal nem volt különösképpen szeretetre méltó ember. Aki személyes kapcsolatban állt vele, többnyire meglehetősen kényelmetlenül érezhette magát. Sokan a kapzsiság, a mohó tulajdon- és hatalomvágy megtestesítőjének tartották. Csak kevesen sejtettek meg valamit annak a felelősségnek a súlyából, amit magára vállalt.

Barátai aligha lehettek. Senkivel sem tudta megértetni, miért szemléli oly kiábrándultan az embereket, cselekedeteik indítékait és magatartásukat. Az a kevés elismerés, ami azoktól jutott neki, akiknek a kedvéért talán hozzákezdett a vagyongyűjtéshez, öregkorában bizonyára már csak gúnyos mosolyra késztette. Abban egészen biztos volt ez a vallásos érzületű cinikus, hogy halála után senki sem fog érte könnyet ejteni.

IV. KÖNYV

ANTON ÉS A TÖBBIEK

22. FEJEZET

A nagybácsi árnyékában

A karcsú és sápadt Anton Fugger ott állott harminckét évesen a jószerivel megoldhatatlan feladat előtt: kilépni a hatalmas halott mindent beborító árnyékából. Okos volt, becsvágyó és rendkívül fegyelmezett. Éveken át hang nélkül tűrte Jakob zsarnoki lényét, és mégsem lett belőle anyámasszony katonája. Tudta, hogy minden döntését azonnal a nagy öreghez fogják mérni. Talán azt is sejtette, nincs nagy remény arra, hogy három eredményes Fugger-nemzedék után a negyediknek is szerencséje legyen.

Alaposan megtépázott önbizalma ellenére leküzdött minden kétséget. Az események sodrában különben sem volt sok ideje a töprengésre. Anton jól felkészült új feladatára, noha Jakob életében sohasem játszhatta a trónörökös szerepét. Az öreg mindig azon a véleményen volt, hogy a jövendőbeni örökösök szíveskedjenek a saját könyökük segítségével előrejutni, ha helyet akarnak foglalni a legfelső vezetésben. Az augsburgi központban azonban amolyan „védett növények" voltak, és sohasem tanultak meg önállóan dönteni. Anton Fugger tanulóévei ezért vándorévek voltak.

Közönséges alkalmazottként szolgált a nürnbergi, boroszlói, krakkói, bécsi és budai faktoriákban, mielőtt a főnök utasítására Rómába helyezték. Amikor 1514 őszén azt írta Boroszlóból Augsburgba, hogy politikai okokból jónak látná, ha Freiwaldau kastélyát és városát eladnák látszatra Hans Süss faktornak, Jakob nem adott neki közvetlen utasítást. És Anton úgy döntött, hogy eladja. Huszonegy éves volt, amikor Budán fölfedezte, hogy a faktorok és alkalmazottak a saját zsebükre dolgoznak. Habozás nélkül leleplezte a tetteseket, és gondoskodott róla, hogy azonnal kidobják őket. Az „arany írószobá"-ban a főnök ezt is jóindulattal figyelte, anélkül azonban, hogy különösebben megdicsérte volna unokaöccsét.

Anton fölfelé vezető útján Róma lett a döntő állomás. Mint már évtizedekkel korábban Jakobot, Antont is lenyűgözte a Tevere-parti világváros pompája és gazdagsága, kifinomult rafinériája és fáradhatatlan nyüzsgése. Az elegáns római „playboyok" láttán ráébredt, hogy Augsburg mégsem a világ közepe, és hogy bizonyos dolgok, melyeknek

a Weinmarkton talán nagy jelentőséget tulajdonítanak, a legcsekélyebb érdeklődést sem keltik a Tevere partján.

Az ifjú sváb, alig szabadult a Fugger-irodák dohos levegőjéből, fejest ugrott a római „édes életbe". Augsburg messze volt, és innen a nagybácsi is csak egyszerű öregembernek látszott. Az, hogy Anton mi mindent művelt római „Sturm und Drang" korszakában – tartott-e drága barátnőket, játszott vagy esetleg sötét üzleteket kötött a saját számlájára –, sohasem jutott a nagybátyja fülébe. Csupán annyi bizonyos, hogy a fiatalúrnak hamarosan 700 dukát – mai pénzben mintegy negyedmillió márka – magánadóssága volt.

Szorult helyzetében Anton, mivel Jakobnak semmi áron sem volt szabad erről tudomást szereznie, sógorához, az ifjabb Hans Baumgartnerhez fordult. Neki egyszer már kiöntötte a szívét, mennyire bosszantja a nagybácsi konoksága, és hogy mennyi csalódást okozott az öreg neki, és Baumgartner hallgatott. Ezúttal is jó barátnak bizonyult. Mivel egy jól menő kereskedelmi társaság társtulajdonosa volt, fölhajtotta a pénzt – ami bizonyára nem ment könnyen –, és megbízható közvetítő útján Rómába küldte. Baumgartner – természetesen hiába – azt is felajánlotta Antonnak, hogy jöjjön Augsburgba, és lépjen be társtulajdonosként az ő cégébe. Levelezésében a két „összeesküvő" gondosan kerülte minden utalást a titkos üzletre. „Nem alkalmatos írni" – figyelmeztette Anton a barátját.

Ettől kezdve Anton többet törődött az üzlettel, mint a római éjszakai élettel. A Rione di Ponte-i fiók főnöke névleg még mindig az öreg Zink volt, de a folyamatban lévő üzleteket a nürnbergi születésű Engelhard Schauer és augsburgi patrícius sarj, Christoph Muelich faktorok intézték. Ettől fogva azonban, és ez iránt Jakob unokaöccse nem hagyott kétséget, már csak egyvalaki szava lesz a döntő: az övé.

Hogy jóvátegye anyagi kilengéseit, az ifjú főnök olyan szigorú lett, hogy alkalmazottai nem akartak hinni a szemüknek. Felszólítására Zink és a másik két faktor beavatta őt a vatikáni diplomácia rejtelmeibe, és Anton Fugger szinte ösztönösen, máris megértette a pápai kerengőkön és titkos szobákban a pénzért és hatalomért folytatott bonyolult játszmákat. Természetes intelligenciája és az előző hónapokban tökéletesített érintkezési formái révén hamarosan sikerült kapcsolatot teremtenie jelentős egyházfejedelmekhez, kúriai tisztviselőkhöz, diplomatákhoz és pénzemberekhez.

Miközben éber figyelemmel igyekezett ellesni a vatikáni diplomácia művészetének titkait, mind gyakrabban kapott figyelmeztető leve-

leket Augsburgból, melyekben az idős cégfőnök sürgette, hogy nyerje el a pápa támogatását a Szent Móric-templom plébániáért vívott, számára láthatóan fontos küzdelemhez. Anton alig tudta elrejteni mosolyát. A nagy Jakob Fugger hónapokon át vitázott egy jelentéktelen plébánossal, és úgy vélte, a maga kis vidéki ügyeivel feltétlenül a pápát kell terhelnie. Valószínűleg ez volt az a pillanat, amelyben az unokaöcs megszabadult attól a szellemi függőségtől, amely addig a csodált nagybácsihoz láncolta.

Mintha hályog hullt volna le a szeméről, felfedezhette, hogy a zseniális Jakob is csak ember, a maga gyengéivel és hiúságával. Szinte már sértő hidegséggel válaszolta nagybátyjának: „Amit egyébként, Kegyelmed, *in causa praedicaturae* ír, az nem igényel választ. Ezzel Istennek ajánlom."

A szokatlan hang feldühítette az öreget. Azonnal harcias levelet diktált Rómába címezve, amelyen több szorgalomra intette unokaöccsét. Anton megértette, hogy túl messzire ment, ezért, miután az öreg nem hagyott neki nyugtot, kénytelen-kelletlen utánajárt a szentatyák áldásának. Ebben az időben már annyira kiismerte magát a római bürokrácia dzsungelének titkos ösvényein, hogy valóban eljutott X. Leóig, és Giulio de' Medici bíboros, a pápa rokona, a későbbi VII. Kelemen pápa segítségével kieszközölte a címet Jakob kedveltje, Johann Eck számára.

Olyan kitűnő kapcsolata volt a Mediciekkel, hogy V. Károly megválasztásához is elnyerte a pápa hozzájárulását, és az itáliai bankárokat lépésről lépésre ki tudta szorítani az egyházzal folytatott nagy hitelüzletekből. Mivel a cégfőnök unokaöccse ilyen erélyesen magához ragadta a római üzletek irányítását, a köszvényben szenvedő Johannes Zinknek nem sok dolga maradt. Anton nagy következetességgel készítette elő Zink „kilövését". „Hans Zink úr érdekében" – írta haza, jó lenne, ha Jakob „tisztázná vele számadását, mert öreg, és mindennap gyengébb lesz". Feltehetően az a szentimentálisnak éppenséggel nem nevezhető mód, ahogyan Anton Rómában akaratát érvényesítette, az döntötte el az öreg lelkében, hogy őt tegye meg utódjává.

AZ ELSŐ EDZŐ PRÓBA

Egy Anton Fuggernél kevésbé okos örökös valószínűleg kísértést érzett volna, hogy azonnal feltűnést keltő döntésekkel mutassa meg erejét. Ő azonban eleinte mindent meghagyott a régiben, azaz: a folya-

matban lévő tranzakciókat a legjobb tudása szerint, a korábbi útmutatásoknak megfelelően igyekezett lebonyolítani.

Körülbelül négy héttel hivatalba lépése után teljes figyelmével a megoldatlan magyarországi kérdés felé fordult. 1526. február 10-én maga utazott Bécsbe a megfeneklett tárgyalások újrafelvételére. Követei útján tudatta a magyar királyi párral, hogy mint fiatalabbat, egyedül a tisztelet indította a kényelmetlen utazás vállalására, és „hogy nem azért utazott le, mintha oly nagy szüksége lenne a bányára és az üzletre".

Magyar ellenfelei azonban sejtették, hogy a fiatal Fugger gyors eredményt akar elérni, ezért késleltették a tárgyalásokat. Amikor három hét múltán sem volt kilátás a megegyezésre, a sokak által puhának vélt Anton kimutatta a foga fehérét. Azzal fenyegetőzött, hogy elutazik; hatására a királyné maga kérte őt a tárgyalási határidő meghosszabbítására. Röviddel ezután mégis azt hallotta, hogy a királyi pár megbízásából Bernhard Behaim a Fuggerek nürnbergi riválisainál érdeklődik a besztercebányai bányák átvétele iránt. Anton értelmetlennek tartotta az efféle kettős játékot, mivel Szulejmán, a török szultán hatalmas hadseregével közelebb húzódott a magyar határhoz, és vele Lajos király egyedül, segítség nélkül, aligha vehette fel a harcot. A Bécsben folyó idegháborúnak tehát előbb vagy utóbb véget kellett érnie.

Az ifjú kereskedő első edző próbája ezek után, természetesen, teljes győzelmével végződött. A magyar királyi pár április elején rendkívüli felhatalmazással Bécsbe küldte megbízottját, Thurzó Eleket. Anton megbosszulta a hosszú várakozási időt, és minden követelését keresztülvitte. Április 4-én előszerződést kötöttek, hogy a Fuggerek a magyar bányákat újból bérbe veszik. Tíz nap múlva Lajos király és a királyné Esztergomban visszavont minden vádat a Fugger-konszern ellen, sőt ígéretet tett arra, hogy a keletkezett veszteségeket megtéríti.

A teljes rehabilitáció ára egy 50 ezer dukátos kölcsön volt, amelyet Anton csapatok toborzására folyósított. Azt Anton Fugger nagyon jól tudta, hogy ez az összeg korántsem elegendő a törökökével azonos értékű hadsereg felállítására. Nagy Szulejmán augusztus 29-én a mohácsi csatában döntő csapást mért a magyarok bátor, de kicsiny seregére. II. Lajos, Magyarország és Csehország királya életét vesztette a csatában, és Anton Fugger elég agyafúrt volt ahhoz, hogy ezt azonnal ki is használja a maga céljaira. A Fuggerek faktorai angol diplomaták értésére adták, hogy a törökök feltartóztatásához 50 ezer helyett 150 ezer

dukátra lett volna szükség - aki azonban eljátssza Anton Fuggernél a hitelét, azon nem lehet segíteni.

Amikor azonban a szultán lovas hadserege előrenyomult Budáig, az augsburgi Weinmarkt irodáiban székelő ifjú úrnak is volt oka a reszketésre. Mi haszna lehet értékes bányáiból, amelyeket Hans Dernschwamm fáradságos munkával ismét üzembe helyezett, ha egész Magyarország felett a félholdas lobogó leng?

Az ifjú „kormányzó" észrevétlenül konfliktusba bonyolódott gazdasági impériumának minden frontján: Magyarországon a Jagelló király halála után az volt a kérdés, ki kapja meg Szent István elárvult koronáját, és ki állhatná útját a török előrenyomulásának. Itáliában ismét fellángolt a háború Franciaország és a Német-római Szent Birodalom között. Rómában a pápa pártfogoltjai, az itáliai pénzemberek megindították támadásukat a Fuggerek ellen. Tirolból ismét az elégedetlen bányamunkások sztrájkjairól, tüntetéseiről és túlkapásairól érkezett hír. A sváb üzleti ellenfelek, a Welserek, Höchstetterek, Baumgartnerek és Pimmelek Innsbruckban is megpróbálták aláásni a Fuggerek egyeduralmát.

Fennállt annak a veszélye, hogy az új cégfőnök beleveti magát a sok probléma egyikébe, és közben szem elől téveszti a többit. Anton első ízben érezte a hatalom birtokosának magányosságát. Neki kellett eldöntenie, hogy a cég milyen magatartást tanúsítson a szinte egyidejűleg jelentkező bonyolult kérdések megoldása érdekében. Habár erős volt a kísértés, hogy ügyes hintapolitikával kihasználja a fejedelmek rivalizálását, Anton a Jakob által megadott irányvonalhoz tartotta magát: a Habsburgokat támogatja, anélkül hogy függő viszonyba kerülne velük.

Ferdinánd főherceg II. Lajos halála után azonnal magának követelte István koronáját, amely Miksa 1515-ben kötött szerződése értelmében jogilag őt illette meg. A Szapolyai János és IV. Vilmos bajor fejedelem körül csoportosuló nemzeti érzelmű magyarok ellenállását nem vette figyelembe, és testvérének, Máriának, a magyar király özvegyének támogatásával azonnal ki is kiáltotta magát Magyarország és Csehország királyának. Szapolyai János erdélyi vajdát ez úgy felbőszítette, hogy - bár nem volt erős hadereje - fölkerekedett, hogy Habsburg Ferdinándot elűzze. Hamarosan vereséget is szenvedett a boráról híres Tokaj közelében. Szapolyai sértetlenül került ki a csatából, és november 10-én, Székesfehérváron a magyar mágnásokkal ellenkirállyá koronáztatta magát. Magyarország ezzel két gyenge királyt és - a török szultán személyében - erős megszálló hatalmat kapott.

KIFOSZTJÁK RÓMÁT

Hasonlóan zűrzavaros volt a helyzet Itáliában. A győztes paviai csata után Károly császár Madridba vitette a fogságba ejtett francia királyt. Nem akarta azonban megöletni, magas váltságdíj ellenében hajlandó volt szabadon engedni. Hosszadalmas, kitartó tárgyalások után 1526. január 14-én a madridi békében végül is megállapodtak az árban: I. Ferenc lemond Milánóról, Genováról, Nápolyról, Flandriáról, valamint Artois-ról és elismeri a császár uralmát a Burgund Hercegség fölött. Ezenkívül megígérte, hogy 200 ezer aranykoronával fogja támogatni a török elleni hadjáratot.

Természetesen valamennyi fél tisztában volt azzal, hogy az efféle ígéretek azonnal elveszítik értéküket, mihelyt a király visszanyeri szabadságát. A jövőbeni „barátságot" ezért sietve megpecsételték: Ferenc feleségül vette Károly idősebb nővérét, Eleonóra özvegy portugál királynét. A bizalmatlan Habsburg azonban még ezzel sem elégedett meg. Azt kívánta, hagyja Ferenc túszként mindkét fiát Madridban mindaddig, amíg feltételeit nem teljesítik. A ravasz francia király ebbe is belement, mert reménykedett abban, hogy a német császár nem fog meggyilkoltatni két ártatlan gyermeket.

Szabadságának visszanyerése után I. Ferenc azonnal semmisnek nyilvánította erőszakkal kicsikart ígéreteit, és ismét fegyverkezni kezdett a gyűlölt Habsburg ellen. I. Ferenc édesanyja, Lujza királyné ugyan jól kezében tartotta a francia államháztartást, de egyedül nem támadhatta meg Károly óriási birodalmát. Ferenc tehát alkalmas szövetségesek után nézett – és ilyeneket nem volt nehéz találni.

Az itáliai fejedelmeknek, akik közül egy sem volt elég erős az ország egyesítésére, egyvalamiben egyezett az érdekük, hogy megakadályozzák az erőfölényben lévő Habsburg átvonulását az országon. Egyenként képtelenek lettek volna ellenállást tanúsítani a német és spanyol csapatokkal szemben, de Franciaországgal együtt sikerülhetett. A Charente menti, borpárlatáról híres francia városban, 1526. május 22-én, szövetségre lépett VII. Kelemen pápa, Francesco Sforza milánói herceg és a Velencei Köztársaság, hogy I. Ferenccel megalakítsa a Cognaci Szent Ligát, és így megakadályozza a Habsburgok előretörését. Az olaszokban azonban hamarosan felébredt az ősi bizalmatlanság a franciák iránt, akiktől különösen a milánói herceg nem sok jót remélt.

Ha a szövetségesek egyetlen nagy hadseregben egyesítették volna haderőiket, bizonyára sikerült volna kiűzniük Lombardiából a császár

rosszul fölszerelt, gyengén táplált és lerongyolódott csapatait. Így azonban Bourbon Károly, a Habsburgok hadvezére könnyűszerrel kitartott a liga egyenként és rendetlenül támadó alakulatai ellen mindaddig, amíg a Ferdinánd által küldött és a Fuggerek pénzéből fizetett Georg von Frundsberg zsoldosvezér kétezer német katonájával átkelt a behavazott Alpokon.

Mivel a feldúlt Felső-Itáliában már nem volt mit fosztogatni, zsoldnak meg se híre, se hamva sem volt, a császári csapatok lázongani kezdtek. Katonáinak csillapítgatása közben a „zsoldosok atyjá"-t gutaütés érte. A hadseregkígyó Bourbon Károly főparancsnoksága alatt dél felé tekeredett a római és nápolyi gazdag zsákmány reményében.

1527. május 5-ének estéjén a marcona zsoldossereg ott állt a templomok városának hatalmas falai előtt. Bourbon Károly csak nagy üggyel-bajjal tudta katonáit visszatartani, hogy ne rohanják meg azonnal a hét dombra épült város kapuit és tornyait, amelyek mögött mérhetetlen kincseket gyanítottak.

A támadás másnap reggel kezdődött: a Hannibál óta háborút nem látott városnak szinte semmi reménye sem volt rá, hogy az északról lezúduló, vad germán harcosok támadását visszaverje. Bourbon Károly elesett a rohamban, ám Róma estére már csapatai kezén volt. A hadvezér nélkül maradt zsoldosok természeti csapásként sújtottak le a világ leggazdagabb városára. Fosztogatva vonultak végig az utcákon. Kirabolták a gazdagok palotáit, és meggyalázták asszonyaikat. Az önként meg nem nyíló ajtókat bezúzták, a megadásra nem hajlandó férfiakat felakasztották. A *sacco di Roma,* Róma kifosztása felháborította az egész világot, és szörnyű véget vetett az itáliai reneszánsznak, az emberi történelem művészetileg egyik legtermékenyebb korszakának.

A barbárok rémtetteiben utat tört magának a társadalmi igazságtalanságok és a katolikus egyház cinikus hatalmi politikája ellen régóta felgyülemlett gyűlölet is. Spanyol zsoldosok meztelenül hurcolták végig az utcákon a kilencvenéves Ponzeti kardinálist, a Vatikán egyik legkorruptabb főpapját.

Cristoforo da Forli bíborossal, a délkelet-európai búcsúk főmegbízottjával hitvány játékot űztek. Ravatalra fektették, mintha halott volna, és körmenetben vitték végig Róma utcáin. Az egyik templomban halotti beszédet tartottak fölötte, majd betörtek lakhelyére is és a fölszentelt misekellékekkel orgiát ültek. A németbarát Enckenvoirt bíborosnak is meg kellett nyitnia a fosztogatók előtt válogatott műkincsekkel teli palotáját.

Csak a hírhedt Armellini bíboros tudott az utolsó pillanatban a pápai Angyalvárba menekülni: kosárban húzatta fel magát a falon. A korábban szinte teljhatalmú Pucci bíborost, mielőtt szolgái kiszabadíthatták volna, brutálisan összeverték a palotája előtti hídon. Félholtan húzták fel az Angyalvárba egy ablakon keresztül.

A FUGGER-BANK KEZELI A KURTIZÁNOK BEVÉTELEIT

A pápai menedéken kívül, amely négyheti ostrom után szintén kénytelen volt megadni magát, a zűrzavaros helyzetben egész Rómában csupán egy biztos hely volt: a Fugger-ház. Míg a banknegyedben mindenütt fosztogatók dúltak és minden fellelhető dukátot magukkal vittek, a sváb kereskedőház előkelő fiókja teljesen sértetlen maradt.

A rivális augsburgi Welser-cég faktora is a Fugger-házban keresett menedéket augusztus 8-án önmaga, a munkatársai, sok értékes ezüstnemű és egy ritka drágakőgyűjtemény számára, mivel telephelyét már nem tartotta biztonságosnak. Előtte még számos kereskedő életét mentette meg, saját pénzén szabadította ki őket a megszállók börtöneiből.

Valószínűleg örök titok marad, hogy Christoph Muelich és Engelhard Schauer Fugger-faktorok hogyan érték el, hogy a fosztogatók megkímélték őket, noha cégük a többinél sokkal erőteljesebben vett részt az egyház korrumpálásában. Mindenesetre a Rione di Ponte-i fiók a megszállás kezdetétől fogva több zsoldosvezér személyes védelmét élvezte.

A német fosztogatók közül sokan a Fuggereken keresztül utaltatták át zsákmányukat szülőhazájukba. Csupán az ifjú háborús hős, Sebastian Schertlin von Burtenbach 15 ezer guldent, értékes selyemköntösöket és ékszereket küldött a Fugger-bank segítségével Németországba. Frundsberg egykori hadnagya, Konrad von Bemmelberg is feliratkozott az ügyfelek listájára. A bankház összesen 24 ezer gulden értékben utalt át hadizsákmányt északi hazájába.

A katonák szeretői is kitettek magukért. Elisabeth von Günzburg és Christina Puecherin markotányosnők összesen 675 dukátot utaltattak át. Engelhard Schauer, látván, hogy a zavaros időkben milyen gyorsan és könnyen lehet pénzt keresni, elhatározta, hogy jól kihasználja az alkalmat. Megbarátkozott néhány katonával, és segítségükkel értékes

ezüsttárgyakat szerzett a Vatikánból és a templomokból, majd beolvasztotta és saját számlájára pénzt veretett belőle.

Amikor Anton Fugger Augsburgban értesült erről, azonnali hatálylyal elbocsátotta, és a rivális Welser-cég faktorát tette meg utódjának. Engelhard Schauer Itáliában maradt, és a nürnbergi Imhof kereskedővel szövetkezve mindennel üzletelt, ami gyors nyereséget hozott. A rómaiak előtt nem maradt titokban, hogy a Fugger-bankház jó viszonyban állt a gyűlölt megszállókkal. Mivel VII. Kelemen pápa megfogadta, hogy a jövőben távol tartja magát a Habsburgok és Franciaország viszályától, alighogy kivonultak a zsoldosok, a római fiók forgalma egy csapásra visszaesett: 1527 végén az augsburgi központ mindössze ezer dukátra becsülte, „pedig mennyivel többe került nekünk".

Mivel Anton sejtette, hogy a Tevere menti aranykor napjai meg vannak számlálva, minden érzelgősség nélkül elrendelte annak a fióknak a bezárását, amelyben egykor a banküzlet egyszeregyét tanulta. Jakob Fugger, a mindent beárnyékoló mintakép halála után két évvel az ifjú sváb már régen a saját elképzelései szerint vezette a céget. A nagy öreg árnyéka még mindig ránehezedett ugyan, de lépésről lépésre bebizonyította növekvő függetlenségét.

Tapasztalt menedzserek tanácsai alapján, kevésbé patriarkálisan, de legalább olyan körültekintően irányította az óriáskonszernt, mint Jakob. Anton nem volt vállalkozói zseni, mint nagybátyja, de jobban megértette a kor szellemi áramlatait; üzletfelei és munkatársai engedékenyebbnek találták, habár végül többnyire saját akaratát érvényesítette. Jobban hasonlított egy nagy konszern diplomáciai kérdésekben iskolázott ügyvezető elnökére, mint egy feltűrt ingujjú *self made man*-re.

23. FEJEZET

Új partok felé

Miután Anton az első évben nagyobb balesetek nélkül kormányozta a vállalat hajóját, elérkezettnek látta az időt, hogy hátat fordítson az agglegényéletnek. Nem volt sok időre szüksége, hogy menyasszonyt keressen, mert már régen választott. 1527. március 4-én „nagy pompa közepette és tisztességgel" az augsburgi dóm oltára elé vezette a Rehlinger nemzetségből való Anna hajadont.

Anton már évek óta ismerte a csinos lányt, mégpedig Sybille Fugger és annak második férje, Konrad Rehlinger révén. Anna édesapja, Hans, városi tanácsos, egyik közeli rokona pedig polgármester volt; a szerteágazó famíliához több sikeres üzletember is tartozott. A menyegző természetesen rangos társadalmi esemény volt; fejedelmek, püspökök, grófok és lovagok érkeztek Augsburgba egész Németországból. Az esküvői vendégek közül a legelegánsabb jelenség azonban kétségkívül ismét Matthäus Schwarz főkönyvelő volt: selyemrojtokkal díszített, élénksárga bársony-, atlasz- és taftköntösben feszített, oldalán hatalmas karddal.

A fiatal vőlegény a több napig tartó ünnepség alatt csak ritkán mutatkozott, és akkor is többnyire igen komoly és tartózkodó maradt. Más gondok gyötörték. Itt voltak például a Höchstetter nemzetséghez tartozó, mind agresszívebben fellépő konkurensek. Az öreg Ambrosius, akit fivérei, fiai, vejei, valamint ezernyi idegen tőkéstárs támogatott, a Fuggerek és a Welserek után a birodalom harmadik legnagyobb kereskedelmi és bankkonszernjét fejlesztette ki. Bizonyos tekintetben ravaszabbul működött, és a hagyományokhoz is kevésbé ragaszkodott, mint a másik két régi, nagy augsburgi cég. Elsőnek vonzott magához tetemes mennyiségű idegen tőkét, elsőnek ismerte fel a monopólium előnyeit, és megint csak elsőnek nyitott fiókot Antwerpenben, a feltörekvő németalföldi kereskedővárosban.

Még csak 1505-öt írtak, amikor a kelet-indiai üzletbe is betársult, és rövidesen kiterjedt fűszer-kereskedelmet épített ki Lisszabon és Antwerpen között. Üzleti módszereiben nem volt túl finnyás, legendás hírű terjeszkedési vágyáról pedig így számolt be Clemens Sender: „Fejedelmek, grófok, nemesemberek, polgárok, parasztok, szolgák és

szolgálók hordták Ambrosiushoz minden pénzüket, és ő százra ötöt fizetett nekik. Sok béres, akinek nem volt többje tíz forintnál, az ő társaságának adta, úgy vélekedvén, hogy jó kezekben van. Egy ideig állítólag egymillió forint után fizetett kamatot. De azt is mondták, hogy szívesen hazudott. Senki fia nem tudhatta biztosan, hogy mennyi pénz után fizetett kamatot. Jó keresztény volt, teljes szívvel a lutherkodás ellen. Kereskedői tevékenységével azonban gyakran nyomorította meg a szegény embert, nemcsak idegen országokból származó cikkekkel, hanem közönséges árufélékkel is. Így például, ha az utak járhatók voltak, felvásárolta a kőrisfát, és akkor vitte piacra, amikor az utak már járhatatlanok voltak, s ugyanezt cselekedte borral és búzával. Gyakran egy áruból az egész készletet egyszerre és drágábban vásárolta fel, mint amennyit ért, hogy tetszése szerint ártson más kereskedőknek, akik erre nem voltak képesek. Azután mindenütt emelte az árat, és úgy adta el, ahogy akarta."

HÖCHSTETTERT KICSELEZIK

Jakob halála óta, akit egyetlen egyenrangú riválisának tartott, az öreg Höchstetter minden vágya az volt, hogy a Fuggereket túlszárnyalja. Anton számára ez nem volt kellemes. A Ferdinánd főherceggel folytatott együttműködés már régóta kárát látta ennek, hisz valahányszor túl sokáig habozott egy-egy újabb kölcsön folyósítása előtt - sokszor azért, hogy jobb feltételeket érjen el -, mindig kéznél volt egy Höchstetter a kívánt összeggel.

A kellemetlen ellenfél például 17 ezer gulden értékű bevételt íratott a nevére a halli állami sólepárlóból, amelyre Anton Fugger is pályázott. Hasonló arcátlansággal avatkozott be Höchstetter a cseh réz- és a tiroli ezüstüzletbe. Az „arany írószobá"-ban székelő fiatal úrnál azonban végképp betelt a pohár, amikor arról értesült, hogy legveszedelmesebb ellenfele - hiszen a Welserekkel valahogy mindig meg lehetett egyezni - módszeresen nekilátott, hogy higanymonopóliumot hozzon létre.

A Fuggerek háta mögött Höchstetter a saját nevére íratta Ferdinánddal az idriai bányák kiaknázási jogát, és a vetélytárs tudomása nélkül szindikátusi szerződést kötött Wigkell cseh higanykitermelővel. A szerződés lényege az volt, hogy a cseh termelést korlátozzák, és a teljes értékesítést a Höchstetterekre bízzák. Höchstetter világmono-

póliumának most már csak az almadéni spanyol bányákból származó higany állt útjában, amelyet a Fuggerek termeltek ki.

Anton erőteljesen felgyorsította a spanyol termelést, hogy Höchstetter terveit keresztülhúzza, és a kinyert fémet, részben genovai kereskedőházak útján, a velencei piacra dobatta. Ambrosius ettől sem jött zavarba. 1527 augusztusában, röviddel a Fuggerek maestrazgobérletének lejárta előtt, ügynökei titokban már új bérleti szerződésről tárgyaltak Martin de Salinas császári követtel. Anton azonban kerülő úton értesült a találkozóról, és utasítására spanyolországi képviselője, Wolf Haller máris megjelent a császár előszobájában, hogy kihallgatást kérjen. Bár tartott egy elkeseredett árharc kockázatától is Anton, hogy Höchstettert kicselezze, a Welsereket is bevonta azokba a tárgyalásokba, amelyek révén a maestrazgo-bérletet további négy évre meg akarta hosszabbítani.

Ambrosius Höchstetter végül mégiscsak kénytelen volt kapitulálni két augsburgi ellenfelének túlereje előtt. Ha ebben a fordulóban vereséget szenvedett is, esze ágában sem volt végleg feladni a higanymonopóliumért vívott harcot. Hatalmas összeget, 200 ezer forintot invesztált az ügybe. S most ott állt óriási fémkészletével, amelyen az Anton Fugger irányításával kirobbantott árharc miatt csak veszteséggel tudott túladni.

Látván, hogy a spanyol udvarnál nem boldogul, Ferdinánd főhercegnél próbálkozott. A főherceg eleinte egyáltalán nem zárkózott el, részben hogy minél drágábban fizettesse meg segítségét, részben pedig azért, hogy egy kis borsot törjön a már túlságosan öntudatos Fuggerek orra alá. Miután azonban Európa két legnagyobb hatalmú bankháza Madrid tudomására hozta, hogy ha a maestrazgo-bérletet átadja Höchstetternek, annak hátrányos következményei lesznek a császári pénzügyekre, Ferdinánd nem merte megkockáztatni a beavatkozást a higanyháborúba. És ebben a patthelyzetben váratlanul különös hírek kezdtek keringeni Höchstetter fizetőképességéről, holott az angol király egyik antwerpeni ügynöke 1527 szeptemberében még ugyanolyan gazdagnak ítélte, mint a Welsereket. A nürnbergi Tucher-kereskedőház egyik faktora például azt jelentette Lyonból 1528 márciusában, hogy Franciaországban már senki sem hajlandó pénzt adni a Höchstetterek váltójára. A hír alapja állítólag az augsburgi Manlich-cég egyik alkalmazottjának a kijelentése volt.

Kis idő múltán a Höchstetterek lyoni faktora kénytelen volt egész áruraktárát, benne jelentős higanykészletét is elkótyavetyélni, hogy eleget tudjon tenni a váratlanul minden oldalról jelentkező követelé-

seknek. Ez idő tájt Höchstetter fia, Joachim és Richard Gresham brit nagykereskedő, a híres Sir Thomas egyik rokona, nagyszabású üzletkötésre készült.

Az angol kereskedőkön kívül csupán az augsburgi kapott jogot arra, hogy a szigetről árukat kivigyen, illetőleg odaszállítson. Meg is rakatott Hollandiában hat hajót gabonával, hogy Londonba szállítsa. A Richard és John Gresham cégnek adta el a magot, amelyért cserébe finom angol vásznat akart szállítani. Az üzlet azonban nem jött létre, mert mielőtt a hajók kifuthattak volna a tengerre, lefoglalták a rakományukat.

Höchstetter korábbi üzleti partnerei és a kikötői hatóságok jelentős követelésekkel álltak elő. Az augsburgi alaposan benne volt a pácban. Nem tudta teljesíteni a Greshammel kötött szerződést, és nagy mennyiségű higanyt kellett piacra dobnia Németalföldön, hogy beválthassa a benyújtott váltókat. A londoni Greshamek nem győzték szidni üzletfelüket, akit fizetésképtelenséggel és csalással vádoltak. Júliusban Joachim Höchstetter személyesen utazott Angliába, hogy kiköszörülje a cégén esett csorbát. Bizonyítékokkal szolgált arról, hogy vállalata fizetőképes, és kártérítést követelt a Greshamektől. De a lavinát már nem lehetett feltartóztatni.

Az öreg Ambrosius, látványos gesztusként, megpróbált még egyszer teljes fordulatot tenni a kormánykerékkel. 1528 augusztusában a brüsszeli udvarban 200 ezer Károly-aranyat ajánlott fel Margit főhercegnőnek a gelderni császári hadsereg költségeinek fedezésére. A kölcsön természetesen nem készpénzben, hanem áruban történt. A németalföldi kormány át is vett Höchstettertől 350 700 font higanyt és 60 760 font cinóbert, hogy saját számlájára eladja. Az üzlettel a nürnbergi születésű Lazarus Tucher kereskedőt bízták meg, aki Antwerpen egyik legdörzsöltebb spekulánsának számított.

Sajnos, közölte Tucher a megbízóival, az áru a kedvezőtlen piaci helyzet miatt nehezen értékesíthető. A tervezett 200 ezer helyett csak 126 ezer Károly-aranyat tudott elérni. Ezenfelül a vételárat csak többhavi részletben fizetik ki. A németalföldi kormány tehát 74 ezer guldennel kevesebbet kapott, mint amennyit Höchstetter ígért, s ezért alaposan megharagudott hitelezőjére.

Különös módon ez a kereskedői balszerencse is azonnal szóbeszéd tárgya lett Európa-szerte. Höchstetter hitele tovább romlott, miközben Lazarus Tuchernek abban a kétes örömben volt része, hogy jól rászedte az agyafúrt Ambrosiust: „Nagyon jól áll most anyagilag, de a háta mögött sok mindent beszélnek. Neki hasznára volt, míg máso-

kat tönkretett az udvarral kötött hitelüzlet" – jelentette haza a Tucher-konszern németalföldi faktora, aki nem akart közösködni a saját számlára dolgozó Lazarusszal. A Höchstetterekről ugyanakkor így beszéltek Antwerpenben: „Rossz hírbe kerültek, senki sincs itt tőlük, csupán két szolga; sokan aggódnak, hogy a legközelebbi vásári helypénzfizetéskor végleg fölszedik a sátorfájukat."

FURFANGOS ADÓSSTRATÉGIA

Aki még mindig kételkedett volna benne, hogy a különös híreszteléseket, hamis jelentéseket és pénzügyi műveleteket valaki tudatosan irányítja, annak legkésőbb 1528 nyarán ki kellett hogy nyíljon a szeme. A szerteágazó Höchstetter-konszern valamennyi szállítója, hitelezője és társtulajdonosa, mintegy parancsszóra, váratlanul visszakövetelte pénzét. A legtürelmetlenebbek: Thurzó, Artzt, Rehlinger, Grander, Manlich, Welser, Langenmantel és Adler – valamennyien a Fuggerek köréhez tartoztak.

Bizonyára nem a véletlen műve volt, hogy mindannyian nagy hangon és egyszerre követelték a semleges könyvvizsgálót, aki végre tisztázza a Höchstetterek tényleges vagyoni viszonyait. Ezek után az sem volt meglepő, hogy éppen Anton Fuggert kívánták megtenni „semleges" ellenőrnek.

A lesújtott Ambrosius valóban átadott ifjú riválisának egy vagyonkimutatást, amely szerint még 167 ezer gulden értékű áruval rendelkezik, míg adósságállománya csupán 105 ezer gulden lenne. „Tehát úgy találjuk, hogy semmiképpen sem mi tartozunk, hanem nekünk tartoznak" – hangoztatta Ambrosius. Antont természetesen mindez nem hatotta meg, és a szakértő aprólékosságával szedte ízekre a számszerű kimutatást. „Azt hiszem, hogy ennél sokkal súlyosabb adósság terheli" – vonta le a következtetést a hitelezők gyűlésén.

Anton kérlelhetetlen következetességgel készült arra, hogy a nagy versenytársat leterítse. Ambrosius Höchstetternek, az öreg rókának vaknak kellett lennie, ha nem vette észre, hogy a fiatal Fugger, látszólag az ő megsegítésére, hogyan vásárolja meg a legtürelmetlenebb hitelezőktől követeléseiket. Miközben a Höchstetterek még javában reménykedtek augsburgi szomszédjuk további segítségében, az „arany írószobá"-ban Anton már megindította a hajtóvadászatot a megvert ellenség ellen. Az első lövést, nem minden ok nélkül, a minden gyanú felett álló Welserek adták le: októberben kikényszerítették Innsbruck-

ban, hogy a Höchstetterektől megvonják valamennyi ezüst jogukat. Nagyjából ezzel egy időben, Konrad Mair antwerpeni Fugger-faktor, Anton parancsára, Brüsszelben megszerezte a Höchstetterek valamennyi kötelezvényét, amit csak fel tudott hajtani. Közöttük volt természetesen a brüsszeli kormánynak tett legutóbbi hitelígéret is, 200 ezer Károly-aranyról. Az összesen 400 ezer gulden értéket képviselő papírokat, amelyek strómanok, például a hírhedt Lazarus Tucher útján, természetesen áron alul kaphatók voltak, kisebb tételekben vásárolták fel, nehogy Ambrosius idő előtt gyanút fogjon.

1528 őszére Anton gyakorlatilag átvette az ellenőrzést a Höchstetter-konszern felett. Közvetítőkön keresztül még 30 ezer dukátot szivattyúzott a haldokló cégbe, hogy az a legsürgősebb számlákat kiegyenlíthesse, hogy a többi hitelező ne vegye észre, miféle játék folyik itt. Eljárásának oka tulajdonképpen az volt, hogy Anton az utolsó forintig ki akarta rabolni a rivális céget, mielőtt a csődeljárás megindul ellene. Az egykori hatalmas ellenfelet Jakob Fugger sem semmisíthette volna meg nagyobb hidegvérrel, mint a fiatal, álmodozó tekintetű „Antoni úr", aki mindig úgy festett, mintha éppen most állt volna fel a gyóntatószékből. A Höchstetter-cég családján végül a minden hájjal megkent Lazarus Tucher is veszített 1400 flamand fontot, ami alkuszdíjként járt volna neki, s ráadásul még azzal a híreszteléssel is meg kellett küzdenie, hogy tulajdonképpen egyedül az ő bűne a konszern összeomlása.

A SZOMORÚ BEFEJEZÉSIG

Anton Fugger akkor sem könyörült, amikor az ellenfél már a porban hevert. Noha Ambrosius távoli rokonságban is állt Antonnal - felesége szintén Rehlinger lány volt, és ugyanazt a keresztnevet viselte, mint Anna Fugger -, a győztes kisujját sem mozdította, amikor a legyőzött Höchstetter családja bajba került. Hiába könyörgött ifjabb Ambrosius: „a kedves atyafi" szíveskedne „segíteni a nyomorúságban", hogy a család „becsületben kerülhessen ki belőle". A megtört vetélytárs fia csupán némi készpénzt akart a még meglévő higany utolsó maradékáért. „A Mindenható Isten szerelméért, remélem, nem fosztasz meg minket ettől - siránkozott Höchstetter -, mert Te nem tudod elképzelni, mit jelent az, ha már nincsenek hittel és bizalommal az ember iránt... Panaszolni- és sírnivaló."

Clemens Sender - nem mindig egészen megbízható - beszámolói szerint a Höchstetterek állítólag megkísérelték, hogy utolsó értékei-

ket idegen márkajelzéssel ellátott bálákba csomagolva kicsempész-szék a városból. Nem tudjuk, így volt-e vagy sem, Anton mindenesetre nem engedett a negyvennyolcból. Az öreg, elkeseredett Ambrosius is hiába ragadott tollat: „A Mindenható Isten oly nagyon lesújtott rám és szerencsétlenségbe döntött, Isten tudja, hogyan történt, én pedig öreg, gyenge és vak vagyok, szinte már gondolkodni sem igen tudok." Anton még csak válaszra sem méltatta a segélykiáltását.

Könyörtelenül a maga nevére íratta a Höchstetterek minden vagyontárgyát, közöttük értékes tiroli olvasztó- és kohóműveket, miközben a többi hitelező nagyrészt üres kézzel távozott. Mindenekelőtt azonban az Augsburg melletti pompás burgwaldeni kastélyt és lovagi birtokot szemelte ki magának, amely Anna és Ambrosius Höchstetter magántulajdona volt. 1529. március 2-án valóban át kellett engedniük legmakacsabb hitelezőjüknek.

A délnémet kereskedők egykori nagymesterének, akit ravaszsága miatt annyira csodáltak, fenékig kellett ürítenie a kelyhet. Az a mintegy háromszáz hitelező, akit Anton Fugger még a csődvagyonból is kijátszott, végül augusztusban a Höchstetterek letartóztatását is elérte. Csak fia, Joachim tudott megszökni. Angliába került, ahol szép karriert csinált. VIII. Henrik király kinevezése alapján „Principal surveyor and master of alla mines Angland and Ireland", a brit bányák főfelügyelője lett.

A délnémet vállalkozók annak idején a világ legjobb fémszakértőinek számítottak, míg az angol bányászat még csak gyermekcipőben járt. Tirolból és Szászországból hozatott bányászok segítségével Joachim Höchstetter valóban jelentősen növelte a királyi bányák termelését. A Höchstetter nemzetség többi tagja azonban soha többé nem heverte ki azt a csapást, amit Anton Fugger mért rájuk. Ambrosius Höchstetter, aki a kortársak leírása szerint „magas, tekintélyes, szép férfi volt", lábán és kezén megbilincselve, 1534 őszén halt meg az augsburgi adósok tornyában.

A Höchstetterekkel folytatott, három éven át húzódó harc alatt a Fugger-cég, ha nem is rohamosan, de folyamatosan fejlődött, és amikor Anton 1527 végén mérleget vont, mindent egybevetve elégedett lehetett. Az aktívumok összesen 3 millió guldent tettek ki, a tulajdonképpeni üzleti tőke, az alaptőke pedig 1,6 millió gulden volt. Egyedül a kinnlevőségek gyors növekedése adhatott okot aggodalomra, amely végső soron a Habsburgok jelentős eladósodásának következménye volt. „A kinnlevőségek összege aggasztóan magas volt, de az értük kapott biztosítékok jók voltak, és a ház üzleti helyzete

összességében egészséges volt" - vélekedik Richard Ehrenberg mérlegszakértő.

PÉNZ A GYILKOSNAK

Persze olykor kevésbé volt egészséges az a cél, amelyre a Fuggerek pénzt fordítottak. Így például 1528 tavaszán bizonyos gróf Gerhard von Arco ezer dukátot vett fel Anton legközelebbi bizalmasától, Georg Hörmanntól. Az összeget annak szánták, aki hajlandó örökre elhallgattatni a bányamunkások kellemetlen szószólóját, Michael Gaismaiert. Nem kisebb személyiség, mint maga őfelsége Ferdinánd, Magyarország és Csehország frissen megkoronázott királya adott parancsot a gyilkosságra, mivel csak ettől remélte, hogy úrrá lehet az alpesi ércbányákban minduntalan fellángoló munkásmegmozdulásokon.

Egy tiroli honfitársa, Mantua postamestere ajánlkozott, hogy „ha biztos a pénz, megvan a mód az illető Gaismaier megölésére". Ferdinánd 1527. március 14-én levelet intézett Prágából innsbrucki kincstárnokának, hogy a szükséges ezer forintot őrizzék von Arco grófnál vagy más biztos helyen, és addig ne fizessék ki, amíg Gaismaiert el nem fogják, „vagy biztos és igaz üzenet (nem érkezik), hogy kivégezték és meggyilkolták".

A postamester azonban még egyszer átgondolta a dolgot, amiért is a „terrorista" Gaismaier kegyelmi haladékot kapott. A tiroli nép hőse, egy megdöbbentően modern „tartományrend"* szerzője, itáliai fejedelmek védelme alá helyezte magát, amióta a Fugger-pénzen fizetett Georg von Frundsberg zsoldosvezér hajtóvadászatot indított utána. Először a Velencei Köztársaság szolgálatába állt, azután a firenzei Strozzi bankárdinasztia alkalmazta „katonai tanácsadó"-ként a Mediciek elleni háborúban. Jó anyagi helyzetében Gaismaier 1528 augusztusában nagy falusi birtokot vásárolt magának 20 lóval, 50 tehénnel, valamint 300 juhval és kecskével, nem messze Abano gyógyfürdőtől.

A Habsburgok és a Fuggerek ügynökei azonban hamarosan a nyomára bukkantak. Amikor azután Velence 1529-ben ismét békét kötött a Habsburgokkal, Gaismaier tudta, hogy állandó életveszélyben van. Sohasem lovagolt ki fegyveres kísérők nélkül, és mindig az övébe dugott egy ezüsttőrt. Mégis, három év sem telt bele, s a Fuggerek irodá-

* Gaismaier 1526-ban kidolgozta Tirol új tartományrendjét.

jába megérkezett az „igaz üzenet": két volt nápolyi zsoldos Padovában leszúrta Gaismaiert.

A takarékos innsbrucki tanácsosok szerették volna a vérdíjat más hasznosabb célra fordítani. Ferdinánd azonban ragaszkodott a banditák kifizetéséhez, mert ellenkező esetben újabb konfliktusoktól tartott.

ÁLOM AZ INKÁK ARANYÁRÓL

Az üzleteit jellemző realizmus ellenére Anton Fugger is engedett egy álom csábításának. Nemzedékének álma volt ez – az inkák aranyáról. „Gazdag" Jakob sem akart lemaradni, amikor megkezdődött a versenyfutás Indiáért. De túl öreg és kétkedő volt már ahhoz, hogy zsebpénznyi összegnél többet fektessen a tengeri hajósok kiszámíthatatlan kalandjaiba. Mielőtt nagyobb summát kockáztatott volna, látni akarta, van-e ráció az üzletben.

Kezdetben Anton sem hajlott rá – mivel természeténél fogva nem volt hazardőr –, hogy valahol a messzi távolban, rejtett kincsek után kutattasson. És ha nem élt volna szomszédságában bizonyos Bartholomäus Welser, bizonyára fölötte is nyomtalanul múlt volna el a gyarmati láz, amely annak idején az üzletembereket megfertőzte. Így azonban minduntalan hallania kellett a mesés kincsekről, amelyeket Welser megbízottai valahol a végtelen tenger túlsó partján véltek fölfedezni. Az augsburgi Welserek feje – a család egy másik ága Nürnbergben élt – kezdettől fogva nagy érdeklődéssel követte a híreket a spanyol és portugál hajók sikereiről. Nyilván azért, mert mint az európai finánctőke rangban második vezetője, a gyarmati üzlettől remélte a cége és a Weinmarkton berendezkedett, sikeresebb vetélytárs közötti távolság csökkentését.

Anton Fuggernek ezzel szemben semmi szüksége sem volt rá, hogy effajta ködös üzletekbe bocsátkozzék, mert sokkal kézzelfoghatóbb vállalkozásokon amúgy is a kelleténél többet keresett. Ám az idő múlásával egyre megbízhatóbb hírek érkeztek az augsburgi Weinmarktra Sevilla nyüzsgő kikötővárosából. A Welserek már elkönyvelhették első nyereségeiket azokból a cukornádültetvényekből, amelyeket a Kanári-szigeteken létesítettek az Amerikába tartó hajósok nyomát követve.

Amikor az angol szolgálatban álló, itáliai Sebastiano Caboto 1527-ben Madrid jóváhagyásával egy magánerőből pénzelt amerikai expedíciót állított össze, és a kereskedőkhöz fordult támogatásért, a szer-

vezésben Sebastian Kruz Fugger-faktor segédkezett neki. A konszern megbízásából az egyik alkalmazott, Hans Prunberger vett részt az expedícióban. Caboto, kinek édesapja még Kolumbusz előtt fedezte fel Labrador partjait, körülbelül a Rio de la Plata magasságában közelítette meg Dél-Amerikát. Idegenszerű növényeken és ismeretlen állatokon kívül azonban nem sok elvinnivaló akadt. Aranyról még sohasem hallottak a félénk indiánok - a spanyolok számára tehát kudarccal végződött az expedíció.

Mivel Hans Prunberger üres kézzel tért vissza a kettős kontinensről, három év múlva Sebastian Kurz észak felé indult. Yucatán mexikói félszigeten kötött ki, ahol a hírhedt konkvisztádor, Hernando Cortez gazdag zsákmányra lelt az aztékoknál. A spanyolok azonban már olyan alaposan kifosztották ezt a vidéket, hogy a Fuggerek nem tartották tanácsosnak, hogy nagyobb beruházásokat vállaljanak. Anton igazolva látta kételyeit, és ezért vonakodott attól, hogy a spanyolok harmadik, Christobal de Haro általa tervezett Molokka-expedíciójának költségeit fedezze. Miután Augsburgból nem jött meg a pénz, le kellett fújni a vállalkozást.

Eközben a Welserek már régen azon voltak, hogy kiaknázzák a még mindig „Indiá"-nak nevezett távoli kontinens adottságait. Kiküldötteik egy hatalmas folyó torkolatánál telepedtek le; a folyó később az Orinoco nevet kapta. Az elvakult spanyoloktól eltérően nemcsak a mesés inka arany után kutattak, hanem más módon is igyekeztek hasznot húzni a végtelen kiterjedésű földdarabból.

Először is olcsó munkaerőre volt szükség, mert az indiánok megközelíthetetlenek voltak és alkalmatlanok az európai értelemben vett rendszeres munkára. Kézenfekvő volt az ötlet, hogy Afrikából kell hozni a robotra erőteljes, a trópusi klímához szokott néger rabszolgákat. És mivel ez párhuzamosan egy másik jó üzletet is kínált, a Welserek gyorsan megszervezték a kereskedelmet az „ember" nevű áruval.

1528. február 12-én megállapodást kötöttek a spanyol udvarral - V. Károly nem mint német császár, hanem kizárólag mint spanyol király folytatta gyarmatosító politikáját. E megállapodás értelmében jogot nyertek arra, hogy négy éven belül négyezer néger rabszolgát szállítsanak Spanyolország gyarmatai és 50 német bányamunkást Santo Domingo, a mai Haiti számára. A dél-amerikai rabszolga-kereskedelemben kapott monopóliumért Bartholomäus Welser köteles volt a spanyol királynak bizonyos licencdíjat fizetni, összesen 20 ezer dukátot, tehát rabszolgánként öt dukátot. A tranzakción azonban valószí-

nűleg ennek a többszörösét nyerte. Amikor V. Károly 1528 márciusában nagy összegű kölcsönért, összesen 100 ezer guldenért folyamodott a délnémet kereskedőkhöz, a Fuggerek augsburgi riválisa végre esélyt látott arra, hogy nagystílűen beszálljon a gyarmati üzletbe. Fugger és Welser 6:4 arányban vállalta a tekintélyes összeget. Annak a hadseregnek a felállítására szánták, amellyel az ifjabb Welf Henrik herceg avatkozik majd be a császár oldalán a Franciaország ellen Felső-Itáliában folyó háborúba. Habár a pénz nagyobb részét Anton adta, viszonylag szerényebb zálogokkal is megelégedett. A Svábföldön levő mickauseni kastélyt, falut és uradalmat íratta a nevére, míg Bartholomäus Welser megkapta az uralmat egész Venezuela felett.

A gyarmatosítóknak csak homályos földrajzi elképzeléseik voltak az új kontinensről. Még mindig abban reménykedtek, hogy végre természetes átjáróra bukkannak a nagy tenger túlsó partján északról délre húzódó hatalmas földek átszelésére. A Földet körülvitorlázó portugál Magellán ugyan már 1520-ban fölfedezte délen a Csendes-óceánhoz vezető, róla elnevezett tengerszorost, ám az új kontinens „visszájá"-nak gazdasági feltárásához amolyan Panama-csatornaszerű átjáróra lett volna szükség.

Ebben reménykedett Ambrosius Ehinger is, amikor Bartholomäus Welser megbízásából 1529 februárjában megérkezett az Orinoco torkolatához, hogy birtokba vegye a hatalmas területet, amelyet a császár az ő urának engedett át. Lovon, egy csapat jól felfegyverzett katona kíséretében járta be a sváb a hatalmas folyam mentén elterülő őserdőket és Guayana hegyvidékét. Végső soron ő is azt kereste, amit előtte már a kontinens másik oldalán partot ért két spanyol, Pizarro és Almagro: a legendás aranyországot, Kolumbiát.

Ezt a sikert ugyan megtagadta tőle a sors, de amit hazajelentett, az is elegendő volt ahhoz, hogy a sváb kereskedők szemében kigyúljon a kapzsiság lángja. Ezenfelül ő vitte haza Augsburgba az első olyan világatlaszt, amelyet a spanyol Diego Riberio rajzolt, és amely – az új kontinenst is feltüntette. A sváb kereskedővárosban futótűzként terjedő hírek az „arany írószoba" ifjú főnökére is megtették hatásukat. Ha Bartholomäus Welser, akit agyafúrt ellenfélnek tartott, energiájának és tőkéjének jó részét a tengerentúli beruházásba fektette, abban lennie kell valaminek – akkor is, ha csak a fele igaz mindannak, amit a távoli kontinens csodás kincseiről mesélnek.

Az aranyon és rabszolgákon kívül a gyöngyök, festékanyagok, például az indigó, a nemes fák, kábítószerek és gyógyszerek voltak a korai dél-amerikai kereskedelemben a legjövedelmezőbb cikkek.

A Welserek karavellái hozták magukkal, például a coco-diót, amelynek bódító hatását a spanyol Monardes fedezte fel, vagy az ánizst, amivel a skorbutot gyógyították a hajókon. Felfedezték a kínafát is, és ezzel a kinint, mint a láz ellenszerét, és a dohánytól is mindenféle gyógyhatást reméltek.

Mindenesetre a guajakfából sláger lett. Spanyol orvosok megállapítása szerint eredményesen enyhítette egy rettenetes betegségnek a tüneteit. A bajt azok a katonák és matrózok kapták meg, akik indián lányokkal szeretkeztek. A fertőzés ugyanolyan gyorsan terjedt egész Európában, mint a pestis, és később a szifilisz nevet kapta. Habár Paracelsus, a híres orvos óva intett a guajakfától, és helyette a higanyt ajánlotta, a kereslet mégis állandóan nőtt, a Fuggerek később majd töméntelen pénzt fognak keresni ezen a dél-amerikai gyógyszer-különlegességen.

Egy Fugger azonban soha és sehol sem hajlandó alárendelt szereppel megelégedni - s Anton semmiképpen sem akart rácáfolni erre a hitre. A gyarmati üzletben is ő lesz az első - vagy felhagy vele. Először tehát elsőrendű szakembert keresett, akinek megfelelő tapasztalata volt a gyarmati üzletben, és hatékonyan tudta képviselni a Fuggerek érdekeit a spanyol udvarnál.

Végül is Veit Hörlben találta meg ezt a szakembert, aki a Herwart cég tengerentúli kereskedelmét szervezte Lisszabonban, és ügyes közvetítő hírében állt. Tehetséges emberekre pedig nagy szükség volt, mivel a Concejo de Indias, a gyarmati ügyekben illetékes testület nem kedvelte az idegeneket, és mindig spanyol cégeknek kedvezett. A nemzeti érzületű señorok azonban mégsem akadályozhatták meg a Fugger-cég részvételét az üzletben, mert tudták, hogy királyuk rá van utalva a sváb pénzmágnásra.

DÉL-AMERIKA FELE FUGGER-KÉZBEN

Amikor V. Károlynak az addigiaknál is égetőbb szüksége volt a pénzre, hogy hadikasszáját feltöltse, mert egyrészt a franciák, másrészt a törökök fenyegették uralmát, Anton elérkezettnek látta az időt arra, hogy gyarmati manőverét megkezdje. Kárpótlásul azért a veszélyért, amely keleti tulajdonainak elvesztésével fenyegette és biztosítékul, hogy hozzájárul ahhoz a másfél millió gulden kölcsönhöz, amelyet a császár a Fuggerektől és a Welserektől kívánt felvenni, Anton a legnagyobb falatot követelte magának a dél-amerikai kalácsból.

Vein Hörl 1530 decemberében a Concejo elé terjesztette elképzeléseit, majd egy hónap múlva, az ellenjavaslattal együtt, megküldte Károlynak Brüsszelbe. „Jónak találtam", hangzott az uralkodó válasza. A spanyol jog szerint egyedül a király vehette birtokba az alattvalói által fölfedezett és meghódított területeket, felségjogait azonban bármikor bérbe adhatta magánembereknek.

Anton Fugger végső soron szemérmetlenül sokat kívánt: nevezetesen: Dél-Amerika egész csendes-óceáni partvidékét a perui Chincha Altától egészen a Tűzföldig kétszáz mérföldnyi szélességben, gyakorlatilag a partoktól a Cordillerákig terjedő területet. Pizarro 1527-ben fedezte fel az inkák aranybirodalmát, és azóta az új kontinens csendes-óceáni partvidéke számított a jövedelmezőbbnek. Anton azonban nem érte be a szárazfölddel, hanem azokat a szigeteket is akarta, amelyek mellett Magellán elhaladt a Csendes-óceánon, amikor körülvitorlázta a Földet.

A Concejo de Indiasszal folytatott hosszadalmas tárgyalásokon a Fuggerek dél-amerikai tulajdonának legapróbb részleteiben is megállapodtak. Antonnak köteleznie kellett magát arra, hogy legalább három flottát fölszerel, összesen ötszáz főnyi legénységgel. Az első három karavellának egy esztendőn belül kellett kifutnia a tengerre. Ennek az elővéd-csapatnak a sikerétől tették függővé a gyarmatosítás további állomásait.

Ha a cég az előírt próbaidő alatt nem folytatja útjait Amerikába, a spanyol királynak joga van másként intézkedni a területekről. A gyarmati jogokat három nemzedék életére, kereken százévi időtartamra ruházták a Fuggerekre. A pontosan körülhatárolt területen őket illette meg minden katonai, gazdasági és igazgatási jog, mégpedig mint a király helytartóit és főkapitányait. Két szárazföldi és két kikötői erődítést, valamint számos katonai támaszpontot építhettek, és gyakorlatilag tetszésük szerint bánhattak a bennszülöttekkel. Az augsburgiak még a bennszülött-sírok kifosztásának a jogát is magukra írattak, mert értékes kincseket sejtettek bennük.

Anton ezenfelül magának követelte magántulajdonaként az egész gyarmati terület egynyolcadát és hozzá legalább egy kikötőt, valamint a korlátlan bíráskodás jogát gyarmati birodalmában. A végérvényes szerződés 1531 nyarán jött létre; egy csapásra a Föld legnagyobb magán gyarmati hatalmává tette a Fuggereket, egyidejűleg azonban hihetetlen kockázatot és terheket is rótt rájuk, ha valamennyire is ki akarták használni a kínálkozó lehetőségeket. Mint szárazföldi lakosoknak, szokatlan volt számukra, hogy hajókat kellett ácsoltatni, flottákat fel-

szerelni és kapitányokat toborozni. Pizarro ravaszságával és keménységével vetekedő konkvisztádorokra, katonákra és gyarmatosítókra, bürokratákra és technikusokra, mezőgazdasági szakértőkre és papokra volt szükség.

A „Dél-Amerika vállalkozás" bizonyára igénybe vette a Fugger-konszern teljes erejét. Anton számára azonban inkább olyasmi volt, mint egy izgató, de nem túlságosan jelentős, jövőbeli beruházás. Ahogy a mai konszernek fejlesztési és kutatási osztályokat szerveznek, olyan magától értetődően állította fel Anton Fugger a cég dél-amerikai osztályát. A konszern feje és legközelebbi munkatársai sohasem jártak a távoli tartományban, és Anton soha nem tekintette a legsürgetőbbnek Veit Hörl beruházási terveit. Hamarosan maga a sevillai faktor is többet törődött a közeli Almadén higanybányáival, mint azzal a nagy kiterjedésű területtel a távoli „Indiában".

PIZARRO AGYAFÚRTABB

Az augsburgi Weinmarkton levő központ látóköréből hamarosan eltűnt a túlságosan nagyszabású, s ezért utópisztikusnak tűnő gyarmatosítási terv. Más, kézzelfoghatóbb üzletek állandó és osztatlan figyelmet követeltek. Hogy Dél-Amerika körül egyre nagyobb lett a csönd, annak oka részben a nem megfelelő vezetésben, részben azonban a versenytársak sikereiben is rejlett. A becsvágyó és kíméletlen hódító, Francisco Pizarro ugyanis, miközben a Fuggerek még a Concejóval, az India-tanáccsal tárgyaltak, jelentősen gyarapította az általa elfoglalt területet.

A bennszülöttek ellen folytatott megsemmisítő háborúja után, melynek az utolsó inka uralkodó, Atahualpa is áldozatul esett, Pizarro és társa, Diego de Almagro mélyen benyomultak déli irányban a Fuggerek felségterületére. Anton nem táplált illúziókat arról, milyen esélyei lehetnek tapasztalatlan alkalmazottainak a rutinos hódítóval szemben. A Welserek helytartói azonban újabb sikerekről küldtek jelentéseket Augsburgba.

Ambrosius Ehinger, Venezuela első kormányzója 1533 nyarán elesett a bennszülöttekkel vívott harcban, de a sváb kereskedők uralma az Orinoco menti indiánok felett töretlen maradt. Ehinger utódjának, Nikolaus Federmann-nak iszonyatos terheket és veszélyeket kellett vállalnia, de fáradságának jutalma gazdag zsákmány volt: arany,

gyöngy és drágakő. A Fuggereknek ezzel szemben hosszú időn át csak bosszúság jutott.

Az Atlanti-óceánon 1532-ben egy következményeiben igen súlyos hajószerencsétlenség történt, de részleteiről, presztízsokokból makacsul hallgattak a cégnél. Az egyik flotta, Alcazaba tengernagy parancsnoksága alatt, viharba került, és több karavella odaveszett. Az India-tanács sevillai fő levéltárában őrzött s egy túlélőtől származó beszámoló tanúsága szerint a katasztrófa során iszonyatos jelenetek játszódtak le: a kevés mentőcsónak minden egyes helyéért elkeseredett harc folyt, és a csónakok közül legalább egy elsüllyedt. A hajókkal együtt értékes följegyzések is odavesztek az alighogy fölfedezett kontinensről.

Ezek az események és a Welserek, valamint a gyarmatosító spanyol hódítók, a konkvisztádorok nyilvánvaló sikerein érzett csalódottság megérlelték Antonban a felismerést, hogy az Újvilágban mégiscsak túl bizonytalan talajon mozogna. Vetélytársai előtt leplezve, elhatározta, hogy visszavonul Dél-Amerikából. A sikerektől elkényeztetett örökösnek első ízben kellett tapasztalnia, hogy még egy Fuggernek sem teljesülhet minden álma. Gondolkodásmódja megváltozásának döntő oka nyilván az a hír volt, miszerint V. Károly Pizarrót nevezte ki Peru kormányzójának. Fugger-ügynökök arról értesültek a spanyol udvarnál, hogy a konkvisztádor bátyja útján folyamatosan értékes ajándékokkal halmozta el a császárt, amiért a legmagasabb kegyet élvezte. Így meglehetősen kilátástalannak tűnt fel, hogy jogi eszközökkel harcoljon a háborús hős terjeszkedési törekvései ellen.

Hódításban és fosztogatásban a spanyolok messze túlszárnyalták a svábokat. A Fuggerek felségjogaival mit sem törődve, Diego de Almagro 1535-ben előnyomult dél felé. Az Almagro és Pizarro között fennálló gyilkos vetélkedés ügyes játékosoknak talán még lehetőséget kínált volna arra, hogy döntő szerephez jussanak Dél-Amerika gyarmatosításában. De Anton már kedvét vesztette, és leírta hatalmas tengerentúli földtulajdonát – természetesen csak azután, hogy a császár ígéretet tett neki vesztesége pótlására.

24. FEJEZET

Túl gazdag, túl hatalmas

A dél-amerikai kalanddal azonban a földbirtok korántsem veszítette el a Fuggerekre gyakorolt vonzerejét. Éppen ellenkezőleg: miközben Anton könnyű szívvel vált meg Dél-Amerika jelentős részétől, igen erélyesen törekedett a közeli dél-németországi és délkelet-európai latifundiumok bővítésére. A kereskedőfejedelem nemcsak Höchstetter csődbe jutása óta tudta, mily mulandó is egy üzletember gazdagsága. Már az öreg Jakob is az agyába véste: mindig biztosra menj, és lehetőleg örökre tartsd meg magadnak azt, amid van. A legbiztosabb pénzbefektetésnek már annak idején is az ingatlan bizonyult. Öröklakásházak és szabadidőközpontok ugyan nem léteztek még, ellenben egész falvakat és városokat lehetett megvásárolni, ha volt a ládafiában egy kis pénz.

Ezért Anton „kormányzati idejének" kezdete óta a nyereség nagy részét folyamatosan földbirtokba fektette. 1527 áprilisában például 13 200 guldenért megvette Augsburgtól északra a gablingeni uradalmat. Nem sokkal később az övé lett a birodalmi várostól délnyugatra fekvő Mickhausen falu. Ezzel szemben meghiúsultak a tárgyalások a jelentős kereskedőváros, Mindelheim megvételéről, noha Anton 100 ezer guldent adott volna érte.

1530 novemberében derült ki, hogy valójában mi volt a célja a birtokok látszólag tervszerűtlen vásárlásával. Ekkor a főherceg grófi címet adományozott a három Fugger unokaöcsnek. A nemesi levél még többet tartalmazott, mint Jakob idejében: a szokásos felségjogokon kívül gyakorlatilag teljes védettséget biztosított nekik az igazságszolgáltatással szemben. Ettől kezdve csak császári bíróság vonhatta felelősségre a Fuggereket. Ezenfelül az uralkodó számos, közvetlenül neki alárendelt birodalmi várost arra kötelezett, hogy különleges oltalomban részesítse három, nagy becsben tartott alattvalóját.

Antont, Raymundot és unokafivérüket, Hieronymust ezután gyakorlatilag senki sem foghatta pörbe, bármit követtek is el. A törvény előtt jóformán egyenrangúak voltak az uralkodó fejedelmekkel – és nyilvánvalóan ez volt a célja földbirtokaival a konszern fejének is. Anton azt akarta elérni, amit már Jakob is fontolgatott, hogy saját feje-

delemséget szervezzen. Mint Burgau őrgrófja, a közvetlen környék minden eladó uradalmát megvásárolta és birtokba vette, hogy később a Sváb Hercegség vagy Fejedelemség magvát alkossák. Ezt a vakmerő célt szolgálta az is, amikor Wellenburgot megvásárolta az elhunyt salzburgi érsek, Matthäus Lang örököseitől, valamint megszerezte a glötti uradalmat és a Donauwörth mellett fekvő, stratégiailag fontos Obendorf községet is.

A nagybátyjától szerzett birtokokkal, Schmiechennel, Biberachhal, Weissenhornnal és Oberkirchberggel együtt, Anton 1535 körül hatalmas, habár még nem összefüggő földtulajdonnal rendelkezett, mely adott esetben független országrész csíráját képezhette volna. A későbbi nemzedékek szerencséjére a szándék mégsem valósult meg, mert egy Fugger-fejedelemség valószínűleg kevésbé vészelhette volna át a történelem viharait, mint a család - politikailag kevésbé veszélyeztetett - magánbirtoka.

Anton azzal bizonyította be, hogy mennyire komolyan gondolja uralkodói terveit, hogy átköltözött Weissenhornba. 1533 közepe táján a konszern központját áthelyezte a vallási viszályoktól dúlt Augsburgból a régi barhentszövő városba, ahol nem kellett ellentétektől tartania. A negyedik nemzedékhez tartozó Fugger, alig negyvenévesen, már rég túlnőtt minden polgári és kereskedői hagyományon. Abszolút uralkodóként gondolkozott, tervezett és cselekedett.

Képzettebb és műveltebb volt, mint Jakob, életmódja veszedelmesen közelített a feudális urakéhoz, akik nem utolsósorban éppen költekezésük miatt szerepeltek üzleti könyveinek a követel oldalán. Mint egy uralkodó fejedelem, a várak, kastélyok és erődítések egész sorát vette birtokba. Nehéz tárgyalások után, Szapolyai János hozzájárulásával megvette Árva várát a magyar-lengyel határon, hogy magyarországi bányáit és az északra vezető kereskedelmi utakat jobban megvédhesse.

„MAGAMHOZ VETTEM A KISBICSKÁMAT"

Feudális életmódjuk lassanként annyira elidegenítette a Fuggereket sváb környezetüktől, hogy szinte már meg sem értették őket. Mint „Gazdag" Jakob a maga idejében, Anton és Raymund is minduntalan kicsinyes vitákba bonyolódott a másképpen gondolkodó szomszédokkal. Anton, aki egykor úgy megmosolyogta nagybátyját a Szent

Móric-plébánia körüli viszály miatt, hamarosan maga is vallási konfliktusok középpontjában állt.

A főként csak a franciák ellen viselt háborúival törődő császár hosszú távolléte miatt a reformáció egész Németországban terjedt. Minél kevesebbet törődött Károly német alattvalóival, annál nagyobb befolyásra tettek szert a fejedelmek. Hamarosan azt is ők határozták meg, hogy hol húzódik a front a katolikus és a protestáns hit között. A reformációbarát fejedelmek szószólója Fülöp hesseni tartománygróf lett, aki Luther barátjának, Philipp Melanchthonnak a befolyása alatt állt. A konzervatív vallási nézetek védelmezői természetesen a Habsburgok voltak.

A hitvita újabb változatát jelentette Huldrych (Ulrich) Zwingli svájci reformátor fellépése, kinek racionális alapokon nyugvó tanai kiváltképpen Dél-Németországban hullottak termékeny talajra. Zwingli tanaiból hamarosan radikális mozgalom fejlődött ki. Két egykori küzdőtársa, a zürichi Felix Manz és Konrad Grebel a „kényszer-egyház" minden formáját elutasította, és azt hirdette: minden embernek egyedül kell megtalálnia az istenhez vezető utat. A szentek közösségébe való felvétel jelképeként bevezették a felnőttkeresztelést. Ellenfeleik azonnal elnevezték őket „újrakeresztelők"-nek, noha ők egyértelműen elutasították a szellemileg kiskorú csecsemő megkeresztelését.

A felnőttkeresztelés Dél-Németországban szétrajzó hívei éppen Augsburgban találtak a legerősebb visszhangra. A sváb nagyvárosban különös erővel csaptak össze a vallási és társadalmi ellentétek. Az ős-konzervatív uralkodó réteg kérlelhetetlenül ragaszkodott ahhoz, hogy kiváltságait elismerjék. A polgári tömegek számára a vallási nézeteltérések szelepet jelentettek, hogy a kirívó vagyoni különbségek miatti feszültséget levezessék.

Hamarosan azonban az uralkodó réteg köreiben is jóformán sikknek számított a régi egyház megtagadása. Fugger házipapja, dr. Othmar Nachtigall tűzbe jött: „Ha nem teszünk valamit, egymást fogjuk agyonverni. Én mindenesetre magamhoz vettem a kisbicskámat." A Weinmarkton álló Fugger-ház, a konzervativizmus fellegvára előtt, heves vita robbant ki a reformációhoz csatlakozott volt prédikátor, Urbanus Rhegius, adlátusa, Matthias Kretz, valamint a Fugger-barát katolikus Johannes Eck és Othmar Nachtigall között; több százan vettek részt benne, többségükben protestáns augsburgiak.

A városi tanács azt ajánlotta Antonnak, hogy „a doktort távolítsa el", vagyis a túlbuzgó hitvitázókat vonja ki a forgalomból. A konszern feje vonakodva ugyan, de végül is engedett. Alig ült el az izgalom

a teológusok szócsatája után, az újrakeresztelők gondoskodtak az újabb puskaporos hordóról. Bárhol léptek is fel, mindenütt üldözésben volt részük. A fejedelmek álcázott forradalmároknak tekintették őket, az ősi egyház szemében magát az ördögöt testesítették meg, a lutheránusoknak pedig kellemetlen konkurenciát jelentettek.

Csodálatosképpen, az üldözés ellenére sem fogyott a számuk, hanem - mint a keresztények a régi Rómában - inkább sokasodni látszottak. Augsburgban az egyik legjelesebb hívük az Európa-szerte ismert híres képfaragó, Adolf Dachauer volt, aki a Fuggereknek is dolgozott. 1528 húsvétján az újrakeresztelők a képfaragó házában gyülekeztek közös istentiszteletre, de elárulták, és azonnal letartóztatták őket. Az augsburgi tanács, amely ekkor már erősen a reformációhoz húzott, enyhe büntetéssel is megelégedett: az újrakeresztelőknek csupán meg kellett ígérniük, hogy elhagyják a várost.

EGY VÉGZETES HALÁLOS ÍTÉLET

A katolikus hatalmi apparátus, amely egyszer és mindenkorra le akart számolni a kellemetlen szektásokkal, jeladásnak tekintette az eseményt. Egyelőre még kisebbségben vannak, veszély nélkül lehet példát statuálni, gondolták. Majd meglátják a lutheránusok, milyen sors vár itt a másképp gondolkodókra! Hogy az újrakeresztelőkre zavartalanul folyhasson a vadászat, Ferdinánd főherceg a Fuggerek városát, Weissenhornt jelölte ki „büntetőhely"-nek, és figyelmeztette a polgármestert, „semmi által se engedje magát akadályoztatni" a szektások üldözésében és elítélésében.

Az újrakeresztelő mozgalom híveit, akiket a Sváb Szövetség katonái a falvakban és Augsburg, valamint Ulm környékén fogtak el, valóban Weissenhornban gyűjtötték össze és zárták börtönbe. A Fuggerek alkalmazottjának, a halli faktoria egykori munkatársának, Hans Heelnek a felügyelete alatt, példátlan kegyetlenséggel megkínozták, majd miután „bűneiket" bevallották, felakasztották őket.

Valószínűleg senki sem törődött volna a szerencsétlenek sorsával, ha nincs közöttük egy patrícius is, Eitel Hans Langenmantel, aki Augsburg egyik legelőkelőbb családjából származott. Apja a Sváb Szövetség kapitánya és a birodalmi város polgármestere, bátyja magas rangú tiszt volt. Eitel Hans barátja, Hans Dachser, egykori karmelita szerzetes révén találta meg az utat az újrakeresztelőkhöz. Az augsburgi börtönből történt szabadon bocsátása után először egy hittestvérénél

rejtőzött el Göggingen elővárosában. Amikor ott is veszély fenyegette, egy időre barátjának, Matthäus Öhemnek langenneufnachi vidéki házában talált menedékre. Ismét menekülésre kényszerülve végül is Diepold von Stein kapitány fogta el Leitershofenben, nem messze a Fuggerek wellenburgi birtokától, és innen vitte Weissenhornba.

Habár a patríciusfiú befolyásos barátai mindent megmozgattak, hogy elkerülje hittestvéreinek a sorsát, őt is megkínozták, és halálra ítélték. Raymund Fugger mint Weissenhorn ura és az igazságszolgáltatás legfelső instanciája, csupán abban a „kegyelemben" részesítette, hogy kötél helyett a hóhér kardjától haljon meg.

Az a kérdés, hogy olyan okos koponya, mint Anton Fugger, miért tűrte a weissenhorni túlkapásokat, nemcsak a kortársakat foglalkoztatta, hanem néhány, a Fugger-imázsért aggódó történészt is. A cég feje valószínűleg azt akarta az augsburgi uralkodó réteg tudomására hozni, hogy elérkezett az idő: dönteni kell vagy az egyház, vagy a tőke mellett.

A weissenhorni vérfürdő természetesen tovább élezte a feszültséget a vallási táborok között. Ezenfelül a Fugger fivérek halálos ellenségükké tettek vele több rendjük-béli urat. Közülük is a leghevesebb Marx Öhem volt, Langenmantel özvegyének egyik unokaöccse, aki Zwingli hívének vallotta magát. 1533 egyik hideg februári napján Öhem és hittestvérei megszállták a Fuggerek védnöksége alatti Szent Móric-templomot, hogy eltávolítsák a misézéshez használt kegytárgyakat. A behatolóknak az volt a céljuk, hogy megakadályozzák a hagyományos istentiszteletet, és helyette bevezessék Zwingli szertartását.

Anton azonnal pótoltatta az elrabolt tárgyakat, hithű papokról és sekrestyésekről gondoskodott a templom számára, akik csak katolikusokat engedtek be. Krisztus mennybemenetelére ünnepi misét rendezett, hogy mindenkinek bebizonyítsa a városban: még mindig a régi egyház a leghatalmasabb. Marx Öhem idejében értesült a dologról, és meglepetésszerű csapással próbálta meghiúsítani Anton hatalmi demonstrációját. A mennybemenetel előtti napon néhány hívével felmászott a Szent Móric-templom tetejére, hogy nehéz gerendákkal és vasrudakkal elreteszelje a nyílást, amelyen jelképesen felvonták volna Krisztus alakját.

Másnap a templom már zsúfolásig megtelt, amikor Anton és Raymund Fugger nagy kísérettel bevonult. A cégfőnök észrevette a zárt nyílást, és azonnal megparancsolta néhány alkalmazottjának, menje-

nek fel a toronyba, szabadítsák ki a nyílást, és – ha a mise ahhoz a ponthoz érkezik – húzzák fel a Krisztus-szobrot.

Az utána történteket így írta le Raymund, rokonához, Georg Hörmann faktorhoz intézett levelében: „És akkor jött Öhem, végigszáguldott a templomon, mintha maga az ördög lenne." Ezt kiáltotta: „Félre a gazfickóval!" – a Krisztus-szobrot értve ezen. Utána állítólag Öhem, Antont is karon ragadta, és ráordított: „Jól vigyázz magadra! Meg fogod kapni, amit megérdemelsz!" Ezután a két fivér és kísérete minden valószínűség szerint elhagyta a templomot, miközben Öhem emberei elvágták az ég felé tartó Krisztus köteleit, és a szobor a földre zuhanva darabokra tört. A sürgősen riasztott várnagy hazaküldte mind a katolikusokat, mind a zwingliánusokat, és bezáratta a templomot. Anton tartott tőle, hogy az eset veszélyezteti tekintélyét, ezért a várnagy határozott parancsa ellenére még azon a napon vecsernyét tartatott. A hatósági rendelkezés nyilvánvaló megsértése módot adott a városi tanácsnak arra, hogy a lakosság körében egyrészt megközelíthetetlensége, másrészt a gazdagsága és bigott katolicizmusa miatt gyűlölt Fuggert megidézze.

BÖRTÖNBEN A CÉGFŐNÖK

Antonnak május 24-én kellett nyilvánosan számot adnia a mennybemenetel napján a Szent Móric-templomban történtekről. Noha komoly vétket nem lehetett a terhére róni, a tanács ragaszkodott ahhoz, hogy elítélje. Az augsburgi tanácsurak többsége ekkor már valószínűleg a reformáció oldalán állt. Az is lehet azonban, hogy az őshonos patríciusok csupán Eitel Hans Langenmantel halálát akarták megtorolni, amikor nyolcnapi elzárásra ítélték Anton Fuggert.

A tanács azonban, a jelek szerint, korántsem volt meggyőződve arról, hogy lehetséges és helyes a világ legnagyobb konszernjének urát, aki ráadásul a császár oltalma alatt áll, ily módon felelősségre vonni. A nyolc napból, közölték a delikvenssel, csupán hármat kell leülnie, és a fennmaradó öt nap mindegyikéért öt-öt guldent fizessen be a város alamizsnapénztárába.

A ravasz taktikus azonnal megpróbálta a háromnapi börtönbüntetést is pénzbüntetéssé változtatni, sőt – közölte bíráival – hajlandó a kiszabott összeg háromszorosát is fizetni. A tanácsurak először elbizonytalanodtak, végül azonban mégsem voltak hajlandók a – legalább jelképes – börtönbüntetéstől eltekinteni. Anton, kapcsolatai és

a császári menlevél segítségével, bizonyára talált volna utat és módot a végrehajtás elkerülésére. Jakob feltehetően így is tett volna. A politikailag kifinomultabb érzésű unokaöcs azonban tüntetően engedelmeskedett a városi tanácsosok ítéletének.

Május 30-án este, két szolgától kísérve, megjelent a göggingeni városkapu tornya előtt; annak tömlöce szolgált börtönéül. Az a férfi, akinek hatalma messzebbre nyúlt, mint a legtöbb fejedelemé, élete első éjszakáját töltötte rácsok mögött. Másnap délelőtt tíz óra felé megjelent Martin Haid városi jegyző a börtönben. És Anton följegyezte: „Egy tanácsos, az általam tanúsított engedelmesség láttán, szívességből a másik két napot is el akarta nekem engedni. Azt kívánta, hagyjam el a tornyot, menjek haza és fizessek be tetszésem szerint az alamizsna-pénztárba."

AKIT KATONÁK ÜLDÖZNEK

A gazdag Fugger unokaöcsök és sváb polgártársaik közötti feszültségek éleződését nem utolsósorban a reformációs korszak viszonylag liberális politikai légköre is magyarázza, Luther és Zwingli rebellis hívei sok mindent nem voltak hajlandók tudomásul venni, amit a jámbor alattvalók húsz évvel korábban még eltűrtek Jakob Fuggertől.

Anton jobban megértette ezt, mint lobbanékonyabb fivére, Raymund: ő már saját bőrén tapasztalhatta a göggingeni várostorony tömlöcének kényelmetlenségeit. Raymund gyűlölete Sybille Rehlinger iránt kiterjedt annak baráti körére, így az Öhemekre is. Amikor egy napon arról értesült, hogy Matthäus Öhem a birtokán - állítólag jogtalanul - bezárva tart egy parasztot, nyomban úgy érezte, itt az alkalom a bosszúra. 1529 egyik langyos augusztusi éjszakáján Raymund néhány ivócimborájával és fölfegyverzett szolgájával megtámadta a patrícius langenneufnachi udvarházát, hogy kiszabadítsa a parasztot, kinek sorsa egyébként nyilván hidegen hagyta. Mivel minden pompásan sikerült, Öhem jószágigazgatóját is magukkal vitték a mickhauseni kastélyba, és csak másnap engedték szabadon.

A tett híre gyorsan elterjedt Augsburgban, és a városi tanács kénytelen volt tenni valamit Raymund Fugger ellen. A befolyásos Öhem nemzetség sürgetésére 250 fegyveres katonát és két ágyút küldött a féktelenkedő Fugger-sarj elfogására. Raymund felesége, született Thurzó Katalin azonban egy barátnője révén idejében értesült a ter-

vezett katonai akcióról, úgyhogy az augsburgi aranyifjú elrejtőzhetett egyik kastélyában.

Nem sokkal később azonban, egy csapat hűséges hívével együtt, önként visszatért Augsburgba, hogy megvédje magát a tanács előtt. Itt az Öhemek ellen, mámoros hangulatban fogant csínyt politikai jelentőségű felszabadítási akciónak állította be. Antonnak, aki testvérét a visszatérésre rábeszélte és a tárgyalásra is elkísérte, ellenére volt az efféle fellengzős fecsegés. Röviden és velősen emlékeztette a tanácsurakat arra, hogy Augsburg nagymértékben a Fuggereknek köszönheti jólétét.

Raymund fivére meggyőző fellépésének köszönhette, hogy az egészet megúszta háromnapi áristommal. Ezenkívül egy rakomány téglát kellett felajánlania a városnak egy szegényház felépítéséhez.

25. FEJEZET

Kétkulacsos játék

Amikor V. Károly császár 1528 elején még mindig Itáliában harcolt az európai egyeduralomért, megint csak a délnémet kereskedők pénzéhez folyamodott. A Fuggerek legfőbb célja az volt, hogy megerősítsék vezető pozíciójukat az európai bankházak között. A Höchstetteren aratott teljes győzelem után ugyanis Antonnak már csak az itáliai bankároktól kellett tartania. Kiváltképpen a genovai pénzmágnások próbálták szívósan megkaparintani az európai uralkodóházakkal köthető legjövedelmezőbb üzleteket. Merész tranzakcióktól sem riadtak vissza, hogy patinás firenzei és augsburgi vetélytársaikat kiszorítsák.

A bankárok között kemény verseny sokszor igen kedvező tárgyalási pozícióba juttatta a kölcsönre szorulókat – a Habsburgoktól a legkisebb választófejedelemig. Az augsburgi Weinmarkton ezért igen nagy megkönnyebbüléssel nyugtázták 1528 márciusában a genovai pénzügyi botrányról érkező híreket. A Saulibank, a kikötőváros legrégibb és legtekintélyesebb pénzintézete, csődbe jutott; természetesen néhány más bankot is azonnal magával rántott. Tomaso Fornarinak, a leggazdagabb genovai polgár, Agostino Centurioni sógorának is fizetési nehézségei támadtak. Úgy hírlett, még a hatalmas Grimaldi családnak is üres a kasszája. Itt volt hát az alkalom, hogy a Fuggerek újra erőteljesebben bekapcsolódjanak a hatalomért folyó játszmába.

Az egyik oldalon a Habsburgok, a másikon Franciaország és a pápa között folyó itáliai háború kulcsfigurája a genovai Andrea Doria admirális volt. Hol egyik, hol másik oldalon harcolt, de a leginkább csak ott, ahol több nyereséget remélt. Miután a Pescara tábornok vezette császári csapatok 1522-ben meghódították és három nap alatt kifosztották Genovát, az ügyes taktikázása miatt csodált admirális, tekintélyes flottájával együtt, a francia király vizeire evezett. Legnagyobb bánatára azonban hamarosan tapasztalnia kellett, hogy I. Ferenc vagy nem tudta, vagy nem akarta őt kellően megjutalmazni. Négy év múlva kitűnően fölszerelt gályáival a tehetős pápa szolgálatába szegődött, aki azonban a *sacco di Roma* után maga sem volt abban a helyzetben, hogy kellően honorálja a háborús hős szolgálatait. Időközben I. Ferenc, a VIII. Henrik angol királlyal kötött egyezmény révén, megint

valamivel jobban állt pénz dolgában. A Kékszakállnak el kellett nyernie a pápa beleegyezését ahhoz, hogy elválhasson Aragóniai Katalintól, V. Károly nagynénjétől, és Boleyn Annával házasságot köthessen, ezért bőven ontotta a segélypénzeket a pápa szövetségesének.

A franciák tehát ismét aranyhegyeket ígértek Andrea Doriának, és a zsoldos megindult Genova felé, amelyet a császári csapatok tartottak megszállva. Az egyesített tengeri és szárazföldi erők bevették ugyan a gazdag kereskedő- és kikötővárost, de a zsákmányt illetően az admirálist újabb csalódás érte. Ugyanis I. Ferencnek hatalmas összegre volt szüksége Madridban fogva tartott fiai kiváltásához. Ezért még az V. Károly foglyul ejtett katonáinak „eladásából" származó hasznot sem engedte át a tenger hősének.

Amikor azután Doria szülővárosát is nagyobb kényszerkölcsön fizetésére akarták kötelezni, úgy érezte, betelt a pohár. Az addig ellenséges felek lokálpatriotizmusát kihasználva széles körű mozgalmat indított Genovában, hogy a francia megszállókat kiűzzék a köztársaságból. Látván, hogy a lakosság mögötte áll, titokban tárgyalásba kezdett V. Károly ügynökeivel arról, hogy átáll a császári táborba. Habsburg Károly a Valois-nál nyilvánvalóan többre értékelte az itáliai optimatákat,* ahogy a gazdag genovaiak magukat nevezték. Noha hadipénztára üres volt, és a csapatok lázadással fenyegettek az elmaradt zsold miatt, a császár elfogadta Doria valamennyi követelését.

V. Károly tisztában volt azzal, hogy sürgősen új kölcsönökre van szüksége, ha teljesíteni akarja az admirális követeléseit. És elérkezett a pillanat, amely ismét fontos szerepet juttatott a Fuggereknek a világpolitikában. Ha pénzt adnak a császárnak, azzal talán eldönthetik az itáliai háború sorsát. Természetesen azzal is számolni kellett, hogy V. Károly a kapott kölcsön ellenére is veszít, és soha többé nem fizeti vissza adósságait.

Végső fokon nápolyi birtokainak megmentése indította Antont arra, hogy gyorsan cselekedjék, és a Welserekkel együtt összesen 90 ezer dukátot bocsásson a császár rendelkezésére. A Nápolyi Királyság 1503 óta, amikor Aragóniai Ferdinánd meghódította, a császár legértékesebb birtokai közé tartozott. Ha egy genovai vagy egy augsburgi bankár biztosítékokat követelt kölcsöneiért, mindig nápolyi földeket vagy bányaművelési jogokat kínáltak fel neki. A Nápolyi Királyságban elterülő Fugger-birtokot, amelynek értékét a szakemberek 100 ezer

* Az ókori római köztársaságban a nemesek és vagyonos polgárok maradi pártja (szemben a néppárttal).

dukátra becsülték, rendkívüli veszély fenyegette, amikor az Orániai Fülöp gróf vezette császári csapatokat Itália déli részén elvágták a többitől. Úgy látszott már csak idő kérdése, hogy megadják magukat a franciáknak, mivel a tenger felől sem várhattak utánpótlást.

Andrea Doria flottája ura volt a Földközi-tenger nyugati medencéjének. Nápolyt már csak az ő támogatásával lehetett volna megtartani a Habsburgok és ezzel Augsburg számára is. És az itáliai háborúban a döntő fordulatot valóban Doria frontváltoztatása hozta meg: Nápolyt felszabadították, és V. Károly friss csapatokat hozathatott hajón Spanyolországból Genovába. Hadvezére, Antonio de Leyva 1529. június 21-én Landrianónál megverte a franciák főerejét, és V. Károly világbirodalma megint nagyobb lett valamivel. Alig egy hét múlva a császár Barcelonában békét kötött a pápával, akinek már semmit sem ért a szövetség Franciaországgal.

A harcias kedvű európai uralkodókat egy ősi ellenség arra kényszerítette, hogy átmenetileg félbeszakítsák hatalmi harcaikat: Szulejmán, a „nagy", Bécs felé nyomult, és mint hajdanában a hun Attila, keletről tört Európa meghódítására. Franciák, spanyolok, itáliaiak és németek jó időre megfeledkeztek hagyományos ellentéteikről. A viszálykodó harci kakasokat, jellemző módon, két okos asszony térítette észre. Habsburg Margit, Miksa császár negyvenkilenc éves lánya, Németalföld helytartója 1529. augusztus 3-án az észak-franciaországi Cambrai városában találkozott a francia király anyjával, Savoyai Lujzával, hogy véget vessenek a vérontásnak.

A cambrai-i hölgybékét hasonló feltételekkel kötötték meg, mint másfél évvel korábban a madridi szerződést. Franciaország bejelentette, hogy lemond Flandriáról és Artois-ról, valamint minden itáliai igényéről, de a Burgund Hercegséget megtarthatta.

„ELSÓZOTT" ÜZLETEK ERDÉLYBEN

V. Károly számára ezzel szabad lett az út Itáliába. Újonnan nyert hatalmának jeleként 1530 februárjában, Bolognában, volt ellenfelével, VII. Kelemennel, a Medici pápával fejére tétette a Római Szent Birodalom császári koronáját. A német választófejedelmek, akiktől egykor a Fuggerek pénzén vásárolta meg szavazatukat, ezúttal nem voltak jelen. V. Károly most inkább Spanyolországra és Itáliára helyezte hatalmának súlypontját, mint világbirodalmának északi részére, amelynek kormányzását teljesen átengedte fivérének, Ferdinándnak.

A magyar-cseh király ettől kezdve üzletet is gyakrabban kötött a Fuggerekkel, mint a császár. Előretolt posztján neki kellett elsőnek feltartóztatnia a törököket. Folyamatos kötelezettségeinek csak a délnémet kereskedők segítségével tudott eleget tenni, akiknek cserébe kénytelen volt természeti kincseket és bányajogokat zálogba adni. Nem volt más választása, a Fuggerek követelését is el kellett ismernie, hogy kártalanítsa őket magyarországi veszteségeikért.

1530. február 28-án Esztergomban „mint becsületes és igazságos fejedelem" tudomásul vette, hogy Anton Fugger jogosan tart igényt 206 741 guldenra. Természetesen eszében sem volt, hogy készpénzben fizesse vissza neki az óriási összeget, melyet maga sohasem tudott volna előteremteni. Ehelyett az erdélyi sóbányák jövedelmével kártalanította a Fuggereket, akik boldogtalan sógora, II. Lajos uralkodása alatt váltak magyarországi fosztogatások „áldozatává". Ez kétségkívül ravasz sakkhúzás volt, mert először is támogatásra kötelezte a Fuggereket a törökök ellen, másodszor szorosabb szálakkal kötötte őket Magyarországhoz, harmadszor pedig az egykor jövedelmező sóbányák katasztrofális állapotban voltak.

Az augsburgi központnak eleinte valószínűleg sejtelme sem volt minderről, mivel Konrad Mair faktor, akit Anton a tárgyalásokkal megbízott, mintegy évi 100 ezer gulden „derekas jövedelmet" remélt magának Erdélyből. Hamarosan kiderült, hogy az egyébként oly rátermett „menedzser", akárcsak Georg Hörmann is, többet törődött a saját üzleteivel, mint a cégével. Anton ezért elhatározta, hogy keresztülhúzza Mair üzleti számításait, és a kipróbált Hans Dernschwammot küldi Erdélybe.

Ami ott a megmentőre várt, bizonyára a legsötétebb elképzeléseit is felülmúlta. „A bányák mind üresek, és csak baj és gond van velük" – írta haza leverten. A bányák elhanyagoltak voltak, az aknákban úgy állt a víz, „mint egy kútban", a készletek a szabad ég alatt hevertek, nagyrészt használhatatlanná váltak. Még rosszabbul állt a helyzet a személyzettel. Mivel a sóvágók szerint az állami gondnok, Max Pemflinger rosszul bánt velük és alacsony bért fizetett, gyakoriak voltak a sztrájkok és a tiltakozó tüntetések, melyeket sokszor csak fegyveres erővel sikerült leverni.

Dernschwamm megpróbált kedvet csinálni a bányászoknak: a kolozsvári faktoria révén textilneműket hozatott, és ingyen szétosztotta. Ha majd a munkások tisztességes öltözékben járnak, gondolta az új főnök, nyilván jobban fognak dolgozni. Elődjével ellentétben a bá-

nyászok két megbízottját is elfogadta tárgyalópartnernek, és jól kivilágította az aknákat faggyúgyertyákkal.

Bármennyire igyekezett is azonban Dernschwamm, a végén minden fáradsága hiábavalónak bizonyult. Mire ugyanis rendbe hozta az összesen tíz sókamrát, megfelelően biztosította a szállítmányokat és megszervezte a kellő hasznot hajtó üzletet a havasalföldi kereskedőkkel, a politikusok elsózták a menedzser levesét.

Ferdinánd felvigyázója, Max Pemflinger, ahol csak lehetett, gátolta Dernschwamm építő munkáját, mert őfelsége újabb kölcsön kedvéért nyomást óhajtott gyakorolni a Fuggerekre. Szapolyai Jánosnak, a Habsburgok régi magyarországi ellenségének sem állt érdekében, hogy a Fuggerek felvirágoztassák üzletüket. És végül ott volt a félelmetes Szulejmán is, aki bármelyik nap harci riadót fújhatott a támadásra.

FÉLELEM A SZULTÁNTÓL

Eközben a fenyegetett európai fejedelmek lázas diplomáciai tevékenységet folytattak. V. Károly ugyan ismételten kijelentette, hogy minden eszközzel megkísérli a napnyugat megvédését, de haderőit még lefoglalták a felső-itáliai hadműveletek. Egyedül a délnémet nagykereskedők rendelkeztek a kellő létszámú új csapatok toborzásához és felfegyverzéséhez szükséges tőkével. Csakhogy ezekben a kritikus hetekben mind a Fuggerek, mind a Welserek szűkmarkúbbnak mutatkoztak, mint valaha. Tekintettel a Firenzéért vívott tartós és heves harcokra és a Habsburg uralkodó veszteségeire a Franciaország ellen viselt háborúkban, túl kockázatosnak találták, hogy mindent egy lapra tegyenek fel.

A szultán seregéről Augsburgba érkező hírek csak fokozták a hitelezők kétségeit. Szulejmán látszólag könnyedén vonult be Ausztriába. 1529 késő őszén már Bécs alatt állt, és tartani lehetett tőle, hogy az osztrák örökös tartományok, hosszabb vagy rövidebb időre, az oszmán világbirodalom peremvidékei lesznek. De amint az Buda ostrománál is történt, az óvatos török ismét meghátrált. Bizonyára nem érezte magát még elég erősnek ahhoz, hogy döntő csapást mérjen a Habsburg nagyhatalomra. Bécs meglepően heves ellenállásának hatására a szultán hátraarcot vezényelt.

A Fuggerek számára ekkor az volt a fontos, hogy magyarországi érdekeltségeiket bebiztosítsák a törökök támadása ellen. Ebben csupán egyvalaki segíthetett nekik: Szapolyai János, a Habsburgok ősi ellen-

sége. Anton Fugger nem volt tekintettel Károly és fivére, Ferdinánd politikájára, és lengyel közvetítők útján titkos kapcsolatot létesített a magyar ellenkirállyal.

A magyarokkal megértették, hogy gazdag természeti kincseiket a legkedvezőbben csakis a Fuggerek segítségével aknázhatják ki. Ha Szapolyai meghosszabbítja a bérleti szerződéseket, közölték Anton megbízottai Laski Jeromos lovaggal, ő is megfelelő mértékben részesülhetne a bizonyára bőséges nyereségből. A király, aki ugyanúgy pénzhiányban szenvedett, mint Habsburg ellenfele, elfogadta az ajánlatot. 1529. novembere 1-jén meghosszabbította a Fuggerek bérleti szerződéseit a rézbányákra.

Anton tökéletesen tisztában volt azzal, milyen veszélyes politikai szempontból a kétkulacsos játék. Ezt az is bizonyítja, hogy a tárgyalások a legnagyobb titokban folytak. Az elkerülhetetlenül szükséges levélváltásban Szapolyai a „Hans mester" fedőnevet kapta.

A CSÁSZÁR AUGSBURGBAN

A kelet-európai beruházásaiért aggódó cégfőnök akkor változtatott irányvonalán, amikor a császár személyesen indult el Augsburgba. V. Károly Bolognából jött a Brenneren át. A hágó legmagasabb pontján fivére köszöntötte, majd a két Habsburg hatalmas kísérettel vonult be a vallási torzsalkodásoktól dúlt birodalomba. Ez ideig egyetlen Fugger sem találkozott személyesen azzal a férfiúval, akit egykor pénzükkel a császári koronához segítettek, és aki most hatalma csúcsán állt. Anton azonban most sem mutatott különösebb sietséget, hogy személyesen üdvözölje legbecsesebb ügyfelét.

Károlynak, aki betért a schwazi Fugger-házba, hogy a tiroli bányászatról tájékozódjék, be kellett érnie az ott alkalmazott faktorokkal. A három Fugger unokaöcs közül egyik sem tartotta szükségesnek, hogy az uralkodó elé lovagoljon, ami súlyos sértés volt őfelségére nézve. A Fuggerek akkor is távol maradtak, amikor a büszke spanyol 1530. június 15-én belovagolt Augsburgba. Az előző éjszakát a közeli Früstenfeldbruckban töltötte, hogy megnyissa a birodalmi gyűlést. A Fugger-palota egyik ablakából Mária, a magyar király özvegye figyelte az ünnepi menetet, de a birodalmi gyűlés alatt mégsem jött létre ugyanolyan bizalmas kapcsolat a pénzfejedelmek és uralkodójuk között, mint Jakob és Miksa napjaiban.

Antont bemutatták a császárnak, és választékos udvariassággal bántak vele, de Károly megmaradt fenséges uralkodónak, Fugger pedig öntudatos kereskedőnek. Mindenki észrevette, hogy egymásra utalt üzletfelek és nem barátok találkoznak.

A birodalmi gyűlés egész nyáron át tartott és különféle ünnepségek, lovagi tornák és felvonulások tarkították; e kulisszák mögött azonban kemény hiteltárgyalások kezdődtek. Miközben a sok hivatalos gyűlésen mindenekelőtt a reformáció sorsát vitatták meg - Philipp Melanchthon előterjesztette úgynevezett ágostai hitvallását -, az „arany írószobá"-ban Ferdinánd római királlyá választásának pénzügyi fedezetéről tárgyaltak.

A császár fivére már régen sürgette, hogy István koronája mellett, amely viszonylag jelentéktelen volt, a Német Nemzet Szent Római Birodalma királyának a címét is viselhesse. V. Károly, aki egyre inkább a világ császárának érezte magát, nem ellenezte ezt. Végeredményben ezáltal csak tovább szilárdulna a Habsburgok hatalma. A korona költségeit Ferdinánd pénzügyi szakértői 600 ezer guldenre becsülték 1530 augusztusában. Anton összesen 365 845 guldent ígért október 15-ig. A három Fugger fivér másnap megkapta a már említett nemesi levelet és Burgau grófságát. A Fuggerek pénzén legalább öt választófejedelem szavazatát kellett megvásárolni. Ferdinánd tartozása ezzel egymillió guldenre növekedett.

A BOMLÁS JELEI

Bármennyire hangsúlyozta is Anton függetlenségét, és bármily ügyesen játszotta is kétkulacsos diplomáciai játékát, a kölcsönzött hatalmas összeg vállalatának boldogulását elválaszthatatlanul összekapcsolta a Habsburgok sorsával. És ez előttük sem maradhatott titok. Amikor a német választófejedelmek 1531 januárjában Kölnben összegyűltek, hogy megválasszák királyukat, Ferdinándon kívül nem volt komolyan vehető jelölt. Így aztán Veit Hörlnek, akit Anton a „választás" pénzügyi lebonyolításával bízott meg, kevesebbet kellett fáradoznia, mint tizenkét évvel korábban Wolf Hallernek Károly megválasztásakor. Az Aachenben megtartott koronázási ünnepség fényére árnyékot borított Margit, németalföldi helytartó halála, aki mindig hűséges szószólója volt a Fuggereknek. Utódjának a császár Mária özvegy magyar királynét tette meg, és vele - mint attól tartani kellett - nem lehetett oly kellemesen egy tálból cseresznyézni.

A választási segély feltételeiről folytatott tárgyalásokon Anton legalább olyan szívósnak és makacsnak mutatkozott, mint elhunyt nagybátyja. Ferdinándnak tíz százalék kamatot kellett fizetnie a kölcsön után, azon felül különleges „megtiszteltetés és ajándék" címén még 40 ezer guldent. Anton azzal indokolta meg a külön jutalékot, hogy kénytelen volt „ilyen nehéz időkben maga is kamatra kölcsönvenni a pénzt".

Felületesen szemlélve nagyon is elégedett lehetett az üzlettel. Ha azonban közelebbről szemügyre vesszük, kiderül, hogy a biztosítékok, amelyeket a Habsburg-ház a mindjobban felgyülemlő hitelekért kínált, korántsem voltak már olyan megbízhatóak és jövedelmezők, mint Jakob idejében. Korábban még bányaművek és pénzverési jogok jelentették a zálogot, most főként keveset jövedelmező ingatlanok és címek. Nem csoda, ha a Fuggerek vagyona ezekben az években már nem növekedett olyan rohamosan.

Míg Jakob hosszú időn át évente 50 százalék nyereségre tett szert, 1527 és 1536 között csupán 120 ezer guldennel, azaz alig évi 2,2 százalékkal növekedett az üzleti tőke. Ennek sok oka volt: V. Károly császár spanyolországi erőforrásai és katonai sikerei miatt nem volt annyira befolyásolható, mint nagyapja, Miksa. Ezenkívül jelentősen kiéleződött a nagykereskedők között a verseny, mivel Jakob Fugger üzleti módszerei iskolát teremtettek, és mindenütt követőkre találtak.

Anton „kormányzói" pozíciója azonban sohasem forgott veszélyben. 1532. szeptember 14-én a három Fugger unokaöcs új társasági szerződést kötött, amely gyakorlatilag ugyanolyan jogokat biztosított Antonnak, mint amilyeneket Jakob követelt magának annak idején.

Raymund és Hieronymus, az unokafivér nyomatékosan elismerte Antont „közös kereskedelmi társaságuk legfőbb kezelőjének és kormányzójának". Egyidejűleg megváltoztatták a cég nevét, ettől kezdve így hangzott: „Raymundus, Antonius és Hieronymus Fugger, fivérek és rokonok".

A társasági szerződés aláírásakor Anton még negyvenéves sem volt. A fuggeri kereskedelmi monarchia kifelé ugyanolyan képet mutatott, mint Jakob életében. Korának messze legnagyobb cége és a Habsburg világbirodalom legfontosabb pénzforrása volt. Befolyási övezete még jelentősen nőtt is a megelőző években: Dél-Amerika csendes-óceáni partjaitól a cári birodalomig és Svédországtól Nápolyig terjedt.

„Főben és tagokban" látszólag makkegészségesen terjeszkedett mind jobban és jobban a sokkarú gazdasági szörny. Úgy tetszett, sen-

ki sem tudja feltartóztatni a sváb óriást. De miközben az augsburgi Fugger-palota faburkolatú irodáiban a könyvelők újabb és újabb rekordszámokat jegyeztek be, már sokasodtak a fenyegető bomlás jelei. És senki sem érezte ezt olyan világosan, mint Anton Fugger.

Már régen nem volt az a becsvágytól megszállott fiatalember, aki egykor Jakob örökébe lépett. Most, miután már a konszern minden titkát ismerte és kiélvezte a hatalom és a gazdagság minden varázsát, egyre gyakrabban kínozták kételyek: mi értelme van a cégnek és a saját életének.

A lázas tevékenység időszakait, amikor mindenki másnál keményebben, kitartóbban és hatékonyabban tudott dolgozni, egyre sűrűbben váltották fel a mélabú napjai. A cég főnöke ilyenkor kedvetlenül és érdeklődés nélkül figyelte alkalmazottainak hangyaszerű nyüzsgését. Olykor néhány napra nyomtalanul el is tűnt Augsburgból, hogy valahol vidéken pihenjen és elmélkedjen.

Anton nem volt olyan töretlenül rugalmas, mint nagybátyja, néha egyenesen kényszerítenie kellett magát, hogy a kellő figyelmet szentelje a cég ezernyi problémájának. Ehhez sokban hozzájárult viszonylag gyenge fizikuma is. A keskeny vállú, szikár és törékeny férfinak nemegyszer nagy erőfeszítésébe került, hogy fizikailag győzze a szüntelen stresszt. Szinte páni félelem alakult ki benne a betegségektől.

Elég volt néhány hír a halálozási arányszám feltűnő növekedéséről, s máris hanyatt-homlok menekült Augsburgból. Egyszerre több orvos is őrködött egészségi állapotán. Ha attól tartott, hogy nem eléggé értik a mesterségüket, nem sajnálta a pénzt, és a legnevesebb tudorokat hozatta Augsburgba. A kényelmével mindig igen sokat törődő cégfőnök egy ízben nem sajnálta a fáradságot, hogy átkeljen az Alpokon, és Bolognában, ottani specialistákkal vizsgáltassa meg magát.

NÖVEKSZIK A FÜGGŐSÉG

Antont időnként roppant leverte az a felismerés, hogy minél jobban nőtt a konszern politikai jelentősége, annál inkább csökkent az ő cselekvési szabadsága. Ezekben az években vitathatatlanul a politika uralkodott a gazdaság felett. Míg egykor Jakob uralta Miksa császárt, most a hasonlíthatatlanul erősebb Károly volt az, aki előírta a kereskedőknek, mi a teendőjük.

Melyik bankár merészelte volna megtagadni a császártól a kért kölcsönt, ha attól a napnyugat sorsa függött? Mit számítottak egy sváb

szatócsféle aggályai és félelmei, ha arról volt szó, hogy Európát meg kell menteni a töröktől, és a keresztény hitet meg kell védeni az egyházi reformációra törő eretnekektől? Azelőtt Jakob Fuggert a legpontosabban tájékoztatták a felséges urak szándékairól, amikre nem is egyszer, döntő befolyást gyakorolt. Most azonban unokaöccse sokszor hiába fáradozott, hogy kellő időben kipuhatolja a Habsburgok terveit és szándékait. A Fuggerek anyagi ereje olyan jelentékeny volt, hogy sem V. Károly, sem testvére, Ferdinánd nem mondhatott le róla, csakhogy mind az egyik, mind a másik, egyre gátlástalanabbul vette igénybe.

Míg Miksa császári tanácsosainak még napokon át kellett tárgyalniuk Jakob Fuggerrel húszezer guldenről, a büszke spanyol most nyersen követelt annál tízszer vagy hússzor is nagyobb összegeket. Anton nemigen zárkózhatott el az állandó anyagi kívánságok elől. A császár minden komoly ellenállást azonnal megtört azzal, hogy igen kedvező feltételekkel, jelentős pénzügyi terveket bízott a Fuggerek itáliai vetélytársaira.

Az időközben Európa legfontosabb pénzpiacának rangjára emelkedett Antwerpenben például az itáliai Gaspare Ducci és Agostino Chigi számítottak a legagyafúrtabb és legsikeresebb bankároknak, míg a Fugger-cégnek az volt a híre, hogy anyagi ereje hanyatlik, és túlzottan konzervatív üzleti elveket követ. Anton válaszút előtt állott: vagy eltűri, hogy a konszern egyre inkább függ a Habsburg-háztól, vagy pedig lemond a nemzetközi finánctőkében betöltött örökölt vezető szerepéről.

Az érzékeny, önmaga ellentmondásait tisztán látó kereskedő nem akarta sem az egyiket, sem a másikat. Intelligenciájának és konszernje hihetetlen gazdasági hatalmának hála, meglepően hosszú időn át sikerült is megmaradnia a pénzügyi világ élén anélkül, hogy komoly veszteségeket szenvedett volna a számos politikai válságban. Hosszú távra persze – és e tekintetben Anton Fugger bizonyára nem táplált illúziókat –, ez az irányzat tarthatatlan volt.

„...MERT KEVESEKBEN LEHET MEGBÍZNI"

A „külpolitikai" viharoknál is jobban nyugtalanították Antont a bomlás jelei a konszernen és a családon belül. Minél jobban megszilárdította egyeduralmát, annál közönyösebbé váltak a családtagok. Raymund sokkal szívesebben foglalkozott vadászattal és értékes régiség-

gyűjteményeivel – régi írások egyik legjobb ismerőjének számított –, mint a kiterjedt birtok igazgatásával. Indulatossága ellenére alapjában véve jobb szívű és emberségesebb volt, mint Anton. Nagyon ragaszkodott tizenhárom gyermekéhez és feleségéhez, Katalinhoz, akit egykor Jakob parancsára vett feleségül, hogy szorosabbra fűzzék az üzleti köteléket a Thurzókkal.

Raymund hirtelen haragú volt, és dühében olykor goromba is tudott lenni, de utána megbánt minden rossz szót. Nem volt meg benne bátyjának hideg hatalmi ösztöne, gyűlölte az intrikát, sokszor fejjel ment a falnak. Amikor felesége 1534-ben meghalt, a széles vállú, nyers, szinte paraszti arcú földesúr letargiába zuhant. Alig egy esztendő múlva, mindössze negyvenhat évesen, ő is eltávozott az élők sorából.

Jakob, unokaöccseinek szövetségében a harmadik, még ennyi évet sem ért meg. Az augsburgi Weinmarkton csak csélcsap úrfinak nevezett Hieronymus kifelé a gondtalan „playboy" életét élte. Albrecht Dürer is dicsérőleg emlékezett meg vendégszeretetéről, és a humanista értelmiségiek körében a gazdag kereskedősarj kellemes szórakoztatónak számított. Otthon azonban nem volt szava. 1537. október 1-jén, már a halál árnyékában, a maga, valamint törvényes és törvénytelen örökösei nevében, önként lemondott a család „közös üzlet"-ének őt megillető részéről. Cserébe Antonnal kifizettetett magának 110 ezer guldent készpénzben, és összesen 90 ezer gulden értékű ingatlant írattatott a nevére. Jó egy év múlva, 1538. november 26-án Hieronymus örökre lehunyta szemét.

Szinte a sors iróniájaként, Raymund halála után ugyanolyan helyzet állt elő, mint annak idején, amikor Jakob arra kényszerítette unokaöccseit, hogy mondjanak le örökölt jogaikról. Az egyeduralkodó Anton, aki a maga idején éppen eleget szenvedett nyakas nagybátyjának uralmától, most ugyanolyan szigorúan járt el testvérének elárvult gyermekeivel. Engedelmeskedniük és hallgatniuk kellett, és ezzel punktum. Aki a cégben valamely helyre áhítozott, annak azt teljesítménnyel kellett kiharcolnia és engedelmességgel megszolgálnia.

Raymund öt fia közül a legidősebb mutatkozott a legbecsvágyóbbnak. Az édesapja halálakor tizenkilenc éves Johann Jakob Fugger minduntalan vitába szállt a mindenható nagybácsival, aki először Schwazba, majd Itáliába száműzte. Szerencséjére Georg Hörmannban pártfogóra talált, aki az unokaöcs tevékenységéről szóló kedvezőtlen jelentéseket visszatartotta, és Anton elnézését kérte.

A cégfőnök legközelebbi bizalmasaként Hörmann egyébként is sajátságos szerepet játszhatott. A Fuggerek Kaufbeurenben született ro-

kona nyíltan rokonszenvezett a protestáns eszmékkel, anélkül hogy eljátszotta volna a bigottan katolikus „kormányző" bizalmát. Aki el akart érni valamit Antonnál, annak feltétlenül jó viszonyban kellett lennie Hörmann-nal. A konszern berkeiben arról ismerték, hogy nyíltan lehetett vele beszélni, anélkül hogy bárkit is kiszolgáltatott volna. Sok elégedetlen faktor ezért őhozzá fordult a gondjaival, ha Anton szigorától tartott.

A főnöknek ugyanakkor minden oka megvolt rá, hogy ne bízzon meg minden menedzserében. Míg az egységes kék-sárga uniformisba öltöztetett alkalmazottak a központban mindig szigorú felügyelet alatt álltak, a telephelyeken dolgozó faktoroknak némi jövedelmező privát üzletre is alkalmuk nyílt. Így aztán egyes Fugger-alkalmazottak gazdagabbak voltak a helybeli vállalkozók többségénél. Nem is egy faktor költséges városi házat építtetett, kastélyban lakott, fellengzős címeket viselt, sőt saját címere is volt.

Különösen arcátlanul ügyködött Lorenz Fleischer, a jelentős bécsi faktoria vezetője. Meglehetősen szép summákat keresett hamis pénzekkel, csalárd manipulációkkal, sikkasztásokkal és feketepiaci üzletekkel, mígnem azután könyvelője felhívta rá a központ figyelmét. A rajtakapott faktor azzal próbálta megakadályozni a vizsgálatot, hogy értékes szőrméket ajándékozott Georg Hörmann-nak. Őt azonban ez sem befolyásolhatta, és könyvvizsgálót küldött Bécsbe. Hetekig tartott, amíg a revizor az egész ügyet felgöngyölítette, mert nyilván a bécsi faktoria legtöbb alkalmazottja részt vett a galádságokban. „Még nem látom tisztán, hogyan is állnak az ügyek, mert kevesekben lehet megbízni" - jelentette az ellenőr Augsburgnak.

A SZŰZ, AKI NEM IS VOLT AZ

A Fuggerek mérhetetlen gazdagsága szinte ösztönözte alkalmazottaik nagy részét, hogy csapják be a céget. Egyes faktoriákban olyan régi, kipróbált „menedzserek" is az aranyláz áldozatául estek, mint Konrad Mair vagy Jörg Högl. Mások - közöttük Christoph Vogel bányászati szakértő, akiről később még szó lesz - egyáltalán nem váltották be a cég hozzájuk fűzött reményeit. A faktorok megbízhatósága általában fordított arányban állt működési helyüknek az augsburgi központtól való távolságával.

A Fuggerek lojális alkalmazottai közül egyesek fájdalmas sóhajjal gondoltak Jakob idejére, amikor mindenkit, aki hűtlenséget követett

el a cég ellen, azonnal és kérlelhetetlenül megfenyítettek. Szinte úgy látszott, mintha Anton hallgatólag eltűrné a visszásságokat, mert lelke idegenkedett a személyes összeesküvésektől. Így például unokahúga, Sybille különös ügyében is meglepő határozatlanságot mutatott.

Raymund csinos lánya az illő jegyességi idő után a származásához illő pompával férjhez ment Wilhelm von Kuenring báróhoz. De alig teljesült be annak rendje és módja szerint a házasság, a vő „szennyel, szégyennel és gúnnyal" árasztotta el a kereskedődinasztiát, amikor röviddel az esküvő után válást követelt. Az újdonsült férj rájött, hogy menyasszonya nem volt már szűz, és Antonnak mint korrekt kereskedőnek el kellett fogadnia, hogy az „árunak nincs meg minden kelléke".

A báró megtarthatta a hozományba kapott húszezer guldent, Sybille „hajadon" pedig visszatért a család kebelébe. A nyilvános botrány miatt érzett dühét a cégfőnök unokahúgának korábbi szeretőjén töltötte ki, akit - a sors iróniája - Marx Rehlingernek hívtak.

26. FEJEZET

A világpolitika sodrában

Rokonságában csalódva, alkalmazottaitól becsapva és bizalmasaitól cserbenhagyva, Anton az évek múlásával mind gyanakvóbb és magányosabb lett. Olyan messzire ment ebben, hogy különösen merész tranzakciókhoz közvetítő kereskedőket iktatott be, nehogy szándéka idő előtt kiderüljön.

Időnként úgy érezte, hogy üldözik és kémkednek utána. Ilyenkor mindenféle elterelő és megtévesztő hadművelet segítségével csak éjszaka hagyta el a konszern központját. Mint később kiderült, félelmei nem voltak egészen alaptalanok, mert Hesseni Fülöp, a protestánsok szószólója valóban megbízást adott Gedeon Sailer augsburgi orvosnak arra, hogy a pénzembert, aki katolikus ellenfeleit pénzeli, folyamatosan figyelje.

Anton elkeseredését fokozta szegényebb polgártársainak gyűlölete is, amit jóformán naponta éreznie kellett. Amikor például Raymund öccsének halála után pénzt és ruhaneműt akart szétosztani a rászoruló augsburgiak között, a tanács megtiltotta, merthogy a Fuggerek nemkívánatos propagandafogását látta benne. Németország leggazdagabb embere nem engedhette meg magának, hogy öccsét rangjához illően eltemettesse, mivel olyan tüntetésekkel kellett számolnia, amelyek erőszakba torkollhattak. Csak Raymund halála után három héttel vitette Anton a holttestet nyolc szolgával, titokban, a Szent Anna-templom sírboltjába. Ide jutottak hát a Fuggerek: abban a városban, amelyet egykor uraltak és „bearanyoztak", még haláluk után sem találtak nyugalmat.

Noha az emberek többségének anyagilag most sem ment jobban, mint ötven vagy hatvan évvel korábban - 1533-1534 szigorú telén Augsburgban több százan haltak éhen -, mégis szívesebben foglalkoztak vallási, mint gazdasági kérdésekkel. A pénz mellékesnek tűnt fel, ha a lélekről volt szó. A hívők közönyössége a földi javak iránt, amit az egyház évszázadokon át szorgalmazott, a nagykereskedők egy kis csoportjának alaposan megkönnyítette a gyengébbek kíméletlen kizsákmányolását.

Noha korántsem csak a Fuggerek éltek gátlástalanul a lehetőséggel, Jakob vállalkozói tehetsége és leplezetlen gazdagsága miatt mégis ők lettek a korai kapitalizmus negatív jelképei. És Anton, aki kifinomult érzékkel reagált a kor szellemi áramlataira, nem alaptalanul töprengett állandóan mohó profitszerzési vágyának értelmén. De már túl mélyen beépült a rendszerbe ahhoz, hogy szabadon dönthetett volna tevékenységének céljairól. Már csak egy választása volt: lassabban vagy kissé gyorsabban engedje, hogy a konszern hajója az állam pénzelésének halálos örvénye felé sodródjon.

Ahányszor csak a Habsburgok kardot rántottak, Antonnak alaposan bele kellett nyúlnia a kasszába. És miután V. Károly az egész világot akarta uralni, a háborúk közötti időszakok egyre rövidebbek lettek. Alig sikerült megint megfélemlíteni a franciákat, a svájciak vették maguknak a bátorságot, hogy az eretnek Zwinglit kövessék. De szerencsére, mélyen a hegyekben, ott voltak az állhatatos ősi kantonok, Uri, Schwyz és Unterwalden, valamint Luzern és Zug városok, amelyekből kellő támogatással katolikus védőgátat lehetett építeni a protestáns áradat ellen.

Amikor az első csatában, anno 1529, a „programtól teljesen eltérően" a reformerek győztek, Anton Fugger természetesen nem zárkózhatott el a katolikusok fegyver- és pénzkérelmei elől. A császárhoz és a pápához hű hegyilakóknak, Fugger segítségével, valóban sikerült is a Kappel melletti csatában, 1531. október 11-én megállítani a más hiten lévők győzelmi menetét. A legfőbb eretnek, Huldrych Zwingli olyan súlyosan megsebesült, hogy még azon a napon meghalt.

Az augsburgi konszerntől kapott támogatást a Habsburgok az évek folyamán olyan magától értetődőnek találták, hogy egyre kevesebb fáradságot fordítottak a kapcsolat ápolására. Kiváltképpen a szerencsésen kivívott győzelmek után lanyhultak feltűnően a császári kegy kézzelfogható jelei. Anton ezért elhatározta, hogy a legközelebbi alkalommal leszállni kényszeríti a magas lóról gőgös üzletfelét. Erre akkor nyílt alkalma, amikor Hesseni Fülöp felkarolta Ulrich württembergi herceg ügyét, akit a Habsburgok elűztek, és jól felszerelt seregével bevonult Svábföldre.

Az osztrák csapatok által megszállt hercegség védelme Ferdinánd királyra tartozott, aki kincstárnokát, Johann Löblét sürgősen Augsburgba küldte, hogy a hadipénztárt feltöltse. A várakozás ellenére Anton nem sok érdeklődést mutatott, noha Fülöp tartománygróf közvetve az ő birtokait is fenyegette. Csak hosszas vonakodás után, amikor már majdnem késő volt, szíveskedett a kereskedőfejedelem 50

ezer guldennel kirukkolni. Cserébe a királynak asztali ezüstneműt és ékszert kellett zálogba adnia és bizonyos jövedelmeket kellett átengednie a halli, schwazi és joachimsthali ércbányákból.

Fugger pénze azonban nem volt elegendő arra, hogy Fülöpéhez mérhető sereget állítsanak fel sürgősen. Egy keservesen hideg tél után a hesseni 1534. május 13-án, a Neckar menti Lauffennél döntő vereséget mért a Habsburg-csapatokra. Anton Fuggert azonban ez nem keserítette el, mivel hamarosan meggyőződhetett róla, hogy a hesseni csupán a württembergi herceg visszatérését akarta elérni. Mielőtt még Ferdinánd a kaadeni békében lemondott volna Württembergről, Fugger-faktorok sejteni engedték brit diplomatáknak, hogy a háborút minden további nélkül megnyerhették volna, ha Anton 50 ezer helyett 150 ezer guldent kölcsönzött volna a királynak.

Ismét sikerült egy Fuggernek a pénz hatalmát demonstrálnia, de az efeletti öröm nem sokáig tartott Augsburgban. Bár váratlanul V. Károly is nagyvonalúnak mutatkozott; tízévi időtartamra a Fuggerekre ruházta a császári pénzverés kiváltságát, de az újabb kölcsönkérelmek sem várattak magukra sokáig, még jobban az uralkodóházhoz láncolva a konszernt.

HOGYAN KELL PÁPÁT CSINÁLNI?

1534. szeptember 24-én VII. Kelemen pápa személyében a császár régi ellensége hunyt el. A Habsburgok tervei szerint eljött az idő, hogy bizalmi emberüket ültessék Szent Péter trónjára. Miközben a Medici pápa haláltusáját vívta, Ferdinánd király már megtette az előkészületeket hűséges híve, Bernhard von Clues trentói bíboros megválasztására. Természetesen tisztában volt azzal, hogy ez pénzkérdés. „Pénzügyminisztere", Johannes Zott tehát útnak indult Augsburgba.

A Fuggerek számára is kétségtelen előnyökkel járt volna, ha németbarát pápát választanak. Róma kíméletlen kifosztása óta ugyanis nem sikerült ismét fellendíteni az egyházi üzletet. Anton ezért gondolkodás nélkül megígért 100 ezer dukátot. Csakhogy, mint már annyiszor, ha Ferdinánd tervezett valamit, a kivitelezés akadozott. Mielőtt még a kenőpénz megérkezett volna Rómába, hogy kellően megdolgozzák a harmincöt bíborost, 1534. október 11-én már összeült a konklávé.

A ravasz római klerikusok bizonyára számítottak a Habsburgok manőverére, és – szokásuktól eltérően – ezúttal nagyobb sebességre

kapcsoltak. A konklávé a Szent Kollégium dékánját, a francia tábor jelöltjét, Alessandro Farnesét választotta meg. A hatvanéves itáliai bíboros viszonylag reformbarátnak és politikailag semlegesnek számított. Habár ezúttal sem sikerült döntően befolyásolni a pápaválasztást, Anton nagyvonalú hitele arra utal, hogy ő sem volt túlságosan finnyás, ha az egyház és a hit volt az üzlet tétje.

A kudarc után csak egyvalami gyötörte üzleti partnerét: hogyan lehetne elintézni, törte fejét Ferdinánd király, hogy az a 100 ezer dukát, amit a pápaválasztásra a Fuggerektől kapott, az ő zsebébe vándoroljon? Végül sikerült megkaparintania a pénzt, miután szavatolta Antonnak, hogy zálogként tíz éven át és kizárólagos joggal a Fuggerek kapják a Tirolban kitermelt teljes réz- és ezüstmennyiséget. Végre Anton is elérte azt, ami rövid időre már Jakobnak is sikerült: megszerezte az udvar pénzelésének monopóliumát. Ez persze csak Ferdinánd udvarára vonatkozott; a császár nem engedte magát oly könnyen a kereskedők szekere elé fogni. Éppen ellenkezőleg: értett hozzá, hogyan kell a Fuggereket újra és újra engedelmességre bírni, és - sokszor saját akaratuk ellenére - az ő céljai szolgálatába állítani. A császár és a kereskedő közötti földrajzi és emberi távolság önmagában is megnehezítette a megértést. Károly egy szót sem beszélt németül, Anton pedig sváb büszkeségből nem volt hajlandó latinul társalogni. A spanyol körül mindig a megközelíthetetlenség aurája lebegett; elmúltak azok az idők, amikor egy Fugger kellemes vidéki lakomára hívhatta meg a császárt. Most a szigorú spanyol protokoll volt az úr. A felség tanácsadóival és vazallusaival sem lehetett a megszokott, régi stílusban érintkezni. Amikor például V. Károly pénzügyi szakértője és legbefolyásosabb udvari tisztviselője, Nicolas Perrenot de Granvella Augsburgban látogatást tett, Hans Jakob Fugger az augsburgi polgármesterrel és huszonegy főnyi kísérettel elébe lovagolt Schongauig. Raymund legidősebb fia francia nyelven üdvözölte, majd egy pénzzel színültig töltött ezüstserleget nyújtott át neki. Nagy volt a derék svábok csodálkozása, amikor a büszke spanyol a serleget elfogadta, tartalmát azonban visszaadta azzal a megjegyzéssel, hogy amióta a császár szolgálatában áll, még sohasem fogadott el arany- és pénzadományt. A Fuggerek üdvözlésnek szánt ajándéka 500 aranygulden volt.

A Fuggerek másik fontos tárgyalópartnere a császári udvarnál Francisco de Erasso pénzügyi államtitkár volt, de vele sem tudtak egykönnyen zöld ágra vergődni. Anton dühében így írt Matthäus Örtel antwerpeni faktorhoz intézett levelében: „Ami Erassót illeti,

olyan fából faragták, hogy még tárgyalni sem óhajtok vele, és biztos vagyok benne, hogy rossz szolgálatot tesz urának, de hát az - úgy látszik - ezt akarja." A pénzügyi államtitkár azonban a császár érdekében valójában rendkívül ügyesen végezte dolgát, amikor a sváb kereskedőkkel ugyanolyan pimaszul járt el, mint egykor azok az innsbrucki pénzügyi kamara tehetetlen hivatalnokaival. Anton másik faktora, Konrad Mair viszont kissé összezavarodva panaszolta, hogy Erasso minden jel szerint megvesztegethető, de utána mégis azt teszi, amit akar. Az augsburgi kereskedőn lassan az az érzés lett úrrá, hogy nem ő irányít, hanem őt irányítják.

FERDINÁND KIRÁLY CSAL A JÁTÉKBAN

Az 1536 és 1546 közötti évtizedben a cég a korábbiaknál is sokkal gyorsabban fejlődött, ám terjeszkedéséért függetlenségének elvesztésével fizetett. Anton mind nagyobb méretű üzletekbe bocsátkozott, a nyereség azonban soha többé, megközelítőleg sem érte el azt, amit Jakob „egészséges mérték"-nek nevezett. A Fuggereknek sokkal több idegen tőkét kellett felvenniük, mint korábban, hogy a Habsburg uralkodók óriási kölcsönigényeit kielégíthessék, és tovább uralhassák a pénzpiacokat.

A pénzt augsburgi vetélytársaiktól vagy - többnyire álcázva, közvetítők, például Lazarus Tucher vagy Gaspare Ducci útján - az antwerpeni tőzsdén szerezték. A deponált összegekért természetesen magas kamatokat kellett fizetniük a nyereség rovására. Amellett a kölcsönüzletek távolról sem voltak már olyan jövedelmezőek, mint azokban az időkben, amikor Jakob Fugger meghódította a tiroli bányászatot. A most követelt hatalmas kölcsönökre az évtizedek óta eladósodott tiroli réz- és ezüstbányák hozama már nem jelentett elegendő biztosítékot. Továbbra is jövedelmező maradt ezzel szemben az almadéni higanykitermelés: a magas, évi 150 ezer dukát bérleti díj ellenére még mindig 55 százalék tiszta nyereséget hozott. Amikor kölcsönöket folyósítottak, a Fuggereknek mind gyakrabban be kellett érniük a spanyol adóbevételekkel, nápolyi járadékokkal és dél-amerikai ezüstrakományokkal.

A nemesfém nagy része a bolíviai fennsík legendás ezüsthegyének lábánál elterülő Potosí bányavárosból származott. Ily módon a dél-amerikai kincs jelentős része, jóllehet saját gyarmatosítási terveiket már régen feladták, még mindig a Fuggerek kasszáját gazdagította.

Csakhogy az ezüstfolyamot kizárólag a spanyolok szabályozták és ellenőrizték. Míg korábban a Fuggerek saját költségükre üzemeltették a bányászatot, és nyereségeiket gyakorlatilag tetszésük szerint maguk állapították meg, most már csak a mindenkori piaci helyzet szabta kamatot kapták kölcsöneik után.

A császár fivére sem volt különösebben kellemes üzleti partner. A Károlynál gyengébb akaratú Ferdinánd király csellel próbálta elkerülni az augsburgi pénzügyi maffia csapdáit, mivel hiányzott belőle a nyílt ellenálláshoz szükséges bátorság és állhatatosság. Anton Fugger sohasem lehetett egészen biztos magas rangú adósában, mert Ferdinánd minden alkalmat megragadott, hogy a bankárokat és kereskedőket egymás ellen kijátssza.

Állandó pénzzavarában a király bárkivel üzleti tárgyalásokba bocsátkozott, lett légyen az a protestáns vagy akár a francia tábor híve. Egy napon az az ötlete támadt, hogy ősi velencei ellenségeinek 200 ezer dukátért elad egy értékes tengeri kikötőt.

1538 kora tavaszán újabb bizonyítékát adta szeszélyes üzletpolitikájának. Mivel Anton visszautasította kölcsönkérelmét, rövid úton a Fuggerekkel évek óta viszálykodó protestáns Ulm birodalmi városhoz fordult. Georg Besserer, a tehetős ulmi polgármester kölcsön is adott neki húszezer guldent; biztosítékul pedig nevére íratta a még Jakob Fuggernek elzálogosított kirchbergi, weissenhorni, illerzelli, wullenstetteni, pfaffenhofeni, marstetteni és buchi uradalmakat.

Ferdinánd azt remélte, hogy mégiscsak megnyitja Anton pénzesládáját az a fenyegetés, hogy a Fuggerek latifundiumait a bérleti szerződés lejárta után az ulmiaknak engedi át.

A kereskedő gyorsan és elszántan reagált. 1538. július 11-én félreérthetetlen levelet írt a királynak, nyomatékosan kérve Ferdinándot, „kegyeskedjék helyesbíteni érzületét és akaratát". Egy hónap múlva Ferdinánd valóban visszavonta eladási szándékát. Cserébe a Fuggerek részt vettek a török veszély elhárítására szervezett gyűjtésben.

Antonnak és Ferdinándnak, ameddig csak üzleti kapcsolatban álltak, sok bajuk volt egymással. Kölcsönösen egymásra voltak utalva, de egyik sem bízott meg szemernyit sem a másikban. A király úgy próbálta visszanyerni önállóságát, hogy többször igénybe vette más tekintélyes augsburgi kereskedők, például Hieronymus Seiler, Sebastian Nedihart, Melchior Manlich, Anton Haug és a Pimmel testvérek szolgálatait – annak ellenére, hogy együttesen is alig feleannyi tőkéjük volt, mint Anton Fuggernek.

A cég feje világosan felismerte Ferdinánd fokozódó eladósodásának a veszélyeit. Kétségbeesett függetlenségi harcának azonban szükségszerűen vereséggel kellett végződnie, ha nem tudta elszánni magát, hogy a világpolitika színpadát elhagyja.

CSALÓDÁSOK ÉS KUDARCOK

Mivel a Koronával folytatott bonyolult pénzügyletek Anton egész figyelmét és tőkéjének nagyobb részét igényelték, többi vállalkozása óhatatlanul megsínylette ezt. Így például hiába próbálkozott Skandináviában és Dél-Itáliában új bányászati beruházásokkal. Északra a kipróbált diplomatát, Sylvester Raidet küldte azzal az utasítással, hogy derítse fel Norvégiában és Svédországban a vas- és rézkitermelés lehetőségeit. Délen faktora, Christoph Vogel próbálkozott egy maroknyi nagy tudású szakértő bevonásával, hogy elhagyott calabriai ezüstbányákat újra üzembe helyezzen.

Sylvester Raid azonban keveset értett a fémüzlethez. Politikai cselszövésekbe bocsátkozott, később átállt a protestánsokhoz, és Fugger egyik legveszedelmesebb ellenfele lett. Christoph Vogel is nagy melléfogásnak bizonyult: lakkozott jelentéseket küldözgetett, miközben a cosenzai bányákat már régen kiaknázták. Szerencsésebbnek látszott egy másik kísérlet, amelynek az volt a célja, hogy a barhentkereskedelmet Antwerpenen át az északi országokra is kiterjessze, valamint néhány más cikk kereskedelmét fellendítse. Egyidejűleg Anton hozzáfogott, hogy tőkéje jelentős részét megmentse a kapzsi Habsburgok elől: pénzét további földbirtokvásárlásokba fektette.

Hatalmas területet vett meg 105 ezer guldenért a felső-magyarországi Vöröskő körül, és minden alkalmat megragadott svábföldi birtokainak gyarapítására is. A társaság családi résztulajdonosainak sokkal nagyobb összegeket fizettek ki ezekben az években, mint Jakob idejében. A szétosztott nyereséget a családtagok főként tartós értékekbe, házakba, ékszerekbe, drágakövekbe és műkincsekbe fektették.

Ennél is jelentősebb érvágást hajtott végre Anton a társasági tőkén azzal, hogy kölcsönt nyújtott Anglia fizetőképes királyának, VIII. Henriknek. A Tudor-házból származó uralkodó néhány év alatt nem kevesebb mint 1,5 millió forint kölcsönt vett fel a Fuggerektől, heves dühkitörésekre késztetve a Habsburgokat. Kasszájuk ugyanis igencsak megérezte annak a pénznek a hiányát, amelyet a Kékszakáll szerzett meg magának. Anton tehát korántsem vakon botladozott a katasztró-

fa felé, amely hosszú, eredményes élete végén várt rá. Tisztán látta a közelgő veszélyt, de becsvágya és öntudatossága, kitérés helyett, szembenézésre késztette.

Ezeket a veszélyeket, amelyek V. Károly egyeduralkodó törekvéséből és az egyház erkölcsi-politikai felbomlásából adódtak, nyilván Jakob Fugger sem vészelte volna át sértetlenül. Régi, „meghitt" ellensége, I. Ferenc ellen viselt négy háborújában a császár több pénzt pocsékolt el, mint amennyijük a Fuggereknek hatalmuk tetőpontján volt: nagyjából nyolcmillió guldent.

Az újonnan fölfedezett kontinens, Amerika kincsei nélkül meg sem engedhette volna magának a tartós viszálykodást, amelynek következményeit még jó néhány nemzedék nyögte. Mit számítottak azonban holmi gazdasági szempontok, ha az imperátor uralmáról és dicsőségéről van szó!

Balszerencséjére két hasonló „pompás" ellenfélre talált a francia király és a török szultán személyében. Míg Károly világméretű keresztény birodalomról álmodott, Szulejmán az iszlám egyeduralmáért harcolt, és többször is mélyen benyomult a Habsburgok hatalmi övezetébe. Megostromolta Bécset, de ismét visszavonult, mert nem merte vállalni a döntő csata kockázatát. Az ő birodalma is, amely Tangertől Kairóig, Bagdadtól Budáig terjedt, állandóan forrongott. Noha volt olyan időszak, amikor 400 ezer főt tartott fegyverben, a döntő ütközet elől minduntalan kitért. Inkább helyi csatározásokat folytatott Ferdinánd király meglehetősen hiányos felszerelésű csapataival. A gyors győzelemnél, amely könnyen vereséggé válhat, fontosabb volt számára, hogy a keresztény világot szüntelen rettegésben tartsa.

Miközben Ferdinánd a Fuggerek és más délnémet kereskedők pénzén inkább rosszul, mint jól védelmezte a Habsburg Birodalom délkeleti szárnyát, délnyugaton a császár ellentámadásra készült. 1535. június 15-én tekintélyes flottával, melynek Andrea Doria volt a parancsnoka, partra szállt Észak-Afrikában a régi Karthágó helyén, hogy elűzze a franciákkal szövetkezett Hajreddin Barbarossa* török pasát és tengeri kalózt.

Sok veszteséggel járó harcban sikerült is meghódítani Tuniszt és La Valettát. Ezen felbuzdulva nagyszabású hadjáratot tervezett a szultán ellen, ehhez azonban pénzre és szövetségesekre volt szüksége. Áthajózott hát a Földközi-tengeren, hogy a pápával, a Velencei Köz-

* Horuk és Hajreddin Barbarossa (rőtszakállú) tengeri kalózok, később Algéria fejedelmei.

társasággal és fivérével, Ferdinánddal létrehozza a törökök ellen a Szent Ligát.

Alig hagyta el a császár Afrikát, Hajreddin Barbarossa előbújt rejtekéből, és folytatta a tengeri kalózkodás ősi mesterségét. A törökök elleni hadjáratból semmi sem lett. Francesco Sforza herceg halála után ugyanis a franciák nyomban betörtek Milánóba, amiért természetesen „postafordultával" meg kellett büntetni őket, azonkívül a velenceiek meglepetésszerűen békét kötöttek a törökkel: ráadásul az óriás birodalom északi felében az „eretnekek" is egyre merészebben léptek fel.

LEFEJEZÉS, KERÉKBETÖRÉS

A protestáns német fejedelmek Fülöp hesseni tartománygróf és János Frigyes szász választófejedelem vezetésével 1531 februárjában egy türingiai városkában, Schmalkaldenben, harci szövetségbe tömörültek a katolikus Habsburgok ellen. Mielőtt még azonban V. Károly megindíthatta volna a harcot a hitükért küzdő németek ellen, némi elintéznivalója akadt Németalföldön.

A gazdag flamand kereskedőváros, Gent polgárai már jó ideje megtagadták az engedelmességet és az adófizetést. Ráadásul az a veszély is fenyegetett, hogy a nagy kiterjedésű gelderni hercegség, amely egészen a Zuider-tóig nyúlt, az öreg uralkodó, Egmond gróf halála után protestáns vizekre evez. A gazdag és termékeny országrész rendjei 1538-ban a franciabarát és a lutheránusokkal rokonszenvező Wilhelm von Jülich-Cleve-Berg herceg mellett döntöttek, őt akarták új uralkodónak. Így a Habsburg-ellenes szövetség kialakulásának igen nagy volt a veszélye.

A császár tehát egyelőre nem törődött a törökkel, és hadseregével gyors ütemben megindult Felső-Itáliából Gentbe. Móresre akarta tanítani a Schelde-parti büszke kereskedővárost. 1540. február 14-én testvérével, Mária németalföldi helytartóval és a pápai legátusokkal, belovagolt a megszállt városba. A császár parancsára kilenc genti polgárt lefejeztek. Testüket, nagy kocsikerekekre feszítve, közszemlére tették, fejüket lándzsára tűzték. A császár a várost nagy összegű pénzbírságra ítélte, és arra, hogy ingyen élelmezze a csapatait. A von Jülich-Cleve-Berg herceggel való elkerülhetetlen összecsapás előtt azonban a császár a német protestánsok lecsillapítására készült. Az elzászi Hagenau városában és Wormsban folytatott sikertelen tárgyalások után a Schmalkaldeni Szövetségbe tömörült protestáns vezetők és a

katolikus fejedelmek 1541. április 5-én találkoztak a regensburgi birodalmi gyűlésen.

Ismét nem tudtak egyezségre jutni, némi eredményt azonban mégiscsak elért V. Károly. Titkos tárgyalások útján ártalmatlanná tette legveszedelmesebb protestáns ellenfelét, a hesseni tartománygrófot. A bővérű Fülöp, hivatalosan György szász herceg lányának a férje, híres volt csapodárságáról. Hogy áttekinthetetlenné vált szerelmi életében némi rendet teremtsen, az élveteg gróf 1539 márciusában illegálisan második házasságot kötött egyik udvarhölgyével. A Schmalkaldeni Szövetség politikai vezetőjéért aggódó teológusok, Martin Bucer és Melanchthon nem ellenezték ezt, jóllehet tudták, hogy a második házasság uruk fejébe kerülhet.

Fülöp kettős élete, természetesen, nem sokáig maradhatott titokban, és V. Károly törvényszék elé idézhette volna. Regensburgban azonban a két hitbéli ellenség érdekszövetséget kötött: a császár megbocsátotta a tartománygrófnak a bigámiát, Fülöp pedig megígérte, hogy támogatni fogja Károly igényét a gelderni hercegségre és megakadályozza Cleve felvételét a Schmalkaldeni Szövetségbe. „Ez az árulás" - állapítja meg Walther Peter Fuchs történész - „messzemenően megbénította a protestáns szövetség ütőképességét és a háborús események kiindulópontja lett."

Eleinte mintha inkább a protestánsok esélyei nőttek volna. Amikor ugyanis a francia király a törökök, a dánok, a svédek és a skótok, valamint Cleve herceg támogatásával 1542-ben negyedszer is háborút indított a császár ellen, itt volt a nagy alkalom, hogy a protestánsok végérvényesen lerázzák Róma és a Habsburgok uralmát. De miközben V. Károly birodalmának szinte valamennyi frontján hadat viselt, és Loyolai Ignác spanyol grand a jezsuita rend megalapításával hozzákezdett, hogy az ellenreformációt megszervezze, a protestáns német fejedelmek viszonylag jelentéktelen területi követeléseken marakodtak. Nem használták ki a kínálkozó alkalmat, hogy megelőző csapást mérjenek a császárra, s az ismét megerősödő V. Károly felvehette ellenük a harcot.

Az állandó háborúk nemcsak az államkincstárat terhelték túl, hanem a Fuggerek kasszáit is. A császár csak azért tudta összetartani a birodalmat, mert egész konvojok érkeztek Cadizba ezüst- és aranyrakományokkal, és mert úgy facsarta ki az újonnan meghódított területeket, mint a citromot.

Anton Fugger, akár akarta, akár nem, egyre mélyebben belebonyolódott az állami üzletekbe. Az augsburgi Weinmarkton levő irodája

időnként jobban hasonlított állami kancelláriához, mint egy magánvállalat központjához. A Hajreddin Barbarossa elleni háborúhoz az akkori viszonyok között gigantikusnak számító summát, 750 ezer guldent kellett folyósítani. Alighogy a pénzt ellődözték, máris ott termettek házában Ferdinánd király küldöttei, hogy ismét gyűjtést rendezzenek a török elleni harcra.

Mivel a szultán vad lovas hadseregének fenyegetése miatt a magyar ércbányák sokat veszítettek vonzerejükből a kereskedő számára, és Ferdinándnak amúgy sem volt már sok kínálnivalója, Anton Fugger úgyszólván csak zsebpénznyi összeget volt hajlandó áldozni a hitetlenekkel szembeni ellenállásra. A többi augsburgi bankár, a rendkívül sikeres Sebastian Neidhart, a Pimmel testvérek vagy például Hans Baumgartner is sürgősen bezárta pénzesládáit. Túl gyakran ijesztgették eddig őket a keletről fenyegető rémmel, semhogy lépre mentek és újabb összegeket kölcsönöztek volna. A törökök azonban nemsokára valóban elfoglalták a magyar székvárost, úgyhogy az augsburgi bányafejedelmeknek minden okuk megvolt rá, hogy reszkessenek beruházásaikért.

ZENDÜLÉS, PÁRTÜTÉS ÉS BUKÁS

1537-ben Anton már fel akarta adni a magyarországi bányabérletet. A legelőnyösebbnek azt tartotta volna, ha az állam saját költségére műveli tovább a bányákat, de a kitermelt rezet teljes egészében neki engedné át, hogy értékesítse. Így nem kellene több izgalmat kiállnia a munkások és a törökök miatt, és kisebb kockázattal kereshetne a rézkereskedelmen. De a király tanácsadói rábeszélték Georg Hörmannt, hogy maradjon. Nem akartak lemondani a Fuggerek kitűnően működő szervezetéről, mivel jól tudták, hogy az államigazgatás képtelen ellátni ezt a bonyolult feladatot.

Anton, magától értetődően, különféle kiváltságokat kívánt engedékenységéért. A magyar üzemeknek nyomban kevesebb adót kellett fizetniük, a munkások bérét csökkenthették, a termelést pedig növelhették. Még gyermekek foglalkoztatását is megengedték. Noha a hozamok örvendetesen növekedtek, Anton mégsem örülhetett tartósan a magyar bányáknak.

A bányákban olyan tarthatatlanná váltak a viszonyok, hogy a közeli városok polgárai is szolidaritást vállaltak a kizsigerelt bányamunkásokkal, és egy nap meg is szállták a bányákat. Anton úgy vélte, a király-

nak kötelessége a „zendülés, pártütés és bukás" megakadályozása, ezért előrelátóan egy csapat jól felfegyverzett katonát küldött Besztercebányára, akik puskával kényszerítették a munkásokat az aknákba. Az ellenállás leverése után hajlandónak mutatkozott, hogy a bérleti szerződést további öt évre meghosszabbítsa.

Ferdinánd természetesen sietett elismerni, hogy legnagyobb hitelezője jogosan intézkedett, és eljárást indíttatott a rebellis besztercebányai polgárok ellen. A királynak ugyanis szüksége volt a Fuggerekre a Szapolyai János özvegyével folytatott örökösödési vitában. A magyar király 1540 júliusában halt meg, és a régi megállapodások szerint a korona már II. Lajos halála után Ferdinándot illette volna meg. Röviddel Szapolyai János halála előtt azonban felesége, Izabella, fiúgyermeknek adott életet, és őt akarta örökösnek megtenni.

Miután Ferdinánd ragaszkodott a követeléséhez, Izabella segítségül hívta a szultánt. Ferdinánd abban reménykedett, hogy Fugger pénzének és befolyásának segítségével végre megszerezheti a törvényes egyeduralmat Magyarország felett. Addig csupán az úgynevezett királyi Magyarországot kormányozta. Ez viszonylag keskeny sáv volt, amely Horvátország egy részét, a Balatonig terjedő területet és északkeleten a Szepességet foglalta magában.

A diplomáciai ármánykodás végül is hiábavalónak bizonyult, mert Magyarország maradék része az Oszmán Birodalom tartománya, úgynevezett pasalik lett, de az augsburgi konszern urainak ez a viszály is sok pénzébe és energiájába került.

TÚL NAGY A KONSZERN

Tevékenységének csúcspontján Anton Fuggernek ugyanaz okozott gondot, mint a császárnak: a hatalom koncentrációja. A konszern túl naggyá fejlődött ahhoz, hogy az akkori idők elégtelen hírközlési eszközeivel csupán egyetlen ember irányítsa. A „kormányzó"-ra háruló feladatok évről évre sokasodtak.

Az állami üzletek, amelyekbe vagyonának nagyobb részét fektette, máris mértéktelenül sokat követeltek Antontól. Egyszer a reformáció elleni donauwörthi harci szövetség szervezése és költségeinek fedezése volt a feladat, máskor a dán királlyal kellett hosszadalmas tárgyalásokat folytatni, hogy a Fuggerek hajói végre veszélytelenül kelhessenek át az Oresund- és a Nagy-Belt-tengerszoroson. Mellesleg neki

kellett törődnie a birodalom dél-itáliai pénzügyeivel is, mert Ferdinánd, kényelemszeretetből, őt nevezte ki Calabria adóbeszedőjének.

1541-ben kapta a hiób-hírt, hogy V. Károly Észak-Afrikában, a Hajreddin Barbarossa elleni második háborújában óriási vereséget szenvedett; elvesztette 25 ezer főnyi hadseregének nagy részét. Magyarországi faktorai hamarosan jelentős török csapatösszevonásokról adtak hírt: közeli támadással kellett számolni. Eközben Franciaország fáradhatatlan királya, I. Ferenc szövetkezett a szultánnal a császár ellen. S mintha nem lett volna elég a baj, a gond, Ausztriából, Magyarországról és a rajnai tartományokból pusztító járványokról érkezett hír, amelyeknek állítólag máris több mint húszezer ember esett áldozatul. Hogy ráadásul Rómában csődbe jutott a hírneves de Venturi bankház, szinte már meg sem rendítette a kereskedőt.

Anton ekkor már teljes erővel a speyeri birodalmi gyűlésre koncentrált, amely többek között a levitézlett fejedelmek és az újgazdag polgárok robbanékony viszonyával kívánt foglalkozni. A nemesség már régóta ferde szemmel nézte a polgári származású kereskedők társadalmi felemelkedését. Most pedig - minő merészség - a birodalmi rendek nyíltan javasolni akarták, hogy a nemesi kiváltságokat szüntessék meg, és a kékvérűeket, svájci mintára, „tegyék egyenlővé a polgárokkal és a közönséges emberekkel". Mint a leggazdagabb polgárnak, Anton Fuggernek tulajdonképpen támogatnia kellett volna az indítványt, de mint gróf, hűbérúr és az uralkodók üzleti partnere, természetesen készségesen visszautasította. És ezzel már el is dőlt a polgári tiltakozó mozgalom sorsa.

A cég fejének magas érdeket szolgáló, hivatalos kötelességei miatt a napi problémák egy része háttérbe szorult. Jóllehet mindig kitűnő munkatársi gárdára támaszkodhatott, de ha vérre ment a dolog, a főnök volt az, aki hatalmi szóval döntött.

Georg Hörmann például éveken át küszködött Kitzbühelben, a mai síparadicsomban, Virgil és Christoph Fröschlmoser helyi bányatulajdonosokkal, akik éppen a Fuggerek hatalmi övezetében akartak új ércbányákat feltárni. És Spanyolországban a Valladolidi Pedro Gonzales de Leonnak, ha csupán néhány évre is, de sikerült elragadnia a Fuggerektől az értékes maestrazgo-bérletet. Ezek után ki csodálkozott még azon, ha Antwerpenben a könnyelműnek ismert Gaspare Ducci folyósította a legnagyobb kölcsönöket a negyedik franciaellenes háborúhoz, és a Fuggereknek legföljebb mellékszerepet engedett?

Fivérének, Raymundnak halála óta, Anton behatóan foglalkozott a család kiterjedt birtokaival. Már nem csak a cég egyik takarékperselyét

látta bennük, hanem – és az évek múlásával egyre inkább – dinasztiájának jövőjét is. Minél bonyolultabbak lettek az üzletek és minél jobban növekedett a cég, a nagy Jakob unokaöccse annál világosabban látta, hogy a konszern hatalmas gépezete fölemészti majd a család erejét.

Egyre gyakrabban gondolt éjszakánként arra, hogy a Fuggereknek ki kell vonulniuk a nemzetközi pénzvilágból, és belátta, hogy ez csakis a családi vagyon fokozatos átalakításával történhet. A vállalat kockázati tőkéjét módszeresen át kell alakítani hosszú távra biztosított beruházási vagyonná. Az ötlet még Jakobtól származott, de csak Anton valósította meg nagy következetességgel.

Egyre jelentősebb összegeket fektetett birtokokba, kastélyokba, várakba és egész falvakba. Így vásárolta meg 1537 tavaszán 23 ezer guldenért Ulrich várgróftól Glöttöt a hozzá tartozó kastéllyal a Duna menti Dillingennél. Egy esztendő múlva Babenhausen és Brandenburg következett a környező kiterjedt birtokokkal, amelyeket Anton összesen 36 ezer guldenért vett meg von Rechberg gróf és Ulrich württembergi herceg tulajdonából. Ma már nem bizonyítható, vajon Anton kései éveiben is ragaszkodott-e tervéhez, hogy egy nap valamennyi svábföldi birtokát önálló fejedelemségben egyesítse. Valószínűleg olyan erősnek ítélte az ősi uralkodóházak politikai ellenállását, hogy a következő nemzedéknek engedte át e távoli cél megvalósítását. Az előrelátó kereskedő ugyanis már nemcsak a Svábföldre összpontosította a birtokvásárlásait, hanem a távoli vidéken is megvetette a lábát.

1941-ben 36 ezer Károly-guldenért megvette Elzászban Wilhelm von Roggendorftól Condé városát és a kastélyt. A Németország és Franciaország közötti határvidéken Altkirchhel, Pfirsttel és Isenheimmel később még jelentősen gyarapodott a Fuggerek tulajdona. Keleten Pozsony közelében Anton már 1536 óta a magáénak mondhatta a tekintélyes vöröskői kastélyt, amelyet Thurzó Elektől vett át 105 401 gulden értékű adósság fejében. És amióta a császár a törvénykezés jogát is ráruházta valamennyi uradalmában, a roppant elfoglalt cégfőnöknek alattvalói apró-cseprő peres ügyeivel is foglalkoznia kellett.

VÉGRE A „PATRÍCIUSTEREMBEN"

Antonnak nem sok ideje maradt családi gondjainak megoldására. „Makrancos" unokaöccse, Hans Jakob például a nagybácsi egyeduralma felett érzett bosszúságában visszavonult a cégtől, hogy min-

den idejét csak a helyi politikának és humanista érdeklődésének szentelje.

Augsburgban a Fuggerek 1438 óta a vezető réteghez tartozónak számítottak. Amit Jakobtól egész életében megtagadtak, azt Antonnak végre sikerült elérnie: bevonulhatott a Lech partján elterülő birodalmi város „patríciustermébe". Ezt természetesen nem csak saját erejéből érte el: a régi augsburgi patríciusok az utolsó percig harcoltak az ellen, hogy a még mindig újgazdagnak számító Fuggert felvegyék köreikbe. Az ötvenegy patríciuscsaládból, amelyek az első Fugger bevándorlása idején Augsburgot uralták, 1538 őszén már csupán nyolc, összesen 122 tagot számláló nemzetség élt. V. Károly császár valószínűleg Anton Fugger sürgetésére hozott rendeletet 1538. december 12-én, hogy további harminchat augsburgi család is a patríciusok rendjébe tartozzék. Mivel közöttük mindössze két család viselte a Fugger nevet - Anton és Raymund ága -, senki sem állíthatta, hogy az egész színjátékot csupán a kereskedődinasztia kedvéért rendezték.

Begyepesedett agyú polgártársaival is sok baja volt Antonnak. Habár az augsburgiak kifelé szívesen büszkélkedtek a Fuggerek mesés gazdagságával, egymás között meglehetősen tiszteletlenül emlegették a kiváló kereskedőt. Egész világot átfogó üzletei, amelyekről kósza hírekből értesültek, gyanúsnak tűntek fel, Anton leplezetlenül közszemlére tett gazdagsága irigységet és visszatetszést keltett. S az egészet betetőzte az írástudók, a protestánsok és a kis üzletemberek gyűlölete az egyház és a tőke „ősi" kettős hatalmának jelképes figurája iránt.

Amikor például kitudódott, hogy Habsburg-ügynökök vesztegetéssel próbálták a katolikus táborba csábítani Martin Bucert és Melanchthont, azonnal Anton Fuggert gyanúsították a terv kiagyalásával és pénzelésével.

A TÁJÉKOZOTTSÁG MINDENNEL FELÉR

A konszern diktatórikus szervezete szinte rákényszerítette Antont, hogy személyesen törődjön minden fontosabb kérdéssel. Jól szervezett „spiclirendszert" épített ki, hogy ügyeit kellően áttekinthesse és ellenőrizhesse. Már Jakob is felismerte a tájékoztató szervezet jelentőségét, és megteremtette saját hírszolgálatát, amely folyamatosan fontos közlésekkel látta el a nagypolitika döntéseiről. Anton nélkülözhetetlen hatalmi eszközzé fejlesztette ezt az információs rendszert, amelyet vetélytársai, üzletfelei és munkatársai ellen is felhasznált.

626 név szerepelt titkos nyilvántartásában, amely a magánlakcímeken vagy levélcímeken kívül bizalmas, szükség esetén az érintett ellen felhasználható adatokat is tartalmazott. Európa-szerte működő hivatalos képviselőin kívül álcázott ügynökök is szállítottak neki információkat, akikről senki sem tételezte volna fel, hogy összeköttetésben állnak a Fuggerekkel. Előszeretettel használta fel besúgóként az egész kontinensen ide-oda vándorló cigány nagycsaládokat.

Segítségükkel a kereskedő kétségkívül korának egyik legjobban tájékozott embere volt. Anton nemcsak politikailag vagy gazdaságilag értékesíthető híreket gyűjtött, hanem a tudományos és műszaki eredményekről is állandóan tájékozódott. Az ilyen találmányok hasznosságát – például a magyar bányászatban – már Jakob is értékelni tudta.

Az akkori időkhöz viszonyítva kitűnően működő hírszolgálati rendszer olykor jelentős előnyökhöz juttatta a konszernt. Sebastian Kruz Fugger-faktor például az 1543-ban tartott regensburgi birodalmi gyűlésen, személyesen nyújthatta át a császárnak bizonyos Nikolausz Kopernikusz *De Revolutionibus Orbium Coelestium** című művének hat kötetét, amely a feje tetejére állított mindent, amit a Földről és a kozmoszról addig tudtak. A csillagász eretnek eszméit természetesen titokban kellett tartani a köznép előtt. De ugyanolyan természetes volt az is, hogy sem Fuggerre, sem a császárra nem vonatkoztak az inkvizíció tilalmai.

V. Károly, a lelkes amatőr csillagász, arra is megkérte a faktort, bízza meg a híres Peter Appiant, hogy készítsen olyan műszert, amely a Föld szélességi fokainak mérésére alkalmas. Az egyeduralkodó ezzel félreérthetetlenül bebizonyította, hogy őmaga már régen nem hisz abban, amiben alattvalóinak az ő parancsára hinniük kellett.

„ANTONI ÚR GYENGESÉGE...”

Sokoldalú tevékenysége mellett Antonnak alig maradt ideje a családjára. Felesége, aki az esküvő idején éppen csak tizenhat esztendős volt, szemmel láthatóan igen visszavonult életet élt. Gyermekeket szült és fölnevelte őket; más feladata nem volt. Legföljebb ünnepi alkalmakkor jelent meg a királyi kalmár oldalán, mint egy drága ruhákba öltözött, de jelentéktelen mellékszereplő.

* A világhírű lengyel csillagász eredeti neve Mikołaj Kopernik. Az idézett mű címe magyarul: *Az égi pályák körforgásairól.*

Soha meg sem kísérelte - mint egykor Jakob felesége -, hogy saját elképzelése szerint rendezze be az életét. A csinos, halk szavú s egy Fugger-feleségnek talán túl érzékeny asszony, istenítette férjét, aki azonban nem sok helyet juttatott neki az életében. Az ő dolga csupán az volt, hogy gondoskodjék az utánpótlásról. Anton mindent megtett, hogy kiköszörülje a csorbát, amelyet a gyermektelen nagybácsi ejtett a nemzetség családfáján.

Anna rövid időközökben négy fiút (Markus, Johannes, Hieronymus és Jakob), valamint öt lányt (Katharina, Regine, Susanna, Maria és Veronika) szült neki. A tizedik gyermek születésénél azután elhagyta az erő a törékeny asszonyt. Gyermekágyban halt meg, alig harminchét évesen, 1548. március 11-én. A csecsemő, egy kislány, kezdettől fogva gyenge és betegeskedő volt. 1549 elején követte édesanyját a halálba, és őt is a babenhauseni várkápolna sírboltjába temették.

Anton fiai természetesen a lehető legjobb képzésben részesültek. Ám édesapjuktól eltérően úgyszólván üvegházban nevelkedtek: szolgákkal, szobalányokkal, magántanítókkal körülvéve, semmi közvetlen kapcsolatuk nem volt a velük egykorúakkal. Anton személyesen alig törődött a nevelésükkel. Tudomásul vette azonban különféle érdeklődésüket, és hagyta, hogy - természetesen Itáliában - azt tanuljanak, amit akarnak.

Mint felvilágosodott nagypolgár azon az állásponton volt, hogy mindegyik a hajlamának megfelelő foglalkozást válassza, és egyiket sem szabad neki nem tetsző tevékenységre kényszeríteni. Nagyon hamar kiderült, hogy a három elsőnek született Fugger-sarj egyikének sincs tehetsége és kedve ahhoz, hogy később egyszer „igazi sáfár" váljék belőle. Pénz volt, minek törődtek volna vele, hogy honnan származik? Anton ezért nagy reményeket fűzött a legfiatalabbhoz, aki 1542-ben jött a világra, és akinek, nem véletlenül, a Jakob nevet adták.

Antonnak sürgős volt, hogy saját gyermekei s fivérei utódai között üzleti tehetségeket fedezzen fel. Alaposan megcsappant ugyanis a kedve a kormányzáshoz. Az ezernyi terv és probléma, melyekkel naponta meg kellett küzdenie, a kelleténél jobban fárasztotta, de ezt nem akarta tudomásul venni. Ez persze munkatársai előtt sem maradt titok. Aggódva írta Jörg Högel faktor Krakkóból Georg Hörmann-nak: „Lassanként Antoni úrnak is túl sok lesz ez már."

És a cégfőnök 1941 tavaszán, a Wiener Neustadtban a magyar bányabérletek meghosszabbításáról folytatott végtelen tárgyalások után, súlyos ideg-összeroppanást kapott. „Antoni úr gyengeségét szívből fájlalom" - fejezte ki együttérzését Wolf Ronner faktor. - „Adassék

urunknak gyakrabban jó kedély, amit mint bátor szívű, Isten-félő és követő férfiú vidám érzületben megérdemel. Akkor majd ismét álom jő szemére, tud enni és inni az egészséges ember jeleként, kinek semmire sincs panasza. Gyönyörködhessék még szép és finom gyermekeiben, kiknek ő és sok jámbor lélek áll szolgálatára, segítsen és tegyen jót és hosszú ideig éljen... Mert a melankólia a legnagyobb méreg... Mert annak, aki olyan sovány és aszott, mint Antoni úr, újra vissza kellene nyernie az egészségét." Jakob idejében egy alkalmazott bizonyára nem vetett volna ilyesmit papírra.

Depressziós időszakaiban a legyengült „kormányzó" a leginkább még Hans Jakobra, Raymund legidősebb fiára hagyatkozhatott, aki Ursula von Harrachhal kötött házassága után ismét több érdeklődést mutatott a cég iránt. Az elkötelezett városi politikus, később a titkos tanács tagja, sőt Augsburg választott polgármestere, elegáns stílusáról volt híres. „Ha Philippus Melanchthon írja, neki sem kellett volna szégyenkeznie érte" - vélekedett Jörg Högel.

A művelt junior szemére vetette nagybátyjának, hogy „tétovázó és habozó", nem tartja elég szilárdan kézben az üzleteket. Habár ezzel a kijelentésével igazságtalanul ítélte meg Anton teljesítményét, időnként mégis úgy látszott, mintha a szemrehányás nagyon is helyénvaló lenne. A XVI. század negyvenes éveinek elején ugyanis a cég valóban elvesztette korábbi dinamizmusát. *„Business as usual",* * hangzott a jelszó a kereskedőimpérium minden tartományában, de hiányzott a gyújtószikra, a meghatározó erő, mely rányomta volna bélyegét az eseményekre. A konszern ehelyett császárok és királyok játékszere lett.

* Kereskedni, mint mindig. (angol)

27. FEJEZET

Háború a hitért

Amikor V. Károly a franciák elleni negyedik hadjáratára készült, a protestáns német fejedelmeknek átmenetileg esélyük lett volna a reformáció győzelemre segítésére és a hagyományos katolikus hatalom elsöprésére. Gyakorlatilag már egész Észak-Németország lutheránus volt, és György herceg 1539-ben bekövetkezett halála után új fejedelmének, Móricnak, Fülöp hesseni tartománygróf vejének az uralma alatt, Szászország is elszakadt a katolikus egyháztól. A német katolicizmus egykori támaszai, a pfalzi választófejedelemség és a mainzi érsekség is rokonszenvezni kezdtek a reformáltakkal. Hogy mégsem lett egész Németország protestáns, annak egyrészt a választófejedelmek kicsinyes torzsalkodása, másrészt a hesseni tartománygróf árulása volt az oka, aki gondoskodott róla, hogy a Schmalkaldeni Szövetség semmit se tegyen, mialatt a császár Franciaország ellen harcol. A speyeri birodalmi gyűlésen a császárnak még pénzt, fegyvert és katonákat is sikerült „kikunyerálnia" a protestáns fejedelmektől az I. Ferenc elleni háborúhoz.

V. Károly 1544 nyarán 40 ezer emberrel sietve előrenyomult a Marne-ig. Seregeinek éle már Párizst fenyegette, amikor I. Ferenc béketárgyalásokra határozta el magát. A császárnak két választása volt: vagy hosszadalmas csatározásokba bocsátkozik a francia fővárosért, alkalmat adva a német fejedelmeknek a fölkelésre, vagy gyorsan békét köt, és minden erejét a német ügynek szenteli.

Az ellenséges uralkodók szeptember 19-én találkoztak Crépy-en-Valois-ban, Senlis közelében. Ferenc kötelezte magát, hogy visszaad minden meghódított területet, és tízezer embert a császár rendelkezésére bocsát a török elleni harcban. V. Károly végre nekiláthatott a „német ügy" megoldásának.

A háború sok pénzbe került, nagy része Anglia és Portugália királyának pénztárából származott. VIII. Henrik szívesen áldozott a veszélyes szárazföldi szomszéd megszelídítésére, a tengerentúli kereskedelemben oly ügyes portugálok pedig csinos kis tűpénzt adhattak infánsnőjüknek, Máriának, amikor férjhez ment a császár mindössze tizenhat éves fiához, Fülöphöz. Csakhogy a kincstár ismét kiürült, és

Károlynak sürgősen pénzre volt szüksége, hogy a régi rendet helyreállítsa a birodalomban.

Anton Fuggert, aki lepecsételt vaskazettákban folyamatosan küldözgette a pénzt a császárnak a francia csataterekre, hosszú időn át nem tájékoztatták az uralkodó valódi szándékairól. Arra persze mindenképpen fel kellett volna figyelnie, hogy Károly 1545 novemberében egy évre szóló fegyverszünetet kötött a török szultánnal. A konszernfejedelem azonban még mindig hitt abban, hogy a protestánsok és a katolikusok között lehetséges a megegyezés.

A császár 1546 áprilisában Dél-Németországba érkezett, hogy a regensburgi birodalmi gyűlésen „engesztelő beszélgetést" folytasson az eretnekekkel, jóllehet titokban már szilárdan elhatározta, hogy karddal intézi el az ügyet. Útban Regensburg felé megállott Donauwörthben. A Fuggerek ottani házában találkozott Antonnal, aki egy augsburgi küldöttséggel érkezett, hogy megismerje őfelsége további pénzügyi terveit.

Habár a császárnak sürgősen pénzre volt szüksége, legjelentékenyebb hitelezője előtt is elhallgatta valódi szándékait. Röviddel ezután levelet intézett Fülöp fiához, Spanyolországba: teremtse elő a küszöbönálló háborúhoz szükséges pénzt. A Fuggerektől vagy a Welserektől, rendelkezett V. Károly, szerezzen – a lehető legalacsonyabb kamat mellett – 150–200 ezer dukátot, mégpedig azzal az ürüggyel, hogy az összeg a császári udvartartás költségeinek fedezésére kell.

További 150 ezer dukátot genovai bankoktól kell kölcsönözni a maestrazgók, a spanyol lovagi rendektől származó jövőbeni bevételek fejében. Végül 200 ezer dukátot az antwerpeni tőkepiacon kell felhajtani rövid lejáratú kölcsönök alakjában. Az egész bonyolult műveletnek: vagyis hogy a pénzt különböző, egymástól távol eső helyekről szedték össze, az volt a célja, hogy a protestáns ellenfelek gyanúját elaltassák.

A gondosan kiagyalt tervnek csupán egy hibája volt: nem lehetett megvalósítani. Sem Spanyolországból, sem Genovából, de Antwerpenből nem folyt be annyi pénz, mint amennyire a császárnak szüksége volt. Maradt hát a pápától remélt támogatás, aki összesen 700 ezer dukátot és 12 500 katonát ígért a császárnak a német protestánsok leveréséhez. De mielőtt még a háború elkezdődött volna, III. Pál meggondolta magát, attól tartott, hogy győzelem esetén a császár túlságosan megerősödik. V. Károly tehát ismét csupán a délnémet bankházak fizetési hajlandóságára volt utalva.

A FŐNÖK ELTŰNIK

Protestáns polgármesterének, Jakob Herbrotnak a kormányzása alatt, Augsburg hivatalosan a Schmalkaldeni Szövetség táborához tartozott. A semleges irányzat híve volt azonban a középosztály polgári pártja, amelyet az ugyancsak protestáns Hans Welser polgármester irányított, aki a dinasztia nürnbergi ágából származott. A patríciusok és a nagykereskedők vezető rétege azonban, hagyományos módon, az egyház és a császár oldalán állt.

A nagy tanács 1545 augusztusában hadgyakorlatot hirdetett, melyre 3596-an jelentkeztek, közöttük a Fugger-cég főkönyvelője, Matthäus Schwarz is, divatos fekete mellvértben. A cég feje, mint nélkülözhetetlen polgár, fel volt mentve a katonai szolgálat alól. Ma már nehéz lenne eldönteni, hogy Anton mikor ismerte fel, hogy a háború elkerülhetetlen. Valószínűleg csak 1546 kora nyarán adta meg magát a sorsnak. Június elején az augsburgi központból minden üzleti papírt és értéktárgyat Odendorfba, Schmiechenbe és Ingolstadtba vitetett, hogy ott biztonságban legyenek. Két hét múlva maga is eltűnt a városból. Hogy az augsburgiak ne akadályozzák meg elvonulását, 863 véka zabot és rozsot ígért a polgármesternek a lakosság számára.

Június 19-én átadta Saurzapf faktornak az augsburgi központ vezetését, és attól kezdve nem látták többé Anton Fuggert. Howard Hughes, az amerikai fantom előfutáraként eltűnt a mélyben, hogy hol itt, hol ott meglepetésszerűen felbukkanjon. Alkalmazottai nem tudhatták, hogy a főnök mikor és hol fog megjelenni, és így sem barát, sem ellenség nem kaphatta el. Gyakran jelent meg a császári főhadiszálláson, néhány héten át Tirolban, a Schwaz melletti tratzbergi kastélyban tartózkodott, majd ismét a schmiecheni kastélyból érkeztek az utasítások a Fugger-alkalmazottaknak.

Unokaöccse, Hans Jakob Fugger és Sebastian Kurz faktor a regensburgi birodalmi gyűlésen közben tanúja lehetett, miként tesz szert ügyes taktikázással a császár egyre több pontelőnyre. A Wittelsbach-házból származó Albrecht főhercegnek odaígérte Ferdinánd király idősebb lányának, Annának a kezét, s ezzel a maga oldalára állította Bajorországot. Móric szász herceget azzal csábította, hogy kilátásba helyezte neki a szász választófejedelmi méltóságot, és védnöki hatalommal ruházta fel Magdeburg és Halberstadt felett.

Ennek ellenére a schmalkaldeniek katonailag egyelőre még fölényben érezték magukat, mert az Augsburgból származó, tapasztalt hadvezér, Sebastian Schertlin von Burtenbach parancsnoksága alatt

57 ezer katona állt harcra készen, míg a császár csapatait Itáliából és Németalföldről kellett gyorsmenetben odarendelni. Ahelyett hogy Regensburgot azonnal megtámadták és a császárt elfogták volna, a protestáns fejedelmek megvárták, amíg Károly ragadja magához a kezdeményezést.

V. Károly csak akkor lendült támadásba, amikor már biztos volt benne, hogy különböző helyeken állomásozó haderőit ütőképes hadsereggé tudja egyesíteni. Első intézkedése az volt, hogy kitaszította a birodalmi jogközösségből Hessent és Szászországot, mivel megtámadták Braunschweiget, amelyet a Welfek cserbenhagytak. A háborús döntés július 1-jén született meg, de a harcok csak három nap múlva kezdődtek el. Az Augsburg segítségével felállított polgári védelmi erők július 4-ről 5-re virradó éjszaka indultak meg dél felé, hogy megtámadják Allgäuban a Füssen és Nesselwang mellett lévő császári sorozóhelyeket.

BARÁTOK MINDKÉT OLDALON

A háború kimenetelében a Fuggerek, úgy látszik, egy pillanatig sem kételkedtek. Hans Jakob Fugger még ugyanazon a napon teljes lelki nyugalommal, 15 ezer guldenért megvásárolta Matthäus Öhemtől, családja egykori esküdt ellenségétől, az Augsburg melletti Langenneufnach falut.

Anton is megnyitotta a pénztárcáját. Ferdinánd király 110 ezer gulden hitelt kapott, a császárnak pedig egy nemrégiben kibocsátott hadikölcsön legjelentősebb jegyzőjeként, egyelőre 155 ezer dukátot adott. Nem sokkal később még 200 ezret tett hozzá. Tehát ismét Fugger állt az élen, amikor a régi rend megvédése volt a feladat. Logikus volt hát, hogy a német protestánsok, akiket a francia király nyomorúságos 100 ezer guldennel támogatott, a kereskedők teli pénzesládáit vették célba.

Anton természetesen pontosan tudta, hogy háborús időkben milyen sebezhető a vállalata. Ezért egyik féllel sem ronthatta el viszonyát. A hintapolitika azonban beláthatatlan veszélyeket rejtett magában, mert könnyen rajta lehetett veszteni. Anton ezekben a bizonytalan időkben – habár testileg leromolva – mesteri tudásról tett tanúbizonyságot a két front közötti diplomáciai játékban.

Míg hivatalosan rendíthetetlenül császárhűnek számított és a katolikus tábor legfontosabb pillére lett, sohasem szakította meg titkos

kapcsolatait a schmalkaldeniekkel. Hadvezérük például a *sacco di Roma* óta a cég kitűnő ügyfele volt, és néhány protestáns fejedelem is kötött már jó üzleteket a Fuggerekkel. Ezért, amikor Sebastian Schertlin von Burtenbach hadvezér württembergi csapataival elfoglalta Weissenhornt, Anton biztos lehetett benne, hogy túl nagy személyi és anyagi károk nem keletkeznek. Augsburgban pedig a titkos tanács és annak tagja, Hans Jakob Fugger gondoskodott róla, hogy a család házai és birtokai érintetlenül maradjanak. A heveny pénzhiányban szenvedő schmalkaldeniek azonban mind makacsabbul követelőztek. Hírszerző szolgálatuknak egy nap olyan Fugger-leveleket sikerült elfognia, amelyből kiderült, hogy az angol király nemrégiben 60 ezer guldent fizetett vissza a Fuggereknek és a Welsereknek. Nyomban az összeg kiadását követelték. Amennyiben a kereskedők vonakodnának, kénytelenek lesznek őket ellenségként kezelni „mint az egyedülieket, akik a császárt kölcsöneikkel és váltóikkal ebbe a háborúba sodorták, melyet különben aligha lehetett volna megindítani".

Fülöp hesseni tartománygróf azzal fenyegetőzött, hogy lerombolja a Fuggerek kúriáit és ingatlanait. Az augsburgi tanács, leggazdagabb polgára miatt aggódva, felajánlotta, hogy megvédi Anton érdekeit. A konszern feje azonban azt írta a tratzbergi kastélyból, hogy nincs készpénze, amit kölcsönözni tudna a schmalkaldenieknek. Az angol király által visszafizetett összeget, amely korántsem olyan nagy, mint ahogyan állítják, adósságainak törlesztésére kell fordítania. Ilyen szegénynek mutatta magát egy Fugger, ha mások akarták fizetésre bírni.

Amikor az Augsburgi Tanács nyíltan fellépett a kereskedők védelmében, János Frigyes protestáns szász választófejedelem így csodálkozott: „Hogy van az, hogy azok ott Augsburgban nem hajlandók a Fuggerek véknyába marni, amikor nem is olyan régen Raymund Fuggert, aki csak megsértett egy szerencsétlen flótást, bebörtönözték?" Neki egyébként minden oka megvolt az aggodalomra, mert a schmalkaldeni háború kimenetele az ő területén dőlt el.

Az ellenséges seregkígyók eleinte csak lopva kerülgették egymást, mert egyikük sem vállalta a döntő csata kockázatát. Sebastian Schertlin von Burtenbachot kötötték a haditanács többségi szavazatai, és különben sem volt elegendő utánpótlása. A császár viszont tartott az ellenfél számbeli fölényétől és aggódott, hogy délvidéki csapatai hogyan vészelik át a kemény bajor telet.

A vallásháború küzdő felei végül is keményen megerősített állások mögé sáncolták el magukat a Duna mindkét oldalán Ingolstadt köze-

lében. A megmerevedett frontot csak a császár ügyes diplomáciája hozta ismét mozgásba. Mivel mind Móric szász hercegnek, mind fivérének, Ferdinándnak kilátásba helyezte a szász választófejedelemséget, a két rivális nagy hirtelen fölszedte sátorfáját, hogy „mindegyik a maga számára" - birtokba vegye János Frigyes védelem nélkül maradt fejedelemségét. A protestáns táborban harcoló szászok azonnal útnak indultak hazájuk megvédésére, s így a császárnak gyerekjáték volt meghódítani a délnémet territóriumokat, amelyek közül kiváltképpen a birodalmi városokra pályázott.

A Fuggerek, és velük együtt sok tízezer egyszerű polgár számára is szükségesnek látszott, hogy az új megszállókkal megegyezzenek. A németalföldi és az itáliai zsoldosok ugyanis roppant tehetséges fosztogatók hírében álltak. És mint már annyiszor, amikor a késedelem komoly veszéllyel járt, Anton most is bebizonyította fürgeségét.

Miután hírek érkeztek a császári katonák első túlkapásairól, a cégfőnök haladéktalanul megszervezte az elhárítást. Sebastian Kurz, a császár hadvezére értékes ajándékokkal halmozta el Donauwörthben Alba herceget, hogy a birodalmi közigazgatásban ne legyen fennakadás. Anton kérésére V. Károly menleveleket, úgynevezett *salva guardiá*-kat állított ki a Fuggerek birtokában lévő hatvannyolc helység számára, ahol azokat nyilvánosan kifüggesztették. Amikor Weissenhornban az olvasni nem tudó zsoldosok erről nem vettek tudomást, a Fuggerek intézője, Anton parancsára, rövid úton felakasztott harminc fosztogatót. Sebastian Kurz fölfegyverezte a többi Fugger-falut, továbbá nagy sietve toborzott zsoldosokkal is őriztette őket, s így nagyobb károk nem is keletkeztek.

ANTON FEL AKARJA OSZLATNI A CÉGET

A háború megpróbáltatásai a főnöknek inkább az idegeit, mint a vagyonát kezdték ki. A futárai, áruszállítmányai és birtokai ellen irányuló többszöri támadások hatására Anton mély letargiába süppedt. Vég nélküli viták után dühösen írta a magyar rézmegállapodásokról: „Mivel immár elkedvetlenedtem, és naponta várom testem felbomlását, és mivelhogy unokaöcséim is szívesebben fogyasztják a megszerzett javakat, mintsem hogy dolgozzanak - ezért elhatároztam, hogy nyugalomba vonulok." És korának legsikeresebb kereskedője valóban nem tágított szándékától, hogy végérvényesen visszavonul az üzlettől és felszámolja a céget.

Anton szándékának komolyságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a háború kellős közepén kínosan pontos leltárfelvételt rendelt el a teljes vagyonról. A Fuggerek történetének ez a történelmileg kétségkívül legjelentősebb mérlege több mint ötmillió gulden vagyont mutat. Pénzügyileg még egészséges volt a cég, jóllehet a spanyol (2,2 millió guldenes) és az antwerpeni (1,5 millió guldenes) üzletek rendkívül erősen visszaestek az előző elszámoláshoz képest.

A Habsburgok adósságai, amelyeket bölcsen számtalan apró tételre bontottak és helyenként semmitmondó megjelölések mögé rejtettek, legalább 3,5 millió guldent tettek ki. Csupán a császár kétmillió forinttal tartozott a Fuggereknek; ehhez járultak még az antwerpeni fiók kinnlevőségei, összesen 790 ezer gulden értékben. Károly adóssága a Fuggereknél 1539 óta ezzel majdnem a kétszeresére emelkedett. A cég „udvari főkönyv"-ének követel rovatában már 443 ezer gulden szerepelt Ferdinánd király neve alatt. „Az Anton Fugger és Testvéreinek Fiai cég annak idején kereken ötmillió gulden üzleti tőkével rendelkezett, a legtöbbel, amennyije valaha is volt, és kétségkívül a legnagyobb összeggel is, amennyit abban az időben egy kereskedőház a magáénak mondhatott" – állapítja meg Ehrenberg.

„HA TÚL AKARSZ JÁRNI VALAKINEK AZ ESZÉN..."

Számba véve, amit elért, élete alkonyán Anton békére és nyugalomra vágyott. Ezért felajánlotta szülővárosának, hogy közvetít a császár és a Schmalkaldeni Szövetség között. Mivel az Augsburgi Tanács megvédte őt a protestánsok túlkapásaitól, most ő szerette volna megóvni a birodalmi várost a túlságosan szigorú büntetéstől.

Amikor 1547. január 3-án megérkezett Augsburgba, először egy másik, viszonylag jelentéktelen problémával kellett foglalkoznia. Unokaöccse, Christoph Fugger egy becsvágyó nápolyi faktor befolyása alatt, saját számlájára 11 ezer dukátért járadékkötvényt jegyzett, de a pénzt titokban az üzleti tőkéből vette el. „A kormányzó"-t a cég vastörvényének megszegésénél is jobban felbőszítette, hogy unokaöccse milyen ügyetlenül próbálta őt becsapni: „Ha már túl akarsz járni valakinek az eszén, keress mást magadnak. Kissé fiatal vagy ahhoz, hogy az orromnál fogva vezethess... Továbbá jól jegyezd meg, hogy kikérem magamnak az efféle hitvány magatartást... és hogy én vagyok a cég ura. Én rendelkezem és parancsolok."

AUGSBURG KAPITULÁL

Ha már belelendült, Anton azt sem volt hajlandó többé eltűrni, hogy augsburgi ellenfelei elvegyék tőle a maga vállalta közvetítő szerepet. Amikor például olyan hírek kaptak szárnyra, hogy Fugger drágán akarja eladni Augsburgot a császárnak, Anton jól irányzott indiszkrécióval leplezte le ellenlábasainak üzleti kapcsolatait, és azzal gyanúsította Sebastian Neidhartot, hogy ő a szószólójuk. A birodalmi város kis és nagy tanácsa azonban csak akkor ruházta fel teljhatalommal a kereskedőt, hogy a megadási tárgyalásokat vezesse, amikor a császári rohamcsapatok Heilbronnból jövet, a Sváb-Alb hegységen és a Filstalon át már Augsburg irányába nyomultak.

Az első megbeszéléseket Anton a Neckar menti Esslingenben, a császári főhadiszálláson folytatta Alba hercegével, akinek csapatai már Göppingen alatt álltak. A gazdag kereskedő nagy értékű arany ivókészletet hozott magával ajándékba, hogy barátságos tárgyalási légkört teremtsen. Ez a „kis figyelmesség" ugyan nem tévesztette el hatását, de a megbeszélések sokkal vontatottabban folytak, mint ahogyan azt a császár pénzembere elképzelte.

V. Károly ragaszkodott ahhoz, hogy a birodalmi város feltétel nélkül adja meg magát, 300 ezer gulden hadisarcot fizessen és adja ki minden olyan polgárát, aki nyíltan elkötelezte magát az ellenséges oldalnak. Főként a protestáns hadvezért szemelte ki magának. Tartóztassák le Sebastian Schertlin von Burtenbachot, és kobozzák el a vagyonát. Ezt viszont Anton mindenáron meg akarta akadályozni, mivel lekötelezettje volt az augsburgi zsoldosvezérnek. Miközben a császár hidegen kihasználta helyzeti előnyét, az augsburgiak teljes biztonságban érezték magukat. A tanács arra számított, hogy semmi baj sem történhet, ha egy Fugger vezeti a tárgyalásokat. Anton nem volt irigylésre méltó helyzetben. A kompromisszum, amelyet végül is elért, tárgyilagosan nézve korántsem volt rossz: Augsburg mindössze 150 ezer guldent fizessen „vezeklésképpen", cserébe Károly csapatai megkímélik. Sebastian Schertlin von Burtenbachot futni engedik, javait nem kobozzák el. Augsburg megszállása nem tart sokáig, polgárait és tulajdonukat megkímélik.

A városatyák azonban egyáltalán nem örültek ennek, hanem még jobb feltételeket akartak elérni. A császár végül elvesztette a türelmét. Ostrommal fenyegette Augsburgot, amennyiben a város negyven órán belül nem egyezik bele követeléseibe. Csalódottan hagyta el Anton a Geislingen an der Steige-i császári tábort 1547. január 24-én.

Ulmba lovagolt, ahol V. Károly a következő napokban tábort akart verni. A kereskedő olyan kimerültnek érezte magát, hogy azt sem tudta, „fiú-e vagy lány" - írta haza.

Csak az ultimátum után kezdett derengeni a nyakas sváboknak, hogy a spanyol felség fenyegetéseit komolyan kell venni. V. Károly most már kérlelhetetlenül ragaszkodott a teljes megadáshoz. Az volt a kívánsága, hogy a birodalmi város néhány tekintélyes polgára, behódolása jeléül jöjjön Ulmba és hajtson térdet a császár előtt. A város előkelő családjai erélyesen tiltakoztak az efféle megalázó gesztus ellen, s így főként a közrendű polgároknak kellett a patríciusok számára kikaparni a gesztenyét a tűzből. Miután Scherlin „generális" harmincöt lóval, több tucat ékszerrel és negyvenezer gulden készpénzzel megtömött bőriszákkal elhagyta szülővárosát, a gyászfeketébe öltözött augsburgi küldöttek délután négy órakor indultak el Ulmba, hogy a császár színe elé járuljanak.

Őfelsége Ulrich Ehinger, ulmi patrícius házában rendezkedett be. Az Anton Fugger vezette augsburgiak az ebédlő előtti díszteremben várakoztak az uralkodóra. Götz von Pölnitz így írja le a jelenetet: „Rövidesen megjelent a díszteremben V. Károly a szobából jövet, sok nagy úr és különböző nemzetiségű udvarnép előtt lépdelve. Őfelsége jó egészségnek örvendett, alakja tekintélyt parancsoló volt. Spanyol szokás szerint fekete atlaszzekét viselt. Fejét hasonló színű bársonykalap födte, míg lábait, az akkori divatnak megfelelően, fehér spanyol csizmába bújtatta. A császár aranybrokát baldachin alatt egy bársonnyal bevont karosszékre ereszkedett. Ülése körül vastag szőnyeg terült el szélesen. Mindkét oldalán és előtte népes kíséret állt."

EGY FUGGER, AKI TÉRDRE ERESZKEDIK

Elsőnek az ügyes beszédű dr. Claudius Pius Peutinger lépett elő, és leírta, miként „csábították" Augsburgot a háborúba „és tévelyedett el tudatlanságból", majd a „legkegyelmesebb császár és nagy úr" bocsánatáért esedezett. V. Károly intett alkancellárjának, Navesnek, és néhány latin szót váltott vele. Utána közölte a tárgyalófelekkel, hogy amennyiben Augsburg a jövőre nézve engedelmességet fogad és megígéri, hogy a - részleteiben majd később közlendő - megadási feltételeket lelkiismeretesen teljesíti, a császár hajlandó lesz kegyes úrnak bizonyulni.

Peutinger megköszönte, s Naves lefordította. A továbbiakról egy szemtanú számol be: „Őfelsége erre nyomban felállt székéről, kezét nyújtotta Anton Fuggernek, aki a térdeplésből felállva kellő tisztelettel adott kezet Őfelségének. A császári felség hasonlóképpen kezét nyújtotta minden küldöttnek, egyiknek a másik után."

Az augsburgi vezető réteg egyetlen tagjaként Anton Fugger ereszkedett térdre. A kereskedő, aki nélkül a császár bajosan ülhetett volna törvényt Augsburg fölött, nem szégyellte ezt a gesztust. Csakhogy Anton alaposan tévedett, ha azt hitte, hogy ezzel betemetheti azt a mély szakadékot, amely sváb polgártársaitól elválasztotta.

A drága kiegyezést a császárral azon nyomban megvetően „Fugger-béké"-nek titulálták. Nem egy augsburgi vélte úgy, hogy okosabb lett volna maradásra bírni Sebastian Schertlin von Burtenbachot, és a szép kis summáért egy ütőképes hadsereget felállítani, melynek segítségével megtáncoltathatták volna az öntelt spanyolt.

Polgártársainak hálátlansága a minden üzleti rafináltsága mellett roppant érzékeny kereskedőt csak megerősítette abban az elhatározásában, hogy fokozatosan visszavonul a magánéletbe. Ő, akinek valóban rég nem volt már szüksége arra, hogy a császár vagy akár augsburgi szomszédjai kegyeit keresse, fáradtnak, meg nem értettnek és csalódottnak érezte magát.

A következő hetek során sokszor kellett még tapasztalnia, hogy milyen hálátlan dolog a politika. Augsburg kijelentette, képtelen előteremteni a követelt 150 ezer guldent, miközben a császári biztosok a városkapu kulcsainak haladéktalan kiadását sürgették, és állandóan megszálló hadseregükkel fenyegetőztek. Anton Fugger önkritikusan elismerte: „Jól tudom, hogy nem úgy intéztem el az ügyet, ahogy szerettem volna. De azt is hiszem, hogy ha más lett volna a helyemben, az sem tudott volna többet intézni. Nem kívánok köszönetet. Elegem van, szeretnék a háborgó nyílt tengerről csendesebb vizekre evezni."

„NEM VAGYOK ERŐS..."

Diplomáciai missziója alig hagyott időt neki, hogy a konszern ügyeivel törődjön, pedig ezekben a napokban sűrűn követték egymást az események. Londonban január 28-án meghalt egyik legjelentősebb üzletfele, VIII. Henrik király. Két hónap múlva követte őt a halálba régi ellenfele, I. Ferenc. Mindkét uralkodó biztos kézzel gyakorolta a hatalmat; utódjuk Angliában a tízéves VI. Edward, Franciaországban

II. Henrik lett, aki legalább úgy gyűlölte a császárt, mint édesapja, mivel annak idején ő is a Madridban visszatartott túszok között volt.

Tridentben a régen esedékes zsinatnak végre újjá kellett fogalmaznia az egyház dogmáját. A Habsburg-hatalom túlsúlyára féltékeny Farnese pápa azonban a császárhű tridenti Madrutsch bíboros befolyási övezetéből Bolognába helyezte át az ülést. Mint már a Hohenstaufok idejében, most is az volt a döntő kérdés, ki a kereszténység legfőbb vezetője: a római császár vagy a pápa.

Miközben V. Károly Németországban az egyház ellenségei ellen harcolt, Itáliában III. Pál hátba támadta. A pápa fia, Pier Luigi Farnese összeesküvést szőtt Genovában barátjával, Giovanni Luigi de Fiescóval Andrea Doria császárhű pártja ellen. Erről írta kétszáz év múlva Friedrich Schiller ismert drámáját.

Mint ismeretes, Fiesco belefulladt a tengerbe a genovai kikötőben, míg a pápa fia összeesküvés áldozata lett. Milánó császári helytartóját, Francesco Gonzagát gyanúsították azzal, hogy az összeesküvést kiagyalta. Mivel Milánó a Habsburgok oldalára állt, Róma még szorosabb szövetségre lépett Franciaországgal. V. Károly tiltakozott a bolognai zsinat ellen, és azzal fenyegetőzött, hogy Rómát újból kifosztják.

A Habsburgok érdeklődésének középpontja azonban – legalábbis néhány hónapra – nem a Tevere menti Szent Város, hanem a Lech-parti profán kereskedőváros volt. A császár pénztárosa 1547. március 2-án vette át az „arany írószobá"-ban az augsburgiak hadisarcának első részletét, 100 ezer guldent. A maradék 50 ezer guldent, valamint tizenkét ágyút a következő hónapokban kellett átadni.

Velencei diplomaták titkos jelentései szerint Anton Fugger körülbelül ezzel egy időben jegyzett óriási kölcsönt, összesen 500 ezer scudo értékben. Az összeget a császár legközelebbi hadjáratára szánták, melyet a Schmalkaldeni Szövetség ellen kívánt indítani. Két nappal azután, hogy a pénzt átvette, március 4-én, a császár fölszedte sátorfáját Ulmban. Előzőleg azonban Anton még kihasználta a kedvező pillanatot, hogy egy kis borsot törjön Ferdinánd király orra alá. Mivel az egykor megkísérelte az ulmiaknak átjátszani a Fuggerek kirchbergi és weissenhorni birtokait, Anton most Ulmban 30 ezer guldenért elintézte a császárnál, hogy hűbérjogait harminc évre meghosszabbítsák.

Fugger pénze lehetővé tette a császárnak, hogy a döntő csatát kikényszerítse. Erre 1547. április 24-én került sor az Elba melletti Mühlbergben, Meissen porcelánváros közelében. V. Károly 70 ezer

gyalogossal és 12 ezer lovassal meglepetésszerűen átkelt a folyón, és legyőzte János Frigyes szász választófejedelem csapatait, aki testessége miatt a „pókhasú" csúfnevet viselte.

Ezzel a császár kezére került a Schmalkaldeni Szövetség két legjelentősebb vezére: János Frigyes választófejedelmet elfogták menekülés közben, Fülöp hesseni tartománygróf pedig a diplomaták cselszövésének esett áldozatul. Miután önként térdre hullt a császár előtt, őt is letartóztatták, és „pókhasú" János Frigyessel együtt Németalföldre hurcolták. A jól bevált módszerrel, V. Károly a fogva tartott fejedelmekért a lehető legmagasabb váltságdíjat akarta kicsikarni. Annak a férfiúnak azonban, akinek eszméi a schmalkaldeni háborút kirobbantották, nem kellett megérnie a protestáns szövetség vereségét: Luther Márton már 1546. február 18-án halott volt; szülővárosában, Eislebenben hunyt el, hatvanhárom éves korában.

Katonailag ugyan győzött a császár, de ez még nem volt végérvényes győzelem. Nemcsak a Fuggereket bőszítette fel, hogy Fülöp hesseni tartománygrófot elárulták. Móric szász herceget oly mértékben elkeserítette apósának elfogása, hogy hamarosan újabb összecsapásokkal kellett számolni. Ismét bebizonyosodott, hogy eszmék nem győzhetők le fegyverekkel. A Schmalkaldeni Szövetségre ugyan csapást mértek, de a német protestantizmus erősebb volt, mint valaha.

A birodalom és a hit egységét a „páncélos birodalmi gyűlés" volt hivatott helyreállítani, amelyet a császár szeptember 1-jére, Augsburgba hívott össze. A győztes, fáradtan és lehangoltan, már július végén a birodalmi városba érkezett Mühlbergből. Határozott kívánságára a Weinmarkton lévő Fugger-házat rendezték be fogadására, és alakították át egy időre a Habsburg világbirodalom irányító központjává.

A nagy megtiszteltetés ellenére a háziúr nem tartotta szükségesnek, hogy személyesen üdvözölje az imperátort, aki iránt időközben mélységesen bizalmatlanná vált. Miközben unokaöccse, Hans Jakob mesteri fokon gyakorolta a „jelenlét művészeté"-t, Anton dohogva írta maga választotta schwazi száműzetéséből: „Nem vagyok erős, rosszul tűröm az udvar jelenlétét, mert úgy kell élnem, mintha kórházban lennék."

A MÁSODIK VÉGRENDELET

V. Károly célja az volt, hogy az „augsburgi interim"-et, azaz ideiglenes állapotot előkészítse, és a német protestánsokat hallgatásra kötelezze mindaddig, amíg a zsinat döntést nem hoz, miként kell bánni az eretnekekkel. Ez idő alatt Anton Fugger azon töprengett Schwazban, hogyan számolja fel a céget és ossza fel vagyonát a társaság tagjai között. Nagy óvatosan már hozzákezdett a karintiai és türingiai kohóművek felszámolásához, a magyar bányaüzemek elidegenítéséhez és az árukereskedelem korlátozásához. Csakhogy minduntalan újabb alkalmak kínálkoztak arra, hogy egy ravasz kereskedő gyors pénzkeresethez jusson. És a minden ízében kalmár Anton nem tudott ellenállni a kísértésnek.

Alig jutott túl egy-egy depressziós időszakon, máris új üzleti terveket forgatott a fejében. Hol az afrikai bennszülöttekkel csábította egy jövedelmező üzlet: olcsó limlomot szállított, és helyette értékes elefántcsontot vagy akár rabszolgákat vett át, hol egy ólommonopólium kiépítését tervezte. Egyszer a drágakő-kereskedelem vonzotta, és akkor a drágakő-, vagy a fűszer- és gabonakereskedelmet fejlesztette Spanyolországgal, másszor hirtelen elhatározással rézolvasztó kohót építtetett Németalföldön.

Az ilyen és ehhez hasonló rövid lejáratú akciók azután addig késleltették a dinasztia visszavonulását az üzleti életből, amíg azt a különféle politikai kényszerek egy időre teljesen meg nem hiúsították. Ezen Anton második végrendelete sem tudott már változtatni, amely 1550-ben elrendelte a hatalmas Fugger-vagyon felosztását, és ezzel gyakorlatilag „beprogramozta" a cég végét: „Hosszadalmas hadi cselekmények miatt olyan kedvezőtlenül alakultak az ügyek, hogy nemcsak kereskedelmi ügyleteinket nem tudjuk lebonyolítani és adósságainkat behajtani, hanem a császár és a király szolgálatában a megengedhetőnél többet kölcsönöztünk, s így magunk is pénz felvételére és adósságra kényszerültünk."

A nemzetség feje ijesztően élesen látta előre a családot és vagyonát fenyegető veszélyeket. De túl gyenge volt ahhoz, hogy szigorú következetességgel megtegye a szükséges ellenintézkedéseket. Testamentuma végrehajtóinak Georg Hörmannt és Christoph Muelichet tette meg. Nekik kell gondoskodniuk arról, hogy a következő nemzedék legalább addig összetartson, míg a legfiatalabb, az ő Jakob fia, betölti a huszadik életévét. De - rendelkezett Anton -utána is minden rokon

igyekezzék legalább további tizenkét éven át megőrizni a közös örökséget.

Azt a vagyont azonban, amelyet Anton fivére, Raymund hagyott hátra, már rég felosztották annak fiai között. Az üzleti terhek kényszerítették a „kormányzót", legalábbis jogilag, hogy az 1548 végén kötött új társasági szerződésben feladja egyeduralmát, és bevonja a cég felső vezetésébe két legidősebb fiát és unokaöccseit, Hans Jakobot és Georgot, jóllehet valójában ő maradt a főnök.

28. FEJEZET

Bajban a császár

Amikor V. Károly császár elfoglalta szállását a Fugger-házban, ugyanolyan rosszul érezte magát, mint a ház ura. Ő is fáradt és lehangolt volt. A sok kudarctól elgyötörten ő is azt fontolgatta, hogy lemond. Amikor az Itáliából odaérkező Tiziano Vecellio mester a császár két híres portréját festette a Fugger-házban – az egyik magas lovon ábrázolja Károlyt, a mühlbergi győztest, a másik mint világuralkodót, bíbor karosszékben, V. Károly már utódlásának kérdéseivel foglalkozott.

Anton Fuggertől eltérően azonban az imperátor nem gondolt arra, hogy dinasztiája lemondjon a hatalomról. Spanyolországból sürgősen Augsburgba hívatta Fülöp fiát, akire először átruházta uralmát Milánó, Geldern, Brabant, Luxemburg, Limburg, Flandria és Burgund fölött. Ferdinánd király fiáról, Miksáról ellenben, aki a protestánsokkal rokonszenvezett, szűkmarkúbban gondoskodott. A császár fivére ezért dühösen utazott el Augsburgból.

A császár úgy döntött, hogy a család két ágát a jövőben mesterségesen egyesíteni kell, hogy megmaradjon a Habsburgok uralma Európa felett. V. Károly elrendelte, hogy a császári trónon Ferdinánd kövesse őt, akinek köteleznie kellett magát, hogy a német választófejedelmeknél eléri Fülöp római királlyá választását. Elrendelte, hogy Fülöp majdan gondoskodjék arról, hogy Miksa kövesse a császári trónon apját, Ferdinándot.

Mialatt a fáradt uralkodó Augsburgban és a beteg kereskedő Schwazban dinasztikus problémái megoldásán törte a fejét, újabb veszély fenyegetett. A protestáns német fejedelmek elégedetlenek voltak az ideiglenes állapottal. A csupán harmincéves Móric szász herceg, aki a legokosabb volt köztük, augsburgi kereskedők és néhány protestáns birodalmi város támogatásával, a legnagyobb titokban, újra összekovácsolta a császárral szembehelyezkedő ellenzéket.

V. Károly hivatalosan Móric herceget bízta meg Magdeburg kiközösítésének végrehajtásával, de ő fegyvervásárlásra és katonák toborzására fordította a császár pénzét. Sőt 1551. október 3-án titkos megállapodást kötött V. Károly ellen a nála mindössze két évvel idősebb II. Henrik francia királlyal. A szász kiszolgáltatta Franciaországnak

a birodalomhoz tartozó Metz, Toul, Verdun és Cambrai városokat, és cserébe pénzt és katonai segítséget kapott egy újabb hadjárathoz V. Károly ellen.

Móric végül 1552 márciusában indította meg a háborút sógorával, Vilmos hesseni herceggel és a hadakozó kedvű Albrecht-Alcibiades brandenburgi tartománygróffal együtt. A három protestáns fejedelem Frankföldön vonta össze csapatait: első céljuk Augsburg volt. A császár, akárcsak bankára, Anton Fugger, nem gyanakodott. Már októberben elhagyta a birodalmi várost, hogy az innsbrucki várba költözzék.

A Mühlbergnél győzelmes csapatokat régen elbocsátották, és senki sem mutatott hajlandóságot arra, hogy a népszerűtlen uralkodót támogassa. „Olybá tűnik -panaszkodott a nemrég még oly büszke spanyol -, mintha a kereskedők megegyeztek volna, hogy többé nem szolgálnak engem. Sem Augsburgban, sem másutt nem akad senki, aki pénzt kölcsönözne nekem, bármily előnyt kínáljunk is neki." Most keservesen megbosszulta magát az a gőg, amellyel jobb időkben polgári származású pénzembereivel bánt.

Eleinte Anton Fugger is mentegetőzött: ő már csak magánember, és mint ilyen, nem rendelkezhet a cég nevében. Az Innsbruckból érkező segélykiáltások annál sürgetőbbé váltak, minél délebbre nyomultak előre az ellenséges csapatok. Albrecht-Alcibiades Bamberget támadta meg, Vilmos hesseni tartománygróf pedig a Rajna menti St. Goarhoz (Sankt Goarhausen) közeli, stratégiailag jelentős szorost foglalta el. A protestáns haderők már Dinkelsbühl előtt álltak, és csupán idő kérdése volt, hogy Augsburg az ellenzék kezére kerüljön.

Anton továbbra is hajthatatlan maradt, de antwerpeni faktora, Matthäus Örtel végül is megszánta bajában az uralkodóházat, és 195 ezer dukátot kölcsönzött Mária, egykori magyar királynénak, Németalföld helytartójának. A pénz az angol Korona törlesztéséből származott. Anton utólag jóváhagyta németalföldi képviselőjének önkényes döntését, de a faktor magabiztos fellépésének később végzetes következménye lett. Hans Jakob Fugger is zavartalanul haladt a maga útján. Liberálisabb volt a protestánsokkal, mint őskonzervatív nagybátyja, és végül ő is megzavarta augsburgi tanácsostársai határozatát, miszerint sem a császár mellett, sem ellene nem kötelezik el magukat. Időközben megérkezett a hír Donauwörthből, ahová éppen Fugger egykori alkalmazottja, Sylvester Raid vonult be a protestáns csapatok élén.

V. Károly néhány spanyol udvaronca már nyíltan hangoztatta, hogy kétségei vannak az augsburgi bankház hűségét illetően. Az uralkodó majdhogynem kétségbeesetten, saját kezűleg írta legmegbízhatóbb bankárjának, hogy az Isten szerelmére, szíveskedjék, amilyen gyorsan csak lehet, Innsbruckba jönni: „Ez az, amit most a leginkább óhajtanék."

A FUGGEREK MEGMENTIK A VILÁGBIRODALMAT

Utoljára történt, hogy a Fuggerek meghatározták a világtörténelem folyását. Egyedül Antontól függött, kap-e a császár elég pénzt arra, hogy a fejedelmek lázadását leverje. V. Károlynak nemigen volt már hatalma bankárja felett; a császár reménytelenül elbukik, ha a Fugger nem segíti ki a bajból: a Habsburg-ház bukását egy sváb kalmár pecsételhette volna meg. Ha Anton habozik, Károly fogságba esik, és vele fivére, Ferdinánd is lemondásra kényszerül. A törököknek új lehetőségük nyílik arra, hogy Közép-Európa felé előretörjenek. Franciaország pedig a kontinens vezető hatalma lesz. S ezzel, legalábbis a következő évekre, a római katolikus egyház vezető szerepe is véget ér a német színtéren.

Anton mindezt bizonyára világosan áttekintette, amikor 1552. április 2-án befogatott, hogy a lehető leggyorsabban Innsbruckba vágtasson. Alig három nap múlva a lázadó protestáns fejedelmek győzteseként bevonultak Augsburgba. Azt valószínűleg csak Anton Fugger tudná megmagyarázni, mi indította végső soron arra, hogy ismét a lényétől idegen Habsburg császár mellé álljon, és feladja régi tervét, hogy visszavonul az üzlettől.

A megegyezés a protestánsokkal számára már csak vallási okokból sem jöhetett számításba. Feltehetően úgy érezte, nem nézheti tétlenül, miként omlik össze körülötte a régi birodalom. Tehát nyilván csak a harmadik lehetőség maradt: segítenie kell, ha a birodalom sorsáról van szó!

A pénzügyi megbeszélések azonban, amelyeket az innsbrucki várban Anton először a császár pénzügyi államtitkárával, Francisco de Erassóval folytatott, sokkal vontatottabban haladtak, mint ahogy azt a türelmetlen uralkodó szerette volna. Bizony nem volt túl sok, amit a Habsburgok Fuggernek kínálni tudtak. Tirolt már messzemenően kiaknázták, arra egyelőre gondolni sem lehetett, hogy a Spanyolországban még megmaradt természeti kincseket ellenséges területen

szállítsák át, mert Móric szász fejedelem feltartóztathatatlanul nyomult előre csapataival Innsbruck felé.

Közben Augsburgban Hans Jakob Fuggernek a családja és Sebastian Schertlin között fennálló régi kapcsolat révén sikerült megvédenie a birtokokat és az ingatlanokat a protestáns katonák támadásai ellen. Innsbruckban Anton folyamatosan fedezte a császár kisebb kiadásait, hogy a kormány legalább működőképes maradjon. Nagyobb kölcsönre azonban még mindig nem tudta elszánni magát. Amikor Észak-Tirolban elesett az ahrenbergi erődítés, végre belátta, hogy tovább nem habozhat.

Anton a császárral és udvartartásával együtt menekült a fenyegetett tiroli székvárosból a karintiai Villachba. Néhány nap múlva, május 23-án, Innsbruck az ellenfél kezébe került. Előtte még napokon át folyt az alkudozás a feltételekről és a biztosítékokról, most a száműzetésben hamar létrejött az üzlet a két öregember között. Anton, sápadtan, soványan, arca körül impozáns körszakállal, mesébe illő összeget, 400 ezer gulden kölcsönt kínált a beteg, levert császárnak, azzal, hogy 100 ezer guldent Németországban, 50 ezer guldent Velencében fizessenek ki, a többit közvetlenül Károly kapja kézhez. Az uralkodó abban is reménykedett, hogy Fugger jótállásával még ugyanennyit tud összeszedni a genovai bankoktól.

Úgy szólt a megállapodás, hogy a kölcsönt a Korona és az egyház spanyolországi bevételeiből, valamint amerikai arany- és ezüstszállítmányokból fizetik vissza. A még mindig éber kereskedő természetesen kihasználta az alkalmat, és különféle vámkedvezményeket és adókiváltságokat kötött ki magának.

A május 28-án aláírt szerződés ismét cselekvőképessé tette a császárt. V. Károly szemmel láthatóan feléledt: a szárnyaszegett menekültből, hála a Fuggerek aranyának, ismét öntudatos hatalmasság lett. A passaui béketárgyalásokon, amelyet katolikus részről fivére, Ferdinánd vezetett, jelentős engedményeket csikart ki a győztes hadvezérektől. Hesseni Móric például segítséget ígért az ismét mozgolódó török ellen; és elfogadta az indítványt, amely szerint a legközelebbi birodalmi gyűlés döntse el, hogy a hitvita kérdésében a zsinat vagy birodalmi határozat hozzon-e ítéletet.

Csak a fékezhetetlen Albrecht-Alcibiades tartománygrófnak nem volt ínyére a béke. A vallási kérdés neki csak ürügy volt arra, hogy verekedőkedvét kiélje. Fosztogatva és gyilkolva vonult tovább zsoldos csapataival Frankföldön és Elzászon át, míg végül volt szövetségesei is megelégelték a dolgot. Ezért a császár, aki a Fuggerek segítségével

nagy sietve ismét hatalmas sereget állított fel, fegyvertársává tette őt, mivel meg kellett erősítenie a birodalom nyugati határát, amelyet Franciaország fenyegetett.

Ám az újabb háború a franciák ellen sokkal többe került, mint amire Károly és hitelezői számítottak. Metz városa, amelyet jól megerősítettek, minden támadásnak ellenállt, és a csalódott, egészségében megrendült imperátor dolgavégezetlen távozott. Mivel amúgy is torkig volt már a makrancoskodó németekkel, nyílegyenesen északra, Németalföldre lovagolt.

Szász Móric kihasználta az így keletkezett hatalmi vákuumot, és véget vetett a tartománygróf véres garázdálkodásainak. A reformáció korának legnagyobb véráldozattal járó csatájában, 1553. július 9-én legyőzte Albrecht-Alcibiadest, de sikeréért az életével fizetett, holtan maradt a csatatéren. Ellenfele ugyan túlélte őt három és fél évvel, de politikai szerepe nem volt többé jelentős. Számkivetettként halt meg Pforzheimben, 1557. január 8-án.

AZ UNOKAÖCSÖK LÁZADÁSA

A császárral kötött szerződés és a Franciaország ellen vívott új háború, amely hatalmas összegeket nyelt el, keresztülhúzta Anton Fugger terveit. Egyszerűen nem adatott meg neki a nyugalomba vonulás lehetősége. Habár filozófiai és vallási kérdések hosszú ideje már jobban érdekelték, mint az üzlet, a tőke újra és újra bűvkörébe vonta.

A császárt megmentő 400 ezer gulden végső fokon mindössze szerény hét százalékot hozott, a császár genovai bankoktól kapott kölcsöneiért vállalt kezesség pedig áttekinthetetlen kockázatokat rejtett magában. Unokaöccseit csak 1552 júniusában tájékoztatta a megállapodás részleteiről. Hans Jakob, aki mind nehezebben viselte el az öreg stílusát, erőpróbára használta ki az alkalmat. Ő és fivérei nem hagyták jóvá a cég eddigi egyeduralkodójának Villachban kötött szerződését. A Fuggerek történetében példátlan engedetlenség arra kényszerítette Antont, hogy az üzletet saját számlájára bonyolítsa le.

Hans Jakob Fugger, aki időközben az ingolstadti egyetem választott rektora lett, megpróbált fellázadni. Okosabbnak és rafináltabbnak tartotta magát a fáradt nagybácsinál, aki mindent csak helytelenített, és ha végül mégis megkockáztatott egy üzletet, szerény nyereséggel is megelégedett. A Fugger-iroda több „ifjú titán"-ja is egy letűnt

korszak kövületének tekintette a beesett arcú, rangidős főnököt, aki örökké csak zsémbelt és mindent jobban akart tudni.

Anton nem akart komoly összeütközésbe kerülni a zavaros fejű ifjakkal. Még ha vitázott is néha egyikkel vagy másikkal, arra törekedett, hogy a család széthullását megakadályozza. De azt már amúgy sem tudta feltartóztatni. Hans Jakob az örökségen önálló hűbérbirtokokat vásárolt a Rajna, a Boden-tó és Svájc között, míg Georg és Christoph Fugger a Matthäus Örtel vezette antwerpeni faktoria mind fontosabbá váló üzleteit ragadta magához.

Míg az öreg megpróbálta összefogni a pénzt, hogy „ezeknek a nagyuraknak hamar elmenjen a kedve a háborútól", az unokaöcsök és néhány fiatalabb faktor mindenféle kockázatos üzletbe bocsátkozott. Matthäus Örtel Antwerpenben újra és újra engedett Mária, az özvegy királyné hízelgéseinek, fenyegetéseinek és ígérgetéseinek, noha Anton arról panaszkodott, „hogy adósságainknak így sohasem lesz vége".

A seniornak sok idegen tőkét kellett felvennie magas kamatra, Augsburgban és Nürnbergben, hogy a császár kielégíthetetlen pénzéhségét csillapítsa, és erőszakos genovai ellenfeleit sakkban tartsa. Habár „gonosz és ravasz" embereknek tartotta a spanyolokat, mégsem akarta megszakítani kapcsolatát az udvarral. A császár túl sokkal tartozott ahhoz, hogy egyik napról a másikra be lehetett volna csukni a boltot. Ha valaha is viszont akarta látni a kölcsönadott guldeneket, akár akarta, akár nem, továbbra is el kellett látnia pénzzel az uralkodóházat. Csak akkor lehetett kilátás arra, hogy a Habsburgok adósságaikat törlesztik, ha hatalmon maradnak. A bankárok zsargonjával szólva, jó pénzt kellett hajítani a „beteg" pénz után, nehogy teljesen megromoljon.

Anton Fugger hamarosan megint nyakig volt az üzletben. A császárnak újabb 300 ezer Károly-aranyat adott tíz százalék kamatra a brabanti és flandriai bevételek után, további 100 ezer guldent pedig a firenzei Cosimo de Medici hercegnek folyósított a Sienai Köztársaság ellen viselt háborújához. Közben az innsbrucki udvar kiadásait is fedezte. Amikor Anton megtudta, hogy néhány más augsburgi nagykereskedő a francia királyt pénzeli, megkettőzte V. Károlyért tett erőfeszítéseit.

Jakob Herbrotot, akivel összerúgta a port, megpróbálta kivetni a versenyből: hírszolgálata útján lejáratta. Az „Új Hírek a Fuggereiből", amelyet legjelentősebb üzletbarátainak elküldött, egy napon azt jelentette, hogy az egykori augsburgi polgármester eladta magát az ör-

dögnek. Az unokaöcsök időközben, Anton akarata ellenére, új szerződést kötöttek az almadéni higanybányákról. Spanyol kereskedők hiába próbálkoztak azzal, hogy a külföldieket elűzzék. Erre pusztító tüzek keletkeztek az aknákban, a tűzvészek csak szabotázsból eredhettek. Amikor Guadalcanalnál jelentős érclelőhelyekre bukkantak, Hans Jakob és fivérei azt hitték, végre elérkezett számukra a nagy üzlet. Anton azonban erélyesen megtiltott minden további beruházást az Ibériai-félszigeten: „Semmi kedvem az efféle üzlethez. Tehát elég belőle."

Unokaöccseinek és néhány „menedzserének" önkényeskedésén felbőszülve így írt 1553. december 5-én Augsburgból Hans Bächler faktornak Spanyolországba: „Tehát mész a Te ostoba fejed után, mindegy, hogy mit ír Neked az ember. Ez azonban semmit sem használ, és azt akarom, hogy tégy parancsom és rendelkezésem szerint." Jakob vaskeze alatt minden faktornak, aki a főnök utasítása ellenére cselekedett, számolnia kellett vele, hogy azonnal elbocsátják. Anton azonban rá volt utalva szakértőire, mert már maga sem ismerte egész pontosan a konszern minden ügyét, és nem volt elegendő embere a fontos külső posztokra. Ez természetesen nem maradt rejtve a vállalkozó kedvű, gyors sikerekre áhítozó munkatársak előtt se, úgyhogy az augsburgi központ fokozatosan elveszítette az ellenőrzést a külföldi fiókok üzletei felett.

De a hatvanéves nagykereskedő ösztöne még mindig csalhatatlan volt. Faktorainál és rokonainál tisztábban ismerte fel, hogy sok csábítónak tűnő ajánlat csupán látszatnyereséget ígér. A megelőző években jelentősen nőtt a pénz mennyisége, az árak gyorsabban emelkedtek, mint korábban. Ezért kétségkívül okosabb volt a pénzt együtt tartani és megbízható értékekbe fektetni, mint vakmerő terveket kovácsolni. 1553. december 31-én Anton ismét mérleget készített: meg kellett állapítania, hogy az üzlet meglehetősen jól megy még, de a nyereség jelentősen csökken. Az utolsó, 1546. december 31-i mérlegkészítés óta a cég éves átlagban csupán öt és fél százalékos nyereséget ért el. A nemzetközi pénzpiacokon ekkor már a szokásos kölcsönkötvények is minden fáradság nélkül tizenkét százalékot hoztak.

ILLÚZIÓK EGY HÁZASSÁG KÖRÜL

A legnagyobb gondot azonban kétségtelenül a spanyol beruházások okozták. Az ibériai üzletembereknek már régóta szálka volt a szemében a Fuggerek pénzpolitikai egyeduralma. A madridi pénzügyi ható-

ságokkal egyetértésben egyre erélyesebben próbálták magukhoz ragadni mind az amerikai gyarmatokról, mind a belföldi tartományokból származó jövedelmeket. A spanyol hatóságok egyetlen guldent sem engedtek ki az országból anélkül, hogy vám vagy adó címén ne részesüljenek belőle. Nagyon fellendült tehát a devizacsempészés.

1553 végén a Fuggereknek nagyobb összeget sikerült kihozni Spanyolországból. Az arany - összesen 200 ezer dukát - a császár hajóin szállított gabonazsákokban bújt meg. Fülöp herceg utazott vele északra, édesapjához, aki élete utolsó nagy sakkhúzására készült.

Egy szerencsés véletlen még egyszer lehetőséget adott a Habsburgoknak arra, hogy világbirodalmukat tovább terjesszék. 1553. július 6-án meghalt VI. Edward, Anglia királya; utódja Mária volt, VIII. Henriknek Aragóniai Katalinnal kötött első házasságából származó leánya. Az ifjú királynő még hajadon volt, amikor a Habsburg-családra oly jellemző ötlet megfogant a császár agyában: ha éppen özvegyen maradt fia, Fülöp feleségül venné Máriát, egy csapásra egész Anglia a Habsburg birodalmi és családi szövetséghez tartozna.

Ez esetben Franciaország be lenne kerítve, és nem vitathatná többé a császár vezető szerepét Európában. Ezenkívül lehetőség nyílna arra, hogy az anglikán királyságot visszavezessék a római katolikus egyház kebelébe, és megvalósulna az egyetemes keresztény birodalom álma a Habsburg császár uralma alatt. Mindez attól függött, hogy sikerül-e létrehozni a házasságot. A legfontosabb előfeltétel természetesen az volt, hogy az anyagi kérdéseket kielégítően rendezzék. A királynőnek égető szüksége volt készpénzre. Pénzügyminisztere, Sir Thomas Gresham Antwerpenbe érkezett, hogy genovai és augsburgi bankároktól összesen 300 ezer dukát kölcsönt vegyen fel. A pénzt azonban nem Németalföldön fizették ki, hanem a Fuggerek nyomására Spanyolországban bocsátották rendelkezésére. Az angol királynő ugyanis, magától értetődően, könnyebben kapott engedélyt arra, hogy Fülöppel tervezett házasságkötése előtt kivihesse a pénzt Spanyolországból.

Amikor ez tisztázódott, Anton a teljes összeg egyharmadát fedezte, s ezzel pontosan 112 750 dukátot mentett meg a madridi pénzügyi hatóságok intézkedéseitől. Amikor 1554. július 25-én valóban megtörtént a királyi házasságkötés, soha nem sejtett távlatok nyíltak meg mind a Fuggerek, mind a Habsburgok előtt. Hirtelen úgy látszott, hogy mégsem mentek veszendőbe azok a milliók, amelyeket a császár a háborúiba fektetett. A gazdag Angliával szövetségben a Habsburg Monarchia ismét fizetőképes lett.

A háborúk kora mintha tovatűnt volna, az uralkodóház fölénye egyértelműnek látszott. A fáradt Anton Fuggernek is felcsillant a szeme, amikor a Habsburg házasságpolitika sikeréből adódó új pénzpolitikai lehetőségekre gondolt. Ismét érdemes volt terveket szőni a jövőre. Most aztán nem szabad kiadni a kézből a labdát, és meg kell védeni a cég első helyét a nemzetközi piacokon.

Az augsburgi irodákban tapasztalható nyílt optimizmusban volt valami lázas, majdhogynem beteges vonás. A csüggedés és a lassú hanyatlás évei után csupán némi ösztönzésre volt szükség, és mi lett volna erre alkalmasabb, mint az a remény, hogy a hatalmas spanyolországi kinnlevőségeiket visszaszerezhetik.

Kezdetben minden a legjobb mederben haladt. 1555 februárjában Augsburgban összeült a birodalmi gyűlés, hogy végre eltemesse a protestánsok és katolikusok közötti hitvitát. A két vallási irányzat együttélésének új, békés korszaka volt kibontakozóban. Ha véget érnek a nagy területi és vallásháborúk - reménykedtek a kereskedők -, ismét fellendülhet az üzlet. Akkor majd a királyok is törleszteni tudják adósságaikat és gazdaságilag jövedelmezőbb beruházásokat is megkockáztathatnak.

29. FEJEZET

Egy állam csődbe megy

A valóságban azonban minden másképp történt. A baj akkor kezdődött, amikor az érdekeltek sejteni kezdték, hogy Fülöp herceg és Mária királynő házassága gyermektelen marad. Ezzel szertefoszlott a Habsburg-világcsászárság álma. Az angol királynő hamarosan inkább tehernek, mint támasznak bizonyult az impérium számára. A katolikus királynő, aki később a „véres" melléknevet kapta, oly kíméletlenül üldözte a más hiten lévőket a szigetországban, hogy hatalmának biztosítására mind újabb és újabb kölcsönökre szorult.

Amikor a császár rájött, hogy az angol szövetség, a szó igazi értelmében terméketlennek bizonyult, elvesztette minden reményét. Ahhoz sem volt már kedve, hogy Augsburgba utazzon a vallási béke helyreállítására. Hagyta, hogy fivére, Ferdinánd, a császári trón kijelölt várományosa vezesse Augsburgban a gyűlést. Hosszadalmas és fáradságos tárgyalások után, 1555. szeptember 25-én jött létre a híres augsburgi vallásbéke, amely megerősítette a két „hivatalos" vallás, a római katolikus és az ágostai lutheránus hit egymás mellett élését, és az összes más szektát - a zwingliánusokat, a kálvinistákat és az újrakeresztelőket - törvénytelennek nyilvánította. A kereskedők számára nagyobb jelentősége volt azonban az Angliával kötött sikertelen szövetség katonai és politikai következményeinek. Franciaország királya, II. Henrik ugyanis elérkezettnek látta az időt, hogy ismét fegyverkezzék. A lyoni tőkepiacon nagy összegeket vett fel, amelyek főként genovai, augsburgi és nürnbergi pénzemberektől származtak.

Az „arany írószobá"-ban, a hagyományoknak megfelelően, a Habsburg oldalon álltak, és egyúttal ellenálltak a kísértésnek, hogy a pénzpolitikában kettős játékot űzzenek. A Habsburgoknak ismét nagy szükségük volt a Fuggerek pénzére: részt kellett venniük a fegyverkezési versenyben, és ezt csak újabb adósságok árán tehették meg.

És ezzel megkezdődik a Fuggerek történetének legszomorúbb fejezete. A gyakorlatilag vezetés nélkül maradt cég már nem győzte legnagyobb adósának új pénzpolitikai manővereit. A császári „pénzügy-

miniszternek", Francisco de Erassónak újra és újra sikerült szó szerint kifosztania a sváb kereskedőházat. Ez hol fantasztikus ígéretek, hol brutális fenyegetések segítségével történt. És ha egyik sem segített, addig „kenték" - gyakran az általa rendelkezésre bocsátott pénzből - Matthäus Örtel antwerpeni faktort, míg végre beadta a derekát. És Anton már nem tudott megálljt parancsolni a hitvány üzelmeknek.

Gyakran csak túl későn - néha egyáltalán nem is - értesült arról, hogy újabb kölcsönt jegyzett, újabb hitelt engedélyezett. Ez úgy zajlott le, hogy Francisco de Erasso Matthäus Örtelhez fordult, és a faktor Hans Jakob Fuggernél keresett magának hátfedezetet. Anton unokaöccse büszke volt rá, hogy ilyen fontos tranzakciókban ő mondhatja ki az utolsó szót, és többnyire nem ismerte fel a spanyolok trükkjeit, vagy átlátszó ígéretekkel is beérte. És ha egyik sem sikerült, Erasso bevetette legerősebb fegyverét: Josefet, a ravasz pénzkereskedőt az Arany Hattyúból. A frankfurti gettóban született zsidó még az öreg Anton Fuggert is „megfőzte", mindenekelőtt azzal az érvvel, hogy zsidó kollégái már alig várják, hogy a sváb kereskedők helyébe lépjenek a felséges uralkodók hitelezőiként.

FOROG A KÖLCSÖN-KÖRHINTA

A kölcsön-körhinta már az 1555. évi antwerpeni húsvéti vásár után gyorsabban kezdett forogni. Az újonnan választott pápa is nagyot lendített rajta. IV. Pál, alias Gian Pietro Carafa gyökereiben akarta megújítani a világi hatalmaktól korrumpált egyházat. Nem volt nagy véleménnyel a tridenti zsinat döntéseiről, inkább szétküldte inkvizítorait, hogy kínzóeszközeikkel jobb belátásra bírják az eretnekeket.

V. Károly nagyhatalmi törekvései ugyanúgy taszították, mint az augsburgi vallásbéke felemás kompromisszuma. II. Henrik francia királynak így ideális szövetségese akadt a Habsburgok ellen. És minél erőteljesebben fegyverkezett a francia király a pápa segítségével, annál nagyobb összegű kölcsönöket követelt a spanyol felség a Fuggerektől. „Amint megadták rá a jelt, egyik kívánság követte a másikat - vélekedik Götz von Pölnitz. - Erasso és Josef az Arany Hattyúból egymás kezére dolgozott."

Hans Jakob tehetetlenül nézte, hogyan hódítanak mindenütt a Fugger-társaság ellenségei. Az uralkodóház esztelen eladósodása miatt

végül már a csüggedt császár sem vállalta a felelősséget. Októberben átadta a Németalföld kormányzását fiának, Fülöpnek, és 1555 végén lassan megérlelődött benne a meggyőződés, hogy politikája és uralma kudarcot vallott. Elkerülhetetlenné vált, hogy a politikai és a gazdasági csődöt bejelentse.

A korszak legjelentősebb uralkodója, aki egykor az egész világot akarta kormányozni, 1556. január 6-án, Brüsszelben bejelentette lemondását. Spanyolország, Amerika, Németalföld és Burgundia Fülöpnek, Ausztria és a császári korona Ferdinándnak jutott. A kudarcot vallott uralkodó elkeseredetten vonult vissza néhány hónap múlva Estremadurba, a San Geronimo de Yusta-kolostor magányába, s végül ott halt meg 1558. szeptember 21-én, miután elméje fokozatosan elborult.

Alig köszönt le a császár, Fülöp király és pénzügyi tanácsadói nem ismertek többé kíméletet. 1556. február 1-jén 400 ezer dukátot préseltek ki a Fuggerekből Antwerpenben. Amennyiben nem fizetnek a kalmárok – fenyegetőzött Erasso –, tekintsék mindörökre elveszettnek spanyolországi beruházásaikat. A királynak katonái zsoldjára kellett a pénz, mert lázongtak és sanyargatták a lakosságot.

Örtel végül is azzal a feltétellel tett eleget a kívánságnak, hogy a királyi ház minden eddigi adóssága után tizenkét százalék kamat jár, és az újabb hitelt a Korona viszonylag biztos jövedelmeinek zálogba adásával kell fedezni; visszafizetéséért a legmagasabb rangú németalföldi hivatalnokoknak személyesen kellett kezeskedniük. Hans Jakob Fugger azt a nézetet képviselte nagybátyjával szemben, hogy korábban a cég boldog lett volna, ha ilyen kitűnően bebiztosított és magasan kamatozó hitelüzletet köthet.

Alig két hónap múlva, megint csak Hans Jakob fedezete alatt, Örtel újabb 600 ezer dukátos hitelt adott. Ellenszolgáltatásképpen németalföldi számtartói kötelezvényeket kapott. Ezek biztos kamatozású értékpapírok voltak, melyekért az egyes németalföldi tartományok számtartóinak kellett felelniük. „Ezeket a számtartói kötelezvényeket már jó ideje nem tartották túlságosan biztos befektetésnek" – állapítja meg Richard Ehrenberg. Ebben az időben a Fuggerek már nyilván nem voltak urai a saját elhatározásaiknak.

Francisco de Erasso azzal fenyegetőzött, hogy valamennyi korábbi adósságot semmissé nyilváníttatja, s ezzel újra és újra engedelmességre késztette a korábban oly hajthatatlan svábokat. Amikor végül a fenyegetések már nem hatottak, rövid úton kisajátíttatta a spanyolországi Fugger-üzemeket, és felmondatta a maestrazgo-szerződéseket.

„Gazdag" Jakob talán megkockáztatta volna, hogy azonnal megszakít minden üzleti kapcsolatot a Habsburgokkal, de az öregségére meggyengült Anton és tapasztalatlan unokaöccsei hagyták, hogy egyre több pénzt húzzanak ki a zsebükből.

1557 elején Örtel újabb 430 ezer dukátot kölcsönzött, amelyet „az Indiából érkező első aranyból és ezüstből" kell majd visszafizetni. Álmélkodik is Richard Ehrenberg: „S így ment ez tovább: ahelyett, hogy a Fuggerek visszakapták volna korábbi előlegeiket, másfél év alatt annyi pénzt kellett kölcsönözniük az Ausztriai Háznak, amennyit ilyen rövid idő alatt azelőtt sohasem kívántak tőlük. Erasso valósággal kiszipolyozta őket. Köszönetet nem kaptak érte sem tőle, sem annak urától."

Sohasem mutatkozott meg olyan egyértelműen, mennyire függ a hitelező adósától, mint 1557 első hónapjaiban. Áprilisban így írt Örtel faktor Antwerpenből a rangidős főnöknek Augsburgba: „Nem tudom, hogyan érjem el, hogy barátunkká tegyem Erassót; sohasem találkoztam még hozzá hasonlóval, aki szemtől szemben oly szép szavakat mond az embernek, a háta mögött pedig éppen az ellenkezőjét állítja... Mert ő és az övéi mindenkinek elmondják, aki csak kíváncsi rá, hogy senkivel sincs annyi bajuk és senkitől sincs oly kevés hasznuk, mint belőlünk." Hol vannak már azok az idők, amikor Miksa császár pár forintot koldult Gazdag Jakobtól, hogy kifizethesse a szabóját!

ERASSO TÚLSÁGOSAN RAFINÁLT

A Habsburgok Jakob idejében is el voltak adósodva, de még az övék volt a tiroli hegyek mérhetetlen kincse. Most azonban, amikor a délamerikai ezüstöt értelmetlenül elpocsékolták a csatatereken, és újabb természeti kincsek már nem álltak rendelkezésére, Fülöp királynak nem maradt más választása, mint hogy bejelentse a fizetésképtelenséget. 1557. júniusában írta alá Valladolidban azt a dekrétumot, amely a történelem első hivatalos állami csődjét bejelentette.

A Korona – összesen hétmillió dukátos – adósságait nem nyilvánították ugyan semmisnek, de a hitelezőknek azonnali hatállyal le kellett mondaniuk a korábbi szerződésekben rögzített törlesztési részletekről. Akiknek az uralkodóház előzőleg adókból, bérletekből vagy bányákból származó bevételeket ígért, azoknak most kevesebbet érő értékpapírokkal kellett beérniük. Az úgynevezett „jurók" 5–7,5 száza-

lék kamatot hoztak, de árfolyamuk egyik napról a másikra tizenöt százalékot zuhant az antwerpeni tőzsdén.

A csőd bejelentése előtt röviddel a Fuggerek újabb hiteleket adtak, amelyekért 570 ezer dukát értékű amerikai ezüstöt írtak jóvá nekik. A kormány kivételesen a fém kivitelét is engedélyezte, amelyet hajókon Sevillából Németalföldre szállítottak volna. Alig kötöttek ki a karavellák az antwerpeni kikötőben, a király katonái megjelentek a fedélzeten, és lefoglalták az értékes rakományt. Fülöp dekrétumával - közölte Erasso Örtel faktorral - az ezüst kivitele is tárgytalanná vált.

A Korona legjelentősebb hitelezője ellen elkövetett nyilvánvaló csalás híre futótűzként terjedt el Antwerpenben. A juró-árfolyam néhány óra alatt további huszonöt százalékot esett. Amikor Augsburgban az öreg értesült a dologról, dühöngve rohant végig az irodákon, és azzal fenyegetőzött, hogy minden kifizetést azonnal beszüntet a Habsburgoknak. Haragja elsősorban az antwerpeni faktor ellen fordult, hiszen az utóbbi hónapokban folyósított hitelek többségéért ő volt a felelős. Hiába próbálta Matthäus Örtel megnyugtatni a főnököt Egmont gróf győzelmével, amelyet hollandusokból és angolokból álló hadseregével aratott augusztusban a franciák felett Saint Quentinnél. Látva, hogy ez nem sokat segít, a faktor esküdözött, mindent elkövetett a királynál, hogy kivételes elbánásban részesítsék a Fuggereket, de Erasso keresztezte szándékát. II. Fülöp személyesen mondta neki kétszer is: „soha, semmit sem tett ennyire kedve ellenére, de a nagy szükség rákényszeríti, nehogy elrontsa a dolgát a katonasággal". Erasso sohasem nézte jó szemmel, hogy a Fuggereknek kifizessék Spanyolországban a követeléseiket. Most már azonban késő volt, hogy megvesztegessék a feldühödött pénzügyi szakértőt: „Nagyon elmérgesedett az ügy."

„MEGETTE A FENE A KEGYELMED FAKTORIÁJÁT!"

Anton nem adott többé faktorának fecsegésére, akinek személyes vagyona gyanúsan megnőtt az elmúlt években, míg a cég tőkéje alaposan megcsappant. Dühöngve szitkozódott a főnök, akit jól megérdemelt nyugalmától fosztottak meg: „Megette a fene Kegyelmed faktoriáját!" Rövid időre még egyszer kezébe vette a kormányrudat. Hogy „nyugodtan alhasson", először megvonta a telj-

hatalmat a „szerencsétlen" faktortól, majd elrendelte, hogy azonnal bocsássák el.

Anton maga akart a Schelde partjára utazni, hogy ismét rendbe hozza az üzleteket. Legyengült fizikuma azonban nem bírta ki az újabb izgalmakat. Magas lázzal, egész testében reszketve feküdt ágyában, miközben a konszern sorsa forgott kockán. Mivel unokaöccseiben nem bízott, huszonhat éves Johannes fiát küldte Antwerpenbe a kipróbált Sebastian Kurz faktorral. Nekik kellett menteni a még menthetőt, behajtani a kinnlevőségeket, és ha szükségesnek látszik, újabb pénzt felvenni, hogy pontosan kiegyenlíthessenek minden számlát.

A cég jó híre volt a tét, a hitelezőket meg kellett nyugtatni, a munkatársakkal pedig meg kellett értetni új feladataikat. Az első spanyol államcsőd a cég követeléseinek mintegy 30 százalékába, hozzávetőleg egymillió guldenbe került a családnak. A következmények beláthatatlanok voltak, és könnyen katasztrófához vezethettek, ha láncreakcióként valamennyi hitelező visszaköveteli pénzét. „A kreditorok olyan sokan vannak – írta Anton rosszat sejtve Antwerpenbe –, hogy az ember szinte beleborzad."

És ha a Fuggerek ezúttal különösebb baj nélkül megúszták, azt furcsa módon éppen a francia királynak köszönhették. II. Henrik ugyanis Habsburg riválisának sikerén felbuzdulva szintén csak áltatta hitelezőit. A szokásosan a lyoni és párizsi augusztusi vásárok idején esedékes kamatokat és törlesztési részleteket egyszerűen nem fizették ki. Mint előtte a jurók, a francia királykötvények is mintegy 30 százalékot veszítettek értékükből.

A Fuggerek vetélytársai, a Welserek, a Tucherek és az Imhofok, akik nem is olyan régen még örültek az augsburgi „császárcsináló" kudarcainak, hirtelen maguk is óriási veszteségeket szenvedtek. Gazdag Jakob utódai tehát mégsem voltak olyan rossz kereskedők, mint ahogyan néhány héttel azelőtt még Augsburgban és Antwerpenben híresztelték. A cég hitele ismét oly mértékben emelkedett, ahogy riválisaié csökkent, és adósleveleik, amelyekkel nyolc százalék kamatra nagy összegeket vettek fel Antwerpenben, azonnal vevőkre találtak. „Mindenki Fugger-levelek megszerzésére törekedett" – áll egy korabeli krónikában.

A pénzveszteségnél nagyobb baj volt, hogy maga a cég egyre gyengült. Antonnak, akit vállalata, mint arról Götz von Pölnitz beszámol, „a világ minden részéről ellátott orvossággal", nem volt már ereje az újrakezdéshez. Fiai és unokaöccsei közül pedig, s ez a válság idején ijesz-

tően és egyértelműen bebizonyosodott, egyik sem volt elég tehetséges ahhoz, hogy a nyomdokaiba lépjen. Egyáltalán nem érdekelte őket az üzlet - s ebben Hans Jakob sem különbözött tőlük, aki többnyire diplomáciai küldetésben volt úton a bajor herceg megbízásából -, vagy egyszerűen túl lusták és naivak voltak ahhoz, hogy a konszern vezető posztját betöltsék.

Némelyik faktor és néhány kisebb beosztású alkalmazott is arra használta ki a cég vezetésének gyengeségét, hogy a legkülönfélébb magánüzleteket kösse. Egyesek például információkat szolgáltattak ki augsburgi és nürnbergi cégek értékes itáliai szállítmányairól a hírhedt Wilhelm von Grombach rablólovagnak. Florian Geyer sógora így szinte mérnöki pontossággal tervezhette meg támadásait, és a Fuggereket is jelentékeny összegekkel károsította meg.

Ha azután Anton időnként mégis össze tudta szedni erejét, és egy időre ismét átvehette a cég vezetését, az alkalmazottak többnyire csak ímmel-ámmal fogadták el elképzeléseit, mindegy, miről volt szó: az afrikai üzlet fellendítéséről vagy toscanai ércbányák kiaknázásában való részvételről. Tartani lehetett tőle, hogy a cég ismét elerőtlenedik, és gátlástalan vetélytársak védtelen zsákmánya lesz.

Egyes genovai bankoknak, ahogy azt Tiepolo velencei követ Madridból írta haza, már sikerült régi spanyolországi követeléseiket teljes egészében behajtaniuk. Igaz, cserébe újabb hiteleket kellett nyújtaniuk Fülöp királynak, a Franciaországgal tovább folyó háborúhoz. A Fuggerek ezzel szemben egyetlen guldent sem kaptak vissza, és tehetetlenül kellett nézniük, hogy a felgyülemlő kamatok szédítő összegekre növelik követeléseiket. A cég spanyol kinnlevőségei 1560 végén négymillió guldent tette ki, miközben alaptőkéje már csak kétmillió volt. „A ház rendkívül veszélyes helyzetbe került" - állapítja meg Richard Ehrenberg. Mindamellett azt is figyelembe kell venni, hogy a társasági tőke akkor már jóval kevesebb volt, mint a család - főként földbirtokokba fektetett - magánvagyona.

A KONSZERNT MEGZSAROLJÁK

Unokaöccsének, Fülöpnek jövedelmező trükkje adta a német császárnak is az ötletet, hogy a Fuggerekkel szemben kártalaníttassa magát. Csak azt nem tudta még pontosan, miképpen is hajtsa végre tervét. Amikor azután egy nap arról tájékoztatták, hogy egy Fugger-alkalmazottat, név szerint Urban Mairt ezüstcsempészésen kaptak rajta

Itáliában, elérkezettnek látta az időt, hogy megfizessen az augsburgi cégnek, amiért az - szerinte - éveken át fivérét, V. Károlyt részesítette előnyben.

Amint várható volt, a kínzások hatására a szerencsétlen alkalmazott bevallotta, miként játszották ki módszeresen a Fuggerek a vámszabályokat. Ez éppen elegendő volt egy pompás kirakatperre a gyűlölt konszern ellen. Ferdinánd azonban elsősorban pénzt akart, és nem a Fuggerek üzleti jó hírét. Csak akkor hajlandó elállni a cég teljes vagyonának elkobzásától, ha Anton kész további, több százezer guldenes hitelt adni - közölték megbízottai a nagykereskedővel.

Anton, aki korábban legföljebb jól szórakozott volna az efféle ostoba zsarolási kísérleteken, most izgatottan, tehetetlenül reagált. Mint már a schmalkaldeni háború idején is, nagy sietve biztonságba helyeztette az üzleti papírokat, és előkészítette menekülését. Csupán néhány idősebb faktor közbelépése miatt nem került sor erre a lépésre, amelyet végső fokon a gyengeség jeleként értelmezhettek volna. A császárnak és királyi kalmárának azonban nem volt több mondanivalója egymás számára. Ettől kezdve már csak „ügyvédjeik útján" érintkeztek. A felszínen vámszabálysértésről volt szó, a valóságban azonban az uralkodóház felhalmozódott adósságaira ment ki a játék.

Kényelmetlenné vált hitelezőjének megfékezésére a császár minden hatalmi eszközét, a katonaságot is igénybe vette. Figyeltette Antont, elfogatta a leveleit, és rajtaütöttek a futárain. A megöregedett, konok kereskedő válaszképpen kitiltotta házából Ferdinánd küldötteit, és utasítást adott: azonnal szüntessenek be minden kifizetést az udvarnak. Amikor az uralkodó azzal fenyegetőzött, hogy kiűzi a Fuggereket a tiroli bányákból, Anton így kontrázott: vegye csak el a bányákat, majd meglátja, hogyan boldogul velük! Magyarországon már volt rá példa, milyen ez, ha az állam játssza a bányavállalkozót. Ferdinánd hamar észrevette, hogy a nyakas svábokat nem könnyű megtörni, legalábbis addig, amíg az öreg él. Anton védekezését olvasva, a császár csalódottan zsémbelt: „Tudja ő azt jól, min gazdagodnak úgy meg a kalmárok." De hiába tudta; mit segített az rajta, ha egyszer nem volt abban a helyzetben, hogy maga termelje ki Tirol természeti kincseit.

Mivel azonban a délnémet nagykereskedők többségének, francia veszteségeik miatt, meglehetősen üres volt a pénzesládája, Ferdinánd nem kockáztathatta meg a végérvényes szakítást a Fuggerekkel. Ezért beszüntették az ellenük folytatott vámeljárást, Anton pedig jóindula-

tának jeleként, 1560 tavaszán újabb 40 ezer gulden kölcsönt folyósított a török elleni legközelebbi hadjárat céljaira. A császár azonban kénytelen volt elzálogosítani neki a bécsi és az ausseei sóhivatal bevételeit. Ferdinánd fia, Miksa ezután újabb 30 ezer guldent kapott tíz százalék kamatra.

Az aggastyánt az „arany írószobá"-ban ez idő tájt azonban már alig érdekelték az üzleti és a politikai események. „Mire jó mindez?" - így töprengett az idős férfi -, aki tulajdonképpen szívesebben lett volna filozófus, mint kereskedő -, amikor arról értesült, hogy Párizsban elhunyt II. Henrik francia király, és utódjának, II. Ferencnek védekeznie kell a Guise hercegek és a rebellis hugenották hatalmi törekvései ellen. Közönyösen vette tudomásul azt is, hogy az új angol királynő, Erzsébet - „véres" Mária 1558-ban meghalt -, kosarat adott nagy adósának, II. Fülöpnek, és éppen azon fáradozik, hogy újból bevezesse az anglikán államvallást. Túl sok uralkodót látott már jönni és menni az öreg kalmár, hogy mindez még közelről érinthette volna.

A cég gazdasági érdekeit közvetlenül befolyásoló eseményeket sem igen méltatta már figyelemre. Unokaöccsének, Hans Jakobnak eredménytelen spanyolországi útja, Erasso aljas kísérletei, hogy fenyegetésekkel, perekkel és a Fugger-üzemek ellen intézett kegyetlen támadásokkal kényszerítse őt további kölcsönökre - mindennek már csak csekély jelentősége volt Anton számára. Ideje lejárt.

Élete utolsó hónapjaiban sokkal behatóbban foglalkozott vallási kérdésekkel és azzal, hogy mi jöhet a halál után. Már nem kételkedett abban, hogy hamarosan meghal, amióta nehézzé vált a légzése, nem ízlett az étel, és egyre hosszabb időre volt szüksége ahhoz, hogy leküzdje fáradtságát. Menedzserek és politikusok helyett papokkal vette magát körül: közöttük volt Petrus Canisius jezsuita páter, aki 1559 karácsonya óta a Fugger-házban tartózkodott, és rendjének megbízásából a németországi ellenreformáció megszervezésével foglalkozott.

Elmélkedései közepette keserűen vette észre, hogy az eretnekek „ördögi" eszméi saját családjába is behatoltak. Fiai és unokaöccsei közül ketten protestáns nőt vettek feleségül. Ulrich unokaöccse maga is eretnekként gondolkodott, s a bajor fejedelem ellen fölkelt protestáns nemesség lázadásának titkos irányítója volt. A Fugger család egy nő tagja egyszerűen megszökött a kolostorból. Hová is tűntek a régi szép idők?

„...SZÍVESEBBEN ÉLNE NYUGALOMBAN"

De hogy milyenek is lesznek az új idők, azt szinte el sem merte képzelni a halálra készülődő pátriárka. 1560. július 11-én kiegészítette tíz évvel korábban írt végrendeletét. Ebben kétségbeesett nyíltsággal vázolta, milyen hiábavaló volt minden próbálkozása, hogy alkalmas utódot találjon. Legidősebb unokaöccse, Hans Jakob, akinek a fuggeri hagyomány szerint a „kormányzónak" kellett volna lennie, kereken visszautasította ezt a posztot, mivel éppen elég terhet rótt rá az, hogy a helyi politikai életben részt vegyen, és tudományos érdeklődését kielégítse.

Hans Jakob bátyja, Georg közölte a főnökkel, ő nem képes „e munka elvégzésére", és „sokkal szívesebben élne nyugalomban". Christophnak sem fűlt a foga hozzá, hogy idejét a cégnek áldozza, végül pedig Raymund állandóan betegeskedett, és ezért eleve alkalmatlan volt az idegölő poszt betöltésére. Anton saját fiai ekkor még nagyon fiatalok és tapasztalatlanok voltak. Ki igazgassa tehát a jövőben a világnak - mindennek ellenére - legjelentősebb cégét és hatalmas vagyonát?

Az idős férfi végül is arra utasította a sikertől eltelt és elpuhult utódokat, hogy kompromisszumos megoldást fogadjanak el: a terhet unokaöccse, Hans Jakob vállalja magára Anton legidősebb fiával, Markusszal megosztva. A következő hat évben fokozatosan számolják fel a céget, de gondosan őrizzék meg az üzleti levelezést és könyveket, hogy későbbi, rátermettebb nemzedékeknek legyen alapjuk az újrakezdéshez. Az öregúr határozottan megtiltotta utódainak, hogy ingatlant eladjanak; így akarta megakadályozni, hogy az alkalmatlannak bizonyult örökösök elkótyavetyéljék a vagyont, melyet Jakob és ő gyűjtött.

Miután a cégről gondoskodott, Anton - mint egykor nagybátyja - már csak a saját lelki üdvösségével foglalkozott. A szegények őérte is „hívő lélekkel forduljanak a Mindenható Istenhez, és kérjék, hogy részesítse őt isteni kegyelemben és egészségben". Anton Fugger 1560. szeptember 14-én örökre lehunyta szemét. Földi maradványait ólomkoporsóban helyezték végső nyugalomra a babenhauseni várkápolnában.

Hiábavaló kérdés, hogy a két nagy Fugger közül melyik volt a jelentékenyebb. Jakob vállalkozói lángész volt, de valószínűleg Antonra hárult a nehezebb feladat. Rendkívül nyugtalan idők-

ben kellett kormányoznia az óriásira növekedett konszernt a kor kezdetleges kommunikációs és szervezési lehetőségeinek segítségével. És a család végső soron az ő előrelátásának köszönhette, hogy a vagyon nem olvadt el, mint annyi más akkori vállalaté.

Az unokaöcs, Hans Jakob, persze, nem volt túl nagy véleménnyel kiemelkedő képességű nagybátyjáról. A családról 1546-ban nyitott „Titkos Emlékkönyv"-ében, amelyben főként önmagát dicsőítette, csupán néhány semmitmondó sort szentelt Antonnak. „Mint a legidősebb, igen buzgón és serényen vezette a fuggeri üzletet, beszédében szelíd, a tanácsadásban nagy és gondolkodásban jeles volt" – ítélkezett lekezelően az unokaöcs.

Az unokaöcsökből bezzeg hiányzott a buzgóság és a jeles gondolkodás! Hans Jakob fennhéjázó közönnyel töltötte be posztját a konszern élén, mint akinek tulajdonképpen semmi szüksége sincs arra a pénzre, és aki értelmi képességeinél fogva toronymagasan az „egyszerű üzletelők" felett áll.

A „playboy" és amatőr diplomata, ki csak igen ritkán mutatkozott az „arany írószobá"-ban, olyan könnyelműen zsonglőrködött az örökölt milliókkal, hogy a cég hitele rohamosan romlott. Amíg 1560-ban a Fugger-kötvények számítottak Antwerpenben a legbiztosabb tőkebefektetésnek, két év múlva Sir Thomas Gresham brit pénzügyminiszter már „mélységes aggodalmának" adott kifejezést a cég fizetőképessége miatt.

Hogy az új „kormányzó" mennyire nem értett az üzlethez, arra a legjobb példa, hogy 300 ezer koronás hitelt vett fel Juan Curiel della Torre spanyol uzsorástól. Nagybátyja végrendelete ellenére Hans Jakob nemhogy fokozatosan leépítette volna, hanem inkább tovább erőltette az üzletkötéseket. Genovai üzleti ellenfeleinek példáját követve továbbra is pénzt küldözgetett Spanyolországba, csakhogy velük ellentétben ő nem tudta elérni, hogy törlesszék a régi adósságokat. Így azután a Fuggerek, akik néhány évvel azelőtt még a Habsburg-világbirodalom vezető pénzemberei voltak, hirtelen kénytelenek voltak kétes egyénektől kölcsönöket felvenni. És Hans Jakob elfogadta az uzsorás feltételeit, amelyek szinte már csalásszámba mentek.

A 300 ezer koronát ugyan a szokásos tízszázalékos kamatra adták, de a Fuggerek távolról sem kapták meg a teljes összeget. Torre ugyanis 100 ezer koronáért spanyol jurókat adott nekik, s azok legföljebb

a névértékük felét érték. 50 ezer koronát azonnal le kellett írni, ami csillagászati magasságokba röpítette a kamatlábat.

Tekintettel az efféle üzletekre, nem csoda, ha a mérleg 1563 végén szomorú képet mutatott. A társasági tőke nagy részét gyakorlatilag eltékozolták, mert az 5,6 millió gulden aktívummal szemben 5,4 millió gulden passzívum állott, a kinnlevőségek zömének a sorsa pedig igen bizonytalan.

30. FEJEZET

A hanyatlás

Amikor a számok fehéren, feketén előttük állottak, a családi szövetség társtulajdonosainak derengeni kezdett, hogy ha ez így megy tovább, hamarosan csődbe jutnak. A két egymástól annyira különböző főnök között már az utóbbi években állandó volt a viszály, mivel fiatalsága ellenére Markus Fugger volt a jobb kereskedő, és rokonának különös üzleteit csakis elhunyt apja utolsó akarata miatt tűrte. Most azonban jóvátehetetlenül itt volt a vég.

HANS JAKOB CSŐDBE JUT

Markus hajlandó volt vállalni a cég adósságait, de Hans Jakobnak azonnal el kellett hagynia posztját, és egyedül kellett viselnie a felelősséget magánüzleteiből eredő kötelezettségeiért. A megbukott „kormányzó" rossz idegállapotban menekült el Augsburgból. Taufkircheni kastélyában csakis a bajor herceghez fűződő barátsága mentette meg őt a hitelezők támadásától. A világfi, a művészetek mecénása 1571-ben értékes könyvgyűjteményét is kénytelen volt eladni a hercegnek, hogy felszínen tartsa magát. Ez a több száz kötetet tartalmazó gyűjtemény képezte a későbbi Bajor Állami Könyvtár alapállományát. Mindmáig nem tudjuk, vajon Augsburg birodalmi város miért éppen neki, a liliomos Fugger-dinasztia egyetlen csődbe ment tagjának állított emlékművet. A sors fintoraként pontosan az Ipari és Kereskedelmi Kamarával szemben magasodik. A család két ága – Raymund örökösei és Anton fiai – között a viszály korántsem szűnt meg Hans Jakob kiválásával, hanem annál hevesebbé vált, minél erélyesebben követelte magának Markus a társaság egyedüli vezetését. Hans Jakob három fivére közül Georg és Raymund már 1569-ben meghalt. Utolsónak Christoph maradt a cégben, aki sok tekintetben kívülállónak számított.

Ő volt nemzedékében az egyetlen Fugger, aki nyíltan a protestantizmus hívének vallotta magát. Azonkívül nyilvánvalóan ő örökölte a legtöbbet ősei kereskedői tehetségéből. Magánvagyona ugyanis

azokban az években sokkal gyorsabban gyarapodott, mint a cégé. Egy Markusszal történt heves összecsapása után, 1572-ben ő is elhagyta a vállalatot, és Heidelbergben telepedett le. Hét esztendő múlva bekövetkezett halálakor ő számított kora leggazdagabb Fuggerének.

Spanyolország királya, II. Fülöp – akinek híres admirálisa, Juan d'Austria a lepantói tengeri csatában megverte a törököket, és aki most az európai ellenreformáció élharcosa lett – semmit sem tett, hogy tömérdek adósságát visszafizesse. Akkor volt csak hajlandó a régi adósságok törlesztéséről beszélni, ha valamelyik hitelezője késznek mutatkozott, hogy újabb hiteleket nyújtson.

Markus Fuggert, aki apja taktikáját követte – azt szerette volna, ha mielőtt újabb kölcsönt folyósít, visszakap valamennyit a régebben nyújtott kölcsönökből –, minduntalan kijátszották fürgébb genovai riválisai. Hitelpolitikájával csak azt érte el, hogy sem újabb üzletek nem jöttek létre, sem a régi adósságokat nem törlesztették. Végül azután mégiscsak engedett a spanyol pénzügyi bürokraták állandó fenyegetéseinek és zsarolási manővereinek.

Markus Fugger nagyon jó kereskedő volt, csak éppen apja rafinériája és „Gazdag" Jakob engedményt nem ismerő keménysége hiányzott belőle. „Spanyolországban ekkor a genovaiak léptek a Fuggerek helyébe – foglalja össze a helyzetet Richard Ehrenberg. – Habár utóbbiak is mindig újabb és újabb kölcsönökkel álltak a király szolgálatára, a genovaiaktól hasonlíthatatlanul nagyobb összeget kapott. A spanyol bankárok is ismét előtérbe kerültek. A királynak természetesen sokkal keményebb feltételeket kellett elfogadnia tőlük, mint a Fuggerektől. De legalább kapott pénzt, míg a Fuggerek, ha csak mód volt rá, inkább elzárkóztak az új üzletek elől. Csupán azzal a fenyegetéssel sikerült belőlük mégis mindig valamit kicsikarni, hogy nem fizetik vissza régi követeléseiket. Ugyanakkor a Fuggereknek minduntalan meg kellett vesztegetniük a pénzügyi tisztviselőket, hogy valamicske mégis befolyjon az ígért törlesztésekből."

ÚJABB ÁLLAMCSŐD

Fülöp háborúi a törökök ellen, a németalföldi protestánsok és az angol királynő olyan hatalmas összegekbe kerültek, hogy az államadósságok csökkentésére Amerika minden aranya sem volt elegendő. Az államadósságok állandóan növekedtek, és 1575-ben 37 millió dukát rekordmagasságot értek el. A genovai és a spanyol banká-

rok már régen elvéreztek, és Európában kevesebb volt a készpénz, mint valaha.

II. Fülöp 1575. szeptember 1-jén ismét tollat ragadott, hogy aláírja második dekrétumát. Az újabb államcsőd sok itáliai és spanyol bankház összeomlásához vezetett, míg az utóbbi évek tartózkodó üzletpolitikájának köszönhetően a Fuggerek viszonylag ép bőrrel megúszták. Szükség esetén a király már csak tőlük szerezhetett néhány százezer dukátot. Érthető, hogy vetélytársaik „majd' megpukkadtak az irigységtől", ahogy arról az antwerpeni faktor beszámol. Az államcsőd bejelentése utáni napon Christoph Hörmann így írt Augsburgba: „Az újabb esemény általánosságban megbénította a kölcsönüzletet, és egyetlen nemzettől sem lehet készpénzt kapni, sem letétre, sem váltó ellenében."

MÜLLER FAKTOR NYOMÁS ALATT

A konszern legfontosabb embere ezekben az években nem az augsburgi főnök, hanem Thomas Müller volt, a madridi faktor. Habár a spanyol udvari tisztviselők állandóan nyomást gyakoroltak rá, 1575 tele és 1578 tavasza között kereken kétmillió koronát sikerült kihoznia Spanyolországból. A pénz részben a maestrazgo-bérletből, részben amerikai ezüstszállítmányokból származott. A Fugger-örökösök ennek ellenére is kénytelenek voltak mindig újabb és újabb összegeket elvenni magánvagyonukból és betenni a cégbe, mert a Spanyolországnak adott új hitelek összege messze túllépte a visszafizetéseket. Az, hogy milyen kemény küzdelem folyt a pénzért, világosan kiderül Thomas Müller és a központ 1576 őszén folytatott levelezéséből. Egy napon magas rangú tiszt jelent meg a madridi faktorián, és azt kívánta, küldjön a cég azonnal 200 ezer koronát Németalföldre, mert éppen most érkezett a hír, hogy az ottani spanyol csapatok lázonganak. Ha nem kapják meg zsoldjukat, elvesznek a németalföldi tartományok, és ezért egyedül a Fuggerek lesznek felelősek. Ebben a helyzetben csak a cég segíthet, mert amint a katonák meglátják a Fugger-váltókat, megnyugszanak, és megvárják, amíg összeszedik a pénzt.

A faktor vonakodását látva a tiszt tajtékzó dühvel hagyta el az irodát. Az éjszaka kellős közepén újra megjelent. Esküdözött Müllernek, hogy most már valóban Spanyolország és egész Európa sorsa forog kockán. A király nem fog tétovázni, hogy a dekrétum elfogadására kényszerítse a Fuggereket, amennyiben továbbra is vonakodnak leg-

alább váltókat adni: „A szent feszületre esküszöm, ha Flandria pénzhiány miatt elvész, az egyedül kegyelmetek bűne lesz."

Alig távozott a tiszt, küldönc érkezett a király személyes levelével. II. Fülöp azt írta, hogy a Fuggereken kívül senki sem segítheti ki őt a bajból, de ez lesz az utolsó ilyesféle szolgálat, amelyet tőlük kíván. Müller azt válaszolta, bármily nagyok is a Fuggerek, „kövekből ők sem tudnak pénzt csinálni". Végül azonban, „nehogy végképp elrontsa a dolgot", mégis kénytelen volt 200 ezer koronáról váltókat kiállítani.

Természetesen már ez sem akadályozhatta meg a németalföldi katasztrófát. A rászedett, zsoldjukat hiába váró spanyol csapatok november 4-én kifosztották az akkori világ leggazdagabb városát. A kereskedők és bankárok többsége röviddel előtte elhagyta Antwerpent, már csak a Fugger-palotában volt élet: Christoph Hörmann őrizte a király pénzét, amelyet a katonáknak kellett volna kifizetni.

Amikor jöttek, hogy erőszakkal elvigyék, a faktornak sikerült egy befolyásos kapitányt 11 ezer koronával megvesztegetnie, és ezzel megvásárolni csapatainak védelmét. Nem sokkal később azonban Hörmann újabb fegyveres látogatót kapott. Ezúttal Carl Fugger lovassági ezredes érkezett: egy kedves rokon tehát, aki 1573 óta Alba herceg szolgálatában állt. Carl csekély 50 ezer koronát követelt, mert ellenkező esetben sajnos kénytelen lesz kifosztani a házat. A faktornak csak néhány antwerpeni politikus segítségével sikerült megszabadulnia a barátságtalan vendégtől.

EMBERFEJ NAGYSÁGÚ ARANYRÖGÖK

A felelősség egész terhét Markus Fuggernek kellett viselnie, mert fivérei és rokonai hamarosan nagyobb örömüket lelték a pénzköltésben, mint a pénzkeresésben. Götz von Pölnitz így ír: „Igen nagyvonalú volt annak a nemzedéknek az életmódja, amely már nem tartotta magát kereskedőnek. Városi házaik és kastélyaik a világ minden tájáról származó drágaságoktól ragyogtak... egy olyan dinasztia nagyvonalú vendégszeretete népesítette be a termeket, amely szívesebben élt régi dicsőségéből, mint új tetteiből."

Abban a korban, amikor az utódok gazdagsága már meg sem közelítette Anton vagy Jakob Fugger egykori vagyonát, ők olyan pompát fejtettek ki, amelyet a család addig soha nem ismert. Ünnepségeik és tűzijátékaik, tornajátékaik és táncaik, vendégházaik és kertjeik híven tükrözték a kor nagyurainak életmódját.

Fényűzésben egyetlen uralkodó fejedelem sem versenyezhetett Anton fiával, Johannes Fuggerrel, aki az augsburgi palota nyugati épületegyüttesében lakott, és a világ különböző tájairól származó drágaságokkal vette körül magát. A cég kereskedelmi szervezete útján Indiából virágmagokat, Itáliából hangszereket, Oroszországból szőrméket, Spanyolországból kardokat, Peruból ékszereket hozatott. Városi palotáját hamarosan kicsinek is találta, ezért 1578-ban hozzákezdett ahhoz, hogy a Mindeo folyó mellett fekvő öreg kirchheimi várat hatalmas, pompás kastéllyá építse ki.

A cég főnöke, Markus, ha lehet, még fivérein is túltett pompában. Ünnepségeiről, amelyek rendszerint többórás tűzijátékkal végződtek, világszerte beszéltek. Egy német hercegnek egyszer megmutatta az augsburgi Fugger-palota kincsestornyocskájában az ékszerekből és érmékből, valamint emberfej nagyságú aranyrögökből álló, mesés értékű gyűjteményt, amelyet családja halmozott fel az évtizedek során. Markustól származik ez a mondás is: „Nincs a Földön kellemesebb egy szép asszonynál és egy szép lónál."

Olykor-olykor a cégből kivált rokonok is hallattak még magukról. Georgnak, a másodszülöttnek az az ötlete támadt, hogy örökségét nem okos gazdálkodással, hanem kémiai kísérletekkel fogja gyarapítani. Különféle nemzetiségű alkimisták ajánlották fel neki szolgálataikat, és Georg Fugger sok mindent felfedezett, csak éppen a bölcsek kövét nem. Tridentben majdnem megkövezték, mert felháborodott szomszédai szerint az ördöggel paktált. Mivel a palotájában nyilvánvalóan kétes dolgok történtek, a tridentiek *„palazzo del diavoló"*-nak, az ördög palotájának keresztelték el az épületet.

A későbbi nemzedékek ellenben inkább az égi hatalmakkal tartottak. Augsburgi szalonjaikban egyszerű fekete öltözéket viseltek, amikor a dúskálás helyett a böjtölés és a tánc helyett ismét az ima volt a sikk. Mint Pater Canisiusnak és aszkéta tanítványainak meggyőződéses hívei, Georg fiai például exorcistákkal űzették ki testükből az ördögöt.

Phillipp Eduard és Octavianus Secundus Fugger végül még újjászületésükben is hittek.

Az egykori üzleti szellem újjászületése azonban mind a mai napig várat magára. Markus 1595-ig kormányozta a céget, amikor is az agyvérzés kiütötte kezéből a kormányrudat. Két év múlva meghalt. Ekkor fivére, Johannes, a kirchheimi kastély újjáépítője lett a „kormányzó". Ám annak türelmetlen fia, ifjabb Markus, már 1597-ben átvette tőle a hivatalt. „Ettől kezdve – vélekedik Richard Ehrenberg – viszonylag

mindegy volt, ki igazgatta az üzletet. A cég mindjobban veszített jelentőségéből, amely Anton fiainak idejében oly mértékben csökkent, hogy nincs is értelme követni a menetét."

Amint az az 1577. évi mérlegből kitűnik, Markus, az idősebb, minden erejét latba vetette, hogy a vállalat ügyeit rendezze. Keményen csökkentette az idegen tőke igen magas arányát, és minden családtagot arra kényszerített, hogy ezt pótolandó magánvagyonával szálljon be az üzletbe. Anton fiainak összesen kétmillió guldent kellett betenniük, a szokásos kamatra. Szinte változatlanul magasak maradtak a spanyol adósságok: a mérleg szerinti ötmillió guldenből hozzávetőleg 1,25 milliót „bizonytalan"-nak minősítettek.

A társasági tőke eleinte mindenképpen bölcsnek látszó konszolidálása azonban hosszú távon végzetesnek bizonyult. Mindaddig ugyanis, amíg a spanyol király ötmillió gulden adósságával úgyszólván rajta tartotta az ujját a gyújtózsinóron, amellyel bármelyik pillanatban felrobbanthatta a Fuggerek pénzesládáját, fennállt az a veszély, hogy az újonnan befizetett tőke is veszendőbe megy.

Mindenekelőtt II. Fülöp kockázatos hatalmi politikája veszélyeztette a helyzetet, ő ugyanis semmit sem tett azért, hogy felgyülemlett adósságait csökkentse, hanem mindig újabb és újabb kölcsönöket vett fel; egyebek között a 130 hadihajóból álló „legyőzhetetlen armada" felfegyverzésére, amellyel 1588-ban megtámadta Angliát. A Howard admirális és Francis Drake parancsnoksága alatt álló angol flotta néhány nap alatt megsemmisítő csapást mért Calais-nál a spanyol armadára. Mindössze 76, részben súlyosan rongálódott hajó tért vissza Spanyolországba.

Ettől kezdve Anglia volt a tengerek ura. A Fuggerek kereskedelmi hajói sem lehettek többé biztonságban a zseniális kapitány és kalóz, Francis Drake csáklyáitól, aki egészen a Gibraltári-szorosig uralta az óceánt. A krónikák szerint 1592-ben elfogta a Madre de Dios nevű borszállító hajót, amely gazdag fűszerrakományával éppen visszatérőben volt Kelet-Indiából, és amelyet a Fuggerek és Welserek közösen bocsátottak útjára.

KIHALTAK A FUGGER FORMÁTUMÚ FUGGEREK

Mindazonáltal a család 1594 és 1600 között még 575 397 gulden nyereséget könyvelhetett el. Utána azonban feltartóztathatatlanul lefelé vezetett az út. A harmadik spanyol államcsőd, amely 1607-ben követ-

kezett be, 3,25 millió dukáttal érintette őket. Akkor ismét kivonták a társasági tőkéből magánvagyonuk nagyobb részét, és helyette kétmillió gulden idegen tőkét vettek fel. Amint várható volt, a hitelezők „megrohanták" a céget, és csak III. Fülöp király moratóriuma óvta meg őket a legrosszabbtól.

Hogy eleget tehessenek legsürgetőbb kötelezettségeiknek, a Fuggerek arra kényszerültek, hogy éppen legádázabb vetélytársaiktól, az itáliai bankoktól vegyenek fel nagy összegű kölcsönöket. Octavio Centurione, Genova bankárfejedelme már 1630-ben bízvást kijelentette, hogy a Fuggerek állítólagos gazdagsága „merő képzelgés".

Hét év múlva a vállalat annyira eladósodott, hogy valamennyi spanyol tulajdona genovai kezelésbe került, jóllehet a cégnek még mindig volt négymillió dukát követelése a Koronától. A madridi uralkodók azonban éppoly kevéssé akartak egyetlen guldent is törleszteni, mint az osztrák Habsburgok. A XVII. század közepén a Fuggerek követelése a Habsburgoktól összesen nyolcmillió aranyguldent tett ki. Richard Ehrenberg szerint: „Aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy a Fuggerek több száz éves munkával megkeresett vagyonának nagy része ily módon ment veszendőbe."

Ha a család ennek ellenére is megőrizte egykori vagyonának maradványait, és mind a mai napig egyetlen Fuggernek sem volt szüksége arra, hogy a két keze munkájával tartsa el magát, az főként Anton okosságának köszönhető, aki földbirtokokba fektette a családi vagyon nagy részét, és vastörvényként hagyta az utódokra, hogy földbirtokot csak férfi leszármazott örökölhet, és abból soha egyetlen rög nem adható el. A hajdani gazdagság nyomai csupán azért maradhattak meg mindmáig, annak ellenére, hogy azóta sem született egyetlen Fugger formátumú Fugger sem.

Képek forrása

Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin
Bayerisches Nationalmuseum, München
Bayerische Staatsbibliothek, München
Bayerische Staatsgemäldesammlung, München
Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin
Bilderdienst Süddeutscher Verlag, München
Cramers Kunstanstalt KG, Dortmund
Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg
Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig
Historia-Photo, Bad Sachsa
Historiesches Museum, Basel
Kunstarchiv Arntz, Haag
Regens Wagner-Stiftung, Dillingen
Schneiders, Toni, Lindau
Staatliche Kunsthalle, Karlsruhe
Stadtbildstelle Augsburg
Städtische Kunstsammlungen, Augsburg

Tartalom